PETRU PÂNZARU

Convingeri FILOSOFICE

Editura Albatros

PETRU PÂNZARU

Convingeri FILOSOFICE

8.II.1973
Rodica

- ESEURI -

EDITURA ALBATROS

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Cuvînt înainte de DUMITRU GHIŞE XI
Mărturisire XIII

PARTEA I

ÎNTREBĂRILE VIEȚII ȘI RĂSPUNSURILE FILOSOFIEI

CĂLĂTORIE FILOSOFICĂ ÎN UNIVERSUL UMAN

• Dificultatea cuceririi spațiului interuman • La ce bun o definiție a omului ? • Umanul — o structură dialectică • Valențe practice multiple • Omul concret 1

OMUL — FIINȚĂ CREATIVĂ

• Persoană și personalitate • Semnificații • Dimensiunea ideologică • Personalitatea colectivă . 12

CONDIȚIA UMANĂ

• O imagine veridică despre om • Steaua polară • Munca — criteriu moral-politic • Exigență și optimism lucid • Integrarea participativă • Participarea — esența democrației socialiste • A înțelege pentru a participa 19

Scanned with OKEN Scanner

OBIȘNUINȚA MEDITAȚIEI 30

REFLECȚIA FILOSOFICĂ

• Filosofia în istorie și contemporaneitate • Filosofia ca ideologie • Filosofia în Cetate • Temele gîndirii filosofice • Spiritul critic și novator • Secolul al XX-lea și nevoia de filosofie • Sufletul viu al culturii 33

FILOSOFIA CA FORMĂ DE VIAȚĂ

• O „antiformulă" • Mesajul transformator • Academismul — anchiloza spiritului filosofic militant • Impiegații din „biroul de mișcare" a citatelor . 47

CONFRUNTAREA ARGUMENTELOR

• Unitatea filosofie-știință • Vocația filosofiei • Obiectivitatea umanizată • Viziunea marxist-leninistă • Rațiunea și sensul dialogului 56

MARXISMUL ȘI FILOSOFIA SOCIALĂ CONTEMPORANĂ

• Validitatea filosofiei sociale • Marxismul — o magistrală nouă în filosofia socială • Problema cardinală a filosofiei sociale contemporane • Postulate esențiale • Filosofie și psihologie socială • Lupta cu prejudecățile • Filosofie, ideologie și știință • Umanismul militant în confruntare cu cel utopic • Virtuțile practicii • Subiectivismul anost și anarhic . 70

O DISPUTĂ ACTUALĂ: MARXISM SAU FREUDO-MARXISM

I. Marx și Freud

• Două observații de metodă • Diferențe și opoziții de fond • Multilateralitate dialectică 86

II. Fromm și Marx

• Un freudist neortodox • Tribut idealismului . 97

Scanned with OKEN Scanner

OBIȘNUINȚA MEDITAȚIEI 30

REFLECȚIA FILOSOFICĂ

• Filosofia în istorie și contemporaneitate • Filosofia ca ideologie • Filosofia în Cetate • Temele gîndirii filosofice • Spiritul critic și novator • Secolul al XX-lea și nevoia de filosofie • Sufletul viu al culturii 33

FILOSOFIA CA FORMĂ DE VIAȚĂ

• O „antiformulă" • Mesajul transformator • Academismul — anchiloza spiritului filosofic militant • Impiegații din „biroul de mișcare" a citatelor . 47

CONFRUNTAREA ARGUMENTELOR

• Unitatea filosofie-știință • Vocația filosofiei • Obiectivitatea umanizată • Viziunea marxist-leninistă • Rațiunea și sensul dialogului 56

MARXISMUL ȘI FILOSOFIA SOCIALĂ CONTEMPORANĂ

• Validitatea filosofiei sociale • Marxismul — o magistrală nouă în filosofia socială • Problema cardinală a filosofiei sociale contemporane • Postulate esențiale • Filosofie și psihologie socială • Lupta cu prejudecățile • Filosofie, ideologie și știință • Umanismul militant în confruntare cu cel utopic • Virtuțile practicii • Subiectivismul anost și anarhic . 70

O DISPUTĂ ACTUALĂ : MARXISM SAU FREUDO-MARXISM

I. Marx și Freud

• Două observații de metodă • Diferențe și opoziții de fond • Multilateralitate dialectică 86

II. Fromm și Marx

• Un freudist neortodox • Tribut idealismului . 97

III. Marx și Marcuse

• Din nou despre conceptul marxist de „esență umană" • Interpretarea marcusiană și critica ei . 101

VALORILE ȘTIINȚIFICE ALE FILOSOFIEI MARXIST-LENINISTE

• Recunoașteri semnificative • Osmoza dintre filosofic și sociologic • Finalitățile politice ale filosofiei • Filosofic și economic • Optimum economic ca optim uman • Opțiunile Conferinței Naționale . . . 109

FILOSOFIA ȘI VALORILE CULTURALE

• Unitatea criteriilor științifice, politice și ideologice • Sensul contemporan al moștenirii și rigoarea selecției • Replica creatoare de valori e unică creatoare de cultură 123

DEMNITATEA CULTURALĂ A CREAȚIEI DE VALORI IDEOLOGICE ȘI POLITICE

• Rolul vital al ideologicului și politicului • Dialectica generalului și particularului • Condițiile creației • Politic și etic • Societate multilateral dezvoltată • Transformarea conștiințelor • O concepție unitară 133

ORIGINALITATE

• Trecutul • Proba de foc • Soluții politice inedite • Exigențele perfecționării 143

DEVENIREA

• Dialectica realului și gîndirea • Dialectică și conducere politică • Activizarea tuturor factorilor de progres 151

INEDITUL

• O revoluție în științele sociale • Inginerie socială și politică 157

PARTEA A II-A

CONȘTIINȚĂ SOCIALISTĂ ȘI ETHOS COMUNIST

CONVINGERI FILOSOFICE ȘI POLITICE

• Idei și convingeri • Forța convingerilor revoluționare • Misiunea educatorului • Proliferarea convingerilor comuniste • Angajarea definește personalitatea • Obiectivismul — vehicul al neadevărului • Convingeri consecvent ateiste • Pasiunea pentru adevăr în filosofie, știință și viață 163

PLĂMĂDIREA CONȘTIINȚELOR TINERE

• Implicit sau explicit? • Un proces dirijat conștient • Centrul de greutate 180

MUNCĂ ȘI PERSONALITATE

• Reciprocitatea perspectivelor • Virtuți și servituți • Lărgime de orizont 186

EXIST, DECI CUGET

• O corelație dialectică • Conștiința necesității . 193

PULSUL CONȘTIINȚEI SOCIALISTE

• Factori propulsivi • O ordine de priorități • Spirit prospectiv • Armonia dintre faptă și vorbă . 198

DILEMELE CUNOAȘTERII

• Dileme aparente • Preponderența calitativului • Cunoștințe și conștiință revoluționară . . . 205

CRITERII ȘI VALORI ETICE

• Dimensiunea socia'-istorică • Omul activ ca valoare supremă • Criteriile de valoare ale muncii colective • Egalitate etică 212

Scanned with OKEN Scanner

SPIRITUL DE RESPONSABILITATE SOCIALĂ

• Antinomii • Fațetele responsabilității • Funcție profilactică • Acțiuni convergente • Ecuația: drepturi și obligații • Edificiul responsabilității . . 220

INTELIGENȚA DE BUNĂ CREDINȚĂ

• Inteligență și cultură • Ambivalența etică a inteligenței • O schiță tipologică • Inteligență etică . 231

CONȘTIINȚA DE SINE A POPORULUI ROMÂN

• Privire asupra unor scrieri • Limba națională • Interpretări și controverse ideologice • Conștiința de sine socialistă a poporului român • Înflorirea națiunii socialiste • Națiunea — factor activ al progresului social • Un nou tip de națiune și relații între națiuni • Demnitate națională • Ștafeta generațiilor 238

TRADIȚIA

• Tradiția ca selecție valorică • Specificitate și diversitate • Tradiție și revoluție • Tradiții noi . 256

DIALECTICA GÎNDIRE-ACȚIUNE LA TÎNĂRA GENERAȚIE 265

„...PROLOG“ 269

Scanned with OKEN Scanner

A existat la un moment dat prejudecata că gîndul filosofic nu poate fi exprimat decît în forme consacrate, de cabinet, așa-zis „serioase', într-un limbaj pedant și rece, pierdut în labirintul unor subsoluri stufoase, încărcat — la fiecare răsucire — de un noian baroc de citate și trimiteri mai mult sau mai puțin utile. Ca și cînd adîncimea gîndirii și claritatea expresiei ar fi fost condiționate de o inevitabilă formă prestabilită. Prejudecata, după cîte îmi dau seama, era strîns legată de un anumit mod cețos și steril de a concepe filosofia însăși, văzută ca o plantă de seră, clorotică, prin a cărei tulpină și ramuri ar curge o sevă incoloră, inodoră și insipidă. Nimic mai fals și mai puțin apropiat de natura intimă a filosofiei. Cunoaștere și apropiere de adevăr, atitudine activă în fața vieții, filosofia a fost, întotdeauna, o îndeletnicire plină de pathos. Disputa, argumentată desigur, e o prezență obișnuită în cîmpul filosofiei; ea nu numai că nu exclude temperamentul, ci îl presupune. Pasiunea pentru idee rămîne, așadar, oricît de specifică îi e forma, un mod de „existență" al gîndirii, tensiunea ei interioară. Lucrurile sînt cu atît mai explicabile cu cît filosofia adevărată n-a fost niciodată ruptă de viață, de întrebările și problemele ei fundamentale, de palpitația ei ademenitoare.

Cartea lui Petru Pânzaru vine parcă să argumenteze în sprijinul acestor adevăruri. Adresîndu-se tineretului, Convingerile filosofice, *avînd*

rădăcini bine implintate în solul fertil al timpului și istoriei noastre, pledează cu căldură pentru cauza și necesitatea filosofiei adevărate, a filosofiei marxist-leniniste care, fără să întoarcă spatele vieții — o privește în față, fără să zboare în vid — se ridică la înălțimea adevărurilor generale, fără să fie chinuită de canoane și predicții — ține seama de rigoarea conceptelor, fără să inventeze o falsă pudoare — discută omenește problemele cele mai grave și complicate. Într-un stil alert, chiar dezinvolt, adecvat scopurilor pe care le urmărește, Petru Pânzaru oferă tînărului care-l citește o cale ușoară, dar nu facilă, de a se apropia de problematica reflexiei filosofice, demonstrînd locul și rolul pe care filosofia marxist-leninistă îl ocupă în contemporaneitate, în viața socială și conștiința individuală, superioritatea ei teoretică și practică în răspunsurile la întrebările ce se ridică în fața omului de azi.

Cartea sa îmbrățișează o arie problematică largă și actuală, pe care o dezbate cu vibrație polemică. Petru Pânzaru dialoghează în permanență, chiar atunci cînd nu există un interlocutor anume. Formă străveche și mereu nouă a discursului filosofic, dialogul face ca lectura cărții Convingeri filosofice *să se desfășoare cu interes de la un capăt la altul. Poți să fii de acord sau nu cu autorul, dar îl citești. Ceea ce nu e puțin.*

Prin publicarea acestei cărți, Editura Albatros *face cititorilor săi tineri, sau chiar mai vîrstnici, o plăcută surpriză...*

DUMITRU GHIȘE

Scanned with OKEN Scanner

Privind volumul cu gîndul la cititor, mai ales la cel tînăr, autorul, deși nu este un debutant, încearcă o sfială vecină cu temerea.

Izbuti-vor oare aceste pagini — ori o parte dintre ele — să fie o merinde sufletească pentru aceia ce se avîntă într-o ascensiune pe înălțimile, terestre totuși, ale gîndirii filosofice?

Conțin paginile cărții îndestul de limpezi răspunsuri la întrebări posibile, dar mai ales îndeajuns de multe nuanțe și teme de meditație, de controversă și dialog?

Miezul gîndurilor va fi izbutit să se așeze pe șenilele verbului în stare să urce către zona adevărurilor simple, să rostească franc ceea ce autorul iubește și ceea ce el detestă?

Sînt întrebări care, în această mărturisire, se stivuiesc sub bolta rece a îndoielii cartesiene.

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA I

ÎNTREBĂRILE VIEȚII ȘI RĂSPUNSURILE FILOSOFIEI

Scanned with OKEN Scanner

CĂLĂTORIE FILOSOFICĂ ÎN UNIVERSUL UMAN

Științele și tehnica au atins performanțe uluitoare : fotografia, filmul și televiziunea au devenit cosmice. Prin intermediul lor, omul celei de a doua jumătăți a secolului al XX-lea, instalat în fotoliul de acasă, sorbindu-și cafeaua, îmbrățișează — dintr-o privire — fața invizibilă a Lunii, contururile Terrei, gimnastica spontană a cosmonautului aflat în stare de imponderabilitate.

E fotografiat, măsurat, scrutat, cercetat, disecat și descris Universul material, macro și microcosmosul. E cucerit și „învins" spațiul interplanetar...

Dar e cazul și timpul să ne întrebăm : cunoaștem oare tot atît de mulțumitor datele esențiale ale universului uman, interior, spiritual ? E o întrebare care cheamă alta : oare cînd și cum vor cuceri și învinge oamenii „spațiul" interuman ? Un profesor schița, nu demult, un răspuns promițător și mai mult decît optimist la asemenea întrebări : „Omul de știință nimicește nu numai misterele din afara omului, ci și pe acelea dinăuntrul său... Actul spiritual va putea fi compus și descompus în văzul tuturor ca o construcție tehnică..."

Este o ipoteză care ispitește, dar, deocamdată, numai ipoteză de lucru. Pînă la transformarea ei în teorie și în practică trebuie să ne mulțumim cu ideile pe care filosofia și științele despre om le propun pentru înțelegerea fenomenului uman — cu destulă sfială și prudență — sub titlul : *„Direcția probabilă de acces în Universul Uman..."*.

Scanned with OKEN Scanner

DIFICULTATEA CUCERIRII SPAȚIULUI INTERUMAN

Deși omul se înfățișează ca cea mai pasionantă și atrăgătoare temă de reflecție filosofică, el rămîne și cel mai dificil și delicat subiect. Este cît se poate de semnificativ că de la „*Explicarea* omului" (atît de instructiva și frumoasa carte a lui Mihai Ralea, scrisă acum 30 de ani) ne apare în față „*Problematica* omului" în viziunea de antropologie socială a lui C. I. Gulian, ca să ne limităm la o singură carte din atîtea care s-au scris și se scriu cu intenția de a cuceri „spațiul interuman", de a cunoaște constelațiile universului uman.

Filosofii, savanții, cărturarii de tot felul, de la Socrate pînă la Freud, care s-au ocupat de acest univers, încercînd să deschidă căi de acces în interiorul lui, n-au scăpat — prin forța împrejurărilor și limitele preocupărilor — să aserteze *specializat*, deci unilateral, pe tema omului. Astfel, omul contemporan s-a trezit în fața unei multitudini de imagini despre el însuși, imagini ce adesea se contrapun, se anulează. În acolada deschisă de marele filosof idealist Platon și închisă, peste veacuri, de giganticul Hegel, avem o imagine abstractă, eterată, spiritualistă despre om. Alta mai pămînteană, chiar prea pămînteană, au oferit-o filosofii materialiști metafizicieni francezi și englezi. Au apărut apoi succesiv : omul biologului și al medicului, radical deosebit de omul teologului și moralistului ; omul economistului, al juristului etc. Probabil că cel mai tern, mai impersonal rămîne omul-cifră al statisticianului și demografului, omul-medie, care este, cum spunea André Gide, „suprimabil pentru că dai de el peste tot. Este cel mai mare divizor comun al omenirii, pe care în matematică — dat fiind numerele — îl poți scoate din fiecare cifră, fără a-l face să-și piardă virtutea personală" („Paludes").

Corectivele însă n-au întîrziat să fie sugerate și aplicate de către umaniști : homo sociologus, homo psihologicus, homo humanus, contrapus rigid lui homo economicus, homo tehnicus, homo erarhicus. . .

Dar procesul a fost redeschis și se află pus pe rol de pozitivism, de structuralism. Într-un număr al revistei in-

Scanned with OKEN Scanner

ternaționale de filosofie închinat în întregime tulburătoarei întrebări : „Există o criză a umanismului ?“, filosoful și esteticianul francez Mikel Dufrenne denunță perspectiva pozitivistă asupra omului și valorilor sale specifice, întrebînd : oare omul — omul concret, acela care trăiește, gîndește, creează — trebuie să moară pentru ca știința să existe ? Replicînd pozitivismului de factură structuralistă, același autor scrie în cartea sa „Pour l'homme“ (1969) : „Filosofia nu cere ca omul să fie pus între paranteze... Dimpotrivă, filosofia nu-și păstrează sensul decît dacă ea este discursul unui *om*, care se adresează oamenilor și le vorbește despre lume și despre om“.

LA CE BUN O DEFINIȚIE A OMULUI ?

Deși vieţuim într-o epocă de ştiinţe şi logici, în care pasiunea pentru definiţii este departe de a se fi istovit, privitor la definirea omului e pe cale să se statornicească un consens al indiferenţei, să se renunţe la această tentativă !

Consensul acesta ar putea să fie sau nu acceptat.

Să fie acceptat pentru motivul că peste toate definiţiile despre om, date în cursul veacurilor şi mileniilor, s-au prăvălit mii de obiecţii şi amendamente. Nici o definiţie, dintre miile care au fost formulate, nu a izbutit, pînă la Marx, să împreuneze toate notele esenţiale distinctive ale omului. Nici nu putea fi altfel, atîta vreme cît se utilizau instrumente metafizice de gîndire asupra unui subiect prin excelenţă dialectic.

Privită cînd dintr-un unghi, cînd din altul, structura şi natura multidimensională a fiinţei umane, aflată în neistovită autoevoluţie şi autoformare, apărea filosofului sau naturalistului, psihologului sau economistului, moralistului sau esteticianului, antropologului sau politologului compusă din linii şi elemente care, mai degrabă, s-ar anula, decît s-ar întregi reciproc : materie şi spirit, raţiune şi pasiune, instinct şi ideal, muritor ca fiinţă şi

Scanned with OKEN Scanner

nemuritor ca făuritor de cultură și civilizație, bun și rău, frumos și urît, tragic și comic...

Cînd o „definiție" părea să cîștige adepți și partizani, o alta îi arăta unilateralitatea. Și astfel — de-a lungul vremurilor — multilateralitatea determinărilor, și afirmărilor — specifice sau comune — ale individului, ca ins sau ca membru al speciei umane, rămînea neexprimată în definiții și caracterizări.

Dar consensul de a renunța la definiția omului (ce pare, la prima vedere, îndreptățit a se instala în reflecția contemporană despre om) poate și, credem noi, trebuie să *nu* fie acceptat. Cu condiția ca de la „definiția" omului să nu se aștepte mai mult decît poate ea da: un *indiciu* despre ce este și poate fi omul, o *deschidere* către universul său, o înțelegere valorizatoare a plasticității sale, în același timp limitată și nelimitată. Doar o gîndire dialectică ne permite un asemenea demers intelectual. Și trebuie recunoscut că acesta ar fi foarte mult, sau poate chiar totul.

Dificultățile nu par însă a fi înlăturate. Căci încercarea de a circumscrie și formula într-o propoziție „esența umană" sau „natura umană", pentru a percepe astfel constelațiile universului omenesc, pare a ne închide porțile aserțiunilor științifice și a le deschide larg pe acelea ale filosofiei *speculative* care a făcut o îndelungată carieră pe seama „extractelor" de natură umană.

Paradoxal, nu este de loc așa. Antropologia, etnologia, economia politică, sociologia, istoria, psihologia etc., etc., prin cunoștințele lor sintetizate la nivelul antropologiei filosofice, ne dau dreptul, în primul rînd, să acceptăm, împreună cu Marx, ideea existenței unei „esențe", a unei „naturi" umane și, în al doilea rînd, să „radiografiem" structura acesteia.

Elementele componente ale acestei structuri? Biologie umană, psihologie umană, sociologie și istorie umană. O structură profund sintetică și dialectică. În structura bio-psiho-social-istorică a esenței (sau naturii) umane se exprimă ceea ce e constant și variabil, general-umanul și concret-istoricul, specia și individul. Că toate elementele menționate, considerate întotdeauna numai împreună, într-o sinteză, aparțin, fără excepție, esenței umane,

Scanned with OKEN Scanner

că această esență se exprimă prin ele o dovedesc toate tipurile de activități și relații umane, de la cea economică la cea artistică.

Ei bine : la ce poate servi o imagine teoretică, filosofică despre om, fie că o numim pe aceasta „definiție", fie că nu ? „Formula" esenței umane : omul = ființă bio-psiho-social-istorică are, teoretic și metodologic vorbind, capacitatea de a ne spune nu numai ce este omul în general, dar mai ales *ce devine* el, ce *poate* fi el în limitele de jos și de sus într-un context natural și social circumscris, cognoscibil cu metodele obiective, științifice. În acest sens, „formula" esenței umane anulează imuabilul și păstrează curgerea dialectică a elementelor componente. Unele elemente (cele bio-psihice) — într-o scurgere mult mai lentă, celelalte (social-istorice) — într-o mișcare tot mai accelerată și mai diversificată, fără ca ele să opereze mutații în datele cristalizate demult, o dată cu încheierea antropo și socio-genezei. În structura umanului aceste elemente (biologice, psihice, social-istorice) conlucrează, se întrepătrund, se condiționează și se modifică reciproc în procesul dezvoltării, determină activități și relații umane, prescriu formele istorice ale acestora.

UMANUL — O STRUCTURĂ DIALECTICĂ

Teoria este bună la ceva. La aceea că nu ne lasă a pierde din vedere — atunci cînd ne adresăm vieții reale, atît de diverse și contradictorii — existența obiectivă a general-umanului, manifestată întotdeauna într-o existență umană concret-istorică. Căci, așa cum spunea Marx : *„Dacă vrem să judecăm faptele, evoluția relațiilor omenești... trebuie să ne ocupăm mai întîi de natura omenească în general și apoi de natura omenească istoricește modificată în fiecare epocă în parte"* („Capitalul").

Nu există ființă umană în general, dar au existat, există și vor exista indivizi umani în care este prezent

Scanned with OKEN Scanner

nucleul de general-uman : graiul articulat, gîndirea logică, capacitatea de a munci, de a învăța, de a crea, de a iubi, de a se adapta și integra unei colectivități, de a inova, etc.

Una dintre trăsăturile principale ale esenței umane (sperăm că nu mai e necesar, de aici înainte, să punem termenul acesta în ghilimele) este *plasticitatea*. Ea este rezultatul nemijlocit al simbiozei dintre bio-psihic și social-istoric. Binecunoscutul psihosociolog Otto Klineberg precizează că nu este un paradox insolubil a considera termenul de „natură umană" ca exprimînd atît elementele *constante*, comune, universale ale umanului, cît și aspectele *variabile* ale comportamentului uman. Căci, aptitudinile general umane (învățarea, de exemplu) se finalizează în formule și conținuturi extrem de variate, nemijlocit condiționate social-istoric, cultural. Dar, observă cu îndreptățire același autor, „*una dintre caracteristicile fundamentale și universale ale omului este variabilitatea sa, maleabilitatea sa față de condițiile sociale și culturale în sînul cărora crește și se dezvoltă*". De asemenea, aptitudinea omului de a se socializa (omul, ca ființă socială), de a se încultura (de a-și însuși valori și norme socialmente și istoricește determinate) „*trebuie considerată ca una dintre caracteristicile esențiale ale naturii umane*". Rezultă cu precizie că tocmai „*în virtutea naturii umane, omul va acționa de maniere foarte diverse, după mediul social și cultural*" în care trăiește. Iată de ce socotim că *noțiunea* filosofico-sociologică de *esență* umană are un conținut precis și o *funcționalitate* — explicativă, gnoseologică și practică — importantă.

Desigur, problema s-ar putea pune — ea a și fost pusă de către filosoful și istoricul englez Arnold Toynbee — și astfel : nu e mai bine ca să abandonăm arhivelor intelectuale acest concept, pe motivul că el ne complică existența teoretică mai mult decît ne-o simplifică ? Răspunsul nostru este iar negativ. Și iată de ce : conceptul de esență umană are un conținut multilateral care reflectă elemente fundamentale ale realităților obiective, ale „datului și construitului" (Ralea), laturile stabile și cele variabile ale umanului. Conceptul de esență umană e indispensabil pentru a înțelege dialectica existență

Scanned with OKEN Scanner

socială și individuală — conștiință socială și personală, pentru a înțelege motivațiile și sensul *totalității* activităților și relațiilor umane, pentru a exprima ceea ce omul are relativ comun cu alte ființe și absolut diferit de ele, ceea ce este identic sau analog și repetabil la toți membrii speciei umane și ceea ce este specific și nerepetabil. Conceptul de esență umană este necesar pentru a exprima fără echivoc ceea ce leagă și ceea ce desparte între ei pe oamenii diferitelor epoci istorice, pe oamenii aceleiași epoci, dar aparținînd unor societăți, clase, profesii, grupuri etnice, națiuni, vîrste și sexe diferite.

Fără cunoașterea elementelor componente ale esenței umane — exprimate în conceptul respectiv — nu putem înțelege universul uman: matricea motivațională, specific omenească (trebuințe, interese, scopuri) și modalitățile generale și specifice de a le satisface. Munca, învățarea, jocul angajează *toate* elementele esenței umane, le șlefuiesc și asigură continuitatea prin verigile necesare ale discontinuității și salturilor care se produc în raporturile de muncă, în conținutul învățăturii, în variațiile jocului. Fără a reduce esența umană la muncă, în cadrul căreia ea se realizează, putem afirma totuși că în muncă regăsim toate elementele ei componente de ordin biologic, psihologic și social-istoric. Căci, la urma urmelor, și învățarea este o variantă — fundamentală — a muncii, iar jocul — interludiul muncii și, oricum, o muncă a spiritului.

Înțelegerea filosofico-științifică marxistă a conceptului de esență umană are și alte particularități care se cer precizate cu claritate.

Acceptînd și utilizînd noțiunea de esență umană, prin ea marxismul nu înțelege nici o „substanță" eternă și imuabilă, nici o „materie primă teoretică", din care se fabrică, prin deducție, toate celelalte concepte explicative ale vieții social-istorice. Nici identificarea (sau deducerea) esenței umane cu (din) „ansamblul relațiilor sociale date" nu ne apare autentic marxistă.

Concepția marxist-leninistă despre esența umană este *dialectic-integrativă*. Aceasta înseamnă că prin esență umană, în lumina acestei concepții, se înțelege *totali-*

Scanned with OKEN Scanner

tatea determinărilor care *împreună* fac din om-om, o ființă cu caracteristici bio-psihice și social-istorice specific structurate, manifestate și aflate într-un perpetuu dinamism, dar în cadre calitative relativ stabile. Suportul teoretic, filosofic al unei asemenea concepții îl reprezintă interpretarea conceptului de esență ca *totalitatea determinărilor interne, atît specifice, cît și nespecifice,* dar care *împreună* fac ca un obiect, o ființă, un proces să fie ceea ce sînt, să aibă legi proprii de evoluție, funcții, limite și destine proprii.

A căuta esența umană numai în elementele strict și „pur" specifice omului (cum s-a încercat și se încearcă printr-o artificială operațiune de laborator logic), este un demers metodologic greșit, deoarece elemente cum sînt structura corporală nu sînt nici fenomenale, nici de un grad de esențialitate mai coborît decît structura relațiilor sociale care condiționează existența și manifestarea potențialităților umane naturale. Nu putem reține în conceptul de esență umană *numai* ceea ce *deosebește* pe om de celelalte ființe (animale) fără riscul de a eșua în metafizică.

Deși e ființă socială, subiect al relațiilor specific sociale, *omul este neîncetat și o parte a naturii.* Natura face parte integrantă din esența sa (Marx — „Manuscrisele economico-filosofice din 1844"). Activități prin excelență sociale, cum este producția de valori nu numai materiale, dar și spirituale, trebuie să țină seama de factori predominant naturali, cum sînt starea de sănătate fizică, obligativitatea odihnei pentru refacerea forței de muncă etc., etc. Ca să nu mai evocăm implicațiile sociale, culturale, spiritual-psihologice ale raporturilor dintre sexe, teren pe care, din păcate, filosofii marxiști l-au abandonat aproape în întregime freudismului și neofreudismului, cum vom vedea într-un capitol ulterior.

Problema esenței umane se pune, apoi, într-o altă corelație — în termeni de *universal* (caracteristicile, determinările *calitative comune* tuturor membrilor speciei umane, chiar dacă sub raport cantitativ există diferențe, adesea sensibile) și *particular* (caracteristicile specifice, nerepetabile de manifestare a acestor calități, funcție de contextul social-istoric și individualitate). Ambii ter-

Scanned with OKEN Scanner

meni aparţin concretului, deoarece universal-umanul nu a existat şi nu există decît *în* şi *prin* particular şi specific, care deodată se exprimă pe sine (individualul) şi specia (generalul), aşa cum exprimă, mediat, istoria şi epoca.

VALENŢE PRACTICE MULTIPLE

Conceptul de esenţă umană — regîndit şi prelucrat prin prisma datelor şi noţiunilor originale ale istorismului materialist-dialectic, ale economiei politice şi sociologiei marxiste, ale socialismului ştiinţific — a devenit apt să slujească ansamblul ştiinţelor sociale, prin urmare atît filosofia şi sociologia, cît şi celelalte ştiinţe sociale. Astfel, sociologia marxist-leninistă a putut şi poate evita atît formalismul idealist, cît şi naturalismul biologizant sau relativismul sceptic şi agnostic. La rîndul ei, psihologia socială, inspirată de marxism şi de conceptul corespunzător de esenţă umană, a putut şi poate respinge instinctualismul, ca şi psihologismul, poate îmbrăţişa universul specific uman, într-o privire atît analitică, cît şi sintetică, integrativă, dinamică.

Totodată se cere remarcat faptul că în perspectivă sociologică şi psihosociologică, noţiunea de esenţă umană se eliberează de elemente normativist-etice *abstracte şi imuabile*. Căci, înţeleasă în determinările sale ştiinţifice, esenţa umană nu mai apare ca un sumum de calităţi, virtuţi şi aspiraţii, ci ca o structură care sintetizează şi dă unitate funcţională unor elemente componente de natură şi provenienţă diferite, care formează astfel o unitate de contrarii, dinamică, în perpetuă transformare.

Pentru psihologia socială, conceptul marxist de esenţă umană are o valoare inestimabilă de „sistem de referinţă", permanent în explicarea — cu ajutorul datelor oferite de istoria socială, economică, politică, culturală — atitudinilor, opiniilor, comportamentelor umane considerate în întreaga lor concretitudine. Conceptul marxist-leninist de esenţă umană, în corelaţie cu întregul sistem conceptual

Scanned with OKEN Scanner

al științelor sociale marxiste, oferă calea de acces spre zona profundă a motivațiilor umane concret-istorice, și astfel, spre înțelegerea nemecanicistă, realmente dialectică și materialistă a universului uman. Fapt este că *trebuințele* umane (varietatea, evoluția, multiplicarea lor) și modalitatea socială ori individuală de a le satisface, *interesele* (comune sau opuse), generale și particulare, și modalitatea socială și personală de a le realiza, *scopurile* (identice sau diferite, colective sau individuale) și modalitatea de a elabora și declanșa acțiunea pentru atingerea lor — toate aceste elemente concrete ale universului material și spiritual al omului nu pot fi înțelese și explicate profund fără a „urca" spre datele natural-sociale pe care marxism-leninismul le-a sintetizat în conceptul de esență umană. Și, prin aceasta, întreg ansamblul categoriilor psihosociologiei — de la cele care descriu raporturile interpersonale, la cele care exprimă fenomene psihosociale colective — este servit de acest concept demistificat.

OMUL CONCRET

Pentru a transforma lumea trebuie să o cunoaștem științific, adică în determinările, cauzalitățile și finalitățile ei esențiale — iată unul dintre postulatele de bază ale filosofiei marxiste.

Dar lumea nu se transformă de la sine, automat. Acest lucru este valabil chiar și pentru o societate în care predomină mișcarea spontană, și cu atît mai mult pentru societatea socialistă în care nota definitorie este dezvoltarea *conștientă*.

Pentru a transforma din temelii societatea trebuie acționat asupra subiecților care realizează practic transformările, adică asupra oamenilor concreți, vii, care trăiesc în societatea respectivă, asupra activităților și relațiilor lor, asupra *conștiinței* și sistemului lor motivațional, asupra sentimentelor lor personale și colective, într-un cuvînt, asupra întregului lor micro și macrocosmos spi-

Scanned with OKEN Scanner

ritual-psihologic și ideologic. Aceasta presupune cunoașterea atît a legilor sociale obiective, a legilor sociologice generale, cît și a celor psihosociologice.

Socialismul, cu ideile, practicile și metodele sale proprii, umaniste, nu se instalează în universul uman prin forța unui decret în viața socială a oamenilor — atît de diferențiați sub raport sociologic și mai ales psihologic și psihosociologic. Socialismul învinge, mai întîi, în domeniul politic și economic al existenței sociale și, într-un ritm inevitabil mai lent, printr-un uriaș efort educativ și de experiență practică (prin metoda „încercărilor și erorilor"), în sfera conștiinței sociale și individuale, adică în domeniul ideologic și psihologic. Aceasta se datorează, în principal, faptului că atît la scara socială de masă, cît și la nivelul individului uman, elementele ideologice și mai ales psihologice ale conștiinței omenești reale, vii — congelate în tradiții și reglate de forța inerției — opun o rezistență mai mare la schimbări radicale, decît acelea pe care le cer principiile și practicile autentic socialiste.

Principala concluzie practică constă în ideea că succesul muncii educative, care este totdeauna o muncă cu oameni concreți, vii, aflați în anumite tipuri de relații, desfășurînd anumite activități, depinde în mare măsură de luarea în considerație a trăsăturilor caracteristice biopsihologice, de sex și vîrstă, de caracter și temperament, socio-profesionale și cultural-ideologice ale celor care formează obiectul educației.

Așadar, se cer considerate deodată atît general-umanul, cît și (sau mai ales) felul cum este el modificat, structurat de epocă, de societate, de împrejurări.

Pe concepția marxistă asupra esenței umane se poate fundamenta *obiectivul dezvoltării multilaterale* — fizice și psihice, profesionale și extraprofesionale — a *personalității* tuturor celor care muncesc, adică al afirmării nestingherite a originalității și creativității lor în folosul progresului social-general. „Partidul nostru — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al X-lea — pornește de la concepția că socialismul trebuie să fie societatea totalei împliniri a personalității umane, în care fiecare cetățean să se simtă stăpîn pe destinul său, să poată gîndi și acționa nestingherit în folosul progresului societății".

Scanned with OKEN Scanner

Omul, deși are numeroase și esențiale înrudiri biologice cu celelalte ființe vii, dispune, totodată, de caracteristici distinctive. De aceea poate termenul de *individ* — desemnînd un element efemer al speciei vegetale, animale sau umane — nu l-a mai satisfăcut, înlocuindu-l treptat cu noțiunile : *persoană* și *personalitate*.

Termenii aceștia sînt azi foarte frecvent utilizați într-o foarte mare varietate de sensuri, după unghiul specific al diferitelor discipline care studiază omul și acțiunile sale (psihologie generală, psihologie socială, sociologie, științe istorice, politice, juridice etc.). Noțiunile persoană și personalitate au devenit astfel principale nu numai în științele social-umane în genere, ci și în practica socială, politică, ideologică și educativă. Pentru a înțelege sensul în care acești termeni sînt utilizați și a clarifica expresia „personalitate multilateral-dezvoltată", avem nevoie de perspectiva teoretică mai largă pe care ne-o oferă filosofia.

PERSOANĂ ȘI PERSONALITATE

Denumirea de persoană desemnează modul cum caracteristicile bio-psiho-sociale general-umane se structurează, se particularizează la diferiți oameni, făcînd din aceștia ființe *unice*, și ca atare *nerepetabile*. Orice ins, orice membru al speciei umane este persoană. Termenul de persoană nu asociază încă aprecieri de valoare.

Scanned with OKEN Scanner

În schimb, termenul de personalitate implică, din punctul de vedere al psihologiei sociale, cît și al filosofiei sociale și al sociologiei, *aprecieri de valoare*. Noțiunea de personalitate desemnează un relief uman, conștient de sine, un contur particular, un mănunchi de *calități* intelectuale, afective, voliționale, socioprofesionale, etice, ideologice, estetice etc. — manifestate relativ constant în comportarea persoanei respective. Personalitatea nu e pur și simplu un dat exclusiv biologic — deși această latură are ponderea și influența ei — ci *un rezultat al educației și influenței sociale*, pe un fond nativ de înclinații, posibilități și talente valorificate și recunoscute social. Originalitatea și creativitatea — oricît de modeste — sînt notele definitorii ale personalității considerate prin prisma sociologiei și psihologiei sociale.

În viziunea filosofică marxist-leninistă, personalitatea — exprimîndu-ne metaforic — împlinește rolul „fotosintezei" în viața social-istorică. Prin intermediul ei, energia și capacitățile individuale — potențate și direcționate de societate — se transformă continuu în energie socială. Se precizează astfel o relație esențială între societate și personalitate. Dacă evităm o imagine ternă, cenușie despre personalitate și o corelăm cu rețeaua de statuturi și sistemele de roluri sociale, este posibil ca aceasta să fie așezată pe diferite „scări", avînd diferite influențe, mergînd pînă la scara cea mai înaltă a personalităților politice, istorice, artistice, culturale, științifice, care exercită influență nu numai asupra societății din care fac parte, ci, adeseori, chiar asupra întregii dezvoltări a umanității.

Așadar, din punct de vedere filosofic și sociologic, personalitatea este o valoare creatoare de valori, fie materiale, fie spirituale.

Abolind dihotomia falsă și interesată pe care ideologia burgheză o operează între elite și mase, concepția despre lume a clasei muncitoare restituie omului muncii, creator de valori materiale și spirituale, dreptul de a aspira și realiza atributele personalității.

Scanned with OKEN Scanner

Personalitatea multidimensională, în condițiile societății socialiste multilateral-dezvoltate, semnifică posibilitatea mereu lărgită a tuturor cetățenilor de a-și manifesta creativitatea, originalitatea în tot mai multe domenii de activitate economică, socială, politică, artistică, educativă, obștească, nefiind astfel legați exclusiv de locul prescris de diviziunea socială a muncii, care, prin natura ei, le pot oferi sau nu teren de valorificare a calităților, talentelor, înclinațiilor, pasiunilor.

A încetat să mai aibă credit ideea vehiculată de propaganda burgheză, potrivit căreia socialismul „uniformizează", „egalizează" pe oameni. Unitatea de monolit a societății socialiste, omogenitatea ei social-politică și ideologică, care supără atît de mult pe unii ideologi burghezi, nu e echivalentul uniformității, ci al adeziunii, identificării marii varietăți a oamenilor, a individualității și personalității lor cu idealurile socialismului, cu politica marxist-leninistă a partidului. Cu alte cuvinte, unitatea societății socialiste e o unitate în diversitate.

Sfera și conținutul noțiunii de personalitate se lărgesc și se îmbogățesc sensibil odată cu adîncile transformări pe care revoluția socialistă le provoacă în baza și suprastructura societății. Prin sfărîmarea obstacolelor politico-economice și social-culturale care împiedicau dezvoltarea liberă a personalității celei mai mari părți a populației, societatea socialistă creează *premisele obiective* și climatul social pentru afirmarea în *proporție de masă* a capacității, creativității, originalității și demnității membrilor societății. Căci, din punct de vedere social, condiția fundamentală a realizării personalității este eliberarea de sub dominația economică, politică și ideologică exercitată asupra maselor de către minoritatea exploatatoare, desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție.

Deținerea puterii politice și economice, luarea în stăpînire a pîrghiilor de bază ale întregii vieți sociale de către clasa muncitoare, ridicarea treptată a stării materiale și culturale au creat condiții favorabile, egale

Scanned with OKEN Scanner

pentru toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, în vederea înfloririi personalității lor.

Pentru societatea noastră socialistă, aflată în etapa dezvoltării ei multilaterale, omul multidimensional nu e un simplu ideal umanist, abstract, ci obiect fundamental al politicii partidului și statului, al practicii sociale și educative, pîrghie esențială a progresului social. Întreaga experiență de pînă acum și totalitatea măsurilor adoptate de Congresul al X-lea, de Conferința Națională a P.C.R. din 1972, în scopul perfecționării tuturor laturilor vieții economice, sociale, ideologice, politice, juridice etc., situează pe primul plan factorul om în sens de personalitate activă, capabilă, conștientă de rolul și responsabilitățile decisive în asigurarea mersului ascendent al societății. În raportul la Conferința Națională a partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea : „*Nu trebuie să uităm nici un moment că mai presus de orice se află omul ; dezvoltarea lui multilaterală trebuie să stea în centrul tuturor preocupărilor partidului nostru, trebuie să fie țelul suprem al societății noastre. În cadrul Conferinței Naționale ne preocupăm intens de creșterea bogăției naționale, dar nu trebuie să uităm că cea mai mare bogăție este omul ; el este făuritorul tuturor bogățiilor materiale și spirituale, de el depinde înaintarea cu succes a patriei noastre pe calea societății comuniste*“.

DIMENSIUNEA IDEOLOGICĂ

Ofensiva victorioasă a noului în toate compartimentele vieții noastre sociale (economice, statale, obștești, ideologice, cultural-științifice) nu poate fi concepută decît cu condiția activizării la maximum a resurselor și capacităților creatoare, a inițiativei și inventivității milioanelor de muncitori, țărani și intelectuali. A acționa pozitiv asupra omului muncii, a conștiinței și personalității sale, în sensul cerut de obiecti-

Scanned with OKEN Scanner

vele actualei etape de dezvoltare social-economică, înseamnă, de fapt, a acționa asupra pîrghiei de bază a progresului nostru social. Iată de ce la consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei, din iulie 1971, tovarășul Nicolae Ceaușescu a accentuat din nou că, în stadiul de dezvoltare în care ne găsim, mersul înainte depinde în mod hotărîtor și nemijlocit de *„luarea tuturor măsurilor pentru intensificarea activității ideologice și educative, activitate care trebuie să aibă un rol tot mai important în formarea omului nou, în dezvoltarea conștiinței socialiste, în întreaga activitate de edificare a societății noastre noi... Noi dezbatem astăzi măsurile necesare ridicării nivelului ideologic, politic, măsurile pentru formarea omului nou, constructor al socialismului și comunismului, a omului care să acționeze în mod conștient, stăpîn pe destinele sale, pentru făurirea societății socialiste. Aceasta presupune întărirea spiritului de răspundere al fiecărui membru al societății, respectarea normelor de conviețuire socială, întărirea disciplinei și ordinii sociale“*.

Înalta conștiință socialistă, gradul ridicat al culturii politice, profesionale și generale, aspirația perfecționării ei continue, spiritul de disciplină și inițiativă socială, repulsia față de tot ce e vechi și anchilozat, respectul și apărarea vigilentă a proprietății socialiste, simțul echității și dreptății, modestia, unitatea etică, patriotismul socialist, realismul și optimismul lucid, perseverența în învingerea dificultăților — iată tot atîtea trăsături ale profilului spiritual-ideologic al celor care, prin activitatea lor de zi cu zi, asigură progresul socialist al patriei noastre.

O pondere crescîndă o are dimensiunea ideologică și culturală a personalității omului societății noastre socialiste, societate al cărei progres e condiționat de valorizarea cuceririlor științifice-tehnice și culturale moderne. Vasta acțiune de culturalizare, desfășurată, sub conducerea partidului, de instituțiile de stat, obștești etc. are o importanță capitală pentru dezvoltarea multilaterală a personalității în socialism și în perspectiva comunismului.

Scanned with OKEN Scanner

Posibilitățile tot mai largi asigurate de democrația noastră socialistă maselor muncitoare de a lua parte la activitatea de decizie în probleme de stat, politice, economice, juridice, obștești, științifice, culturale, educative, organizatorice le oferă sentimentul fortifiant de stăpîn al destinelor proprii și al acelora ale patriei, le întărește încrederea în sine și în viitor, oferă teren de afirmare a personalității.

PERSONALITATEA COLECTIVĂ

Făurirea și manifestarea personalității omului societății noastre socialiste nu sînt rezultatul unui singur factor, ci al unei constelații de factori atît sociali, cît și strict individuali. Individul însuși are un rol activ dintre cele mai însemnate în cristalizarea și afirmarea propriei sale personalități, astfel încît putem spune că *personalitatea se și autocreează,* este recunoscută și stimată de societate numai dacă se impune (în sensul pozitiv) și se autostimează, dacă face totul pentru a-și cultiva și afirma calitățile.

Se poate vorbi apoi de „personalitatea unei clase sociale", de acel mănunchi de calități, comportamente și atitudini care, oglindind condițiile ei obiective de existență, locul aparte în structura și dinamica socială, îi definesc trăsăturile caracteristice, rolul ei social-istoric. Misiunea istorică creatoare, revoluționară, a clasei muncitoare este indisolubil legată de calitățile ei, de creativitatea și originalitatea ei, de spiritul de organizare specific, de spiritul de abnegație și sacrificiu, de fermitatea și consecvența ei. Aceste calități, potențate de ideologia marxist-leninistă pe care partidul comunist o introduce în rîndurile clasei muncitoare, o transformă în *clasa conducătoare* recunoscută a societății socialiste, o situează în avangarda luptei pentru progres social.

Scanned with OKEN Scanner

În sfîrșit, se poate vorbi de personalitatea unei întregi națiuni. Condițiile istorice concrete în cadrul cărora se dezvoltă un popor, fizionomia spirituală aparte în care aceste condiții obiective economice-sociale, politice și culturale se structurează în sînul colectivității naționale determină caracteristicile sale ca națiune. Națiunea, după cum arată limpede experiența istorică, a jucat și are de jucat și în viitor, mai cu seamă în condițiile victoriei socialismului, un rol dintre cele mai active în accelerarea progresului social. Dar asupra acestui subiect, major și pasionant, vom avea prilejul să stăruim în partea a doua a volumului.

Scanned with OKEN Scanner

Evoluția milenară a umanității — o evoluție sinuoasă, contradictorie și adesea dramatică — ne-a convins că nu putem privi și înțelege omul, condiția sa specifică fără a lua în considerație atent cadrele obiective — naturale, sociale, istorice — în care trăiește. Un merit nepieritor al clasicilor marxism-leninismului față de știința, filosofia, cultura și conștiința umanității constă în faptul că, respingînd cu argumente mistificările idealiste și teologice, au construit *o imagine veridică despre om și condiția umană*. O imagine care — respectînd scrupulos datele științelor naturii și ale societății, generalizate în spiritul filosofiei materialist-dialectice — a plasat omul în condițiile lui *reale* de existență, l-a înfățișat în *totalitatea* determinărilor sale esențiale de ordin natural-biologic, social-istoric, economic, politic și cultural.

O IMAGINE VERIDICĂ DESPRE OM

Marx, Engels, Lenin, în urma unui îndelung travaliu științific-filosofic, au descoperit și formulat legile obiective ale dezvoltării istorice a societății omenești, a succesiunii formațiunilor social-economice. Ei au oferit astfel cheia înțelegerii științifice a condiției umane, care presupune considerarea oamenilor *„în conexiunea lor socială dată“*, *„în cadrul condițiilor lor reale de existență“*, și nu ca pe niște abstracții, așa cum îi concepea — și îi mai concepe încă — filosofia speculativă. În locul indivizilor

Scanned with OKEN Scanner

concreți și reali care au existat pe fiecare treaptă istorică de dezvoltare a societății, filosofii idealiști operează cu noțiunea de „Om" în general, de „esență" umană înțeleasă metafizic, esență spirituală din care încearcă să deducă în mod speculativ totalitatea relațiilor, activităților și comportamentelor omenești, ignorînd rolul decisiv al practicii social-economice și politice, al activităților maselor populare, ca forță creatoare de istorie. În replică, Marx și Engels scriau încă în „Ideologia germană": *„Observația empirică trebuie să scoată la iveală, în fiecare caz în parte — pe baza experienței și fără nici o mistificare — legătura dintre structura socială și politică, pe de o parte, și producție, pe de altă parte. Structura socială și statul se nasc permanent din procesul de viață al unor indivizi bine determinați; dar nu al unor indivizi așa cum aceștia ar putea să apară în propria lor imaginație sau în imaginația altora, ci așa cum sînt în realitate, adică așa cum acționează, cum produc bunuri materiale, deci, așa cum se manifestă activ în cadrul anumitor limite, premise și condiții materiale, independente de bunul lor plac".*

A trata omul și condiția umană *în mod istoric concret*, prin raportare nemijlocită și precisă la condițiile obiective de existență, la natura și stadiul de evoluție a orînduirii sociale-economice și politice respective, la specificul raporturilor, instituțiilor, normelor și valorilor social-culturale predominante — iată calea pe care teoria și metodologia materialist-dialectică și istorică ne-o deschide pentru înțelegerea realmente științifică a complexului de laturi și aspecte ce se reunesc în expresia : *condiție umană*.

Respectînd această cerință fundamentală a filosofiei și științei marxist-leniniste, vom încerca să desprindem cîteva caracteristici ale condiției umane raportate la cadrul specific, inedit și generos pe care-l oferă omului, personalității umane, societatea noastră socialistă aflată în plin efort — cu adevărat prometeic — de dezvoltare multilaterală.

Scanned with OKEN Scanner

orga-
duca-

Steaua polară a întregii noastre construcții economice și culturale, țelul suprem al politicii Partidului Comunist Român — așa cum este definit în programul său și este prezent în activitatea sa practică — îl constituie *„creșterea bunăstării materiale și spirituale a maselor, asigurarea condițiilor pentru afirmarea plenară a personalității, făurirea omului nou, profund devotat socialismului și comunismului"*.

O caracteristică definitorie a viziunii și, totodată, a acțiunii practice a partidului nostru, în vederea realizării idealului revoluționar, profund umanist, pe care îl urmărește — comunismul — este grija statornicită pentru crearea simultană a condițiilor *obiective* (materiale, economice, politice, organizatorice) și a premiselor *subiective* (spirituale, ideologice, morale). Numai făurind o bază tehnică-materială puternică, pe temeiul cuceririlor revoluției științifice contemporane, dezvoltînd forțele de producție echilibrat și armonios pe tot teritoriul țării, perfecționînd continuu relațiile de producție, sistemul instituțiilor democratice de conducere și participare conștientă a maselor la întreaga activitate socială și, totodată, desfășurînd o intensă activitate politică-ideologică și educativă în vederea făuririi omului nou cu o înaltă conștiință socialistă, cu o bună pregătire profesională și un larg orizont de cultură generală, numai astfel pot fi satisfăcute în mod sistematic și armonios trebuințele materiale și spirituale ale tuturor oamenilor muncii, se pot realiza treptat cerințele multilaterale înscrise în concepția umanist-socialistă despre condiția umană.

Spre deosebire de umanismul iluminist, de factură idealist-utopică, umanismul socialist se bazează pe ideea *primatului existenței sociale față de conștiința socială*, pe acțiunea practică de transformare revoluționară a condițiilor vieții materiale (economice, social-politice, organizaționale), pe atragerea la această acțiune a maselor populare înseși, chemate să-și făurească în mod conștient propriul destin istoric.

Scanned with OKEN Scanner

Steaua polară a întregii noastre construcții economice și culturale, țelul suprem al politicii Partidului Comunist Român — așa cum este definit în programul său și este prezent în activitatea sa practică — îl constituie *„creșterea bunăstării materiale și spirituale a maselor, asigurarea condițiilor pentru afirmarea plenară a personalității, făurirea omului nou, profund devotat socialismului și comunismului"*.

O caracteristică definitorie a viziunii și, totodată, a acțiunii practice a partidului nostru, în vederea realizării idealului revoluționar, profund umanist, pe care îl urmărește — comunismul — este grija statornicită pentru crearea simultană a condițiilor *obiective* (materiale, economice, politice, organizatorice) și a premiselor *subiective* (spirituale, ideologice, morale). Numai făurind o bază tehnică-materială puternică, pe temeiul cuceririlor revoluției științifice contemporane, dezvoltînd forțele de producție echilibrat și armonios pe tot teritoriul țării, perfecționînd continuu relațiile de producție, sistemul instituțiilor democratice de conducere și participare conștientă a maselor la întreaga activitate socială, și, totodată, desfășurînd o intensă activitate politică-ideologică și educativă în vederea făuririi omului nou cu o înaltă conștiință socialistă, cu o bună pregătire profesională și un larg orizont de cultură generală, numai astfel pot fi satisfăcute în mod sistematic și armonios trebuințele materiale și spirituale ale tuturor oamenilor muncii, se pot realiza treptat cerințele multilaterale înscrise în concepția umanist-socialistă despre condiția umană.

Spre deosebire de umanismul iluminist, de factură idealist-utopică, umanismul socialist se bazează pe ideea *primatului existenței sociale față de conștiința socială*, pe acțiunea practică de transformare revoluționară a condițiilor vieții materiale (economice, social-politice, organizaționale), pe atragerea la această acțiune a maselor populare înseși, chemate să-și făurească în mod conștient propriul destin istoric.

Scanned with OKEN Scanner

Este evident că, într-o asemenea perspectivă realistă, revoluționară, satisfacerea cerințelor fundamentale ale condiției umane la proporții de masă presupune, în primul rînd, abolirea exploatării omului de către om, desființarea claselor exploatatoare, a statului bazat pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, pe oprimarea majorității de către minoritate, pe inechitate și privilegii economice, politice, culturale etc. „Proletarii — scriau Marx și Engels într-una din operele lor capitale — ... trebuie să desființeze statul (burghez) pentru a-și afirma personalitatea". („Ideologia germană").

Revoluția și construcția socialismului din țara noastră, desfășurată cu succes sub conducerea partidului comunist, au realizat premisa esențială a afirmării personalității și demnității omului muncii la scară națională. Calitatea și demnitatea de stăpînă a puterii politice și economice pe care a cucerit-o clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea și intelectualitatea muncitoare, în procesul revoluției socialiste victorioase, reprezintă *fundamentul obiectiv* al valorificării uriașelor capacități creatoare ale maselor. Munca a fost proclamată nu numai ca obligație primordială a tuturor membrilor societății și unică sursă socială de existență, dar ea a fost ridicată și la rangul moral-politic de criteriu esențial de apreciere și promovare socială a oamenilor.

MUNCA — CRITERIU MORAL-POLITIC

În concepția umanist-socialistă a clasei muncitoare și a partidului comunist despre om și condiția umană, munca de înaltă calificare, producerea, conservarea și transmiterea valorilor materiale și spirituale ale națiunii ocupă un loc primordial, definitoriu. Iată de ce, în ampla acțiune politică-organizatorică și ideologică pe care o desfășoară, sub egida principiilor umanismului socialist, în numele viitorului comunist al țării, parti-

Scanned with OKEN Scanner

dul nostru — și, sub conducerea sa, organele și organismele statale și obștești — așază pe prim plan *educația prin muncă și pentru muncă*, combaterea energică a tendințelor de parazitism, de viață ușoară fără muncă, a încercărilor de a trăi pe seama altora, sau de a frustra societatea oferindu-i puțin sau nimic în schimbul avantajelor pe care i le creează aceasta.

În opoziție cu vechea societate, care cultiva disprețul față de muncă și producătorii bunurilor materiale și spirituale — muncitori, țărani, intelectuali — atribuind fățarnic titlul de „noblețe" celor ce își întemeiau bogăția, lenea și huzurul pe truda a milioane de oameni, societatea socialistă rezervă cea mai înaltă prețuire numai și numai omului muncii, celui care creează, amplifică și păstrează bogățiile materiale și spirituale devenite, pentru prima oară în istorie, bunuri ale poporului.

Concepția și practica partidului nostru despre realizarea cerințelor fundamentale ale condiției umane sînt străbătute de la un capăt la altul de ideea muncii — *unica creatoare de valori și de caractere umane* — și pe baza ei, a egalității și echității sociale autentice. De aici izvorăște chemarea pe care secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a formulat-o în expunerea sa la Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971 : *„Să educăm pe toți cetățenii, și în special tineretul, în spiritul cultului față de muncă, față de munca liberă, despovărată de exploatare, din societatea noastră, singura sursă a progresului și prosperității poporului nostru, a națiunii noastre socialiste, mijlocul principal de afirmare a talentului și forței creatoare ale tuturor cetățenilor, de manifestare a personalității și autoperfecționare morală a fiecăruia"*.

EXIGENȚĂ ȘI OPTIMISM LUCID

Atribuind muncii productive, înțelese în sens larg, un rol decisiv în progresul social și moral al omului, socialismul nu reduce condiția umană la acest

Scanned with OKEN Scanner

element. Sistemul economic-social, politic și cultural-socialist, ca sistem profund democratic, își trage forțele din *participarea* conștientă, activă, permanentă a maselor la *conducerea* și administrarea *statului* și treburilor obștești, la elaborarea, dezbaterea și înfăptuirea legilor și normelor socialiste de convietuire umană, la descoperirea și învingerea lipsurilor și greutăților, a contradicțiilor ce apar în procesul dezvoltării sociale, la lupta noului împotriva vechiului atît în sfera conștiinței, cît și a practicii sociale.

Înarmat cu cunoașterea legilor obiective ale evoluției sociale pe care le aplică în mod creator, de sine stătător, la condițiile istorice ale României și ale vieții contemporane, P.C.R. evită orice viziune idilică despre societate și despre om, elaborează și înfăptuiește — cu sprijinul activ al maselor — *o politică realistă, exigentă, lucid optimistă care răspunde posibilităților și cerințelor autentice ale naturii și condiției umane.*

Congresul al X-lea al partidului, care a fixat obiectivele făuririi societății socialiste multilateral-dezvoltate, plenarele ulterioare ale Comitetului Central al partidului, recenta Conferința Națională, toate marcate de expunerile și cuvîntările tovarășului Nicolae Ceaușescu, pătrunse de seva marxism-leninismului creator, au declanșat o vastă și continuă acțiune de perfecționare a relațiilor de producție și în general a tuturor relațiilor sociale din țara noastră, de combatere a unor fenomene negative, a lipsurilor sau rămînerilor în urmă. A fost făurit și se dezvoltă continuu cadrul organizatoric și juridic menit să asigure *participarea* tot mai largă a oamenilor muncii — fără deosebire de naționalitate — *la conducerea și perfecționarea activității economice-sociale și culturale,* a relațiilor interumane atît în sfera vieții economico-sociale, cît și în cea a vieții familiale.

Participarea celor ce muncesc la conducerea societății, la elaborarea și aplicarea politicii generale interne și externe a țării, la luarea deciziilor care afectează interesele lor vitale *marchează deosebirea calitativă a condiției umane de ordin social-politic a maselor în societatea*

Scanned with OKEN Scanner

socialistă față de cea capitalistă, superioritatea de esență a democrației socialiste în comparație cu cea burgheză — ciuntită, falsă, iluzorie.

„Una din deosebirile esențiale care există între activitatea de conducere în orînduirea socialistă și cea din orînduirile bazate pe existența claselor exploatatoare — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu la Conferința Națională din iulie 1972 — constă tocmai în crearea condițiilor reale pentru participarea largă și nemijlocită a întregului popor la conducerea societății".

INTEGRAREA PARTICIPATIVĂ

Lăsînd deoparte raportările livrești de care este covîrșit adesea conceptul de integrare, ca și orgolioase și vane susceptibilități profesorale, vom încerca în lumina realităților noastre sociale actuale, „fierbinți", să conturăm conținutul inedit și semnificațiile autentice pe care socialismul — și numai socialismul — le conferă noțiunii de participare, respectiv integrare participativă. De ce spunem : socialismul și numai socialismul ? Pentru că, așa cum ne-o demonstrează expresiv și convingător propria noastră realitate, socialismul e prima orînduire socială care — abolind clasele exploatatoare, legile inumane ale proprietății private asupra mijloacelor de producție și asupra culturii, înlăturînd alienarea politică — conferă tuturor celor ce muncesc și produc valori materiale și spirituale calitatea de deținători ai puterii politice și economice, de subiecți ai deciziilor de importanță națională și locală. Clasei muncitoare, aliată cu țărănimea și intelectualitatea, sub conducerea partidului, *îi aparține* puterea de stat, cu funcțiile sale legislative, executive și de control, *îi aparține* avuția națională, cu totalitatea resurselor ei, *îi aparține* dreptul suprem de opțiune și decizie în toate problemele de politică internă și externă. Această *apartenență obiectivă și autentică* stă la temelia integrării participative a maselor în acțiunea

Scanned with OKEN Scanner

socială constructivă pe toate planurile, este izvorul de forță și de superioritate al orînduirii noastre socialiste față de societatea capitalistă contemporană.

Nu întîmplător comuniștii și democrații consecvenți din țările burgheze denunță ca fiind mistificatoare teoria participării în condițiile proprietății capitaliste și a puterii monopolurilor. Căci despre ce fel de participare a muncitorilor la conducere ar putea fi vorba atîta vreme cît pîrghiile puterii politice, de stat și ale celei economice continuă să fie deținute de o minoritate exploatatoare? „Participarea nu poate fi concepută independent de contextul politic, economic și social în care e situată... Nu se poate avea o veritabilă participare în regimul capitalist (Guy Caire, „Participation des travailleurs dans l'entreprise", în „Économies et societés", nr. 12/1970, p. 2140). Iată de ce toate teoriile privind „integrarea participativă a muncitorilor în sistemul capitalist", sau cu privire la „absorbirea clasei muncitoare de către sistem" și „amorțirea spiritului ei revoluționar" sînt sortite unei dezmințiri usturătoare de către înseși realitățile lumii burgheze aflată într-o implacabilă *criză de sistem*.

Numai ridicarea prin revoluție a clasei muncitoare și a aliaților ei, sub conducerea partidului marxist-leninist, la conducerea statului creează baza obiectivă și autentică a integrării participative, element definitoriu și caracteristic exclusiv societății socialiste.

PARTICIPAREA — ESENȚA DEMOCRAȚIEI SOCIALISTE

În ultimii ani, la inițiativa conducerii partidului, aplicîndu-se consecvent linia adîncirii și perfecționării democrației noastre socialiste, a intrat în practica vieții noastre sociale, cu putere de lege, metoda consultării obligatorii a tuturor categoriilor de oameni ai muncii privind hotărîrile de importanță majoră pentru întreaga națiune, pentru fiecare localitate. Prin institu-

Scanned with OKEN Scanner

ționalizarea riguroasă și largă a formelor concrete de participare a oamenilor muncii la decizii și control (consiliile și comitetele oamenilor muncii, adunările generale ale salariaților etc.), participarea la conducere încetează a fi facultativă, întîmplătoare ori pur consultativă, ea devenind un element de structură al organizării sociale, o condiție vitală de funcționare a ei conform principiilor socialismului. Participarea celor ce muncesc la conducerea *propriilor* întreprinderi, unități agricole, instituții, a propriului stat reprezintă o realitate materializată, un dat social obiectiv.

Procesul de conștientizare a acestui dat obiectiv se intensifică în mod salutar sub influența vastei acțiuni economico-sociale declanșate de partid sub îndemnul mobilizator „cincinalul înainte de termen". Este o certitudine că această acțiune de proporții naționale se va solda nu numai cu remarcabile rezultate economice, de vitală însemnătate pentru ritmul progresului nostru social general, dar și cu beneficii trainice în ordinea ridicării și afirmării în practică a conștiinței socialiste de masă, intensificării procesului de integrare participativă, conștientă a tuturor categoriilor de oameni ai muncii în efortul constructiv generalizat, îngustării terenului de manifestare a mentalităților și deprinderilor străine naturii și țelurilor unei societăți socialiste autentice. Căci într-un climat în care majoritatea covîrșitoare a cetățenilor se află integrați participativ în fluxul muncii de înaltă productivitate și calitate, al exigenței colective față de gospodărirea rațională a resurselor materiale și umane, al răspunderii față de proprietatea socialistă, al respectării neabătute de către fiecare, indiferent de locul ce-l ocupă în diviziunea socială a muncii sau în ierarhia socială, a principiilor eticii și echității socialiste, desigur că într-un asemenea climat de acțiune și de opinie severă, dar dreaptă, vor trebui să se integreze participativ, sau să dispară, aceia care, fiind încă prizonieri ai mentalităților parazitare, încearcă să se sustragă de la munca productivă, să trăiască pe spinarea colectivității, să-și perpetueze o existență trîndavă, absolut incompatibilă cu esența noii societăți.

Scanned with OKEN Scanner

Este evident că procesul integrării participative este marcat de lupta dintre nou și vechi, atît pe planul conștiinței, cît și al practicii sociale. Tot atît de evident este că noul — promovat consecvent de partid, de întregul nostru sistem social și cultural — se află în ofensivă, dă nota caracteristică vieții noastre sociale.

A ÎNȚELEGE PENTRU A PARTICIPA

Așa cum arată experiența, participarea efectivă a maselor la conducerea societății este direct condiționată și de *înțelegerea* aprofundată și justă a fenomenelor și evenimentelor economice-sociale, a caracteristicilor definitorii ale situației și evoluției politice interne și internaționale, de ridicarea fiecărui cetățean la orizonturile de judecată ale unui om de stat. Cu alte cuvinte, dezvoltarea democrației socialiste — element esențial pentru afirmarea condiției umane — este indisolubil legată de intensificarea pregătirii politice-ideologice, de ridicarea nivelului de cunoștințe și de conștiință socialistă a maselor. În acest context apare în întreaga sa amploare importanța majoră a *„Programului P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și educația socialistă a maselor, pentru așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste“* adoptat de Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971 și a cărui realizare practică a devenit o cauză scumpă a întregului partid, a întregii națiuni, a tineretului patriei.

În viziunea marxist-leninistă a partidului nostru despre societatea socialistă și comunistă, despre omul acestei societăți și condiția sa esențialmente umană, se împletesc, într-un tot unitar, activitatea economică cu cea politică, ideologică, nivelul ridicat, contemporan, de cunoștințe științifice, tehnice, culturale cu înalta conștiință socialistă, militantă, revoluționară ; se îmbină ideea unei civilizații materiale dezvoltate cu penetrarea princi-

Scanned with OKEN Scanner

piilor eticii și echității socialiste în conștiința tuturor membrilor societății, în țesătura intimă a tuturor relațiilor sociale și interpersonale.

Partidul nostru privește, așadar, problema făuririi societății socialiste multilateral-dezvoltate nu numai din punctul de vedere al bazei materiale, ci în contextul general, cuprinzînd toate laturile materiale și spirituale ale vieții și activităților social-umane, nu numai din punctul de vedere al zilei de azi, ci și din acela al zilei de mîine, al generațiilor viitoare ale națiunii române. De aici decurge orientarea prospectivă a partidului nostru spre soluționarea tuturor problemelor privind așezarea pe baze consecvent socialiste atît a existenței sociale, cît și a conștiinței sociale a maselor, înlăturarea moștenirii grele a trecutului atît în sfera modului de trai și a relațiilor interumane, cît și în zona complexă a concepțiilor, mentalităților, moravurilor.

Transformarea oamenilor, înarmarea lor cu cea mai înaintată concepție despre lume și viață, eliberarea lor de concepții și mentalități înapoiate, de prejudecăți mistice, presupune o îndelungată, stăruitoare și combativă muncă politică-educativă, o ridicare a nivelului general al cunoașterii, corespunzător posibilităților și cerințelor celei de a doua jumătăți a secolului al XX-lea.

În orizonturile largi ale societății socialiste multilateral-dezvoltate — care o dată cu dezvoltarea intensă a forțelor de producție pe tot teritoriul patriei realizează procesul treptat de omogenizare și coeziune socială, de eliminare a deosebirilor esențiale dintre munca fizică și cea intelectuală, de apropiere a condițiilor de viață de la sate cu acelea de la orașe — idealul umanist al înfloririi personalității tuturor membrilor societății prin muncă, învățămînt, știință și etică socialistă va deveni o realitate a vieții cotidiene, va imprima nota caracteristică condiției umane specific socialiste, făurită de către oameni pentru oameni.

Scanned with OKEN Scanner

OBIȘNUINȚA MEDITAȚIEI

O profesie îndelung exercitată provoacă, de regulă, după cum se știe, rutină și plictis. Un mediu uman mereu identic cu sine, o sferă problematică, informațională și de discuție aproape întotdeauna aceeași, solicitări receptate stereotip și satisfăcute mediocru împing pe „profesionist" la profesionalizare plafonată și agasată.

Procesul descris și consecința enunțată nu sînt însă fatale. Există „anticorpi". Există un remediu. Există chiar o profilaxie. O vom numi : *deprinderea meditației critice.*

Greșesc aceia care identifică meditația cu simpla „odihnă a spiritului", cu reveria, evaziunea sau gratuitul. Meditația este, prin excelență, *gîndire critică, for de analiză și autoanaliză exigentă* a actelor de comportament profesional și extraprofesional. Meditația e confruntarea dintre principii, elaborate sau asimilate, devenite convingeri, și experiența trăită în cotidian, acumulată din raporturile interumane. Meditația este *verificarea criteriilor* care călăuzesc aprecierile și autoaprecierile, opțiunile, acțiunile noastre și ale semenilor noștri.

Într-o asemenea perspectivă cade prejudecata potrivit căreia meditația este o îndeletnicire a filosofilor sau a oamenilor care pur și simplu „n-au ce face". Meditația ne apare ca o *obligație* diurnă a omului angajat în activitate, în primul rînd a educatorului confruntat tot timpul cu atîtea fapte contradictorii, cu atîția oameni neomogeni în comportări, atitudini, aspirații, capacități, înclinații, temperamente și caractere.

Scanned with OKEN Scanner

Absorbit adesea de conținutul și metodica obiectului pe care-l predă, de obligațiile strict profesionale — limitate și ele la prevederile uniforme ale programei — profesorul „uită" să mediteze într-o perspectivă mai largă, interdisciplinară, ba chiar într-o perspectivă intersocietală, dincolo de disciplinele și obligațiile strict școlare. Consecințele nu întîrzie să apară : automatismele, îngustimea și „acreala". Mai rău chiar : blocarea izvoarelor de dezvoltare și afirmare a propriei personalități, care presupune autoperfecționare, autoanaliză necruțătoare față de ruginile rutinei, generatoare de inițiativă novatoare, de creație și originalitate.

Deși personală, obișnuința meditației — și a unor concluzii cu valoare orientativă pentru acțiunea practică — nu este o chestiune strict individuală, ci capătă dimensiuni sociale considerabile într-o societate ca a noastră care vede în formarea omului nou, cu înalt nivel de conștiință și larg orizont de cunoștințe, cheia succesului unei opere atît de vaste, de durată și complicate cum este făurirea societății socialiste multilateral-dezvoltate.

Pentru aceia cărora societatea le-a încredințat misiunea nobilă de a *instrui și educa* noile generații, meditația asupra influențelor efective ale activității lor la catedră, în mijlocul tinerilor, nu mai reprezintă ceva facultativ, ci un imperativ moral-politic. Iar axul acestei meditații — privită activ, ca mijloc de perfecționare și autoperfecționare profesională, cetățenească și umană — poate și trebuie să fie ideea marii responsabilități ce o incumbă statutul social de educator și pe care secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a formulat-o cu limpezime : *„Fiecare educator, învățător și profesor din întregul sistem de învățămînt trebuie să fie atît un bun specialist în domeniul său, cît și un bun educator comunist. Numai îmbinînd aceste două calități, cadrele didactice își vor putea îndeplini în bune condiții*

Scanned with OKEN Scanner

sarcina de înaltă responsabilitate și onoare pe care o au în formarea tinerei generații".

Iată o temă majoră de meditație și de acțiune.

Iată un teren larg, generos nu numai pentru transformarea meditației lucide într-o obișnuință, dar și de transformare a gîndului în fapte creatoare de valori educative, în *fapte-criteriu* de apreciere personală și socială.

Meditația astfel concepută este treapta dintîi și sigură a unei ample și constante reflecții cu caracter filosofic.

Scanned with OKEN Scanner

Tînărul României socialiste își proiectează și desfășoară existența într-o societate dinamică și activă, care îl solicită multiplu și intens atît în ordinea acțiunii practice, cît și la nivelul reflecției ideologice, politice și teoretice. Aceasta este o rezultantă și, totodată, o cerință a desfășurării largi a revoluției și construcției noastre socialiste, care — conjugată constant cu revoluția în știință, tehnică și cultură — este un semn al maturizării și tendinței de perfecționare necesară a ansamblului de relații ce formează noua societate.

Complexitatea vieții sociale contemporane, cu marile și micile ei probleme, avîntul științei și tehnicii, impresionanta arhitectonică a valorilor literare și artistice ca și idealul profund umanist pe care îl transformă în realitate orînduirea noastră socialistă, aflată în proces de dezvoltare multilaterală, relevă ca imperioasă nevoia unui orizont filosofic, a unei reflecții generalizatoare și integratoare pe care omenirea a rezervat-o, plină de respect, filosofiei.

Cea de a doua jumătate a secolului al XX-lea relevă caracteristici inedite. Una dintre ele constă în împrejurarea că, în pas cu amplificarea mijloacelor *practice* de soluționare a problemelor umane vitale — de ordin social-politic, tehnico-economic, biologic și psihologic — au crescut însemnătatea, ponderea și eficacitatea „instrumentelor" teoretice, științifice, ideologice, în viața socială. Între aceste „instrumente", cel filosofic, departe de a-și micșora sau pierde însemnătatea și rolul social, se vede solicitat de către toate compartimentele vieții sociale și politice, ale culturii, științei și artei, chiar ale

vieţii cotidiene. Acest context de împrejurări nu poate să nu invite la reflecţie asupra înseşi locului şi menirii gîndirii filosofice în cadrul societăţii, vieţii şi culturii noastre noi, socialiste.

FILOSOFIA, ÎN ISTORIE ŞI CONTEMPORANEITATE

Se ştie că, înainte de a fi scrisă şi citită prima carte, în faţa omului a stat larg deschisă „Cartea" încă neînţeleasă a fenomenelor naturii şi vieţii social-umane. Particularitatea acestei Cărţi consta în faptul că ea nu conţinea descrieri, explicaţii şi răspunsuri, ci numai ÎNTREBĂRI. Zeci, sute, mii de întrebări ! La aceste întrebări s-au străduit şi se străduiesc încă generaţii în şir să dea răspunsuri, să corecteze şi să precizeze pe cele vechi, să găsească altele noi, cît mai apropiate de ADEVĂR. Caracteristica iniţială a modului *cum* s-a răspuns la aceste întrebări este generalitatea, globalul, integralitatea, calitativul şi nu specificitatea, parţialitatea, cantitativul. Modalitatea de a privi natura şi viaţa socială în ansamblul lor, sub aspectele cele mai generale şi esenţiale, este proprie gîndirii filosofice.

Totalitatea este vocaţia filosofiei.

În dezvoltarea ei istorică, filosofiei i s-a „luat" totul şi a rămas cu Totul, cu Întregul (natural, social, spiritual). Propoziţia aceasta exprimă un paradox, dar nu este un simplu joc de cuvinte. Specifică cugetării filosofice s-a dovedit a fi considerarea unei *totalităţi* de fapte, cunoştinţe şi experienţe, raportarea la un *întreg* natural şi social în acelaşi timp, ontologic şi gnoseologic. Tocmai datorită acestui specific — capacităţii de a integra datele noi ale cunoaşterii din toate sferele activităţii umane şi de a le influenţa — gîndirea filosofică şi-a perpetuat inestimabila sa valoare socială.

Filosofia este una dintre cele mai timpurii preocupări ale spiritului uman, apărută şi cultivată în vremuri

Scanned with OKEN Scanner

străvechi, o dată cu diviziunea societății în clase antagonice și separarea muncii intelectuale de cea fizică. Filosofia — în accepțiunea veche greacă „dragoste de înțelepciune" — a precedat într-o anume măsură științele pozitive naturale și sociale, le-a inspirat și fecundat. Din corpul filosofiei — într-un proces îndelungat și sinuos ce a durat două milenii — s-au desprins și apoi constituit științele moderne, particulare, ale naturii și societății.

Filosofia este expresia teoretică a nevoii de cunoaștere și transformare a naturii și societății, de autoperfecționare a omului însuși. Statornicia și viața îndelungată a filosofiei se explică prin utilitatea ei spirituală și practică. Fiecare epocă civilizată a avut nevoie de filosofie, a făurit-o și a transmis-o generațiilor următoare. Se știe că din cele mai multe opere materiale ale trecutului îndepărtat — chiar cele de piatră, bronz și fier — au rămas adesea doar ruine și cioburi. Operele spiritului uman, în schimb, revărsate cu generozitate în filosofie și artă, există și azi vii, aproape nealterate de trecerea mileniilor. Ele dau umanității conștiința puterii sale creatoare de lucruri durabile.

Ceea ce a produs de timpuriu reflecția filosofică s-a dovedit de uimitoare trăinicie, perspicacitate, dacă nu chiar genialitate, avînd în vedere modestia instrumentelor utilizate atunci în comparație cu cele apărute ulterior în știință și tehnică. Elocventă în acest sens este perenitatea unor probleme formulate cu peste două milenii în urmă de filosofia greacă. Fără instrumente tehnice perfecționate, fără vaste biblioteci sau pretențioase academii, mințile iscoditoare, călătorite, inovatoare și inteligente ale filosofilor acestui ev au dat produse remarcabile. Dovezi găsim în ipotezele formulate inițial de reflecția filosofică (cea atomistă, cea privind materialitatea și infinitatea universului, a spațiului și timpului etc.) care au trăit în formule ipotetice, transformîndu-se azi în teorii științifice de esențială valoare. Se cuvin adăugate problemele complexe ale vieții sociale, ale politicii, eticii și esteticii, care au atras luarea-aminte a filosofilor din toate timpurile, provocînd încrucișări de spade pe tărîmul ide-

Scanned with OKEN Scanner

ologiei, determinate de structura antagonică a societății omenești din epoca sclavagistă încoace.

Înmănunchind această dublă problematică a esenței și resorturilor naturii și vieții social-istorice, distilînd-o în retortele gîndirii logice, filosofia a fost mereu prezentă (cu toată perioada de relativă eclipsare din Evul Mediu) în cultura umană, distingîndu-se prin statornicia căutării adevărurilor esențiale. Natura adevărului, modalitatea de a-l descoperi, formula, verifica și folosi în practica social-umană a fost, este și va rămîne virtutea de bază a gîndirii filosofice autentice.

Ar fi însă iluzorie ideea că a existat și există o singură filosofie, filosofia în general, „pură" — cum ne este dat să mai citim în unele articole diletante despre filosofie — în afara epocilor și formațiunilor social-istorice, plutind în sfere asociale, lipsită de rădăcini și contingențe de clasă și suflu partinic. În istorie, ca și în contemporaneitate, ne întîlnim cu *filosofii* avînd fiecare determinări sociale, de clasă și culturale concrete, conținuturi, destine, sensuri și funcții sociale proprii, identificabile, dar neidentice.

FILOSOFIA CA IDEOLOGIE

S-a dovedit în fapt, printr-o dezvoltare multiseculară, particularitatea filosofiilor de a fi sisteme *ideologice* de interpretare a lumii, nuclee ale unor *concepții despre lume și viață* a claselor sociale, de a *face parte* din structuri culturale socialmente și istoricește determinate. În lucrarea sa „Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filosofiei clasice germane", Engels spunea expres că „*ideologiile și mai înalte... iau forma filosofiei*" și că „*odată născută, orice ideologie se dezvoltă pornind de la ÎNTREGUL ANSAMBLU al reprezentărilor existente*".

Filosofia s-a înfiripat ca *mod specific* de activitate intelectuală, și s-a dezvoltat continuu pe căi foarte dife-

Scanned with OKEN Scanner

rite, în dialog și ca răspuns la nevoi apărute în *cadrul vieții și al raporturilor sociale* (raporturile omului cu natura sînt tot raporturi sociale). Eforturile intelectuale remarcabile ale filosofilor s-ar fi pierdut în negura vremurilor, n-ar fi lăsat nici o urmă dacă în succesiunea dezvoltării lor contradictorii, dramatice dar progresive, societățile, clasele sociale, națiunile, culturile făurite de ele n-ar fi avut nevoie de roadele acestor eforturi și dacă nu *le-ar fi integrat*.

Sub influența vădită a marxismului, astăzi filosofiile sînt privite și considerate în dimensiunile mediului istoric și tradiției culturale. Este aproape unanimă recunoașterea conexiunii esențiale dintre activitatea social-umană și filosofie.

În grade și forme diferite — adesea mistificate de perspectiva idealistă și fideistă — filosofiile s-au raportat întotdeauna la realitățile naturale și valorile social-umane. Filosofia a fost, este și va fi o parte componentă esențială a ideologiei, a vieții cultural-științifice a fiecărei societăți. În plus, concepția ideologică și social-politică a fiecărui autor își pune inevitabil amprenta asupra soluțiilor pe care le propune problemei raporturilor dintre filosofie și societate. Înțelegerea științifică, marxist-leninistă a istoriei sociale și culturale a umanității oferă acel fir al Ariadnei, capabil să călăuzească cercetarea prin labirintul pe care-l prezintă atît istoria gîndirii filosofice, cît și curentele și orientările filosofice contemporane.

FILOSOFIA ÎN CETATE

Sintetic vorbind, cunoașterea filosofică a influențat viața socială, în forme și grade diferite, în funcție de însăși natura și valoarea soluțiilor propuse și mai ales de condițiile social-istorice în care ele au fost date la iveală. Prestigiul — și deci influența — unei filosofii sau alteia au depins adesea mai mult de interesele, nevoile, posibilitățile și contextul politic, social-istoric

Scanned with OKEN Scanner

concret decît de filosofiile însești. Înăuntrul unui anumit sistem filosofic putem întîlni premise, posibilități gnoseologice pentru transformarea lui în apologetică religioasă sau laică, dar prefacerea acestor posibilități în realitate este condiționată de factori *exteriori* filosofiei însăși, anume *de factori sociali* în cel mai larg sens al termenului. La fel stau lucrurile cu agnosticismul și scepticismul filosofic, cu materialismul și idealismul filosofic. Iată de ce pentru a explica *conținutul*, sensurile și destinele proprii ale diverselor filosofii, rolul lor pozitiv sau negativ, nu putem rămîne *în cadrele* acelei filosofii și cu atît mai puțin ale filosofiei *în general*. Devin obligatorii raportările multiple la epocă, la clasele sociale și națiuni, la viața socială (concret-istorică), la complexitatea fenomenelor ei economice, politice, ideologice, cultural-științifice și artistice.

Un puternic curent, cu diferiți reprezentanți, se opune azi — sub înrîurirea directă sau indirectă a concepției marxist-leniniste — ideii „autonomiei" filosofiei față de experiență, față de problemele majore ale vieții sociale, demonstrînd că structura logică a conceptelor filosofice este solidară cu stările de fapt, că datele experimentale sînt și ele prezente în tratarea problemelor filosofiei teoretice, că atît experiența individuală, cotidiană, cît și cea socială de clasă, națională și general-umană se dovedește decisivă în filosofie.

„*Filosoful nu este un teoretician contemplativ dezangajat, căci prin însăși natura sa ideologică filosofia este o luare de poziție, un refuz al neutralității pseudoștiințifice, o formulare personală și responsabilă a adevărului*", mărturisește cunoscutul filosof și estetician italian contemporan Luigi Pareyson. Într-o comunicare prezentată la cel de-al XII-lea Congres al societăților de filosofie de limbă franceză consacrat problemei adevărului, Etienne Souriau spunea : „*Filosofia poate nu numai să reflecte adevărurile care vin de aiurea, ci, dacă ea este inventivă și curajoasă, dacă știe să depună un efort pentru a făuri atitudini în viață, vederi asupra lumii, forme de gîndire și proiecte de viitor, atunci ea va putea participa la un fel de adevăr specific, solid și experimental, sprijinindu-se pe acest adevăr*".

Scanned with OKEN Scanner

Pentru marxiști-leniniști, mai mult decît pentru oricare alți filosofi, dublul raport dintre gîndirea filosofică și societate este esențial și obiectiv determinat. „Coborînd" filosofia în arena vieții sociale, ei nu văd în aceasta destrămarea „vrajei" filosofice, ci, cel mult, a vălului care o mistifică sau o mitifică.

TEMELE GÎNDIRII FILOSOFICE

În privința destinelor filosofiei, apariția materialismului dialectic și istoric a provocat radicale schimbări de direcție și orizont. În postulatele consecvent materialiste ale acestei filosofii (aplicabile întregii sfere a realității, inclusiv celei social-politice), ca și în metoda dialectică ce face corp comun cu teoria materialistă se află originile dezvoltării gîndirii filosofice contemporane pe temeiuri *științifice*. Tot acolo descoperim premisele eficacității ei practice. Dar afirmînd că „filosofii de pînă acum n-au făcut altceva decît de a explica lumea în moduri diferite — sarcina constă în a o schimba", Marx nu a atribuit filosofiei o funcționalitate îngust pragmatică, nu a confundat-o cu alte forme ale conștiinței sociale și cu atît mai puțin a substituit-o acestora. Marx a știut bine că funcțiile filosofiei nu sînt și nu pot fi împlinite de nici una din formele istorice constituite ale conștiinței sociale. Numai păstrîndu-se o idee clară despre locul specific al filosofiei în ansamblul cunoașterii umane, poate fi recunoscută — nu numai declarativ — necesitatea gîndirii filosofice ca atare, pot fi valorificate la maximum multiplele ei valențe cognitive educative și practice. Spre deosebire de științele particulare ale naturii și societății, care își consacră eforturile de cunoaștere asupra unor porțiuni relativ restrînse ale realității, filosofia descoperă și formulează categoriile și legile interne cele mai generale ale dezvoltării naturii, societății și gîndirii. Pozitivismul („mutism filosofic", cum reușit l-a caracterizat filosoful român Mircea Florian) — pornit la drum cu gîndul de a

Scanned with OKEN Scanner

compromite în ochii oamenilor de știință și cultură filosofia, prezentînd-o ca „mozaic de generalități", ca disciplină ce „codifică numai simetric și sinoptic roadele cele mai suculente ale specializării științifice" — a sfîrșit prin a se compromite pe sine. Spiritul filosofic a pătruns în toate științele naturii și ale societății, confirmînd din plin viabilitatea tezelor de bază ale materialismului dialectic și istoric, concepția despre lume și viață a clasei muncitoare, a partidului ei revoluționar.

Veșnic vechi și mereu noi, temele gîndirii filosofice gravitează spre esența raporturilor omului (umanității) cu natura și cosmosul, privite în devenire și, îndeosebi, spre raporturile fundamentale ale omului cu societatea în care trăiește, cu semenii săi, cu el însuși. Desigur, perenitatea problemelor filosofice, expresie a relativei independențe a acestei forme a conștiinței social-istorice, nu înseamnă cîtuși de puțin neistoricitatea lor. Atît felul de a pune problemele filosofice, cît și modalitatea de a le soluționa sînt concret-istorice. Sub raport gnoseologic, soluțiile (ipotezele adeseori) sînt o succesiune de adevăruri (sau premise ale lor), stabilite prin eforturi de gîndire independentă, originală și deci creatoare a generațiilor de filosofi care aparțin unor clase, unei națiuni, unei epoci istorice definite. Exceptînd puținele cazuri de rea credință, dar nu și pe cele mai frecvente de optică de clasă deformatoare, erorile, soluțiile sau ipotezele greșite nu sînt un viciu, ca să spunem așa, „de caracter" al filosofiei. Ele sînt inalienabile procesualității și sinuozității cunoașterii, pe care le-au reliefat atît de pregnant Marx, Engels, Lenin.

SPIRITUL CRITIC ȘI NOVATOR

Una din calitățile intrinseci ale filosofiei științifice este spiritul critic, îndoiala cercetătoare, pe care o aplică nu numai celorlalte domenii ale culturii și vieții sociale, dar și ei înseși. Istoria gîndirii filosofice — a cărei cunoaștere în liniile sale esențiale este nu numai extrem de instructivă, dar chiar obligatorie pentru omul cult modern — atestă faptul că fiecare nouă concepție filosofică

Scanned with OKEN Scanner

și-a început „cariera“ prin critica alteia, sau altora vechi. Depășirea critică (nu anularea metafizică) a vechilor sisteme filosofice, ale căror carențe au fost sesizate de Marx și Engels cu luciditate și spirit revoluționar cu peste un secol în urmă, a semnat actul de naștere al filosofiei marxiste : materialismul dialectic și istoric. Evident, dezvoltarea gîndirii filosofice este departe de a fi încheiată. Fiind un anumit tip (anumită formă) de cunoaștere — generalizată, universalistă — iar descoperirea adevărului purtînd un caracter esențialmente infinit în ordine istorică, nici o filosofie — așadar nici cea marxist-leninistă — nu-și poate considera încheiată misiunea de a reflecta asupra realității, de a descoperi căi noi în cunoașterea și transformarea ei.

„*Legea dezvoltării marxism-leninismului* — sublinia cu pregnanță tovarășul Nicolae Ceaușescu — *a fost și rămîne împrospătarea neîncetată a esenței sale din izvorul gîndirii și cunoașterii universale, din cuceririle tuturor științelor, din experiența socială inepuizabilă și în continuă amplificare a societății omenești. Aceasta cere o receptivitate maximă față de tot ce este nou și progresist în lume, sintetizarea roadelor întregii cunoașteri, găsirea răspunsului la problemele pe care viața le ridică neîncetat în fața oamenilor, pe care le pune evoluția în perspectivă a societății. Numai în felul acesta filosofia clasei muncitoare va putea să acționeze în sensul afirmat de Marx — de a nu se rezuma la a explica lumea, ci de a contribui la transformarea ei*“.

SECOLUL AL XX-LEA ȘI NEVOIA DE FILOSOFIE

Experiența amplă a secolului al XX-lea a demonstrat convingător că nu numai omul politic și sociologul, nu numai omul de știință și artistul, dar și filosoful de azi, dacă nu voiește să rămînă anacronic și deci inutil, este îndemnat să pornească în raționamentele sale de la

Scanned with OKEN Scanner

înțelegerea esenței realităților și structurilor social-economice și politice ce caracterizează epoca noastră.

În această ordine de idei este cazul să amintim că încă de la începutul secolului XX s-au manifestat din ce în ce mai puternic energiile politice și spirituale ale forțelor progresiste, în frunte cu clasa muncitoare, mobilizîndu-le în alegerea acelor căi de dezvoltare socială care să permită salvgardarea civilizației umane amenințată de o orînduire capitalistă perimată istoricește și să asigure dezvoltarea la maximum a resurselor materiale și intelectuale ale întregii omeniri.

Probleme social-umane fundamentale — acumulate veacuri în șir — cum sînt : abolirea exploatării de clasă și asupririi naționale, lichidarea subdezvoltării economice și a inculturii, înlăturarea variatelor forme de alienare umană, generate de capitalism, *au găsit în secolul nostru condiții obiective și subiective de soluționare*. Victorioasă în multe țări ale lumii, revoluția socialistă a prăbușit imperii ale cnutului și înapoierii economice și culturale, a pus bazele avîntului forțelor progresiste, materiale și spirituale a numeroase popoare, a înălțat clasa muncitoare — forța socială cea mai avansată și revoluționară a contemporaneității — la cîrma destinelor istorice ale multor națiuni. Nu numai raportul de forțe social-politice, dar și cel ideologic-teoretic și filosofic s-a modificat în favoarea forțelor noului, ale progresului și umanității.

În ceea ce privește revoluția științifică și tehnică, care, alături de revoluțiile sociale și de eliberare națională, reprezintă caracteristica distinctivă a secolului nostru, se pune cu acuitate problema *modalității de utilizare socială* a impresionantelor sale realizări. Primejdia folosirii cuceririlor geniului științific și tehnic uman împotriva umanității în întregul ei — primejdie izvorîtă nu din știință și tehnică însuși, ci din natura antiumană a orînduirii bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor productive — determină sensul atît al opțiunilor social-politice, cît și al celor propriu-zis filosofice. Dacă conflictele sociale, a căror soluționare o preconiza marele filosof clasic german Immanuel Kant cînd scria „Spre pacea eternă", apar de proporții liliputane în raport cu gigantica încleștare între forțele progresului și cele opuse lui în contem-

Scanned with OKEN Scanner

poraneitate — rămîne meritorie angajarea filosofilor umaniști ai tuturor timpurilor în viața epocii lor, în descifrarea destinului și fericirii umane.

Progresele științelor și ale tehnicii nu diminuează, cum pare la o privire superficială, valoarea și însemnătatea filosofiei în viața socială, intelectuală și practică a omului contemporan. Știința, însușirea și mînuirea ei solicită rațiunea și logica, pune omului probleme care depășesc cadrele ei specializate, împing pe om să formuleze întrebări asupra fenomenelor naturale și sociale al căror răspuns e cu neputință să-l obțină fără a face apel la un sistem de gîndire filosofică materialist-dialectică. Știința și tehnica, nevoile sporirii productivității sociale adîncesc diviziunea muncii, o duc pînă la acele limite la care omul contemporan caută în mod natural o compensație. El face atunci apel la literatură și artă. Dar în contemporaneitate acestea sînt tot mai problematizate. Poezia, romanul, filmul, teatrul, plastica cunosc procesul ireversibil de „problematizare" și includ în ele, explicit sau implicit, întrebări de natură ideologică, social-politică, filosofică.

Un factor în plus care transformă filosofia materialist-dialectică într-o valoare vitală a societății contemporane, a omului cult, dar și a celui pe cale de culturalizare, este scăderea progresivă a influenței explicațiilor religioase asupra lumii. Sub presiunea revoluțiilor socialiste victorioase, a cuceririlor științei și tehnicii, a vieții sociale practice, înrîurirea filosofiei și moralei religioase este în scădere, fără a fi în descreștere nevoia omului modern de a-și crea și alimenta o *viziune de ansamblu* asupra lumii, o concepție fundamentată rațional, științific-filosofic, despre viață și sensul ei. Și această împrejurare pune pe omul contemporan în situația de a opta pentru o filosofie care, satisfăcîndu-i nevoia inerentă de „metafizică", să-l ajute totodată să se orienteze în labirintul evenimentelor, să participe la realizarea progresului social-uman în mod conștient.

În sfîrșit, dar nu și ultima în ordinea importanței, trebuie considerată împrejurarea că din însăși desfășurarea accelerată, sinuoasă și contradictorie a vieții sociale și politice contemporane se nasc întrebări și probleme al căror răspuns și soluționare nu pot fi obținute de către

Scanned with OKEN Scanner

omul modern decît prin apelul la un sistem filosofic capabil să-i ofere o perspectivă reală și realistă asupra lumii de azi. Nici știința și tehnica, nici literatura și arta, nici alte forme ale conștiinței sociale *luate aparte* nu pot oferi această perspectivă *integrativă* atît de necesară. Epoca contemporană pune probleme de ordinul redimensionării, restructurării și reierarhizării tuturor valorilor în consens cu interesele imensei majorități a populației lumii, adică a celor care *creează* aceste valori materiale și spirituale. Or, de la opera de elaborare și promovare a unei noi table de valori, reflecția filosofică, cu adevărat responsabilă și conștientă de menirea ei social-umană, nu poate absenta.

Din tabloul schimbărilor social-politice de pe glob rezultă că în circuitul vieții internaționale, inclusiv al celei culturale, au intrat popoare cu civilizații străvechi, pe cale de renaștere, ceea ce pune și cugetării filosofice noi probleme. E de-ajuns să evocăm preocupările actuale privind raporturile dintre mit și cultură, problemele originii umanismului, pentru a conchide că un aflux de probleme noi se înfățișează gîndirii filosofice din însăși dialectica vieții social-politice și culturale contemporane.

Așadar, la porțile filosofiei științifice contemporane — materialismul dialectic și istoric — s-a concentrat un imens material faptic, social-politic, teoretic și artistic, care solicită o prelucrare specifică, proprie, întreprinsă cu tot mai multă competență și îndrăzneală creatoare de către partizanii filosofiei marxist-leniniste.

Filosofia noastră își împlinește menirea sa de a cunoaște adevărul și de a-l transpune în practica socială folosind atît mijloacele clasice — rod al întregii dezvoltări anterioare a reflecției filosofice — cît și pe cele moderne (disciplinele logice-matematice). Dacă teoria însăși nu se va dizolva în metodele și procedeele acestea noi — care aruncă doar *una* din punțile de legătură ale filosofiei spre știință, tehnică și societatea contemporană — atunci, pe temeiul marxism-leninismului cu adevărat creator, vor

Scanned with OKEN Scanner

înflori și filosofia naturii și a istoriei, și filosofia politicii, și cea a științelor, culturii și a artei, și, poate, însăși filosofia filosofiei.

SUFLETUL VIU AL CULTURII

Nu numai prin plasticitate, dar mai ales prin adevăr rămîne remarcabilă aprecierea lui Marx că *filosofia este „chintesența spirituală a epocii", „sufletul viu al culturii"*. În arhitectonica unei solide culturi, filosofia nu ocupă un loc oarecare, nu reprezintă un element decorativ și nu are destinația unei săli de festivități mai mult sau mai puțin academice. Parafrazînd pe Camil Petrescu am putea spune despre filosofie că este *„miezul sufletului uman care transformă în cultură tot ce atinge"*.

În lumea burgheză se vehiculează insistent ideea amăgitoare că diversele sisteme filosofice sînt deopotrivă legitime și nelegitime, că aderarea insului la o filosofie sau alta e o chestiune de „gust" și preferință afectivă. Tînărul este îndemnat să se descurce cum poate în viață și, la nevoie, e liber să ceară adăpost unuia din numeroasele sisteme filosofice, iraționaliste sau eclectice, mai mult sau mai puțin laice, care-i oferă un iluzoriu refugiu pentru a-și pansa rănile pricinuite de o realitate sfîșiată de antagonisme și sufocată de alienare.

Dimpotrivă, în lumea noastră socialistă, întemeiată pe alte baze economice, sociale, politice și ideologice, filosofia, prin însăși natura ei, este un leac nepotrivit pentru îndepărtarea de realitate. Caracterizată prin umanism revoluționar, filosofia noastră este lucid optimistă. Întemeindu-și analizele, explicațiile și ipotezele pe cunoașterea legilor naturii și ale societății, ea nu oferă rețete, ci principii și metode de explicare și transformare a lumii ; ea nu atomizează umanitatea muncitoare și creatoare de va-

Scanned with OKEN Scanner

lori materiale și spirituale, ci o solidarizează în strădania de a-i schimba condiția de existență în consens cu principiile și idealurile socialismului și comunismului.

Transformarea, pe baze cu totul noi, revoluționare a vieții materiale și spirituale a omenirii, umanizarea umanității, adică realizarea mult visatei esențe umane (Marx — „Manuscrise economico-filosofice"), prin desființarea oprimării economice, sociale și politice a omului și lichidarea tuturor formelor de alienare — a fost și este postulatul activ, fermentul viu al concepției filosofice marxist-leniniste, care reprezintă arma spirituală a proletariatului, tot astfel cum clasa muncitoare este arma materială a acestei filosofii profund originale.

Scanned with OKEN Scanner

„Filosofia ca formă de viață“ — poate că niciodată, ca pînă azi, această „antiformulă“ nu a căpătat o actualitate atît de pregnantă ce se cuvine reliefată, un conținut care se cere dezvăluit și explicat.

A spune „filosofia și viața“ înseamnă a postula, oarecum, existența a două sfere aparte pe care, apoi, te străduiești să le corelezi cît mai dialectic posibil. Efortul riscă să eșueze în verbalism. S-ar putea cita multe exemple.

Dar dacă integrezi filosofia în viața reală cu multilateralitatea ei specifică, dacă o socotești pe ea însăși ca o dimensiune a acestei vieți umane — prin definiție vii, contradictorii, pline de sensuri și nelipsite de nonsensuri, creatoare de valori durabile și lucruri efemere, de probleme reale și profunde și de pseudoprobleme — atunci cresc șansele apropierii de adevăr și posibilitățile de tratare a obiectului acestei vechi discipline a spiritului într-un mod contemporan, modern și folositor.

Nu trebuie să fii filosof pentru a vedea și accepta *nevoia de filosofie* pe care o resimt societatea, omul. Existența de milenii și dezvoltarea cumulativă a acestei îndeletniciri a spiritului vorbesc despre necesitatea ei mai convingător decît cea mai strălucită pledoarie. Aceeași istorie milenară a gîndirii filosofice depune mărturie că, dată fiind însăși natura acestei reflecții și condițiile sociale care au generat-o și modificat-o, „ispitele“ cărora gînditorul le poate cădea pradă sînt numeroase și, adesea, greu de respins : ispita speculației sterile, a empirismului agnostic, apologeticii (religioase sau laice), apoi ispita intelectualismului și ermetismului, nihilismului, vulgarizării și rotirii în cerc închis, exclusivismului, eclectismului. Și cîte altele...

Scanned with OKEN Scanner

Cînd însă s-a înscris direct și s-a angajat nemijlocit în viața epocii, de partea forțelor sociale progresiste, reflecția filosofică și-a împlinit menirea, și-a binemeritat prestigiul, a elevat nu numai spiritele, dar și practica socială, politică, științifică, artistică, morală.

O „ANTIFORMULĂ"

„Filosofia ca formă de viață" — această „antiformulă" (ca să ne repetăm intenționat) poate fi interpretată ca exprimare a situației fericite în care gîndirea filosofică a absorbit viața (viața societății, epocii în care s-a născut și în care trăiește) și, totodată, a înlesnit *crearea*, mai devreme sau mai tîrziu, *a noi forme de viață social-politică, spirituală și morală a unei culturi*, superioare celor precedente. Este însuși destinul filosofiei marxist-leniniste.

A lua cunoștință de caracteristica intrinsecă a filosofiei marxist-leniniste ca formă de viață socială, politică, spirituală înseamnă a te elibera de aproximația, sau de prejudecata (din păcate atît de răspîndită) că structura și problematica manualelor de filosofie ar întruchipa conținutul *integral și limitativ* al acestei concepții filosofice, vii, dinamice, inseparabil legate de toate sferele vieții social-umane. Dar nici aplecarea cu osîrdie și miopie de catihet asupra textelor întemeietorilor concepției filosofice marxist-leniniste nu va duce, *prin sine însăși*, la un rezultat mai bun. Căci folosind un asemenea „procedeu" filonul de aur meditativ și creator de valoare nouă al gîndirii marxist-leniniste va rămîne în adîncuri, nevalorificat cum se cuvine pentru contemporaneitate.

De operele și ideile de bază ale unui gînditor clasic te apropii cu folos și te alegi cu ceva dacă, în prealabil, cunoști caracteristicile și esența epocii, țării, națiunii în mijlocul căreia trăiești, nevoile ei sociale, politice, spirituale și materiale, dacă ești împlîntat în istoria și realitățile ei și dispui astfel de o busolă, de un sistem de cri-

Scanned with OKEN Scanner

terii de orientare și asimilare corespunzător. Numai însușirea cu adevărat a *esenței, a spiritului* materialismului dialectic și istoric — accentua tovarășul Nicolae Ceaușescu — oferă criterii clare cu ajutorul cărora să poată fi judecate fenomenele vieții, realitatea înconjurătoare. Clasicii marxism-leninismului au arătat în repetate rînduri că „transformarea marxismului într-o dogmă lipsită de suflet viu subminează însăși baza lui teoretică : dialectica — teoria dezvoltării istorice multilaterale și pline de contradicții — legăturile lui cu problemele practice, concrete ale epocii".

MESAJUL TRANSFORMATOR

Originalitatea filosofiei marxiste (și forța ei de cunoaștere și de convingere) constă în faptul că, generalizînd date ale vieții sociale practice și ale științelor, a elaborat idei și explicații *noi,* a formulat *orientări* teoretice fundamentale, de lungă durată și rezistență în descifrarea fenomenelor naturii și societății și, mai ales, a creat o *metodă* (nu un rețetar) *de gîndire și interpretare* a diversității de evenimente și procese ce solicită pe om. Textele clasice ca atare care expun aceste orientări de o inepuizabilă valoare, bogate în idei, sugestii și soluții, nu trebuie substituite *mesajului teoretic-metodologic* pe care îl transmit, *spiritului* pe care ele îl degajă. Acesta este spiritul unei gîndiri *unitare* simultan materialiste, dialectice și istorice, spiritul care a luminat deplin articulațiile esențiale ale întregii vieți naturale și sociale și s-a contrapus cu succes „ispitelor" de care pomeneam. Exprimînd în concepte, raționamente și principii *orientative* (nu limitative) dialectice realului, a obiectivului și subiectivului, filosofia marxist-leninistă își extrage *continuu* seva din

Scanned with OKEN Scanner

tumultul și diversitatea vieții social-politice contemporane, naționale și internaționale, din cuceririle gîndirii științifice și artistice moderne.

Propunîndu-și, și realizînd treptat, modificarea realului conform legilor sale imanente, filosofia marxist-leninistă își vădește în și mai înalt grad calitatea de *direcție esențială a vieții spirituale, sociale și politice a contemporaneității*. Avînd drept stea călăuzitoare principiul corespondenței dinamice cu realitatea, mereu alta, filosofia marxist-leninistă nu „a fost" o formă de viață, generată de condiții astăzi de domeniul istoriei (cum insistă atît de mult adversarii filosofiei marxist-leniniste, închipuindu-și că astfel o vor înghesui în rafturile neumblate ale bibliotecilor), ci *ESTE în contemporaneitate o asemenea formă integrată în substanța vieții umane;* formă de societate concret-istorică vie, de cultură actuală și de viitor.

Prin aceasta ea nu a încetat să fie reflecție filosofică. Faptul trebuie accentuat și limpezit, dat fiind imaginea adesea destul de tulbure formată în mintea unora despre raportul filosofiei cu celelalte elemente constitutive ale conștiinței sociale, raport asupra căruia vom stărui în capitolele următoare.

Formele vieții — practice și spirituale — sînt multiple. Filosofia este *una dintre formele vieții spirituale a societății,* a unei societăți concret-istorice, cu problematica ei atît general-umană, cît și specifică, particulară, corespunzătoare stadiului de evoluție în care se găsește. N-ar avea sens recunoscuta diviziune a formelor conștiinței sociale, dacă ele nu s-ar distinge prin conținut și funcții specifice. Iată de ce confuzia ce se face uneori între filosofie și știință, între filosofie și artă, între filosofie și morală nu folosește nici unuia din termenii enumerați. Ceea ce nu trebuie interpretat ca un îndemn la separarea lor artificială, reciproc dăunătoare, de nedorit și practic

Scanned with OKEN Scanner

imposibilă. Căci conștiința filosofică și cea politică, ca și celelalte forme viabile ale conștiinței sociale (știința, arta și morala), deși cu funcții diferite, au un scop, o finalitate identică : anume să servească, cu mijloace proprii, dar *împreună*, progresului societății, unei societăți concret-istorice, unui popor determinat în spațiu și timp.

Prin disocieri necesare și asocieri firești ne apropiem de înțelegerea filosofiei „ca formă de viață", de clarificarea rolului ei social specific.

ACADEMISMUL — ANCHILOZA SPIRITULUI FILOSOFIC MILITANT

Lumea contemporană conjugă două tipuri de revoluție : cea social-politică (revoluția socialistă, revoluțiile democratice și de eliberare națională) și revoluția științifică-tehnică. Fiind indisolubil legate, ele au consecințe imediate și de perspectivă dintre cele mai profunde, adesea neașteptate și extrem de complexe. Pentru contemporani, mai mult decît pentru predecesori, istoria nu e un marș triumfal. Problemele se multiplică, dificultățile — nu mai puțin, iar efortul intelectual necesar pentru a le soluționa crește în progresie geometrică.

Cunoașterea științifică și acțiunea social-politică transformatoare revoluționară sînt termenii fundamentali în care lumea de azi își desfășoară existența mai plină de tensiune decît oricînd : cunoașterea și transformarea naturii, descifrarea resorturilor profunde ale vieții sociale și luarea lor în stăpînire. În raport cu acești termeni își are locul și rostul filosofia marxist-leninistă contemporană, își împlinește ea funcția teoretică, metodologică și practică specifică.

Cunoașterea nu e un scop în sine. Aceasta o știu bine naturaliștii și trebuie s-o învețe bine filosofii. Acțiunea nu este nici ea întreprinsă pur și simplu din oroare față de inactivitate. Ambele au ca sens progresul, ale cărui limite e absurd să le cauți și să le concepi măcar. Și

Scanned with OKEN Scanner

toate au ca țel *elevarea vieții oamenilor, a omului. E și țelul filosofiei marxist-leniniste.* O filosofie desprinsă de om, ignorîndu-i condițiile *reale* de existență este nu numai un nonsens, dar și un act grav de îndepărtare de viață.

Filosofia este o formă (și o forță) de viață cînd împinge înainte cunoașterea umană și perfecționează instrumentele ei, cînd eliberează pe om de stihii și neîncrederi, cînd îi explică lumea sub aspectele ei esențiale nu pentru a-l determina să i se acomodeze pasiv, ci pentru a-l îndemna să o transforme pozitiv.

Izolată în sine, academizată, filosofia nu-și va realiza menirea, nu se va realiza pe sine. Reflectînd abstract asupra *totalității* faptelor concrete ce se produc și se reproduc în societate, sugerînd soluții posibile, sesizînd erori actuale cu consecințe viitoare, filosofia științifică marxist-leninistă se contopește cu viața umană, devine parte inalienabilă a respirației sale intelectuale, morale și politice. Decorticată de interpretări eronate și vulgarizări regretabile (cărora, de altfel, nici o doctrină nu i s-a putut sustrage) și ferită de aplicări depărtate de sîmburele ei de idei (de care, de asemenea din nefericire, nici cea mai umanistă doctrină nu a putut scăpa) *filosofia marxist-leninistă* nu numai că rezistă confruntărilor ascuțite dintre nou și vechi pe planul spiritualității și al practicii din lumea de azi, dar *își dovedește tot mai accentuat forța vitală, cucerind noi poziții, înălțîndu-și prestigiul.*

Soliditatea și viabilitatea filosofiei marxiste autentice s-au dovedit în numeroase bătălii de idei. Lupta aceasta cunoaște astăzi forme noi, deosebit de complexe și dificile, în special în sectorul gnoseologiei, epistemologiei, sociologiei și politicii.

IMPIEGAȚII DIN „BIROUL DE MIȘCARE" A CITATELOR

Adversarii și oponenții nu sînt parteneri prea comozi și plăcuți. Dar confruntarea directă cu ei, în condițiile cunoașterii integrale a punctului lor de vedere,

Scanned with OKEN Scanner

nu numai că e inevitabilă, nu numai că nu trebuie privită ca un „rău necesar“, dar este efectiv *instructivă* și *fortifiantă* prin efortul sănătos de *contraargumentare* pe care ni-l solicită. E drept că în asemenea confruntări aproximările, șabloanele, etichetările, sărăcia de informare și lipsa de spirit și personalitate nu rezistă. Cu atît mai bine ! Să nu uităm că *edificiul filosofiei marxist-leniniste s-a ridicat printr-o luptă neîncetată și directă cu o sumedenie de oponenți și adversari.*

Din păcate, unii adepți ai acestei filosofii (mai degrabă popularizatori în ale filosofiei decît filosofi de orizont, concepție și convingeri) nu s-au arătat — cum se întîmplă adesea — la înălțimea maeștrilor. Devine, din fericire, de domeniul trecutului perioada cînd asemenea oameni se socoteau impiegați într-un fel de „birou de mișcare“ a citatelor. Cantonați în maldăre de citate, rupte adesea din context, de epocă și de cultură, ei nu se simțeau deloc datori *să gîndească, să înțeleagă* spiritul acestei filosofii. Ajunsă pe și în „biroul“ lor, filosofia, dintr-o formă de viață, risca să se transforme într-un instrument de ignorare și chiar de negare a ei. Rupți de tumultul vieții reale și concrete, aflate în perpetuă modificare, „profesorașii-impiegați“ tindeau să acopere spiritul viu și realist al dialecticii materialiste cu cenușa metafizicii spiritualiste și verbalismului găunos și dăunător. Citînd atît de des pe Marx, *autorul*, ei uitau pe Marx *gînditorul* subtil, *criticul* acerb dar avizat al stărilor de lucruri și de spirit anchilozate, *revoluționarul* pasionat și convins nu numai al ideilor, ci și al practicii !

Credincioși spiritului critic și revoluționar al gîndirii, al metodei lor originale, ca și spiritului științei în genere, Marx și Lenin își „răpuneau“ adversarii pentru că le opuneau nu *afirmații apodictice*, ci *argumente științifice*, nu autorități discutabile, ci fapte incontestabile. Marx și Lenin nu au recunoscut nici un papă în filosofie și știință și, mai mult ca sigur, nici nu s-au văzut, nici nu s-au dorit transpuși într-un asemenea rol. Angajați în polemici — și toată opera lor e polemică — Marx și Lenin nu l-au socotit mort pe adversar... înainte de

Scanned with OKEN Scanner

a-l ataca, nu l-au atacat înainte de a-i *cunoaște* și slăbiciunile și forțele.

Cît de mușcător ar fi ridiculizat Marx și Lenin pe acei filosofi ce ar fi socotit că *izolarea* de adversar, *ignorarea* lui este... cea mai bună formă de apărare! Marx și Lenin nu și-ar fi putut imagina filosofi „marxiști" care, mobilizați pe frontul bătăliei de idei, să-și caute un locușor ferit pe la intendență, unde pot consuma, în liniște și siguranță, conserve ideologice închise cu un veac în urmă. Ei nu și-ar fi putut închipui că se vor naște eroi de operetă, care vor arunca cu ghiulele fabricate pentru *alte* războaie de idei, pentru *alți* adversari și care nu se mai preocupă de „armamentul" nou al adversarilor, de progresele lor, de strategia și tactica lor schimbate. Ei nu și-ar fi imaginat pe acești „eroi" dezgropînd cîte o schijă dintr-o bătălie de demult, confundînd-o cu un obuz, făcînd-o trofeu și ducînd-o în grabă s-o arate comandanților și publicului cu aerul obținerii unei mari victorii!

Curentele și sistemele de idei filosofice apărute *după* Marx și Lenin, de altfel atît de numeroase și cu atîtea elemente inedite, cu funcții și influențe sociale extrem de subtile și întinse, se cer analizate critic profund, *pe baza orientării teoretice și metodologice marxist-leniniste*, dar cu argumente furnizate de dezvoltarea contemporană a științelor și a practicii sociale, politice, ideologice, culturale.

Constituindu-se ca gîndire teoretică a clasei muncitoare, filosofia marxistă de la începuturile ei pînă astăzi a fost supusă, mai bine de un secol, unor concentrice atacuri, a fost în repetate rînduri „desființată" pentru ca, spre hazul istoriei, asaltul împotriva ei să fie invariabil reluat. Văzînd în aceasta un reflex al unei îndelungate și sinuoase lupte de clasă între burghezie și proletariat, constatăm că *lupta nu s-a încheiat, nici pe plan social-istoric practic, și, cu atît mai puțin, pe plan teoretic, ideologic, filosofic*. Reamintirea acestui adevăr elementar ni se pare oportună, întrucît, pe alocuri, apar ciudate fenomene de amnezie, prin nimic justificate de modul greșit (declarativ și neconvingător) în care s-a conceput și s-a

Scanned with OKEN Scanner

practicat pînă nu demult efortul necesar de combatere a ideilor filosofice adverse.

Supusă principiului obiectivității științifice (doctrina lui Marx este invincibilă pentru că este justă, spunea Lenin), această *luptă deschisă împotriva curentelor de idei nocive, false, amăgitoare* trebuie continuată cu multă vigoare, seriozitate și responsabilitate.

Se realizează astfel, deplin, esența filosofiei marxist-leniniste, anume aceea de a fi *o formă de viață spirituală și practică mereu vie, mereu contemporană, mereu tînără, viguroasă și cu adevărat invincibilă.*

Scanned with OKEN Scanner

Discuțiile despre filosofie — spre deosebire de cele *pe teme* propriu-zis filosofice — sînt necompetitive. Ele pot fi cel mult lămuritoare (dacă pornesc de la fapte și le interpretează obiectiv și multilateral, dacă facilitează creația filosofică), sau pot avea un efect contrar dacă nu respectă aceste criterii. Fapt este că, în orientarea și sensibilizarea publicului larg, față de tematica și destinele filosofiei, un rol mai mare îl joacă adesea discuțiile DESPRE filosofie și ecourile vagi ale diverselor idei filosofice, decît înseși operele filosofice originale !

UNITATEA FILOSOFIE-ȘTIINȚĂ

Ceea ce John Bernal a spus despre știință („clădire care deși e dată în folosință e mereu în construcție") este, mutatis-mutandi, valabil și pentru filosofie, cu precizarea că, în știință, dar mai ales în filosofie există nu una, ci o mulțime de clădiri. Există edificiile științelor naturii și, în comunicare cu ele, edificiile mai proaspete ale științelor sociale și umanistice. Apoi, în „cartierul general" al culturii sînt multe „clădiri" filosofice construite în „stiluri" foarte diferite, opuse chiar. Unele vechi și impunătoare ca niște muzee ale spiritului, altele mai noi și șubrede ; unele originale, altele imitații. Există și ruine mai noi și mai vechi.

În acest metaforic „cartier general" al culturii spirituale „trăiesc", ca să mă exprim în termenii unui tînăr

Scanned with OKEN Scanner

eseist, cele patru moduri de a fi ale spiritului : știința, filosofia, arta și religia. (Riguros vorbind, toate acestea trebuie puse la plural.) Ele „conviețuiesc" într-o vecinătate sui-generis, adică netopografică, avînd destine împletite, dar neidentice, întrucît fiecare își poartă cu sine, în istorie și contemporaneitate, specificul.

Specificul acestor fațete sau moduri de a fi ale spiritului uman derivă din modul în care, prin intermediul lor, oamenii (societățile concret-istorice, clasele și păturile sociale) și-au reprezentat și își reprezintă — adecvat sau mistificat, conceptual sau prin imagini concret-senzoriale — cosmosul, fenomenele naturii înconjurătoare, societatea și istoria, pe ei înșiși.

Într-o exprimare tautologică, filosofia e filosofie, arta — artă, religia — religie, știința — știință. Aceasta nu spune nimic despre specificul lor. O observă și filosoful nemarxist Georges Gusdorff : „Pare, fără îndoială, mai simplu a susține că știința e știință, că filosofia e filosofie. Dar se riscă în acest fel să nu se înțeleagă mai bine nici sensul propriu al științei, nici acela al filosofiei" („De l'histoire de sciences à l'histoire de la pensée", Payot, 1966, p. 147).

Reflectarea în imagini concret-senzoriale a naturii, a vieții social-umane, intelectual-afective, individuale și colective a oamenilor rămîne specifică artelor. Imaginea denaturată a fenomenelor naturii, sociale și sufletești rămîne specificul alienării religioase. Arta și religia sînt structuri spirituale a-teoretice.

Filosofia și științele (naturale și sociale) sînt structuri intelectuale teoretice. Imensul material de cunoștințe, ca și acela de întrebări și probleme de dezlegat, acumulat în sînul filosofiei, conjugat cu necesități sociale și politice de ordin practic, a germinat — așa cum am mai arătat — procesul de desprindere treptată și autonomizare relativă a științelor naturale și sociale din corpul filosofiei. Ceea ce nu a echivalat cu eliminarea ontologiei din filosofie. Conchizînd asupra rezultatelor acestui proces, putem spune că filosofia nu privește obiectul științelor speciale ca o expropriere, prin uzurpare, a domeniului ei.

Scanned with OKEN Scanner

Înfățișînd cititorului un tablou mult simplificat al istoriei raporturilor filosofie-științe-societate, unele studii și articole apărute la noi încearcă să ofere o alternativă opusă : știința să considere obiectul filosofiei ca expropriere, prin uzurpare, a domeniului ei, iar filosofia să constate tardiv că milenara sa existență s-a datorat unui pseudo-obiect, unui pseudo-specific. Apelul la istoria reală a gîndirii filosofice și științifice convinge pe oricine că, integrată în cultură și societate, *filosofia a avut obiectul ei propriu*, care a luat forme istorice concrete în *funcție* de gradul de dezvoltare a cunoașterii teoretice și neteoretice, în funcție de factori social-politici concret istorici.

Filosofia s-a constituit ca o largă deschidere a minții omenești asupra fenomenelor naturale și sociale, adică a realității obiective, și asupra fenomenelor umane subiective. Filosofiile și-au cucerit autoritatea succesiv prin enciclopedism, prin organon-uri — antice și moderne — printr-un fel de prometeism spiritual, dar și printr-un aport propriu la cunoașterea științifică a lumii. Motivele filosofiei : raportarea subiectului la obiect (care e nu numai material, substanțial, ci și ideal, spiritual), căutarea sensurilor și semnificațiilor realității natural-sociale și gîndite, găsirea principiilor, problematizarea (inclusiv a propriului obiect) și supunerea întregului totalității unui examen critic, pentru a întemeia și a face să progreseze cunoașterea și, pe baza ei, practica socială și educațională. Obiect al filosofiei este nu numai subiectul gînditor, ci totalitatea, întregul — natural, social și gîndit — deci o totalitate definită, concretă, logic exprimabilă. Nu dintr-o excesivă autoconsiderare subiectivistă, nu cu intenția de a jigni omul de știință specializat — cum cred neîntemeiat unii autori — ci din propria-i natură, datorită propriei metode reflexive și cu intenția de colaborare gnoseologică cu specialistul, filosofia și filosoful fac acest efort de extragere a sensurilor și semnificațiilor, efectuează acest travaliu interpretativ și integrativ cu finalitate social-politică și intelectuală foarte largă.

În actul construirii „modelului" teoretic al lumii, al atingerii scopurilor sale cognitive, filosofia (mai precis

Scanned with OKEN Scanner

filosofiile) nu și-au refuzat nimic, recurgînd la toate mijloacele accesibile : observarea faptelor naturale și sociale, analogia, deducția, inducția, intuiția etc. Cauze gnoseologice și sociale explică soluțiile precumpănitor idealiste, spiritualiste, ori cele predominant materialiste spre care s-au orientat diferiții filosofi, creatori de sisteme originale, sau unul și același filosof în diferitele sale opere, ori în diversele epoci ale creației. Cauze identice explică unele construcții speculative parțiale și, inevitabil, temporare.

Accentul exagerat pe caracterul speculativ al întregii filosofii reînvie, fără motiv, o veche prejudecată, de altfel refuzată de cei mai mulți oameni de știință, și face un prost serviciu cititorului neavertizat. Căci cititorul, ca să judece în cunoștință de cauză, ar trebui să fie pus la curent în privința atitudinii marii majorități a oamenilor de știință specializată față de filosofie, care, departe de a întemeia aprecieri pesimiste, justifică, dimpotrivă, constatarea că, deși oscilează, cotele apelor pozitivismului au tendința de scădere continuă.

VOCAȚIA FILOSOFIEI

Unii autori atribuie motivele care determină rediscutarea obiectului filosofiei, a statutului ei, exclusiv unei atitudini negative a oamenilor de știință naturaliști față de filosofie. Dar oare în clipa în care se dovedește că această atitudine este pozitivă încetează îndatorirea filosofiei de a reflecta asupra propriului obiect ?

Adevărul e (istoria reală a filosofiei ne-o dovedește) că obligația periodică a filosofiei de a-și regîndi obiectul derivă din specificul raporturilor ei cu realitățile. Nevoia perpetuă a filosofiei de a re-explica lumea e determinată de schimbarea veșnică a lumii înseși, în primul rînd a societății și produselor activității ei materiale și spirituale. Grație înseși naturii ei, ca și poziției pe care

Scanned with OKEN Scanner

societatea i-a hărăzit-o, cugetarea filosofică, de la origini pînă azi, a statornicit legături cu *toate* sferele realității și ale existenței, cu *toate* formele de activitate socială și cu valorile acesteia : economice, juridice, politice, științifice, artistice etc.

Luarea în considerație a condiționării social-istorice complexe a filosofiilor — care n-are nimic comun cu deducerea mecanică și neinteligentă a gîndirii teoretice din nivelul de dezvoltare a forțelor productive ale societății — este esențială pentru înțelegerea nu numai a trecutului gîndirii filosofice, dar, ceea ce ne interesează cel mai mult, pentru priceperea specificului și misiunii ei actuale.

Caracteristicile filosofiilor contemporane trebuie căutate, înainte de toate, în caracteristicile epocii contemporane. Ineditul gîndirii filosofice a secolului al XX-lea nu constă în peisajul variat și contrastant pe care-l oferă sistemele filosofice care ființează și își încrucișează influențele asupra lumii de azi. Ineditul derivă din problematica pusă de epocă : de viața socială contemporană, cu marile ei mutații revoluționare, care au afectat, ca niciodată în trecut, existența cotidiană și gîndirea a miliarde de oameni ; de revoluția științifică și tehnică, cu radicalele ei inecuații și consecințe social-economice și spirituale ; de cuceririle artei contemporane, cu tulburătoarea ei căutare de noi forme expresive ale gîndirii și simțirii umane.

Într-o perspectivă mult îngustată, lucrurile sînt prezentate astfel : realitatea naturală, în întregul ei și pe parcele, fiind preluată de științele naturii, iar cea socială de sociologie și celelalte științe sociale, filosofiei nu i-ar mai rămîne ca obiect decît subiectul gînditor, „modul de a fi al conștiinței". Opera filosofiei ar fi limitată la aceea de „stilistică a spiritului" uman. Chiar dacă nu refuză științele, filosofia s-ar feri să fie științifică, întrucît știința nu va putea niciodată să conserve în produsele sale umanul ; deoarece ea a apărut „pentru a pătrunde prin spirit numai modul de a fi al naturii". Cine nu observă că aici întreaga știință este redusă la științele naturii și că sînt omise tocmai științele umanistice și sociale ?

Scanned with OKEN Scanner

Ajungem acum la fondul unei chestiuni de mare importanţă pentru înţelegerea naturii cunoaşterii filosofice. Spre a o lămuri, trebuie spus, în primul rînd, că problema nu e cîtuşi de puţin nouă. În studiul său „Filosofia românească" (1940) Mircea Florian a ironizat „teoriile" care afirmă „ştiinţific" caracterul... neştiinţific al filosofiei : „S-a înjghebat ad-hoc o definiţie «comodă» a filosofiei, definiţie ce scuză de la început toate capriciile. Iată ce se spune : filosofia a săvîrşit greşeala de a se vrea pe sine ştiinţifică sau exactă. Deşartă pretenţie. Prin însăşi fiinţa ei, filosofia nu e şi nu poate fi ştiinţifică pentru motivul că ea nu exprimă obiectivitatea dezumanizată, că e o atitudine individuală în faţa lumii, a Existării şi a Nimicului (neantului — n.n.). Filosofia e o mărturie personală, o autobiografie ontologică, o romanţare a Universului" („Reconstrucţie filosofică"). Pasajul, în special în ultima parte, este îndreptat evident împotriva concepţiei existenţialiste despre filosofie, dar el vizează toate tendinţele de subiectivizare a obiectului filosofiei, proprii curentelor idealiste, departe de a se fi istovit în filosofia apuseană.

E de mult clarificat faptul că filosofia, ca disciplină teoretică, nu e identică cu alte discipline teoretice, cum sînt ştiinţele speciale ale naturii sau ale societăţii. Dar nefăcînd parte *nemijlocit* din familia ştiinţelor particulare ale naturii şi societăţii, ocupînd în cultura spirituală un loc specific, înseamnă aceasta că filosofia, respectiv idei, teze, postulate, demonstraţii nu sînt susceptibile de a fi ştiinţifice sau neştiinţifice, în sensul surprinderii sau ocolirii adevărului obiectiv, verificabil în cursul şi prin intermediul practicii social-istorice, politice, ştiinţifice şi culturale ? Pe considerentul că filosofia, spre deosebire de ştiinţe (anume exclusiv de ştiinţele naturii), nu exprimă obiectivitatea dezumanizată, îi putem oare refuza dreptul de a căpăta atributul de *ştiinţifică ?*

Dacă am accepta că, fie sub raport teoretic, fie metodologic, obiectivitatea ce i-o conferă acest atribut ar „dezumaniza" filosofia, atunci ar trebui refuzată obiecti-

vitatea științifică întregii familii a științelor sociale și umaniste, ceea ce ar echivala cu un serios pas înapoi și în știință și în filosofie.

Iată de ce aserțiunea că „filosofia e tot atît de puțin științifică ca și religia și arta" este profund eronată. Desigur, filosofia *idealistă*, în speță cea catolică, cu largă arie de răspîndire în Apus, e tot atît de puțin științifică ca și religia (pe care se străduie să o apere). Dar filosofia nu e reductibilă la una sau alta dintre construcțiile ei! În esență, religia și arta — prin însăși natura lor de structuri a-teoretice — nu pot vreodată să ajungă științifice și, în fond, nici nu vor aceasta, chiar dacă, firește, nu pot nici să ignore științele. Filosofia — în speță cea materialist-dialectică și istorică aflată în acord dinamic cu datele științelor naturii și ale celor sociale, cu faptele esențiale ale practicii social-istorice — este o filosofie *științifică* în sensul că discursul ei rațional (exprimat fie și în forme eseistice) este un tip aparte de generalizare teoretică cu uriașe valențe transformatoare. Este opera pe care — după cum am arătat — a inaugurat-o filosofia marxist-leninistă.

VIZIUNEA MARXIST-LENINISTĂ

Marxismul a elaborat criterii științifice — teoretice și metodologice multilaterale — apte să definească natura specifică a obiectului filosofiei, istoricitatea lui, raporturile filosofiei cu realitățile și structurile economico-sociale și politice, cu totalitatea produselor activității umane. Dînd curs atît nevoilor intrinseci ale cugetării filosofice, cît și necesităților practice (inclusiv social-politice), Marx, Engels și Lenin au corelat — în întreaga și complexa lor operă teoretică și ideologică — filosofia cu științele (naturale și sociale), filosofia cu arta, filosofia cu politica, au contrapus argumentat și energic filosofia și științele — religiei. Fără să substituie formele conștiinței sociale una alteia, clasicii marxism-leninismului nu le-au izolat, nu au creat false dihotomii și mai ales nu le-au rupt de viața social-umană reală,

Scanned with OKEN Scanner

concretă. E o lecție metodologică ce n-ar trebui dată uitării, nici o clipă, atunci cînd încercăm raportarea filosofiei la științe, la viața contemporană, cînd încercăm să reformulăm obiectul și natura filosofiei, rostul ei social-uman.

E adevărat, din corpul gîndirii filosofice s-au desprins și constituit treptat numeroase discipline științifice : logica, etica, estetica, pedagogia, sociologia, ca să nu evocăm emanciparea și mai timpurie a științelor naturii. Dar a rămas esențială raportarea gnoseologică necesară a acestora la gîndirea filosofică, firește, nu sub aspectul adesea banalizat al utilizării de către toate formele gîndirii umane a categoriilor și conceptelor elaborate de filosofie, ci sub aspectul imperativului inevitabil de unitate a științelor filosofice, umaniste, sociale și naturale. Numai în unitate ele pot servi umanității. Așa cum filosofia nu-și este suficientă ei însăși, tot astfel nici științele naturii și ale societății nu-și pot fi suficiente lor însele. „Sînt de părere — scrie marele fizician german Max von Lauwe — că toate științele trebuie să se grupeze în jurul filosofiei, care este centrul lor comun, și că, servind filosofia, ele își îndeplinesc scopul care le este inerent. Așa și numai astfel poate fi menținută unitatea culturii științifice în opoziție cu specializarea în continuu progres a științelor. Fără această unitate, întreaga cultură ar fi sortită pieirii". („Istoria fizicii").

Dacă toată lumea observă și afirmă — unii pînă dincolo de marginile adevărului — procesul istoric al desprinderii științelor particulare ale naturii și societății de filosofie, mult mai puțin se observă și se afirmă tranșant și clar procesul oarecum invers de scientizare sau scientifizare a filosofiei, declanșat în ultimul secol, o dată cu constituirea filosofiei marxiste, susținut cu titlu de încercare și de alte sisteme filosofice.

Față de filosofie nu se justifică nici atitudinea sceptică, disprețuitoare în numele unui scientism pur, nud, practic inexistent, nici atitudinea facil optimistă în numele unui imobilism intelectual comod și conformist, care „scutește" gîndirea de efort creator, iar cultura de originalitate, forță și eficiență socială.

Scanned with OKEN Scanner

Refuzînd ceea ce s-a înțeles și interpretat schematic în filosofia marxist-leninistă, și totodată încercarea tardivă de a justifica schematismul din trecut, este cu totul neînțelept să refuzăm filosofia însăși, socotind-o în întregul ei și prin definiție „demers speculativ". Combătînd o dogmă („atotputernicia" filosofiei, „privilegiul" ei de a decreta adevărul ultim și absolut) este neînțelept să instalăm alta : mutismul filosofic pozitivist, antropocentrismul abstract.

În viziunea marxist-leninistă, nedenaturată de vulgarizări, filosofia nu se contrapune specializării științifice, cercetărilor particulare independente, nu „decretează" ce să se facă și ce nu, ce e adevăr sau fals în *acel domeniu restrîns ;* tot astfel cercetările specializate, parcelate ale fenomenelor naturale și proceselor sociale presupun apelul la filosofia marxist-leninistă *în limitele cerute și determinate de nevoile gnoseologice ale științei respective*, ceea ce nu reprezintă nicidecum o ingerință a filosofiei în științele particulare.

Ar trebui să reflectăm mai serios la consecințele pe care le are tendința de a separa artificial filosofia de științe, de a minimaliza sau subaprecia elementele științifice din filosofia materialist-dialectică și istorică. Dacă văduvim gîndirea filosofică de achizițiile sale științifice, facem calea întoarsă către concepția că filosofiei îi este dată numai „tatonarea", „presimțirea" adevărului, nu și capacitatea de a-l descoperi, formula și supune verificării practicii social-istorice. În termenii filosofului iraționalist și mistic Karl Jaspers, pentru care filosofia și științele sînt poli opuși ai spiritului uman (vezi „Inițiere în metoda filosofică", Payot, 1966, p. 87), ideea ar suna astfel : „Esența filosofiei este căutarea adevărului, nu posedarea lui", sau: în filosofie, „orice soluție... este o iluzie, ne aflăm întotdeauna numai pe drum", sau : „în filosofie întrebările sînt mai esențiale decît răspunsurile" („Introduction à la philosophie", Plon, 1966, p. 8 și 205). Într-o viziune ca aceea a lui Jaspers, adevărul în filosofie, întemeierea lui științifică, filosofia însăși devin morganatice. (Corespondentul literar al unui asemenea scepticism e, desigur, acel personaj din piesa lui Saroyan *Clipe de viață*, care toacă monoton la urechile

Scanned with OKEN Scanner

tuturor că „lumea n-are nici o bază, nici un fundament, domnule, pe toată linia nici un fundament...").

Firește, pentru filosofie — unde rutina de spirit este nelalocul ei — ca și pentru științe, orice problemă rezolvată, orice întrebare al cărei răspuns a fost găsit deschide alte probleme și mai complicate, pune alte întrebări și mai dificile.

Dacă, adoptînd o poziție de expectativă sceptică față de fapte istorice și contemporane, nu afirmăm cu toată convingerea că filosofia materialist-dialectică este științifică, iar cea idealistă este neștiințifică, în sensul stabilit anterior, atunci ar trebui admisă teza atîtor filosofi subiectiviști, că diversitatea filosofiilor, pretențiilor lor de adevăr s-ar anula reciproc, devenind indiferentă opțiunea pentru un sistem filosofic sau altul, pentru o idee filosofică sau alta!

Fără a fi exclusiviști sau orgolioși, marxiștii au convingerea intimă, întărită perpetuu de evoluția științelor (naturale și sociale) și a practicii social-istorice, că gîndirea lor filosofică reprezintă un excelent instrument de interpretare și explicare a lumii, de transformare revoluționară a ei. Relevînd atributul științific al filosofiei materialist-dialectice și istorice, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că ea își trage seva din analiza marilor probleme care apar în dezvoltarea societății, științelor particulare, a artei, a culturii în genere. „Sînt fenomene diverse care apar în lumea de astăzi; este necesar să le interpretăm corespunzător în spiritul concepției noastre despre lume și viață, a materialismului dialectic și istoric, să dăm răspuns la întrebările care se ridică în legătură cu aceste fenomene... *Este necesar să înțelegem că întreaga noastră activitate ideologică trebuie să aibă la bază concepția despre lume și viață a clasei muncitoare, materialismul dialectic și istoric. Numai așa vom putea să ne aducem contribuția la dezvoltarea marxism-leninismului în condițiile epocii de astăzi*".

Scanned with OKEN Scanner

Gînditorii nemarxiști, de cele mai diverse orientări ideologice, uneori chiar antimarxiste, apreciază în marxism tocmai osmoza între *filosofic și științific*, dintre *teoretic și practic* și, pe acest temei, uriașa sa influență în lume și eficacitatea sa social-politică.

Desigur, partizanii marxism-leninismului sînt cei chemați să dezvăluie clar, argumentat, convingător, natura și virtuțile interne teoretico-metodologice, personalitatea distinctă și indecompozabilă a gîndirii materialist-dialectice și istorice, valoarea unității laturilor sale componente.

Să ne întrebăm : este posibil un sistem eterogen de valori filosofice-ideologice ? sau : este acesta cu adevărat un sistem de valori ? O cultură se poate baza și progresa, în interesul comunității sociale care o produce și căreia trebuie să-i aparțină pe de-a-ntregul, pe un mozaic de concepții (valori) filosofice, pe un mozaic de concepții (valori) ideologice în genere ? Cum ar putea, în asemenea condiții, filosofia să-și afirme și să-și dezvolte propria-i personalitate — expresie a personalității poporului căreia îi aparține ?

Iată cîteva întrebări pe care nu și le pun cei ce, lăsîndu-se duși de valurile modelor intelectuale — ajunse adesea tardiv pe meleagurile noastre — sînt azi structuraliști, mîine existențialiști, fenomenologi, intuiționiști, pragmatiști, pozitiviști sau propun variante combinate între acestea, ori chiar combinarea absurdă a propriei noastre concepții filosofice cu aceste filosofii diferite sau opuse. Hibrizii nu dau rezultate niciodată în ideologie și cultură!

Să fim bine înțeleși : a refuza să accepți hibrizii intelectuali, filosofici, respectiv „combinații" între concepția noastră și celelalte — act de demnitate și personalitate ideologică — nu înseamnă a refuza să iei cunoștință de existența și conținutul altor curente și concepții filosofice. Nu cunoașterea e criticabilă. A pune astfel problema înseamnă a te situa pe poziții înguste, închistate, ignorante, ceea ce nimeni nu dorește. Criticabilă și inacceptabilă este tendința, sau chiar încercarea de a „dezvolta" teoria filo-

Scanned with OKEN Scanner

sofică marxist-leninistă prin „topirea“ sau „adăugarea“ în ea a diverselor elemente străine ei, potrivit surselor de „inspirație“ sau simpatiilor, adesea de moment, capricioase, ale fiecărui autor.

Identitatea cu sine, cu principiile directoare de bază — care nu se traduce prin închistare și imobilism — constituie caracteristica oricărei culturi și concepții filosofice autentice. Totodată în filosofie trebuie să vedem coloana vertebrală a ființei spirituale a unei națiuni, mai mult, conștiința sa de sine, exprimată în fapte sociale, politice, artistice, morale, științifice. O asemenea „coloană“ nu poate fi alcătuită din vertebre eterogene.

Eclectismul nu e filosofie, ci renunțarea la filosofie.

Teoria și metoda filosofică marxist-leninistă, avînd valoarea de orientări fundamentale, au trecut examenul critic al faptelor ; ele dispun de o inepuizabilă capacitate de *autoperfecționare*, de *autodezvoltare*, ceea ce le asigură vigoarea și valabilitatea în contemporaneitate. Nu e vina filosofiei și metodologiei marxist-leniniste că unii nu observă aceste calități intrinseci și permanente ale ei și, în loc să le cultive cu modestie, peregrinează în căutarea unor ogoare bănuite mai . . . fertile.

Pentru a se îmbogăți mai departe, filosofia marxist-leninistă nu are nevoie de „împrumuturi“, ci — așa cum ne învață partidul nostru — de o raportare lucidă și îndrăzneață la realitățile social-politice contemporane, la stadiul actual de dezvoltare a științei și artei, a culturii materiale și spirituale în ansamblul ei, la necesitățile vitale ale clasei muncitoare, ale propriului nostru popor. Prin prisma acestor realități, și păstrînd nealterate orientările de bază conținute în ansamblul principiilor materialist-dialectice și istorice ale socialismului științific, se poate și trebuie făcută raportarea și judecarea critică a curentelor de idei nemarxiste și trebuie respinse cu fermitate partinică curentele antimarxiste, idealiste, mistice, reacționare. Dintr-o asemenea confruntare va rezulta cu totul altceva decît „combinarea“ teoriei noastre cu altele! Este sensul pe care partidul nostru îl imprimă actului responsabil al dezbaterilor de idei, al luptei ideologice actuale, care au menirea de a face să crească influența filosofiei marxist-leniniste.

Scanned with OKEN Scanner

În condițiile diversității atît de mari a ideologiilor, a opozițiilor între ele, ca reflex al unor realități diferite și opuse, e iluzorie și dezarmantă ideea unei acalmii ideologice. Dialogul cu alte concepții filosofice, vechi și noi, autohtone sau străine, reclamă un sens activ. „Dialogului" nu-i poate fi atribuit nici sensul defensivei, nici acela al cochetăriei intelectuale. Adversarii noștri ideologici nu cochetează cu marxism-leninismul, ci îl denaturează și îl resping. Alți filosofi și sociologi privesc mai obiectiv marxism-leninismul, utilizează chiar izolat unele din tezele sale. În ambele cazuri sensul dialogului e convergent cu acela al *înfruntărilor ideologice*, bazate pe argumente științifice și partinitate.

Dialogul ca atare se justifică cel puțin prin două împrejurări, dintre care una ignorată în trecut, iar alta cu tendința de a fi subapreciată în prezent. Prima împrejurare : cunoașterea umană de orice natură, filosofică, științifică, artistică, capacitatea de a descoperi și formula adevăruri nu sînt monopol al unui singur gînditor, sau al unei școli (filosofice, științifice, artistice), iar adevărurile nu pot fi decretate sau impuse prin metode administrative. A doua împrejurare : fiecare sistem original de gîndire (filosofică, științifică, artistică) are un sistem propriu de criterii și valori pe care le confruntă cu celelalte sisteme ; mai mult, unele din aceste sisteme promovează obiectiv cunoașterea și autocunoașterea umană, umanismul autentic ; altele însă mistifică cunoașterea, sînt conservatoare, retrograde, reacționare chiar, prin conținut de idei și funcții sociale.

Iată de ce, ori de cîte ori scriem despre „esența umanistă a filosofiei", e firesc să precizăm despre ce filosofie este vorba.

Dialogul dintre sisteme implică *înfruntarea* lor ideologică. Pentru noi, această înfruntare ideologică are sensuri foarte precise și neperisabile — indiferent de formele pe care, într-o etapă sau alta, o îmbracă : sensul promovării convingătoare (deci argumentate) a ideilor ce constituie fondul de aur al gîndirii marxist-leniniste; principiile filosofice materialist-dialectice și istorice, economice, politice, etice, estetice marxiste ; sensul îmbo-

Scanned with OKEN Scanner

gătirii permanente a acestora în funcție de schimbările din societate, gîndire, știință și cultură, de sintetizare a experienței propriului nostru popor și a umanității contemporane.

Filosofia noastră nu trăiește din sine și pentru sine. Ea absoarbe ceea ce viața, în înțelesul plenar al cuvîntului, îi oferă și se întoarce la ea, penetrînd în ideile și sistemele de gîndire politică, istorică, economică, juridică, morală, pedagogică, estetică și, prin ele, influențînd activitatea socială practică de făurire a socialismului și comunismului.

Filosofia noastră e chemată să exprime spiritul epocii și să-l formeze.

Calmă prin natura ei, reflecția filosofică este în serviciul unui ideal comunist.

Contribuția activă la construcția noii societăți și noii culturi, implicit lupta împotriva vechii societăți și a ceea ce e retrograd în cultura lumii vechi, este rațiunea umanistă de a fi a filosofiei noastre, care poartă cu sine atributele științificului.

Scanned with OKEN Scanner

MARXISMUL ȘI FILOSOFIA SOCIALĂ CONTEMPORANĂ

În contextul actualei dezvoltări a științelor sociale, îndeosebi a sociologiei, cu ramurile sale tot mai specializate, s-a pus tot mai insistent întrebarea dacă filosofia socială își mai poate justifica existența sub raport gnoseologic și praxiologic.

Procesul de „des-filosofare" a științelor sociale, de „pozitivare" a cunoștințelor despre societate, exigențele intrării rapide în circuitul acțiunii sociale eficiente a acestor cunoștințe ce caracterizează revoluția științifică-tehnică actuală nu au transformat oare filosofia socială într-o preocupare de cabinet, sterilă, rămînînd cel mult ca acestei vechi discipline a spiritului să i se prezinte ultimele onoruri înainte de a fi înhumată la cimitirul istoriei ideilor ?

VALIDITATEA FILOSOFIEI SOCIALE

O asemenea sumbră perspectivă pentru corpul de idei al filosofiei sociale ne-a apărut destul de energic contrazisă de lucrările ultimului Congres internațional de filosofie (Viena — septembrie 1968). Avem aici în vedere nu numai lucrările secției a XI-a, special consacrată *„Filosofiei sociale, filosofiei dreptului și filosofiei politice"*, dar și o serie întreagă de lucrări prezentate și dezbătute la unele ședințe plenare, la unele colocvii, îndeosebi la colocviul inaugural al Congresului *„Marx și filosofia contemporană"*, la colocviile : *„Natura omului și proble-*

Scanned with OKEN Scanner

mele păcii" și „*Semnificația sintezei în gîndirea integrativă, considerînd structurile ca întreg*".

Explicit sau implicit, cea mai mare parte a lucrărilor și intervențiilor din cadrul congresului au declinat o concepție sau alta de filosofie socială. În funcție de domeniu, aceasta și-a pus amprenta în diferite proporții asupra *temelor* propuse discuției și *modului de a pune* problemele, cît și asupra *căilor* considerate optime pentru soluționarea lor. Temele raporturilor dintre individ și structurile sociale în care ființează în contemporaneitate, dintre libertate personală și necesitate istorică, mult disputatele subiecte ale umanismului și antropologiei filosofice, ale responsabilității în cadrul deciziei, ale praxis-ului ș.a. s-au atașat inevitabil unor sisteme de valori întemeiate de către diferitele filosofii sociale și politice ce se confruntă în lumea de azi.

Firește, s-au ciocnit puncte de vedere opuse, îndeosebi concepțiile marxiste cu variate concepții antimarxiste, antiraționaliste, s-au confruntat numeroase opinii în cadrul orientărilor sau tendințelor raționaliste, umaniste, de la tendințele purtînd un caracter realist pînă la cele utopice. Caracteristic este însă că această dispută și confruntare directă s-a desfășurat pe un front foarte larg de idei, că ea a fost predominant constructivă, relevînd locul și rolul tot mai important pe care gîndirea marxist-leninistă creatoare îl are în structura spirituală a epocii noastre, în viața social-politică și culturală contemporană.

Pentru prima oară la un congres internațional de filosofie, concepția marxistă ca atare a format obiectul unei dezbateri aparte, care, de altfel, a și deschis lucrările Congresului al XIV-lea. Filosofia marxist-leninistă și-a afirmat prezența și și-a demonstrat capacitatea de a avansa puncte de vedere originale, bazate pe îmbinarea unei largi perspective teoretice, în spiritul materialismului dialectic și istoric, cu achizițiile mai noi ale gîndirii filosofice, ale metodologiei și științelor sociale contemporane. Neîndoielnic că prestigiul crescînd al filosofiei marxist-leniniste, în confruntările internaționale, este direct proporțional cu spiritul creator în care sînt abordate problemele teoretice, cît și cu progresele reale în practica construcției socialiste.

Scanned with OKEN Scanner

În cadrul marxism-leninismului — așa cum avem prilejul s-o demonstrăm într-un capitol aparte al acestei lucrări — este abolită opoziția între filosofic și științific, ca și cea dintre științific, ideologic și politic. Aceasta are o mare importanță pentru însuși modul de a concepe filosofia socială și de a interpreta diferitele orientări și tendințe contemporane din cadrul ei.

Date fiind atît natura ideologică, sursele de inspirație, atitudinile diverse în interpretarea realităților istorice și contemporane, cît și varietatea sistemelor culturale și de valori din care face parte, filosofia socială contemporană e departe de a înfățișa un tablou unitar, omogen.

Vorbind din cadrul și în numele unei culturi noi, socialiste, însă cu vechi tradiții, cu bogate preocupări față de problemele majore ale filosofiei sociale, ilustrate de opere cu circulație europeană (Cantemir, Bălcescu, Xenopol, Drăghicescu, Haret, Gusti, Negulescu), socotim utilă o schiță istorică mai mult apreciativă decît enumerativă.

MARXISMUL — O MAGISTRALĂ NOUĂ ÎN FILOSOFIA SOCIALĂ

Istoria intelectuală a umanității nu cunoaște gînditor de seamă rămas în paginile ei, care să nu se fi aplecat cu interes asupra articulațiilor esențiale ale vieții sociale, elaborînd în opere, adesea remarcabile, sinteze filosofice pline de idei noi și sugestii fecunde. A cita nume și opere echivalează cu a forța uși larg deschise. Rămîne un adevăr incontestabil că reflecția asupra societății a fost, este și, credem noi, va rămîne o parte integrantă, esențială a filosofiei tuturor timpurilor.

Studierea atentă a operelor de filosofie socială, descinse din preocupări cu caracter istoric, politic, moral, uneori chiar beletristic, întemeiază constatarea unei dezvoltări *cumulative* a filosofiei sociale, cu alternanțe sensibile între orientări realiste sau utopice, materialiste sau

Scanned with OKEN Scanner

idealiste, raționaliste sau mistice, dar tinzînd către un corp de cunoștințe capabile să influențeze activitatea practică a marilor colectivități umane, structurate în clase sociale și în națiuni. Concepțiile pur raționaliste sau spiritualiste și-au cîștigat în epoca modernă, pînă în mijlocul veacului trecut, un credit atît de mare și o înrîurire atît de puternică în culturile tot mai conturate ale națiunilor, încît se părea că ele vor rămîne triumfătoare în filosofia socială.

Dar iată că mijlocul secolului trecut înregistrează, pe baza unei îndelungate acumulări de cunoștințe empirice și de încercări teoretice adesea unilaterale asupra vieții sociale, apariția unor sisteme sociologice care, descinzînd din concepții filosofice, vor stabili raporturi specifice cu filosofia socială, a dreptului și a politicii în special. Nu e pentru nimeni un secret în ce constă acest raport la filosoful francez Auguste Comte în comparație cu Marx, de exemplu. Nimănui nu-i poate scăpa *schimbarea esențială de orizont și concepție* pe care Marx a adus-o în filosofia socială întemeiată de el, prin eliberarea de sub tutela sistemului speculativ hegelian și prin utilizarea în spirit sociologic original, novator, a metodei dialectice.

Înțeleasă nuanțat, problema esențială, sub raport filosofic și chiar metodologic, a corelației dintre existența socială și conștiința socială a fost soluționată pe baze științifice tocmai în perspectiva inedită oferită de Marx. E cazul și altor probleme cheie de filosofie socială și sociologie. Grație unei unități conceptuale și metodologice interne, oricînd demonstrabile, între filosofic, sociologic, politic, economic, juridic, între teoretic și practic, grație fondului umanist și lucid al termenilor în care filosofia socială și sociologia marxistă au pus problemele cardinale ale structurii și evoluției sociale, în condițiile societății industriale, s-a deschis o magistrală nouă în știința și practica socială, s-au anticipat seisme sociale care aveau să creeze noi reliefuri în geografia socială a globului, să ofere noi dimensiuni bazelor și suprastructurilor sociale ale secolului al XX-lea.

Scanned with OKEN Scanner

Ca și în secolele precedente, în secolul al XX-lea atenţia tuturor marilor filosofi și sociologi a fost, mai departe și poate mai accentuat, focalizată de marile probleme, ca să nu spunem drame ale vieţii sociale, care acumulase lent, dar cu atît mai acut, contradicţii ce solicitau decizii și acţiuni. Pe unii evenimentele și ritmul dezvoltării sociale i-a deconcertat. Pe alţii, i-a împins în braţele speculaţiei sau ale empirismului.

Ca reflex al unor realităţi sociale antagonice adesea extrem de tranşante prin forma pe care a îmbrăcat-o năzuinţa de a le soluţiona (războaie, revoluţii) — concepţiile de filosofie socială, politică și juridică, precum și cele sociologice propriu-zise, au coborît în arena luptelor sociale, unde, cu mijloace specifice, și-au încrucișat spadele, s-au renegat, s-au combătut, au format tabere adverse sau alianţe, mai mult sau mai puţin vremelnice. O ramură a filosofiei sociale — cea cultivată de ideologii rasiști Gobineau, Chamberlain etc. — va degenera în antiumanism și apologetică a unor regimuri croite pe principii similare. Falimentul acelor regimuri a marcat, în esenţă, și falimentul filosofiei social-politice care le susţinea.

Prin aceasta însă situaţia în domeniul filosofiei sociale și al sociologiei nu s-a simplificat, tot astfel cum nici realităţile social-politice nu s-au reașezat într-o matcă tradiţională. Dimpotrivă. Perioada postbelică aduce noi schimbări economice și social-politice profunde, de amploare fără precedent și, cu aceasta, noi probleme care se pun filosofiei sociale, și care, de altfel, o și justifică *ca tip aparte de reflexie integrativă* — ce beneficiază de roadele cercetărilor și teoriilor sociologice, politice, juridice etc.

Considerăm că *problema cardinală a filosofiei sociale contemporane o constituie problema valorilor sociale*, înţelegînd prin aceasta *atitudinea faţă de întreaga creaţie*

Scanned with OKEN Scanner

materială și spirituală a umanității, aprecierea experienței sale îndelungate, *descoperirea căilor optime ale progresului social*, ale cărui forțe latente sînt incomparabil mai mari decît cele efectiv utilizate spre binele omenirii.

POSTULATE ESENȚIALE

Fiecare dintre sistemele de filosofie socială și de sociologie care și-au cîștigat dreptul la existență a avut partizanii și criticii ei. Marxismul îi are pe ai săi. În condiții de obiectivitate, sinceritate și lipsă a ideilor preconcepute, controversa, dialogul, schimbul de argumente, competiția intelectuală sînt salutare și rodnice. Cu atît mai mult în problemele nerezolvate. Una din ele este problema valorilor sociale, concept de maximă generalitate în raport cu uriașa varietate și diversitate a valorilor și non-valorilor ce compun lumea și viața socială contemporană.

Din păcate, o puternică tentație de unilateralizare în definirea, ierarhizarea și fixarea funcțiilor sociale ale valorilor stăpînește pe cei care caută soluții. Un sistem conceptual și explicativ care preconizează soluții împotriva unilateralității de acest ordin se află în cadrul filosofiei sociale și sociologiei marxiste, la care, în fapt, fac referiri toate sistemele și curentele de filosofie socială și sociologie ale contemporaneității.

Care sînt postulatele de bază ale acestui sistem de filosofie socială ?

a) *„prezentîndu-se ca un ansamblu de judecăți de existență* — scria filosoful român D. D. Roșca în cartea sa „Existența tragică“ apărută în 1934 și retipărită recent — *marea operă marxistă este un ansamblu de judecăți de valoare“* (p. 226) ;

b) acest „ansamblu de judecăți de valoare“ raportează pe om, conceput ca ființă bio-psiho-socială, la natura înconjurătoare, pe care și-o însușește prin intermediul acti-

Scanned with OKEN Scanner

vității productive, în care sînt solicitate totalitatea forțelor sale fizice, intelectuale, afective ; numai creatorii de valori materiale și spirituale sînt participanți activi ai vieții sociale și au dreptul imprescriptibil de a le administra, de a le utiliza și transmite ; parazitismul social al minorității, utilizarea de către ea, în folos propriu și aproape exclusiv, a valorilor create de majoritate este act de injustiție și inechitate socială menit abolirii ; ceea ce revine la a spune : *omenirea este în drept a recunoaște ca valoare socială supremă numai pe creatorii de valori atît materiale, cît și spirituale ;*

c) munca și viața socială se derulează în cadrul anumitor structuri sociale, politice, juridice, culturale, obiectiv determinate ; antagonismele sociale au caracter istoric, nu țin de o „natură omenească" imuabilă și nu sînt nici în funcție de progresele civilizației și culturii (cum a încercat s-o prezinte filosoful irațională german Spengler) și de aceea sînt soluționabile. În plus, pornind de la faptul istoric obiectiv că umanitatea este stratificată nu numai clasial, ci ea este structurată și național, filosofia socială, politică și juridică marxistă supune reflecției teoretice ansamblul de probleme privind condițiile dezvoltării naționale libere și independente, ale colaborării pașnice și creatoare a tuturor națiunilor contemporane, indiferent de mărimea lor ; nu într-o viziune abstract umanistă, ci concret-istorică, sociologică și politică, *antagonismele între națiuni sînt soluționabile* pozitiv, ca urmare a soluționării prin revoluție a celorlalte antagonisme sociale primordiale, anume antagonismele economice și de clasă ;

d) *libertatea umană și necesitatea istorică*, generată obiectiv prin pluralitatea de forțe instituționalizate, începînd cu cele economice și terminînd cu cele ideologice, *se condiționează reciproc*, „dialoghează", fac iluzoriu liberul arbitru și posibilă libertatea concret-istorică. *„Individul aparține unei forme sociale determinate"* (Marx);

e) În aparentul haos de fenomene și evenimente sociale, în alternarea de fapte sociale inedite, presupuse ca irepetabile (în care factorul subiectiv, stimulator sau frînător este el însuși determinat de condiții exterioare

Scanned with OKEN Scanner

subiectului), există regularităţi, constante, repetabilităţi, legi. Din paralelogramul forţelor sociale obiective şi subiective, spontane şi conştiente, stihinice şi dirijate, rezultă progresul social în măsura în care precumpănesc forţele conştiente, forţele noului ;

f) „Viaţa socială este în fond practică“ (Marx) ;

g) Istoria are un sens, care nu este prestabilit, ci descoperit, nu este impus nici de „providenţă“, nici de oameni izolaţi, ci de mişcarea naturală, firească a forţelor sociale care creează totalitatea valorilor sociale şi care singure sînt în stare să le preţuiască în mod real şi să le utilizeze raţional şi echitabil.

În prezent, mai mult decît oricînd în trecut, filosofia socială marxist-leninistă influenţează pe cea politică şi juridică, concepţia despre lume şi viaţă a unor largi mase şi, astfel, însăşi acţiunea socială practică, revoluţionară.

FILOSOFIE ŞI PSIHOLOGIE SOCIALĂ

Nu se poate spune cu precizie matematică în ce măsură psihologia socială, ca factor al dinamicii sociale, influenţează producerea evenimentelor sociale. Dar nici nu se poate nega înrîurirea — după opinia noastră, din ce în ce mai mare — a acestui factor asupra tuturor laturilor vieţii sociale, politice, economice, culturale. E un motiv serios pentru filosofia socială să-l ia în consideraţie, cu atît mai mult cu cît studierea acestui factor psihosocial a făcut şi face progrese de care vechea filosofie socială nu putea beneficia.

Se ştie că în viaţa reală, micro sau macro socială, nu totul este psihologic, respectiv psihosocial. Dar fără această componentă, nimic nu este uman, nimic nu este cu adevărat social.

În lucrările de filosofie socială devenite clasice, abundă observaţii, mai mult sau mai puţin empirice sau sistematice, de psihologie socială a indivizilor în grup, a claselor sociale, a naţiunilor. Dar de o tratare mai siste-

Scanned with OKEN Scanner

matică a complexelor fenomene spirituale ce alcătuiesc psihologia socială a diferitelor societăți contemporane după criterii și o metodologie care pot fi considerate științifice, filosofia socială și politică dispune abia de aici înainte. Cunoașterea și deci „luarea în stăpînire" sau măcar în considerație a complicatelor și mobilelor procese psihosociale e de natură să mărească influența activă a filosofiei sociale, prin ridicarea coeficientului de realitate vie cuprins în teoriile chemate să le elaboreze.

Asimilarea critică a rezultatelor cercetărilor, tot mai numeroase, combinate de psihologie socială și sociologie ar putea da un impuls nou filosofiei sociale contemporane fixate pe pilonii științelor sociale moderne.

Ar fi de întrebat și de cercetat dacă nu cumva într-o serie de factori de psihologie socială, împletiți cu alții de ordin obiectiv, se află cauza decalajelor impresionante între principii și practici, între ideal și real, obiect de sceptică reflecție pentru atîția filosofi și observatori ai vieții sociale din lumea Apusului.

Filosofia socială ar trebui să fie nu numai conștiință trează a generației în viață, dar și conștiința și judecata generațiilor viitoare, făcută prezentă prin glasul ei îndrăzneț și lucid.

Astfel încît tendințelor accentuate de pulverizare și izolare a ramurilor științelor sociale și umaniste ar trebui să li se opună energic o contrapondere integrativă, sintetică. Este, credem, chemarea filosofiei sociale marxist-leniniste să împlinească acest deziderat. Este el cu adevărat realizabil și necesar? Înclinăm spre un răspuns pozitiv. Un imens material faptic informativ, în parte valorificat de unele teorii sociologice cu valoare de generalizare medie, stă la îndemîna filosofiei sociale. La rîndul lor, practica socială contemporană, atît de bogată și diversă, cît și o serie de metode utilizate în științele sociale și umaniste și în logică, privite dintr-o perspectivă filosofică materialist-dialectică, ar permite evitarea unor construcții teoretice pur speculative de filosofie socială sau precumpănitor antropologice, ar conferi filosofiei sociale eficacitate, un nou și binemeritat prestigiu intelectual.

Scanned with OKEN Scanner

În concepțiile nemarxiste, de regulă, opoziția tranșantă dintre științific, pe de o parte, și filosofic și ideologic, pe de altă parte, s-a înrădăcinat și se perpetuează cu forța inerțială a unei prejudecăți. Unii consideră filosofia, în particular filosofia socială și ideologia, ca fiind prin însăși natura lor neștiințifice sau, în cel mai bun caz, *preștiințifice*. Pornindu-se de la faptul real că *istorește* științele sociale contemporane s-au constituit prin *desprinderea* din diferite sisteme de filosofie socială a politicii sau a dreptului, se ajunge la concluzia *eronată* că astăzi o filosofie a vieții sociale și politice ar fi desuetă, nu și-ar putea menține atributele științificului, plutind în zonele rarefiate, dacă nu vide, ale metafizicii speculative. Desigur, nici cea mai abilă sofistică nu poate prezenta ca științifice sisteme de filosofie socială și politică de genul comteismului, spencerianismului sau darwinismului social. Dar de aici nu se poate trage concluzia sceptică potrivit căreia *în genere* nu e posibilă și necesară o filosofie socială și politică purtătoare a atributelor științificului.

Existența de peste un secol și dezvoltarea contemporană a filosofiei sociale și politice marxist-leniniste probează atît necesitatea cît și posibilitatea unui sistem de filosofie social-politică conceput nu în opoziție, ci ca suport teoretic și general-metodologic al totalității științelor sociale particulare, inclusiv al sociologiei și politologiei. Privite într-o perspectivă interdisciplinară, și, mai cu seamă, în cea mai strînsă relație cu practica social-politică contemporană, problemele de filosofie socială și politică își justifică formularea cît și soluționarea eficientă. Aceasta este, de altfel, și una dintre principalele concluzii la care au condus numeroase lucrări, comunicări, intervenții și dezbateri ale Congresului de filosofie de la Viena, publicate în cinci tomuri masive de Editura Herder, la care ne vom referi.

Scanned with OKEN Scanner

Am putea considera pledoaria pe care filosoful Alexandre Tillmann (Paris) a făcut-o în favoarea filosofiei în general ca o luare de poziţie în apărarea filosofiei sociale în particular, întrucît comunicarea sa *„Filosofie şi creaţie"* relevă funcţia filosofiei de a problematiza, dar şi misiunea ei de a orienta activitatea cognitivă a ştiinţelor sociale şi umaniste în raport direct cu problemele puse de epocă, de mediul social concret-istoric (vol. I, p. 129). Or, aceasta se poate face nu prin sustragere, ci prin raţionamentului însuşi, firește a unui raţionament sistematic, conceput ca element al unei construcţii teoretice închegate. Căci, după cum preciza cercetătorul Emilio Williams, definind concepţii de filosofie socială, numai „gîndirea socială sistematică, formulată nu ca o simplă ipoteză, ci confirmată prin cercetări ulterioare, poate fi considerată filosofie socială" („Dictionnaire de sociologie").

Aria de probleme care solicită filosofia socială de azi este foarte largă, dar ea se concentrează, desigur, în jurul unor teme mari, cum sînt : caracteristicile şi sensurile dezvoltării sociale contemporane, ale determinismului social, locul şi rolul individului în cadrul structurilor şi sistemelor economice, sociale şi politice din lumea de azi, şansele umanismului autentic, şansele păcii într-o lume a antagonismelor etc. Evident că sistemelor sociale diferite şi opuse le corespund diferenţe sensibile şi opoziţii tranşante în interpretarea de către filosofia socială a realităţilor sociale contemporane. Oglindind stări de lucruri variate, inspirîndu-se din sisteme ideologice, culturale şi de valori diferite sau opuse, filosofia socială din zilele noastre este terenul unei înfruntări directe între orientarea marxistă şi progresistă şi orientarea antimarxistă, conservatoare. Firește, în jurul acestor orientări fundamentale există numeroase tendinţe, accente felurite de care trebuie ţinut seama. E vorba aici, mai ales, de tendinţele raţionaliste şi realiste ce-şi fac drum în filosofia socială contemporană.

Scanned with OKEN Scanner

Aşa cum era de aşteptat, principalul teren de înfruntare dintre concepţia marxist-leninistă şi concepţiile diferite sau opuse l-a constituit tema *„Marx şi filosofia contemporană“*, *„Filosofie şi ideologie“*. Filosofiei sociale şi ideologiei marxiste, în ansamblu, îi sînt inalienabile valorile umaniste, concepute în spiritul echităţii sociale şi realismului politic — aceasta fiind una dintre principalele idei promovate de către filosofii marxişti atît din ţările socialiste cît şi capitaliste veniţi la congres.

Disputele din filosofia socială contemporană sînt nemijlocit afectate de poziţiile adoptate în problema raporturilor filosofie-ideologie, ştiinţă-practică socială. Raliindu-se în bună măsură punctelor de vedere afirmate de cunoscutul filosof francez Louis Althusser şi colaboratorii săi (în cunoscutele cărţi „Lire le Capital“ şi „Pour Marx“), gînditorul J. Hyppolite, în comunicarea sa intitulată *„Ştiinţificul şi ideologicul“*, afirmă unitatea internă dintre materialismul dialectic şi materialismul istoric, dintre filosofia socială marxistă şi ideologia concepută în spirit ştiinţific. El conchide că *„ideologia este indispensabilă întregii societăţi pentru formarea şi transformarea oamenilor, pentru a-i face pe aceştia în stare să răspundă cerinţelor, condiţiilor lor de existenţă“* (vol. II, p. 61).

Încercările filosofului catolic Gustave Wetter de a „demonstra“ ceea ce el numeşte „ambivalenţa“ filosofiei marxiste, adică presupusele contradicţii interne între ştiinţific şi ideologic, au primit o ripostă argumentată din partea mai multor filosofi marxişti, printre care G. Mende, (R.D.G.), I. Somerville (S.U.A.), Mahenieradze (U.R.S.S.), E. Hahn, W. Hollitcher (Austria), (vol. I, p. 381—450 şi 488—493). Sommerville, de pildă, după ce a clarificat sensurile termenilor „filosofie“ şi „ideologie“, a arătat evoluţia firească pe care aceşti termeni au cunoscut-o în cadrul marxism-leninismului şi care trebuie luată în consideraţie cînd se întreprinde o critică a textelor marxiste. El a demonstrat că esenţa marxism-leninismului e dialectica materialistă, opusă metafizicii şi materialismului me-

Scanned with OKEN Scanner

canicist, vulgar, că metoda esențială a filosofiei sociale și a științelor sociale marxist-leniniste este istorismul.

Din punct de vedere teoretic, partizanii opoziției dintre filosofie-ideologie și știință (de exemplu, G. Calogere — Italia, I. Derbolov și K. Marko — R.F.G., D. Braybrook — Canada, P. Heintel — Austria) nu au reușit să se ridice deasupra binecunoscutei concepții eronate despre ideologie a lui Karl Mannheim.

UMANISMUL MILITANT ÎN CONFRUNTARE CU CEL UTOPIC.

În centrul dezbaterilor congresului s-au aflat problemele umanismului în general, ale umanismului marxist-leninist în particular.

Arătînd că *„marea problemă care se pune astăzi în fața antropologiei filosofice ca și în fața tuturor științelor sociale este aceea de a zugrăvi un tablou veridic, adică dialectic, al societății și al omului, de a realiza astfel* echilibrul între *cunoașterea* structurilor și *valorizarea* virtuților lor", acad. C. I. Gulian a demonstrat că o trăsătură fundamentală a filosofiei marxist-leniniste constă tocmai în *fuziunea* cunoașterii și valorizării omului, printr-o analiză realistă a structurii, situației și sensului umanului.

Al. Tănase, Octavian Chetan, Gáll Ernő și alți filosofi marxiști din România au explicat cum nevoile însești ale epocii noastre, ale construcției socialiste, ale revoluției științifice-tehnice, ale progresului social au determinat ca în filosofia socială să renască imaginea umanistului Marx; umanismul marxist își confruntă tezele și valorile cu celelalte variante ale umanismului din gîndirea socială și filosofică contemporană: catolic, existențialist, naturalist, utopic. S-a demonstrat convingător că umanismul implică puncte de vedere și atitudini legate de practică și acțiune, că există o deplină armonie între principiile gîndirii științifice și cele ale umanismului marxist, că acesta se definește printr-un caracter rațional realist, antimistic și antiutopic. A rezultat clar că dialogul cu

Scanned with OKEN Scanner

concepțiile nemarxiste este o formă specifică de luptă, că fără divergențe, opoziții de puncte de vedere, dialogul este imposibil și inutil. Totodată dialogul presupune renunțarea fiecăruia la convingerea orgolioasă că ar deține în exclusivitate adevărul filosofic și științific ultim, admiterea ideii că între punctele de vedere ale preopinenților pot exista elemente raționale, adevăruri ce trebuie recunoscute ca atare.

VIRTUȚILE PRACTICII

O problemă fundamentală a filosofiei marxist-leniniste în general și a filosofiei sociale în particular este aceea a *practicii*. Noțiunea filosofică de „praxis" este în centrul gîndirii marxist-leniniste și furnizează, totodată, după cum observa filosoful Tran van Tuan (Congo), *„cheia pentru interpretarea gîndirii lui Marx"*, întrucît *„Marx nu rămîne în limitele nici unei discipline particulare și nu pretinde a face teorie pentru teorie"* (vol. II, p. 135 și 137). În acest sens, remarcă îndreptățit filosoful congolez, marxismul ca filosofie nu mai este o filosofie socială în sensul tradițional al cuvîntului, ci necesită lărgirea noțiunii înseși de filosofie. Clasicii n-au considerat marxismul ca un adevăr abstract, ca obiect de credință, ci ca *ghid* pentru acțiunea socială, practică, revoluționară. A fi discipol al lui Marx și Lenin nu înseamnă a repeta pur și simplu teoriile acestora. *„A fi marxist nu înseamnă a accepta o teorie abstractă dată ca adevărat marxism, ci a te angaja în practica revoluționară pentru eliberarea omului. Fixînd drept conținut al practicii realizarea omului muncii, marxismul sintetizează cerințele umanismului, democrației și socialismului, exprimate de către diversele mișcări politico-sociale existente, înrădăcinîndu-se astfel profund în istoria reală"* (Ibidem).

În cadrul orientărilor și tendințelor din filosofia socială contemporană, se situează și acelea care, deși

Scanned with OKEN Scanner

călăuzite de vederi raţionaliste, democratice şi umaniste, întîrzie totuşi în zonele utopismului abstract, fără legătură cu realităţile sociale contemporane atît de inegale şi de contradictorii. Filosoful brazilian Romano Galeffi, în comunicarea sa „*Sinteza şi structurile*“, consideră că singura cale de a neutraliza sau chiar de a alunga complet pericolul grav ce ameninţă omenirea prin utilizarea în scopuri distructive a cuceririlor ştiinţei şi tehnicii ar fi „dezvoltarea proporţională a ştiinţelor morale“. Acest pericol s-ar datora neînţelegerii care-i divizează pe oameni. „Va fi suficient — scrie în spirit utopic Romano Galeffi — să se dovedească faptul că structurile care menţin indivizii şi naţiunile în divergenţă aproape constantă sînt false structuri, pentru ca asupra divergenţelor să triumfe voinţa de armonizare reciprocă şi asupra urii oarbe să triumfe dragostea... Va fi suficient ca dovedind — pe baze ştiinţifice — că Umanitatea este în curs de a evolua într-o direcţie convergentă, în ciuda numeroaselor reziduuri ale forţelor degregante, către o progresivă maturizare biologică şi spirituală, să răspîndeşti această teză (aşa cum în lumea întreagă se răspîndesc progresiv măsurile profilactice contra tuberculozei şi cancerului) pentru a vedea în puţini ani transformîndu-se radical viaţa pe planeta noastră“ (vol. II, p. 377).

Iluminismul tardiv al filosofului brazilian, descins dintr-o concepţie filosofică idealistă conform căreia „prezenta criză a umanităţii este consecinţa inevitabilă a unei profunde crizei metafizice“, îşi pune speranţele în efectele „mass-mediei“ — utilizată pentru „difuzarea ideilor generoase şi salutare“ şi alungarea „înclinaţiilor negative“ ale oamenilor.

SUBIECTIVISMUL ANOST ŞI ANARHIC

În patrimoniul filosofiei sociale ştiinţifice a intrat critica zdrobitoare pe care Marx şi Engels, încă în „Ideologia germană“, au făcut-o idealismului subiectiv al hegelienilor de dreapta, anarhismului lui Stirner. Ori-

Scanned with OKEN Scanner

cît ar părea de straniu, într-una din comunicările prezentate Congresului de filosofie și publicate în volumele conținînd Actele Congresului (vol. II, p. 489—492) întîlnim încercarea de a reînvia aceste concepții. E vorba de comunicarea italianului Domenico Antonio Cardone, intitulată *„Tehnica și anarhismul interior"*. Autorul se întreabă cum se poate ajunge, în actualele condiții, ca omul să redobîndească „deplina libertate individuală, originală și creatoare ?". Iată răspunsul său : „Recunoscînd că întregul sclavaj *exterior* este subordonat în fond unei sclavii *interioare*, căci întreaga supunere față de altul, chiar față de lucruri, este o supunere față de instinctele, calculele și egoismele noastre" (vol. II, p. 490). Abandonînd mitul progresului infinit, în special al tehnicii, însușindu-și perceptele „anarhismului interior" al lui Cardone, *„omul poate ajunge spontan la sisteme noi de producție și abundență de bunuri de toate felurile : sisteme întemeiate cooperatist și solidarist, unde economia apare și devine subiect de moralitate. E vorba aici de o morală liberă... fără obligații și... fără sancțiuni, putînd face față puțin cîte puțin necesității directivelor unui drept pozitiv și a constrîngerii statale"* (vol. II, p. 491). Libertatea morală, înțeleasă în mod subiectivist și anarhist, sustrasă oricărei dimensiuni sociale reale, este, potrivit acestui filosof idealist, „libertatea supremă care condiționează toate celelalte libertăți umane". În măsura în care nu vede condiționarea socială, obiectivă a libertății umane, Domenico Antonio Cardone rămîne în plasa unor concepții idealist-utopice.

În confruntarea cu concepțiile de filosofie socială nemarxiste, marxismul are de partea sa forța adevărului, a logicii, a faptelor. Firește că acest adevăr, care nu e imuabil și absolut, trebuie *demonstrat*, cu argumente logice și fapte irefutabile, în mod convingător. Este aici unul din principalele învățăminte pentru filosofii marxist-leniniști extras cu prilejul confruntării ideologice contemporane. Sînt multe probleme care așteaptă intervenția în spirit creator a tinerilor filosofi marxiști, manifestarea originalității sistemului lor de gîndire, a forței științifice și educative de care dispune filosofia socială marxist-leninistă contemporană.

Scanned with OKEN Scanner

O DISPUTĂ ACTUALĂ: MARXISM SAU FREUDO-MARXISM?

I. MARX ȘI FREUD

Fixarea perspectivei filosofice și științifice asupra omului, asupra naturii umane, nu poate ocoli pe reprezentanții școlii freudiste, care, prin numeroșii ei urmași, exercită o influență puternică asupra științelor sociale din Apus și în mod deosebit asupra sociologiei și psihologiei sociale. Deși acești „urmași", ale căror scrieri sînt în mod convențional încadrate sub denumirea de „neo-freudism", nu formează cîtuși de puțin o școală omogenă, unitară, totuși există cel puțin în cîteva probleme un acord tacit între ei, bazat pe moștenirea teoretică comună căreia i se revendică. Un astfel de acord există, de pildă, în considerarea psihanalizei clasice ca fiind mai mult decît o teorie psihologică și o practică terapeutică, anume fundamentul unei psihosociologii (sau o metapsihologie), unei filosofii sociale capabile să dezvăluie rădăcinile alienării omului contemporan, căile de surmontare a acesteia și să propună o teorie umanistă proprie. (Herbert Marcuse, „Eros și civilizația" — 1955; „Omul unidimensional" — 1965; „Spre eliberare. Dincolo de omul unidimensional" — 1969; „Ideea de progres în lumina psihanalizei" — 1969.)

Implicit și explicit psihanaliza este înfățișată ca o sociologie latentă, deoarece conține o teorie a naturii umane, a socializării și integrării sociale a individului.

Pe aceste teme s-a acumulat o literatură imensă, în cadrul căreia o pondere și influență crescîndă o capătă orientarea propriu-zis *freudo-marxistă*, cu tradiții mai vechi care azi sînt reluate și amplificate. Este semnificativă în această privință reeditarea recentă — într-un număr al revistei „L'homme et la société" (11/1969) consacrat în întregime temei „Freudo-marxismul și socio-

Scanned with OKEN Scanner

logia alienării" — a unor lucrări vechi ale lui Wilhelm Reich, amplu comentate de C. Sinelnikoff. S-au declanșat și se poartă discuții ample privind istoria raporturilor dintre freudism și marxism, stadiul actual și perspectivele acestor raporturi (B. Muldworf).

Principalul scop teoretic al acestei orientări, cu inevitabile consecințe de ordin social-politic, îl reprezintă *„integrarea" psihanalizei în materialismul istoric, crearea unei sociologii și psihosociologii „noi", freudo-marxiste.* Pornind de la constatarea că „materialismul istoric e departe de a fi o teorie psihologică", un reprezentant de vază al freudo-marxismului, Erich Fromm, aprecia că marxismul „reclamă o psihologie, adică o știință a proprietăților mentale ale omului. Singură psihanaliza ar oferi o psihologie utilizabilă, pentru materialismul istoric". Într-o privință precisă, psihanaliza — pretinde Fromm — poate îmbogăți concepția de ansamblu a materialismului istoric : o cunoaștere mai întinsă a unuia din factorii care intervin în procesul social — cunoașterea constituției omului însuși, a „naturii sale". Denumind psihanaliza cu termenul psihologie analitică, Fromm conchide că aceasta „își găsește în mod evident locul ei *în interiorul materialismului istoric*" (Erich Fromm, „Tâche et méthode d'une psychologie sociale analytique").

Desigur, noi nu ne vom angaja aici în toate articulațiile acestor dezbateri și controverse, rezumîndu-ne la caracterizarea comparativă succintă între Marx și Freud, pe de o parte, și a poziției lui Marcuse, pe de altă parte, în problema centrală a esenței umane, a trebuințelor cu factor motivațional. Apare strict necesară o confruntare a perspectivei marxiste despre motivație cu perspectiva freudistă și neofreudistă. O asemenea confruntare este, în fond, o confruntare în primul rînd între Freud și Marx. Dar Freud și Marx au fost oameni complet diferiți. Primul a fost medic psihiatru, Marx a fost filosof, economist, sociolog, jurist, neavînd deloc a face cu psihiatria. Apoi, Marx și Freud au trăit în epoci istorice cu totul diferite. Europa anilor 1840—1880 cînd a lucrat Marx și cea din anii 1890—1939 cînd a trăit Freud sînt

Scanned with OKEN Scanner

cu totul diferite sub aspect economic, social, politic, ideologic și cultural-științific. Freud s-a situat pe poziţiile micii burghezii liberale ; el — cum ne spune Erich Fromm, unul din reprezentanţii contemporani de orientare umanistă ai neofreudismului — nu a fost un critic radical al societăţii capitaliste. Freud nu a pus la îndoială bazele social-economice ale acestei societăţi, nici nu a criticat ideologia ei în afară de aceea privind sexualitatea. Or, Marx a fost un critic consecvent și integral al societăţii capitaliste, un revoluţionar autentic. În plus, sursele de ordin teoretic-ideologic ale lui Marx și ale lui Freud sînt complet diferite.

Pe cînd la Freud punctul principal de cercetare a fost individul uman în stare nevrotică, fenomenele patologice, Marx a avut în centrul atenţiei sale studiul sistemului social în ansamblu, al celui capitalist în special și al căilor de transformare a acestuia într-o societate de tip superior — cea comunistă.

Freud a încercat să explice legile psihicului uman, Marx a descoperit legile dezvoltării sociale. Ca atare Freud a elaborat o tehnică de vindecare a nevrozelor, o terapeutică care poartă numele de psihanaliză, în vreme ce Marx a fundamentat o teorie și o metodă de transformare revoluţionară a societăţii capitaliste.

În acest caz de ce mai e necesară o confruntare între Freud și Marx, cînd s-ar părea că între ei nu există nici un fel de termen comun de comparaţie ? Iată de ce : 1. pentru că, deși în moduri cu totul diferite, atît Marx cît și Freud s-au ocupat de *problema motivaţiei* activităţilor și relaţiilor umane ; fiecare, în felul său, a oferit soluţii, a conturat perspective privind *înţelegerea* problematicii complexe a trebuinţelor, a scopurilor și intereselor umane ; 2. pentru că de prin anii 1920 încoace, dar mai ales în ultimii 10 ani, s-au făcut insistente și influente încercări de „freudizare“ a marxismului. În jurul anilor '25 s-au pus bazele acestui curent teoretic-ideologic și social-politic, care astăzi a renăscut și încearcă să se impună sub numele de freudo-marxism. Unul dintre cei care a inaugurat, să spun așa, curentul freudo-marxismului este Wilhelm Reich, prin lucrarea sa „Materialism dialectic și psihanaliză“, tipărită în anul

Scanned with OKEN Scanner

1929. În același spirit e scrisă lucrarea lui Erich Fromm „Sarcinile și metodele unei psihologii analitice“ (1930).

Trebuie deci să ne ocupăm de „freudo-marxism“, pentru că nu numai în anii 1925, 1935, 1945 lucrările reprezentanților acestui curent au făcut o anumită vîlvă, dar și pentru că acestea sînt astăzi reeditate și larg comentate. Revista „L'Homme et la société“, din martie 1969, își propune să pună în lumină și „sub ochi contemporani“ moștenirea freudo-marxistă, în speranța suscitării unor discuții pe tema raporturilor între marxism și freudism. Boris Fraenkel, de pildă, găsește numeroase similitudini structurale — spune el — între doctrina marxismului și cea freudistă, în special de ordin metodologic, care ar consta în faptul că atît Marx cît și Freud au avut o concepție istoricistă, au folosit concepte de bază cu caracter dialectic, au elaborat o teorie critică radicală a societății alienate din timpul lor.

Constantin Sinelnikoff, analizînd opera lui Wilhelm Reich din 1929, afirmă că „examinarea marilor linii ale gîndirii freudo-marxiste, reprezentate în special prin Reich, ne apare nouă mult mai puternică, mult mai conformă aspectelor științifice ale psihanalizei decît sinteza învecinată pe care o putem găsi astăzi în special la Fromm și Marcuse“.

O carte recentă, cu titlul „*Revoluția freudiană. Freud și filosofia*“, scrisă de francezul Pierre Fougeyrollas (Ed. Denoël / Gouthier — 1970) îl compară și îl opune pe Freud lui Marx, găsindu-l pe ultimul depășit, iar pe primul din cale afară de modern și actual, afirmînd în contradicție flagrantă cu faptele că „revoluția freudiană va avea probabil de parcurs o mai lungă carieră istorică“, deoarece „proiectul freudian de eliberare se relevă mai radical decît cel marxist“, în vreme ce „revoluția marxistă pare a-și fi depășit deja apogeul“ (vol. citat, p. 31).

Iată, deci, o parte din motivele care ne determină să ne ocupăm serios de raportul dintre Marx și Freud, dintre marxism și freudism. Există tot mai numeroase confuzii teoretice, ideologice, cu consecințe politice importante, pe tema marxismului și freudismului, datorate, între altele, și unei slabe cunoașteri atît a lui Marx, cît și a lui Freud.

Scanned with OKEN Scanner

Prima : problema principală în înțelegerea conținutului și originalității unei concepții filosofice — și cu atît mai mult sociologice și psihosociologice — constă nu în enumerarea *factorilor* sau elementelor cu ajutorul cărora autorul respectiv explică fenomenele studiate, în cazul de față motivația activităților și relațiilor umane. Principala problemă constă în a stabili o anumită ierarhizare valorică, epistemologică a acestor elemente sau factori și a stabili căror categorii explicative le acordă autorul respectiv locul principal. Facem această constatare cu aplicare specială pentru comparația Marx-Freud, pentru că — așa cum vom vedea — Marx a utilizat în explicarea activităților și relațiilor umane numeroase categorii care reflectă atît raporturi obiective cît și pe cele subiective și intersubiective, dar a păstrat consecvent *ideea dependenței conștiinței individuale și sociale față de existență socială*, particulară, concret-istorică.

A doua observație de metodă spre a înțelege întregul curent freudo-marxist și pentru a-l critica argumentat este următoarea : marxismul, ca sociologie și ca psihosociologie, pentru a se îmbogăți, trebuie să se adreseze faptelor din realitatea contemporană și datelor științelor particulare ale naturii și ale societății *și nu să recurgă la alte interpretări* filosofice sau ideologice cum este și neo-freudismul.

Atribuim acestui ultim considerent de metodă o importanță primordială. Numai acceptîndu-l putem evita o concepție eclectică în explicarea motivațiilor umane. Trebuie să ne adresăm direct datelor obiective pe care atît Freud cît mai ales psihiatria, genetica și psihologia contemporană, în special cea genetică, le-au scos la iveală, să le interpretăm cu ajutorul sistemului nostru conceptual marxist și nu să împrumutăm interpretarea acestor date de la alte sisteme de gîndire filosofico-ideologice.

Marxismul nu refuză datele științifice obiective pe care psihanaliza le-a pus în evidență (inconștientul, procesul sublimării, etc.). Dar este îndreptățit să refuze a atribui acestor factori *rolul determinant* în explicarea

Scanned with OKEN Scanner

motivației acțiunii și relațiilor umane. Cu alte cuvinte, marxismul poate și trebuie să integreze datele științifice stabilite de psihanaliză, psihopatologie etc., dar trebuie să refuze interpretările ideologice și filosofice pe care psihanaliza le propune sau le implică.

DIFERENȚE ȘI OPOZIȚII DE FOND

În mod concret, opoziția esențială între Marx și Freud în problema motivației constă în următoarele : la Marx întîlnim o concepție și o perspectivă multilaterală și integratoare despre motivație, cu luarea în considerație a tuturor elementelor definitorii care intervin în activitatea și relațiile umane : atît factorii biologici cît și cei psihologici și bineînțeles — căci acesta a fost aportul său fundamental — factorii economici și social-istorici. Marx nu a ignorat nici o clipă factorii biopsihici, nu a ignorat în nici un caz și niciodată raporturile dintre bărbat și femeie, deci inclusiv raporturile sexuale cu implicațiile lor sociale. În genere Marx — așa cum am arătat într-un capitol aparte — nu a ignorat nici unul din elementele constitutive ale esenței umane care își spun cuvîntul în înțelegerea mecanismelor interne ale acțiunilor și relațiilor umane pe fiecare treaptă a evoluției sociale.

Marx se referă la omul total inserat întotdeauna în structuri sociale : „Omul își apropriază esența sa omnilaterală... ca om total. Fiecare din relațiile sale *umane* cu lumea — văzul, auzul, mirosul, gustul, pipăitul, gîndirea, contemplarea, simțirea, voința, activitatea, iubirea, pe scurt toate organele individualității sale, ca și organele care, prin forma lor, sînt nemijlocit organe sociale“ etc... (K. Marx, F. Engels, „Scrieri din tinerețe“, Editura politică, 1969, p. 579). Din acest pasaj, și din multe altele, rezultă luarea în considerație a totalității factorilor care compun individul uman și explică activitățile sale, și structurile sociale din care individul face parte.

Scanned with OKEN Scanner

Un alt punct de diferență, care derivă din primul, între Marx și Freud, în problema motivației, constă în faptul că în vreme ce Freud a considerat motivația ca factor preponderent biologic instinctual care decurge din condiția speciei, la Marx motivația — adică trebuințele, scopurile, interesele indivizilor considerați în grupuri, clase, națiuni — se constituie printr-un dublu raport — cum scrie Marx în „Ideologia germană" — 1) între om (societate) și natură și 2) între oameni.

Un alt element care-i diferențiază fundamental pe Marx și Freud constă în faptul că *Marx a pus accent pe conștient în structura psihică a individului*, adică pe *caracterul rațional*, volitiv și afectiv al activității insului uman și al colectivelor de indivizi umani. Tot în „Manuscrisele economico-filosofice din 1844", găsim următorul pasaj semnificativ: „Omul — spune Marx — face din activitatea sa vitală *obiectul voinței și al conștiinței sale*. El — adică *omul — are o activitate vitală conștientă*". Spre deosebire, deci, de Freud — la care activitatea vitală a omului este derivată în principal din factorul inconștient — Marx consideră că în structura psihică a individului *accentul* cade pe factorul conștient și rațional. Lucrul acesta *este pe deplin de înțeles*, întrucît un concept fundamental al lui Marx este conceptul de muncă, pe care Freud nu-l ia în considerație și nu-l introduce în sistemul său explicativ decît ca factor negativ, opresiv în sine. Or, munca, activitate specific umană, este activitate cu scop, este activitate care angajează rațiunea, voința, afectivitatea, creează și afirmă personalitatea. Marx nu s-a ocupat de visurile psihopaților, ci de „visul" milioanelor de ființe umane dezmoștenite.

De altfel, în paranteză fie spus, chiar dacă am accepta punctul de vedere al lui Freud, cu privire la explicarea totalității activităților și relațiilor umane pe baza actelor inconștiente și a refulării sexuale inconștiente, ar trebui să ne întrebăm: cum este posibilă comunicarea și interacțiunea umană dacă considerăm că principalul motor al activității fiecărui individ și, prin derivare, al tuturor, îl reprezintă inconștientul și impulsul sexual? Mai mult

Scanned with OKEN Scanner

decît atît, cum putem explica apariţia şi rolul decisiv pe care îl are limba scrisă şi vorbită, ca sistem de comunicare esenţial în activităţile şi relaţiile dintre oameni ? Un studiu atent duce la concluzia că limba, ca sistem de comunicaţie, nu poate fi explicată cu ajutorul conceptelor oferite de Freud. Este adevărat că în procesul folosirii limbii intervin şi elemente inconştiente, lapsusuri, ticuri etc., dar nu acestea au rolul esenţial. Activitatea, relaţiile dintre oameni — inclusiv sexuale — nu ar fi posibile fără folosirea de către oameni a limbajului ca instrument al raţiunii şi sentimentelor omeneşti.

Marx a atribuit limbii vorbite şi scrise un mare rol în viaţa socială — pentru că a atribuit conştientului, raţionalului, rolul pe care îl are el în mod real în viaţa umană, fără să nege existenţa inconştientului. În „Ideologia germană“ găsim următorul pasaj : „Limba este conştiinţa reală, practic existentă şi pentru alţi oameni şi numai astfel existentă şi pentru mine însumi“. Subliniem ideea că limba este socotită de Marx ca conştiinţă reală şi singurul factor care face posibilă conectarea oamenilor între ei, comunicarea interumană.

Apare astfel cu totul neîntemeiat reproşul pe care Erich Fromm îl adresează lui Marx. După Fromm „greşeala tragică“ a lui Marx ar consta în aceea că l-a considerat pe om ca pe o fiinţă raţională. El nu a cunoscut „marele adevăr“ descoperit ulterior de Freud că omul este un animal iraţional, că el este condus de tendinţele nevrotice, compulsive, care ar determina toate ideile, sentimentele şi acţiunile sale, şi că mult lăudata sa raţiune nu ar fi altceva decît slujirea impulsurilor lui în general iraţionale, inconştiente. Dacă Marx — afirmă în continuare Fromm — ar fi acceptat inconştientul ca factor explicativ esenţial, el nu ar fi insistat asupra socializării mijloacelor de producţie ca o condiţie primordială pentru transformarea capitalismului în socialism şi nu ar fi ajuns la concluzia că principala forţă motrice în revoluţia socialistă este clasa muncitoare contemporană. „Marx — scrie Fromm — a subapreciat complexitatea lumii pasiunilor

Scanned with OKEN Scanner

umane... El n-a văzut clar toate pasiunile și tendințele care se ascund în firea omului și în condițiile sale de existență, și care, ca atare, sînt forța motrice cea mai puternică a dezvoltării omului... El n-a observat forțele iraționale din om, care îl silesc să se teamă de libertate și care generează în el dorința de a stăpîni și de a distruge". (K. Wells, „Freudismul și reformatorii ei contemporani", în volumul „Materialismul dialectic și științele contemporane ale naturii", Editura politică, 1962).

Într-adevăr, Marx a refuzat să considere omul ca o ființă irațională, să atribuie instinctelor și inconștientului — pe care totuși le-a luat în considerație — rolul de *principali* factori motivaționali ai activităților și relațiilor umane. Dar aceasta este un merit științific și filosofic al lui Marx și nu o „gravă eroare" cum consideră autorul citat.

Un alt factor de diferență între Freud și Marx constă în aceea că, dacă Freud a atribuit actului psihic al refulării și sublimării principalul rol în acțiunea de creare a ideologiei și a valorilor culturale, Marx a luat în considerare o multitudine de factori socio-economici și psihologici. În locul conceptului de refulare, care nu poate să explice totalitatea acțiunilor și activităților umane, și mai ales a unor grupuri mari de oameni, a claselor și a națiunilor, în locul acestui *concept cu caracter neistoric*, Marx a elaborat un concept cu caracter filosofic, sociologic și istoric de o importanță uriașă, anume conceptul de alienare. Punînd în relație cauzală înstrăinarea cu condițiile sociale concrete, cu dominația proprietății private asupra mijloacelor de producție și exploatării omului de către om, *Marx a dat o explicație complexă vieții social-umane*, individuale și colective, vorbind nu numai despre alienare, ci și despre autoalienare. Marx a luat în considerație o multitudine de factori atît obiectivi cît și subiectivi, interacțiunea dintre ei care determină relațiile dintre oameni. Dialectica materialist-istorică l-a orientat pe Marx împotriva unilateralității și eclectismului.

Scanned with OKEN Scanner

Este extrem de important să înțelegem că deși marxismul, ca atare, nu este o psihologie și nici o psihosociologie, el conține în stare latentă o psihologie și o psihosociologie materialistă și rațională, care trebuie valorificată (Lucien Sève, „Marxismul și teoria personalității", Editions Sociales, 1969). Atribuim acestei aprecieri o importanță extrem de mare, deoarece punctul de plecare al freudo-marxismului îl reprezintă afirmația eronată că marxismul nu ar lua absolut deloc în considerație factori psihici și psiho-sociali în activitatea umană. Oricine studiază cu atenție și fără prejudecăți scrierile lui Marx, Engels, Lenin, Gramsci, Roza Luxemburg, August Bebel, Dobrogeanu Gherea ș.a. constată că marxiștii au luat consecvent în considerație factorii psihici ai acțiunii și relațiilor umane, raporturile dintre sexe, diversele elemente componente ale raporturilor umane — simpatia, ura, plăcerea, dezgustul etc.

Cine citește cu atenție pe Marx, Engels, Lenin observă ce pondere imensă are în sistemul lor conceptual noțiunea de VIAȚĂ (viața umană, comparată cu cea animală, viața umană comparată în diferite epoci și orînduiri sociale, viața umană în multitudinea aspectelor pe care le comportă). Iată cîteva pasaje semnificative : „Omul bogat — spune Marx în „Manuscrise", referindu-se la bogăția spiritual-psihologică — este omul care are nevoi, are trebuință de o totalitate de manifestări de *viață* umană, este omul la care propria sa realizare se manifestă ca necesitate lăuntrică, ca nevoie". „Nevoia de cea mai mare bogăție este nevoia de alt om" — spune Marx, continuînd cu alte considerații despre natura relațiilor interpersonale care constituie un element de bază al existenței sociale. În „Ideologia germană" găsim, în acest sens, un pasaj cu caracter strict psihosociologic, net superior perspectivei psihanalitice. Marx scrie că indivizii nu au fost întotdeauna unici, deoarece nevoile lor și modul de a le satisface îi lega pe unii de alții (relațiile între sexe,

Scanned with OKEN Scanner

diviziunea muncii, schimbul). Oamenii „au trebuit să intre în relații reciproce. Deoarece însă nu intrau în relații reciproce ca niște EU-ri pure, ci ca niște indivizi aflați pe o anumită treaptă de dezvoltare a forțelor de producție și a nevoilor lor, și deoarece, la rîndul lor, aceste relații determinau producția și nevoile, tocmai COMPORTAREA personală, individuală a oamenilor, comportarea lor reciprocă, ca INDIVIZI, a creat relațiile existente și le creează din nou în fiecare zi“ („Ideologia germană“).

Marx nu s-a ocupat exclusiv de mase, clase, structuri sociale de mare dimensiune, ci și de indivizi, explicînd raporturile sociale prin intermediul sistemului de relații dintre indivizi.

Adevărul este că dacă vrem să înțelegem complexitatea raporturilor și acțiunilor social-umane trebuie să ne adresăm cu precădere lui Marx, în comparație cu ceilalți autori, inclusiv cu Freud, pentru că Marx a oferit o explicație economico-sociologică și totodată psihosociologică dialectică, evitînd atît sociologismul cît și instinctualismul sau psihologismul, care domină gîndirea socială nemarxistă, cît și cea „freudo-marxistă“.

Numeroși cercetători contemporani dau dreptate lui Marx în analiza pe care acesta a făcut-o sistemului de motivații uman. În studiul „Nevoi și aspirații în societățile moderne“, apărut în revista „Nouvelle critique“ nr. 26 (septembrie 1969), sociologul Chombarte de Lauwe afirmă că în cercetările sociologice și psihosociologice comparative (de teren) a ajuns la constatări analoge acelora făcute demult de teoria marxistă : „Există o convergență evidentă și, în acest caz (adică în studiul nevoilor și aspirațiilor în lumea societății de consum), ne vom referi la Marx pe tot parcursul cercetărilor și în interpretarea datelor comparative pe care le-am obținut din Franța, din Europa, din America de Sud, din America de Nord și din Asia. *Înseși datele pe care le-am cules* — spune autorul — *ne determină să ne referim foarte adesea la Marx*“.

Scanned with OKEN Scanner

II. FROMM ȘI MARX

Toți cei ce dezvoltă astăzi linia hazardată a reunirii lui Marx cu Freud pornesc de la afirmația că, pe de o parte, Marx nu ar fi luat în seamă factorii psihologici și în special inconștientul, pe de altă parte Freud nu a luat în considerație factorii sociali și, în special factorii social-economici și istorici. De aici — concluzia necesității „contopirii" marxismului cu freudismul, a materialismului istoric cu psihanaliza !

Unul dintre cei mai activi promotori ai acestei orientări este psihosociologul Erich Fromm, ale cărui lucrări și puncte de vedere prezintă neîndoielnic un real interes, inclusiv datorită unor contribuții pozitive, meritorii prin caracterul lor umanist. Aici însă nu intenționăm o analiză completă a lucrărilor lui Fromm. Toți ceilalți membri ai „școlii" psihanalistice au fost fie psihanaliști puri, fie au practicat și practică filosofie socială. Fromm s-a dedicat cu precădere psihosociologiei teoretice, așa cum Marcuse practică în mod declarat și explicit un gen de filosofie socială și politică.

UN FREUDIST NEORTODOX

Reunirea materialismului istoric cu psihanaliza presupune, după Fromm, „completarea" marxismului cu conceptele pe care le-a elaborat Freud. Fromm începe prin a aduce obiecții lui Freud ; el consideră, spre deosebire de Freud, că societatea are față de individ nu numai o funcție represivă, ci și una cu caracter creativ. Principalul element nou pe care Fromm, în comparație cu Freud, îl aduce este ideea că structura caracterului individului uman este în funcție nu numai de datele propriei sale ființe biologice, ci și de societatea în care trăiește, de istoria la care participă.

Scanned with OKEN Scanner

Fromm întreprinde o foarte largă analiză a consecinţelor psihosociale ale dominaţiei feudale, apoi a celei capitaliste. El consideră că, spre deosebire de existenţa individului în condiţiile feudale, cînd nu ar fi existat înstrăinare, în condiţiile capitalismului principala trăsătură a existenţei umane este înstrăinarea, sau neliniştea, nesiguranţa, neputinţa, îndoiala, singurătatea.

Cu privire la motivaţia activităţii relaţiei umane, Fromm rămîne însă precumpănitor în interiorul concepţiei lui Freud. El consideră motivaţia fundamentală a activităţii şi relaţiilor sociale ale individului ca fiind de natură inconştientă şi iraţională, dar, aici, inconştientul şi iraţionalul îmbracă forme noi, nu numai strict psihologice şi individuale, ci şi o formă colectivă, psihosocială. Aflat în faţa o două presiuni, din interior cît şi din exterior (din partea societăţii), individul — spune Fromm — caută un gen de compensaţie, refugiul în rutina activităţii zilnice, el caută soluţia în tendinţa de succes şi dorinţa de prestigiu sau în distracţie — factori de natură psihosocială.

Wells, în studiul citat, face o foarte bună caracterizare lui Fromm : „Căutînd să rezolve problema : care forţe, în afară de trebuinţele conştiente, determină comportarea omului, sentimentele şi ideile sale, Fromm, ca şi Freud, porneşte de la ipoteza că aceste forţe sînt tendinţele psihice lăuntrice, inconştiente. Ca şi Freud el presupune că tendinţele inconştientului sînt identice, prin caracterul lor, cu tendinţele pe care psihiatrii le constată la persoanele care suferă de unele forme ale bolilor psihice funcţionale, de pildă, de isterie".

Trebuie remarcat că obiectul şi subiectul de studiu al lui Fromm nu mai este pur şi simplu individul, ci colectivul de indivizi. Freud studiază pe individ ca fiind nevrotic, Fromm în schimb consideră că întreaga societate este nevrotică, că toţi indivizii sînt bolnavi psihici.

Care sînt motivaţiile activităţii umane în concepţia lui Fromm ? El găseşte că există trei motivări, pe care le denumeşte „compulsive", ceea ce semnifică tendinţe spre realizarea unor acţiuni iraţionale.

O primă motivare este tendinţa irezistibilă a unor oameni, de fapt a majorităţii oamenilor, de a se supune

Scanned with OKEN Scanner

altuia mai puternic, tendința irezistibilă a unui mic grup de oameni de a obține dominația asupra altora. Prin urmare, Fromm susține că activitățile și relațiile dintre oameni trebuie explicate, în fond, printr-un factor de ordin psihologic, prin tendința (dorința, voința) de supunere a unora, de dominație a altora.

O a doua motivație la Fromm este tendința de neînvins către distrugere, ură, agresivitate ca mecanisme „de evadare". De asemenea, Fromm nu are în vedere un individ sau indivizi izolați, ci grupuri, mase mari de oameni.

În sfîrșit, o a treia motivație ar fi tendința psihică lăuntrică, de asemenea irezistibilă, de a pierde personalitatea, individualitatea, de a te pierde în masă, de a deveni ceea ce alții, și în particular societatea, consideră că trebuie să fii. Conformismul social automat este, în perspectiva lui Fromm, el însuși o motivație a acțiunii umane, deși de fapt conformismul trebuie explicat prin alți factori, atît de natură psihologică cît și de natură socială.

TRIBUT IDEALISMULUI

Cel mai important lucru pentru înțelegerea tendinței de a „contopi" psihanaliza cu marxismul constă în faptul că Fromm introduce factorii psihologici, și în special cei trei factori motivaționali enumerați, în infrastructura societății, adică în baza ei.

Fromm scrie : „Psihanaliza poate îmbogăți concepția de ansamblu a materialismului istoric, deoarece îi oferă o cunoaștere mai intensă a unuia din factorii care intervin în procesul social respectiv, cunoașterea constituției omului, a însăși naturii sale".

Dar conceptul marxist de esență umană — așa cum am încercat să arătăm de la început — este incomparabil mai bogat, mai dinamic decît conceptul freudist despre natura umană (care se reduce la determinările cu ca-

Scanned with OKEN Scanner

racter biopsihic) pentru ca marxismul să împrumute acest concept cheie de la psihanaliză ! Astfel încît argumentul că marxismul avea nevoie de psihanaliză pentru a-și îmbogăți conceptul de natură umană nu este valabil.

Pentru a rezuma esența concepției lui Fromm, trebuie să spunem că, spre deosebire de alți neofreudiști, Fromm face efortul de a lua în considerație factori de ordin economic și social, dar acestor factori el nu le rezervă propriul rol și propria lor acțiune. Factorii economici și sociali obiectivi sînt dizolvați în structuri psihosociale, nu acționează decît sub impulsul factorilor subiectivi care capătă rol preponderent, determinant, ceea ce duce la binecunoscuta răsturnare idealistă între obiectiv și subiectiv. „Cum nu legile societății acționează, ci oamenii vii — spune Fromm — necesitățile economice și sociale se impun numai prin intermediul gîndirii umane, mai puțin a celei raționale și, îndeosebi și înainte de toate, necesitățile economice și sociale se impun prin intermediul aparatului pulsional, instinctiv uman. De unde rezultă următoarea concluzie : aceste structuri sau acest univers de ordin psihologic cu caracter impulsiv și inconștient fac parte din infrastructura societății, din acele elemente care constituie determinismul social."

Fromm înfățișează în locul structurii sociale o structură cu caracter psihosocial, iar în cadrul explicării vieții sociale — și în particular a motivării activităților și relațiilor umane — anulează rolul factorilor de ordin social generali și obiectivi, îi înlocuiește pe toată linia cu factori de ordin psihosocial și etic. De altfel o caracteristică a concepției lui Fromm este analiza predominant etică și eticistă a fenomenelor social-umane. Frommismul se depărtează atît de freudism cît și de marxism, în sensul că se constituie într-o concepție și într-o explicație cu caracter idealist, predominant eticist a activității și vieții sociale. Alienarea din societatea capitalistă provoacă autoalienarea indivizilor, iar soluția pentru această societate nesănătoasă, ale cărei cauze principale constau în structura psihică și în determinările psihice ale oamenilor, este o soluție de ordin etic, de ordin educațional.

Fromm păstrează de la Freud ideea că hotărîtoare în structura, în caracterul individului uman este prima co-

Scanned with OKEN Scanner

pilărie, perioada între 3 și 5 ani și, pe baza acestei idei, propune o organizare rațională, o educație la această vîrstă care să garanteze întregii societăți „producția" de oameni a căror structură psihică să fie sănătoasă.

Freudo-marxismul se prezintă, în mod obiectiv, independent de ceea ce gîndesc și doresc reprezentanții ei, drept o alternativă a concepției marxist-leniniste în probleme sociale în ansamblu. Subliniem „o alternativă" a marxismului și leninismului și nu o continuare firească a acestora. De altfel, cu rare excepții, poziția reprezentanților freudo-marxismului constă în ruperea leninismului de marxism, în ignorarea aproape totală a contribuției lui Lenin la dezvoltarea marxismului.

III. MARX ȘI MARCUSE

Ca reflectare a unor intense dezbateri ideologice internaționale, se discută tot mai frecvent în ultimii ani și la noi ideile de filosofie socială și politică ale lui Herbert Marcuse (expuse într-o serie de cărți ale sale, printre care „Eros și civilizație", „Omul unidimensional", „Către eliberare" și în numeroase articole și comunicări la întîlniri internaționale). Acestea merită fără îndoială o analiză critică obiectivă de pe pozițiile concepției marxist-leniniste despre om și societate. (Vezi *Ion Florea*, „H. Marcuse — „Dincolo de omul unidimensional". Însemnări critice — „Lupta de clasă", nr. 10/1969 ; *Mircea Malița*, „Marcuse și viitorul", în „Contemporanul" din ianuarie 1972). În paginile ce urmează ne vom limita la confruntarea concepției lui Marcuse, cu privire la natura umană și la înțelesul conceptului de trebuințe, cu gîndirea lui Marx asupra acestor noțiuni fundamentale ale filosofiei și științelor sociale contemporane.

Cu toate că în raționamentele lui Marcuse se întîlnesc o seamă de influențe ale operei lui Marx (în special de

Scanned with OKEN Scanner

tinereţe) filosoful american de origine germană — aşa cum o afirmă singur — nu se consideră a aparţine orientării filosofice şi sociologice marxiste. „În cărţile mele — a spus H. Marcuse în interviul acordat, în septembrie 1968, revistei „L'Express" — am încercat să fac o critică a societăţii — şi nu numai a societăţii capitaliste — în termeni care să evite orice ideologie, *chiar şi ideologia socialistă, chiar şi ideologia marxistă*" (s.n.).

Analiza succintă a concepţiei lui Marcuse despre natura umană şi despre trebuinţe dovedeşte, într-adevăr, că el „evită" ideologia marxistă, dar că nu se sustrage oricărei ideologii, aşa cum nu o poate face, de altfel, nici un gînditor. Orientarea ideologică a lui Herbert Marcuse, în problemele enunţate, se ataşează, pe de o parte, dialecticii idealiste a lui Hegel, pe de altă parte, concepţiei generale a lui Freud, metapsihologiei sale, pe care o prelucrează şi încearcă să o adapteze într-un mod original la realităţile sociale din lumea contemporană.

DIN NOU DESPRE CONCEPTUL MARXIST DE „ESENŢĂ UMANĂ"

În spiritul concepţiei filosofico-sociologice pe care au întemeiat-o, Marx şi Engels au dat conceptului de natură umană un conţinut complex, definindu-l — aşa cum am văzut — ca *sinteză* a determinărilor bio-psiho-social-istorice ale individului şi speciei omeneşti. În inseparabilă legătură cu acest concept şi în lumina descoperirilor fundamentale pe care le-a făcut în domeniul economiei politice, Marx a dat un conţinut materialist-dialectic şi conceptului de trebuinţă, ca motivaţie a activităţii omeneşti, sustrăgînd acest concept tratărilor neştiinţifice biologiste, materialist-vulgare.

Marx şi Engels, încă în operele de tinereţe, dar mai cu seamă în „Ideologia germană...", în *Manuscrisele economice* din anii 1857—1858, în *Capitalul* şi în *Rolul muncii* iau în consideraţie, ca note definitorii ale conceptului de esenţă umană, atît datele biofiziologice şi psihologice spe-

Scanned with OKEN Scanner

cific umane (omul ca ființă corporală, rațională și pasională), cît și pe cele propriu-zis sociologice și istorice (omul ca ființă socială, producătoare de unelte, idei, instituții, valori filosofice, politice, etice, estetice etc.).

Marx și Engels au arătat convingător — și științele contemporane au confirmat — că în ultimă analiză omul este produs *mediat* al *naturii* (mediat prin și de către societate, relații sociale) și, totodată, că este produs de asemenea *mediat* al societății (mediat prin natura sa biofiziologică, prin particularitățile organice și psihologice care au cuvîntul lor în receptarea și prelucrarea mesajelor primite de la societate).

Viziunea dialectic-materialistă a lui Marx și Engels asupra esenței umane, neidentificarea de către ei a acestei esențe doar cu *una* din laturile raporturilor umane rezultă cu claritate și din pasajul următor : „Așadar, *producerea vieții*, atît a celei proprii, prin muncă, cît și a celei străine, prin procreare, *apare dintr-o dată cu o dublă relație* : pe de o parte ca *relație naturală*, iar pe de alta ca relație socială, în sensul că presupune colaborarea mai multor indivizi, indiferent în ce condiții, în ce mod și în ce scop“ (Marx, Engels, „Opere“, vol. 3, pag. 30). Mai mult chiar, Marx vorbește de o *identitate* dialectică dintre *natură* și om : „Natura este *corpul neorganic* al omului, și anume natura în măsura în care nu este ea însăși corp omenesc. Cînd spunem că omul trăiește pe seama naturii, înțelegem prin aceasta că natura este *corpul* lui, cu care trebuie să rămînă în continuă comunicare dacă nu vrea să piară. Cînd spunem că viața fizică și spirituală a omului se află în strînsă conexiune cu natura, aceasta nu înseamnă altceva decît că *natura se află în strînsă conexiune cu ea însăși*, căci omul este o parte a naturii“ (Marx, Engels, „Scrieri din tinerețe“, p. 555). Iată teze care trebuie neapărat puse în relație cu teza despre esența umană ca „ansamblu al relațiilor sociale“ pentru a rezulta viziunea dialectică a lui Marx și Engels asupra naturii umane, asupra formelor sale de realizare și manifestare.

Procesul real al vieții umane, al producerii acesteia, al activității umane, asupra căruia au insistat atît de mult clasicii, este condiționat strict de natura bio-psihosocial-istorică a omului. În mod corespunzător acestei naturi

Scanned with OKEN Scanner

a indivizilor umani se dezvoltă conștiința, ideile lor: „Ideile pe care și le fac acești indivizi se referă fie la *relațiile dintre ei și natură, fie la relațiile lor reciproce, fie, în sfîrșit, la propria lor structură corporală*... Ipoteza contrară este posibilă numai dacă admitem existența unui spirit aparte, în afara spiritului indivizilor reali, materialmente determinați" („Ideologia germană").

În categoria socio-economică de *muncă* și legat de ea cea de trebuințe și satisfacere — prin producție și consum — se exprimă deodată general-umanul și concret-istoricul, „natura omenească în general" și „natura omenească istoricește modificată în fiecare epocă istorică" (Marx).

Iată în ce sens trebuie înțeleasă afirmația că *munca constituie esența omului*, că „esența umană nu este o abstracție inerentă individului izolat", ci „ansamblul relațiilor sociale" (Marx — Teza a IV-a despre Feuerbach), relații care, la rîndul lor, nu sînt reductibile la un *singur* termen (socialul) așa cum se afirmă uneori, ci reprezintă o structură dialectică complexă bio-psiho-social-istorică, materială și spirituală, universală și *totodată* strict particulară.

INTERPRETAREA MARCUSIANĂ ȘI CRITICA EI

Spre deosebire de Marx, Marcuse, în spiritul unei orientări predominant biologiste, de inspirație freudistă, atribuie individului uman „două naturi": una *instinctuală*, imuabilă, necondiționată social, alta socială condiționată de mediul social nemijlocit, variabilă și „artificială". „Dacă se definesc trebuințele biologice ca acelea a căror satisfacere e absolut necesară și nu se mulțumesc cu nici un substitut — scrie H. Marcuse în una dintre ultimele sale cărți — anumite trebuințe culturale se pot cufunda în biologia omului. Vom putea atunci vorbi, spre exemplu, de nevoia biologică de libertate, sau de anumite

Scanned with OKEN Scanner

trebuințe estetice care ar fi prins rădăcini în structura organică a omului, în «natura» sa, sau mai degrabă în «a doua sa natură» („Vers la liberation", 1969, p. 21). „A se destinde, a se amuza, a acționa și consuma, conform reclamei publicitare, a iubi și urî ceea ce alții iubesc și urăsc — precizează Marcuse — sînt în cea mai mare parte false nevoi" („L'homme unidimensional", p. 30). Marcuse stabilește astfel existența a „două" tipuri de *trebuințe:* 1) naturale, instinctuale, vitale, organice, biologice și 2) artificiale sau false, create și întreținute de către „societatea de consum" și care devin o „a doua natură", transformînd pe toți membrii acestei societăți în factori de menținere a rînduielilor existente. Marcuse scrie : „Economia denumită de consumație și politica capitalismului monopolist au forjat la om o a doua natură care îl leagă de forma marfă într-un mod libidinal și agresiv. Trebuința (nevoia) de a poseda, de a consuma, de a manipula, de a reînnoi constant gadgets, aparatele, instrumentele, mașinile de toate felurile care sînt oferite și chiar impuse indivizilor, trebuința de a se servi de ele cu riscul vieții înseși a devenit o nevoie biologică în sensul în care am definit-o mai sus. Astfel a doua natură a omului se opune unei schimbări care ar risca să întrerupă și chiar să aboleasca această dependență a individului față de o piață din ce în ce mai mult saturată de mărfuri — și prin aceasta de a pune capăt existenței sale de consumator care se consumă pe sine însuși în actul cumpărării și vînzării. Nevoile (trebuințele) create de sistem sînt, deci, eminamente stabilizatoare și conservatoare ; ele reprezintă înrădăcinarea cea mai profundă a contrarevoluției în structura instinctuală". („Vers la liberation", p. 23).

În esență, prin aceste raționamente Marcuse substituie teza marxistă fundamentală privitoare la rolul decisiv al raporturilor de producție (de proprietate, schimb, repartiție) capitaliste ca izvor al exploatării sociale, al „sclaviilor voluntare". În concepția sa nu relațiile de proprietate capitaliste și dictatura burgheziei monopoliste împiedică eliberarea maselor de sub dominația politică, economică, ideologică, ci împrejurarea că *nevoile artificial create* de „societatea de consum" *au pătruns pînă la nivel biologic,* au devenit instinctuale. În locul unei revoluții sociale

Scanned with OKEN Scanner

propriu-zise, care să vizeze, în primul rînd, sfărîmarea puterii politice, de stat a burgheziei, Marcuse preconizează o „revoltă instinctuală“ care să repună în drepturi „prima“ natură a omului, cea biologică, considerată ca singura autentică. În acest sens filosoful se exprimă fără nici un fel de echivoc : „Nu se pune problema doar de a schimba instituțiile, ci mai degrabă și mai important este de a schimba cu totul oamenii în atitudinile lor, în instinctele lor, în scopurile și valorile lor“ — declara Marcuse în interviul acordat revistei „L'Express“, fără să vadă și să poată preciza cum este acest lucru posibil fără schimbarea radicală a bazei și suprastructurii societății capitaliste.

Este interesant de notat cum o orientare în fond biologist-instinctualistă conduce, pe plan social-politic, spre o „soluție“ iluministă, adică utopică, respinsă, pe plan teoretic, cu decenii în urmă de Marx, Engels și Lenin și, pe plan practic, de către revoluțiile socialiste. Clasicii marxism-leninismului au demonstrat, iar practica socială a confirmat pe deplin că „apariția unui nou tip de om“, cu nevoi și aspirații calitativ diferite de nevoile și aspirațiile condiționate de dominația proprietății privat-capitaliste și de dominația politică și ideologică a burgheziei, depinde de sfărîmarea prin revoluție a acestei dominații, de cucerirea puterii politice de către proletariat, de instaurarea proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, de schimbarea locului muncii și a omului muncii în cadrul ierarhiei de valori a societății.

Marx, Engels, Lenin au făcut o analiză cu adevărat științifică dialecticii trebuințelor umane, cu determinările lor biologice naturale și economic-sociale, relevînd contextul istoric și de clasă al relațiilor producție-consum, marcînd diferența calitativă dintre modul social de satisfacere a trebuințelor în condițiile abolirii proprietății private asupra mijloacelor de producție. Încă în „Manuscrisele economice-filosofice din 1844“, Marx scria : *„Suprimarea proprietății private înseamnă emanciparea totală a tuturor simțurilor și însușirilor omenești . . . tocmai prin faptul că aceste simțuri și însușiri devin umane, atît obiectiv cît și subiectiv“* („Scrieri din tinerețe“, p. 579).

Scanned with OKEN Scanner

Marx vorbește frecvent de „nevoile naturale și cele create de societate“ („Opere“, vol. 13, p. 667) fără a le opune metafizic unele altora, așa cum procedează, în mod eronat, Marcuse.

Marx, Engels și Lenin au stabilit relațiile firești dintre indivizi și natură, precum și relațiile obiective dintre ei *în cadrul societății*, relații condiționate de necesitatea satisfacerii unei game complexe și tot mai largi de trebuințe.

Întreaga analiză marxist-leninistă a consecințelor pe care proprietatea privată le-a provocat în raporturile dintre oameni, dintre clase — ignorată de Marcuse — învederează necesitatea abolirii acesteia prin revoluția socialistă, revoluție a cărei necesitate obiectivă a fost științific fundamentată de către Marx, Engels și Lenin.

Din modalitatea biologist-instinctualistă în care definește și tratează conceptele „natură umană“ și „trebuință“, Marcuse trage concluzii neștiințifice cu privire la locul și rolul istoric al clasei muncitoare contemporane, în sensul că aceasta, însușindu-și trebuințele și modul de satisfacere a lor de către societatea burgheză, s-ar fi „integrat“, chipurile, în sistemul capitalist, ar fi devenit chiar o forță conservatoare. Dar realitățile din lumea capitalistă, intensificarea mișcărilor greviste și cu caracter politic ale proletariatului și ale altor pături sociale dezmint, în modul cel mai categoric, această aserțiune „teoretică“ a lui Marcuse.

Dimpotrivă, tratarea consecvent științifică, din punct de vedere economic și sociologic, a conceptelor „esență umană“ și „trebuințe“ i-a condus pe Marx și Engels la fundamentarea misiunii istorice a clasei muncitoare, care constă în sfărîmarea relațiilor capitaliste de proprietate, a puterii de stat burgheze și, prin aceasta, în eliberarea de exploatare și asuprire atît a proletariatului cît și a tuturor celor ce muncesc.

Clasa muncitoare contemporană și celelalte forțe progresiste își pot construi strategia și tactica în lupta revoluționară de eliberare socială nu pe concepția biologist-instinctualistă a lui Marcuse, inspirată de Freud, ci pe concepția filosofică, politică, sociologică și etică ale cărei jaloane esențiale au fost puse de Marx, Engels, Lenin și

Scanned with OKEN Scanner

sînt dezvoltate azi, în mod creator, de către partidele comuniste și muncitorești.

Luînd în considerație și apreciind pozitiv experiența teoretică realizată de Marcuse, în special aspectele de critică socială la adresa capitalismului contemporan pe care le conține o parte din scrierile sale, nu trebuie pierdut din vedere că, în ansamblul ei, filosofia socială și politică marcusiană se prezintă *în mod obiectiv* nu în prelungirea concepției marxist-leniniste, ci ca o alternativă a ei, care, evident, nu poate fi acceptată.

Actuala dispută teoretică și ideologică între marxism și freudism va duce în mod necesar la îmbogățirea gîndirii marxiste, la conturarea și mai riguroasă a originalității și personalității concepției noastre filosofice, sociologice și politice, va demonstra încă o dată caracterul neviabil, vetust al teoriilor hibride — așa cum este azi freudo-marxismul.

Considerarea și studierea atentă a faptelor vieții, a descoperirilor științifice și generalizarea lor filosofică, angajarea în dispute și controverse — din care marxismul a ieșit întotdeauna biruitor datorită forței argumentelor și adevărurilor pe care le promovează — constituie o caracteristică a gîndirii noastre filosofice și sociologice, o sursă a inepuizabilei sale vitalități.

Scanned with OKEN Scanner

VALORILE ȘTIINȚIFICE ALE FILOSOFIEI MARXIST—LENINISTE

Un indiciu important, desigur nu unicul, de apreciere obiectivă a vitalității și valorii unui sistem de idei, intrat în istoria culturii umane, este măsura în care contemporanii — fie partizani, simpatizanți sau opozanți — așază acea concepție la periferia sau în centrul preocupărilor lor. Or, așa cum a rezultat în parte și din paginile anterioare, *marxismul polarizează atenția și preocuparea vie și pasionantă a întregii lumi culte contemporane.*

„Secretul" tinereții continue și vitalității marxism-leninismului rezidă în *natura sa internă,* în caracterul *critic și revoluționar* al metodei dialectice materialist-istorice, care îi permite să elaboreze explicații științifice fenomenelor și proceselor mereu schimbate ale lumii înconjurătoare, în *disponibilitate față de tot ceea ce este nou și semnificativ* în rețeaua contradictorie a vieții sociale, în capacitatea lui *previzională* de largă respirație istorică. Vii în marxism sînt ideile sale filosofice-economice și social-politice fundamentale, orientative, spiritul său *antidogmatic,* respectul față de fapte și realități, indiferent de natura lor pozitivă sau negativă, deci *obiectivitatea științifică,* refuzul speculației și al expectativei în ordinea activității practice.

Iată de ce problematica și soluțiile elaborate și propuse de filosofia, sociologia, științele economice și politice marxist-leniniste, în cursul unui întreg secol de existență și dezvoltare, animă azi mai puternic decît oricînd dezbateri, confruntări și controverse ideologice și politice pasionante.

Marxism-leninismul oferă prin însăși țesătura intimă a părților sale componente o autentică reciprocitate a

Scanned with OKEN Scanner

perspectivelor și o osmoză între filosofic și științific, ideologic și politic, teoretic și practic.

Aceasta reprezintă una din cele mai puternice surse atît a vitalității teoretico-metodologice a marxism-leninismului, cît și a eficacității sale practice, confirmată de dezvoltarea socială contemporană.

RECUNOAȘTERI SEMNIFICATIVE

Recunoașterile venite inclusiv din partea filosofilor, sociologilor, politologilor nemarxiști sînt pline de semnificație. Cunoscutul filosof catolic francez Jean Lacroix, cu toate obiecțiile ce le aduce marxismului, recunoaște în el *„o veritabilă filosofie a conceptului, un efort rațional de determinarea specificității structurilor“*, o gîndire ce „inspiră miliarde de oameni“. („Panorama de la philosophie française contemporaine“, PUF, 1966, p. 131—132, capitolul „Le marxisme“). Sociologul Henri Mendras recunoaște la rîndul lui *„influența capitală (a marxismului) asupra societăților secolelor al XIX-lea și al XX-lea. Sociologul nu poate decît să admire și să studieze eficacitatea politică a marxismului“*. Și în alt loc : „Succesul unei analize sociologice în practică depinde de valoarea sa ideologică pentru grupul căruia îi permite să găsească cadrul logic pentru acțiunea sa cotidiană... Prin definiție, *logica a fost introdusă în sociologie de către marxism, care e deodată știință și doctrină*“. („Eléments de sociologie“, A. Collin, 1967, p. 10 și 224—225).

O componentă esențială a raporturilor dintre filosofie și științe (ne referim la științele sociale prea ades „uitate“ în discuțiile de la noi pe acest subiect) este *relația filosofie și sociologie în cadrul concepției marxist-leniniste*.

Este vorba despre dimensiunea sociologică a filosofiei în genere, a celei marxist-leniniste în special.

Dimensiunea sociologică și politică a filosofiei reprezintă premisa îndeplinirii multiplelor ei funcții sociale.

Scanned with OKEN Scanner

Întemeind sociologia științifică, care pe drept îi poartă numele și se bucură de recunoașterea internațională în contemporaneitate, Marx, Engels și Lenin au revoluționat totodată și *filosofia*, nucleul ei — teoria cunoașterii. O dovadă concludentă este introducerea în gnoseologie a noțiunii-cheie de *practică social-istorică* („praxis"). Acest concept *fundamental și original* al filosofiei marxist-leniniste a fost elaborat printr-un efort de sinteză *teoretică, științifică și ideologică*, în care și-au dat concursul integral gîndirea filosofică, economică, politică, juridică, istorică, sociologică a clasicilor marxism-leninismului. Să evocăm apoi analiza magistrală făcută de Marx alienării (recunoscută ca *filosofică* chiar și de către un antimarxist notoriu cum a fost Raymond Aron), analiză întemeiată pe gîndirea, de asemenea integrală, științifică-filosofică, marxistă. „Revoluția filosofică a lui Marx — scrie Althusser — n-a avut loc ca revoluțiile filosofice anterioare, în interiorul domeniului ideologiei filosofice : dimpotrivă, ea prezintă acest caracter unic în istoria filosofiei de a rupe cu acest trecut ideologic (în sens de reflectare denaturată a realităților — n.n.) și de a instaura filosofia pe baze noi, care îi conferă un caracter de obiectivitate și de rigoare teoretică ... Putem afirma că Marx a fost constrîns de o logică implacabilă să fondeze o *filosofie nouă* și o *filosofie revoluționară*, față de filosofiile clasice, din cauza caracterului foarte particular al noii științe pe care a instaurat-o știința istoriei". (Louis Althusser, „Matérialisme historique et matérialisme dialectique" în „Cahiers marxiste-leniniste", nr. 11/1966, p. 113).

OSMOZA DINTRE FILOSOFIC ȘI SOCIOLOGIC

O serie întreagă de descoperiri *științifice* din domeniul sociologiei — spre exemplu raportul dialectic de determinare a conștiinței umane, în procesul muncii și acțiunii sociale, de către existența socială ș.a. — au fost introduse de Marx în cîmpul filosofiei sale, unde

Scanned with OKEN Scanner

au forme, valori și funcții proprii, *specific filosofice, fără ca ele să-și piardă prin aceasta calitatea de adevăruri științifice*. Ideea că „esența umană nu este o abstracție inerentă individului izolat. În realitatea ei, ea este ansamblul relațiilor sociale" sau că „viața socială este în fond *practică*" (tezele a 6-a și a 8-a ale lui Marx despre Feuerbach) sînt adevăruri cărora abundente cercetări concrete sociologice și psihosociologice, inclusiv cele nemarxiste, le-au demonstrat caracterul științific.

Oare, o dată cu aceasta, ideile respective părăsesc sau trebuie să părăsească — așa cum cred unii — cîmpul filosofic în care au fost formulate ? Sau invers : o seamă de adevăruri științific demonstrate — de la cele relativ simple pînă la cele mai complexe — fac oare ca ele să-și piardă acest caracter în cazul cînd intră organic în componența teoriei filosofice ? Poți admite toate acestea doar dacă îți reprezinți raporturile filosofie-științe în mod foarte, foarte abstract, după schema : un adevăr filosofic intrat în patrimoniul vreunei științe naturale sau sociale se „autoexilează" din filosofie, iar un adevăr științific intrat în filosofie își lasă „la ușă" caracterul propriu, își schimbă statutul de adevăr obiectiv. N-am insista asupra acestor lucruri — elementare în fond — dacă nu ar persista prezentări *abstracte*, derivate dintr-o tratare a filosofiei *în general* și a științelor *în general*, ceea ce este *metodologic* greșit.

Dimensiunile sociologice, științifice n-au estompat sau despersonalizat filosofia întemeiată de Marx, ci au fortificat-o, au vitalizat-o, asigurîndu-i un caracter *deschis*, creator, aruncînd punți trainice între ea și viața social-politică în perpetuă schimbare, între filosofie și viața științifică, culturală, artistică în continuu progres.

Semnificativ este că lui Karl Jaspers — cunoscut pentru filosofia sa irațională, fideistă — i se pare că cel mai accentuat „pericol" de scientizare a filosofiei parvine tocmai din partea sociologiei marxiste. Într-un dialog pe care l-ar fi avut cu un student marxist prin anul 1920, dialog reprodus simplificat în cartea „Initiation dans la méthode philosophique" (Payot — 1966, pp. 86—88), Jaspers respinge tocmai modalitatea concret istorică, sociologică de punere a problemei categoriilor filosofice, în speță cate-

Scanned with OKEN Scanner

goriei kantiene a libertății. El conchide astfel : „Știm că depindem de Eul nostru psihologic, de situația politică și socială a lumii noastre, de posibilitățile ființării noastre și categoriilor sale ; din acestea facem obiectul științelor : psihologia, sociologia, logica. Dar în aceste dependențe ale vieții și ale gîndirii noi căutăm locul independent și facem filosofie . . . Acolo este locul unde sîntem noi înșine. Nici o știință, înainte de toate psihologia și sociologia, nu ne poate tulbura“ (p. 94).

Oare noțiunile *filosofice* libertate, existență, esență etc. — aflate în centrul raționamentelor filosofilor existențialiști, catolici etc. — pot fi înțelese independent de viziunea lor *sociologică?* Mărturisit sau nu, orice filosof, cînd tratează asemenea chestiuni *filosofice,* declină o concepție, o poziție sociologică, social-politică și ideologică.

Mai este ceva important. De regulă utopismul a fost și este atribuit unor concepții social-politice. A existat și există însă și un utopism *filosofic,* sub forma unor sisteme sau idei ce preconizează transformări intelectuale și morale ale lumii, ignorînd forțele sociale în stare să înfăptuiască asemenea transformări, capabile să schimbe *realmente* „condiția umană“. Tocmai absența unei viziuni (metode) concret-istorice, sociologice și social-politice în punerea și rezolvarea problemelor filosofice, care sînt într-adevăr întotdeauna probleme *umane,* chiar dacă raportează pe om numai la natură și cosmos, reprezintă sursa utopismului filosofic și nu arareori a unui romantism desuet, chiar reacționar. Concepînd pe om nu ca pe o ființă eterică, abstractă, ci ca pe o realitate concret-istorică, angrenată în structuri clasiale și naționale, în acțiuni sociale determinate, Marx, Engels, Lenin au pus capăt atît utopismului filosofic cît și celui social-politic.

FINALITĂȚILE POLITICE ALE FILOSOFIEI

Marx și Lenin au conceput și au realizat nu numai sociologia, dar și *filosofia* ce le poartă numele, ca armă *spirituală a clasei muncitoare,* clasă în care au

Scanned with OKEN Scanner

văzut forța socială capabilă să revoluționeze *în practică* vechile relații sociale, atît materiale cît și spirituale, umanizîndu-le. De aceea a postulat Marx : pentru a deveni o forță materială transformatoare, ideile filosofice trebuie să cuprindă masele. Aceasta implică mai multe condiții : ideile filosofice înseși să corespundă nevoilor reale, istoricește determinate ale marei majorități a societății ; apoi ideile filosofice să se îmbogățească, să se modifice, să asimileze și să prelucreze tot ceea ce științele naturii și ale societății oferă nou, să fie astfel perpetuu racordate la dinamica realităților sociale și culturale ; în sfîrșit, ideile filosofice să *inspire* acțiunea *politică* practică, activitatea educativă, arta, literatura, cultura în ansamblul ei. În aceste condiții și prin aceste *medieri* ideile filosofice ca atare cuceresc și dinamizează masele, devin factor component esențial al mișcării sociale, al progresului uman, întrucît fac conștiente marile colectivități umane de necesitățile, cerințele și sensul obiectiv al dezvoltării.

Un asemenea mod de a pune problema elimină imaginea simplistă ce și-o fac unii despre relația dintre filosofie și mase, în sensul că ar fi suficient ca acestea să-și însușească idei filosofice dintr-un catehism pentru ca ele să se revoluționeze automat. Dar elimină și imaginea abstract-utopică, zugrăvită de alții, asupra modului în care filosofia își poate împlini menirea de a face din realitate „o lume în vederea omului, o lume a omului, o lume *pentru* om, fără înconjur și fără restricții" ! Căci fixînd filosofiei această menire, e de la sine înțeles că trebuie să *răspundem* la întrebarea : *CUM poate fi transformată realitatea inumană*, adică cea bazată pe exploatarea și asuprirea majorității, pe alienare economică și spirituală, *într-o realitate umană ?* Filosofia și sociologia marxist-leninistă au deshamletizat această întrebare, răspunzînd că scopul, idealul umanist poate și trebuie realizat *prin intermediul activității revoluționare practice* (politice, sociale) și *spirituale* (ideologice, educative) a clasei muncitoare și partidului ei, săvîrșind revoluția

Scanned with OKEN Scanner

socialistă, trecînd în fapt la făurirea bazelor societății comuniste.

Raportîndu-se la toate domeniile cunoașterii și ale practicii, filosofia are finalități multiple, între care se include și cea politică. Din natura, sensul și finalitatea socială a filosofiei marxist-leniniste decurg și *relațiile sale cele mai strînse cu politica*, cu activitatea practică.

Principiile filosofice materialist-dialectice și istorice inspiră și călăuzesc elaborarea politicii partidului. Ele oferă criterii de valoare pentru acțiunea socială transformatoare de mari proporții și largă perspectivă, bazată pe studierea legilor obiective ale dezvoltării naturii și societății, pe studierea realității sub toate aspectele și laturile sale, atît pozitive cît și negative, sub raportul consecințelor pe care le generează fiecare fenomen.

Principiile filosofice, aplicate creator și adecvat, sînt un antidot sigur împotriva tendințelor pragmatice, a subiectivismului și voluntarismului. Ele reprezintă criterii clare care dau posibilitatea judecății și aprecierii profunde a fenomenelor vieții, descoperirii tendințelor și necesităților noi, acțiunii organizate în sensul progresului material și spiritual al societății noastre socialiste.

În acest sens *dimensiunea politică, alături de cea sociologică, este și ea intrinsecă filosofiei marxist-leniniste* și nu e o latură „exterioară", un adaus din afară în cadrul spiritului filosofic. Altfel nici n-am putea concepe și înțelege esența *militantă* a filosofiei marxist-leniniste — forța și eficacitatea cu care — așa cum spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — ea *„promovează încrederea în puterile omului de a-și croi un destin mai bun, în forța sa de autoperfecționare, în sentimentele și virtuțile sale înalte"*.

Adevărata demnitate și forță, filosofia și-o afirmă în contemporaneitate dacă veghează la respectarea valorilor fundamentale, materiale și spirituale achiziționate de umanitate, dacă apără și stimează pe toți cei ce creează aceste valori.

Scanned with OKEN Scanner

Marx filosoful a avut meritul de a fi un remarcabil economist. El a revoluționat filosofia și științele social-umanistice în genere, deoarece a regîndit critic moștenirea filosofică prin prisma unui sistem de concepte economice fundamentate științific. Drumul de la „Manuscrisele economico-filosofice din 1844" la „Bazele criticii economiei politice" din 1857—1859 nu semnifică părăsirea, ci, dimpotrivă, fertilizarea teritoriului filosofiei, eliberarea sa de buruienile spiritului speculativ al idealismului hegelian.

Construcția epistemologică a lui Marx, ai cărei piloni sînt și rămîn categoriile economiei politice, impune nu numai prin esențialitate și originalitate, dar și prin valoarea demersului metodologic care stă la originea edificiului științific lăsat moștenire de Marx nu pentru a fi divinizat sau reprodus în spirit epigonic, ci pentru a deschide căi explicării rționale a cauzalităților profunde ale vieții, activităților și raporturilor sociale.

Perenitatea și valoarea inestimabilă a gîndirii marxiste — o recunosc și adversarii ei recenți — constă în : (1) *metodologia ei fundamentală*, capabilă, prin raportare continuă și dublă atît la fluxul realităților sociale în schimbare, cît și la noile descoperiri ale științelor, *să-și reconstruiască, să-și renoveze propria teorie socială*, nelăsînd-o în forma creată de întemeietori, adecvînd-o contemporaneității ; (2) în *caracterul ei pluri și interdisciplinar* într-o formă destul de dezvoltată și mai ales cu efecte importante — din păcate neîndestulător valorificate ulterior din cauza artificialei separații a marxismului în „părți constitutive", a anchilozei dogmatice, a academizării și didacticizării sale atît de dăunătoare și persistente ; (3) în *finalitatea sa gnoseologică și praxiologică*, orientată spre unitatea dintre teorie și practică, spre corelația lanțului : experiență — generalizare teoretică — acțiune practică transformatoare — analiza critică a experienței acumulate și acțiunilor înfăptuite — proiectarea unor noi acțiuni în vederea atingerii țelului esențial ș.a.m.d.

Scanned with OKEN Scanner

Uriașul beneficiu științific și practic al joncțiunii pe care Marx a operat-o între conceptele economice și cele filosofice apare în toată amploarea sa dacă privim îndeaproape corelațiile obiective om-societate, respectiv *trebuințe* umane și modalitate social-istorică de satisfacere a acestora (producție-schimb-repartiție), cu toate consecințele economice, sociale, politice, culturale și psihologice pe care le comportă. Urmărind analiza acestor corelații (pe care nu o mai redăm aici), apare clar că *Marx nu a inventat, ci a descoperit* raporturile obiective fundamentale care condiționează viața socială, raporturile oamenilor cu natura, relațiile oamenilor între ei și cu propria lor natură.

În zona aceasta, reciprocitatea perspectivelor între filosofie și economie, spiritul interdisciplinar larg, materialist-dialectic al marxismului s-a afirmat de la început cu putere. Una din premisele importante, apoi una din constantele gîndirii *economice* a lui Marx a fost concepția sa *filosofică* materialistă despre om și natura umană. Considerarea omului ca ființă natural-socială, a esenței umane ca o structură complexă biologică și sociologică, psihologică și istorică, constantă și variabilă, unitară și diversificată, a reprezentat și reprezintă în marxism o cucerire teoretică-metodologică de bază.

Din calitatea de ființă natural-socială decurge gama *de trebuințe* (primare și secundare, respectiv biologice și psihosociologice) și obligativitatea absolută a satisfacerii lor pentru perpetuarea speciei și a societății. În fond, societatea este forma organizată, apărută în mod natural, de satisfacere a trebuințelor omenești. Producția — activitate specific social-umană — este răspunsul primordial și peren dat necesității obiective de a satisface trebuințele umane. Nu Marx a descoperit trebuințele, ci el a dezvăluit semnificațiile lor extraordinare pentru existența, dezvoltarea societății privite în toate dimensiunile ei obiective și subiective, respectiv semnificațiile economice, politice, sociologice, psihologice ale trebuințelor.

La Marx, trebuințele și modul istoric de satisfacere a lor apar ca factor motivațional esențial al activităților și raporturilor economico-sociale și culturale. Conștientiza-

Scanned with OKEN Scanner

rea trebuințelor dă naștere *intereselor* și scopurilor, care joacă în societate rolul de motivație a actelor politice, ideologice, culturale etc. Zidul despărțitor între filosofie și economie a fost, astfel, înlăturat. Descoperirile epocale din sfera economiei politice au devenit nucleul unei sociologii științifice. La rîndul ei, concepția sociologică a conferit filosofiei materialist-dialectice și istorice atributul științificului.

Aceste considerații, fie și sumare, au implicații apreciabile pentru înțelegerea conținutului și sensului etapei de evoluție socială pe care o parcurge țara noastră în prezent, pentru aprofundarea *concepției* așezate de partidul nostru la baza acestei evoluții.

OPTIMUM ECONOMIC CA OPTIM UMAN

Concepția despre societatea socialistă multilateral-dezvoltată elaborată de Congresul al X-lea al partidului, concretizată de recenta Conferință Națională în documentele adoptate, se caracterizează prin luarea în considerație a integralității factorilor progresului social, cît și prin fixarea unei ordini de priorități.

De o covîrșitoare importanță sînt sarcinile dezvoltării economice, concordanța dinamică a relațiilor de producție cu forțele de producție, atingerea unei înalte productivități și economicități a muncii sale reprezentînd veriga principală a unor schimbări sociale calitative. Țara noastră, aflată în curs de dezvoltare în condițiile revoluției tehnico-științifice, este obligată să acorde o atenție maximă *ritmurilor* de creștere economică, pentru a lichida rămînerile în urmă moștenite și a preveni noi decalaje față de țări cu economie avansată. Dacă corelăm această necesitate obiectivă cu țelul fundamental al socialismului — satisfacerea maximă a trebuințelor materiale și spirituale ale maselor — înțelegem *rațiunea* profundă a programelor complexe și de durată adoptate de partid la Con-

ferința Națională, în vederea accelerării dezvoltării noastre economice, perfecționării planificării și conducerii economiei, sistemului financiar, ca și în scopul sistematizării localităților urbane și rurale.

Dar în concepția generală a partidului nostru despre socialism, factorii economici nu au o funcție autonomă și un scop imanent. Optimum economic este un optim social-uman. Astfel se corelează direct și organic, influențîndu-se și condiționîndu-se reciproc, opțiunile și deciziile economico-sociale cu finalitățile umaniste ce decurg din concepția filosofică despre lume și viață a partidului comunist. Această concepție respinge net tendințele tehnocratice, ideea producției pentru producție, a randamentului pentru randament, în favoarea producției pentru satisfacerea rațională și echitabilă a trebuințelor umane, a randamentului *ca mijloc* de creație a valorilor socialmente necesare unei vieți autentice și integral omenești.

OPȚIUNILE CONFERINȚEI NAȚIONALE

Regăsim în hotărîrile Conferinței Naționale a partidului orientarea economică, social-politică și filosofică consecvent umanistă a partidului nostru.

Civilizația pe care națiunea noastră socialistă o construiește sub conducerea clarvăzătoare a partidului se concretizează prin multilateralitatea și integralitatea laturilor ei componente. Așa cum a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat la Conferința Națională a partidului : *„Noi ne propunem să asigurăm o dezvoltare multilaterală a societății, înflorirea tuturor laturilor vieții sociale, atît a economiei, cît și a științei și culturii, perfecționarea conducerii, formarea omului nou, promovarea eticii și echității socialiste“*.

O societate a bunăstării materiale pentru întreaga națiune, a unei culturi spirituale umanist-socialiste, ca izvor al unei vieți omenești superioare, nu se construiește din

Scanned with OKEN Scanner

și cu fraze. Ea este rol al muncii intense, al creației continue de valori materiale și spirituale, al rațională economice, al participării conștiente și competente a fiecărui membru al societății la înfăptuirea practică, în ritm susținut, a obiectivelor eoconomico-sociale și cultural-educative cristalizate în planurile de stat, al contribuției tuturor la dezvoltarea forțelor de producție, ridicarea productivității sociale a muncii, gospodărirea economică a resurselor materiale și umane, valorizarea marilor rezerve interne de creștere economică intensivă, de perfecționare a calității produselor, de reducere a cheltuielilor neproductive etc.

Folosirea intensivă a capacităților de producție, scurtarea termenelor de intrare în funcțiune a noilor obiective și atingerea mai rapidă a parametrilor proiectați, utilizarea și mai rațională a spațiilor de producție, îmbunătățirea aprovizionării tehnico-materiale, realizarea unei creșteri la acele produse necesare economiei naționale care să contribuie efectiv la creșterea avuției naționale și a venitului național — acestea sînt căile stabilite de Conferința Națională în vederea ridicării eficienței activității economice, dezvoltării mai accelerate a economiei.

Concentrînd atenția maselor de muncitori, țărani și intelectuali asupra unor obiective economico-sociale actuale și de largă perspectivă, de importanță majoră, dezbătînd temeinic în cadrul Conferinței Naționale un întreg complex de probleme social-politice și ideologice, de programe de dezvoltare economico-socială, precum și liniile directorii ale politicii externe, partidul nostru probează încă o dată realismul concepției sale despre modalitatea concretă în care se poate și trebuie edificat socialismul multilateral dezvoltat, capacitatea sa de a aplica în mod creator învățătura marxist-leninistă la condițiile României și lumii contemporane.

Chemările adresate de conducerea partidului întregii națiuni de a realiza Cincinalul înainte de termen au dinamizat întrecerea socialistă, au stimulat inițiativa și răspunderea maselor, inventivitatea și spiritul lor gospodăresc, au depistat considerabile rezerve interne, au corectat efecte ale rutinei și birocratismului, intensificînd

astfel ritmurile de dezvoltare economică, ceea ce constituie un factor esențial pentru depășirea stadiului de țară în curs de dezvoltare în care se află România și situarea ei la nivelul țărilor dezvoltate din punct de vedere economic.

Mai mult chiar : s-a creat un teren mai larg și mai solid însești activității politico-educative de ridicare a conștiinței socialiste participative a maselor, de implantare a principiilor eticii și echității socialiste, de afirmare plenară a personalității celor ce muncesc, deoarece numai și numai în procesul muncii, al activității, al practicii, al învingerii greutăților obiective și mentalităților înapoiate se clădește omul nou, multilateral dezvoltat.

O importanță principială și totodată practică o are faptul că Programul de perfecționare și amplificare a activității ideologice și de educație socialistă, adoptat de Plenara din noiembrie 1971, a fost însușit de delegații la Conferință, devenind astfel programul Conferinței Naționale a partidului, parte integrantă a programului elaborat de Congresul al X-lea privind făurirea societății socialiste multilateral-dezvoltate. Semnificația acestui fapt este uriașă, ținînd seama de împrejurarea că în centrul tuturor proiectelor, programelor și măsurilor adoptate de partid atît în sfera economiei, cît și a vieții politice, ideologice și culturale se află omul înaintat, înzestrat cu multiple și moderne cunoștințe și, totodată, cu o înaltă conștiință socialistă, revoluționară, capabil atît să înțeleagă cerințele obiective ale progresului social, cît și să acționeze practic în consens cu aceste cerințe clar exprimate în politica partidului nostru.

Prin tot ceea ce concepe, inițiază, organizează, ca și prin climatul de emulație și exigență pe care-l stimulează, partidul nostru, conducerea sa colectivă, creează o uriașă solicitare socială de hărnicie, inteligență, cinste, creativitate și originalitate, pune în acțiune toate resorturile conștiinței și moralei socialiste caracterizată prin colectivism, spirit de dăruire față de interesele generale, devotament față de cauza înfloririi patriei socialiste, responsabilitate profesională și politică, modestie și simpli-

tate comunistă, demnitate patriotică și solidaritate internaționalistă.

Socialismul are o netă și dovedită vocație constructivă, pentru că însăși forța sa conducătoare, partidul comunist, este o uniune liber consimțită de constructori ai unor noi raporturi social-umane, de arhitecți și ingineri ai unei noi societăți, în care bunăstarea și bucuria de a trăi a fiecăruia este condiționată material și moral de contribuția tuturor la ritmul progresului economico-social al întregii țări, de măsura afirmării principiilor eticii și echității socialiste în viața cotidiană a întregii națiuni.

„*Oriunde trăiesc și muncesc comuniștii* — sublinia secretarul general al partidului la Conferința Națională — *trebuie să militeze activ pentru afirmarea în viață a concepției filosofice a partidului nostru, a principiilor eticii comuniste*".

În această perspectivă, opțiunile Conferinței Naționale sînt opțiunile programului de acțiune practică al întregii națiuni. Intelectualitatea, parte integrantă, activă, stimată și prețuită a națiunii socialiste, poate da măsura capacităților sale creatoare prin contribuția și mai intensă la opera migăloasă de perfecționare socială și morală, condusă de partid, menită să apropie era comunistă din istoria României.

Scanned with OKEN Scanner

Epocile, perioadele de înflorire spirituală, culturală se caracterizează printr-o amplă desfășurare a spiritului critic, constructiv, novator. Apariția unor noi teorii filosofice, științifice, curente artistice este inevitabil precedată și însoțită de o intensă și îndrăzneață muncă de *reconsiderare critică* a structurilor și produselor intelectual-artistice anterioare sau încă contemporane filosofului, savantului, artistului. Înlocuirea vechilor criterii și valori cu altele noi e cu neputință de înfăptuit decît prin desfășurarea perseverentă a travaliului critic, bazat pe un sistem nou de idei. Spiritul critic, desfășurat de pe pozițiile unei anumite clase sociale, este inalienabil culturii. O nouă cultură este, implicit și explicit, replica dialectică a celei precedente. Acceptarea gîndirii trecutului ca un dat intangibil și încercarea de a o perpetua în formele ei finite este conservatorism filosofic, ideologic, politic. Fie el clasic, fie romantic, fie „modern", conservatorismul intelectual, cultural (filosofic, științific, artistic) reprezintă septicemia spiritului. Spre deosebire de septicemia biologică, cea a spiritului este vindecabilă. Unicul remediu este spiritul critic născut dintr-o *ideologie revoluționară*, cea a clasei muncitoare, a partidului ei comunist.

Perioada de fundare și, în prezent, de înflorire și dezvoltare a culturii noastre socialiste s-a supus și se supune regulii de mai sus, verificată de practica social-istorică.

Pentru o cultură înnoită și novatoare, cum este tînăra noastră cultură socialistă, problema reconsiderării moștenirii spirituale a trecutului, mai îndepărtat sau mai apropiat, se pune în termenii vii și preciși ai actualității. Deși nu face parte nemijlocit din zona mult prețuită a

Scanned with OKEN Scanner

creației culturale propriu-zise, munca de reconsiderare e prin excelență act și operă de cultură, de adîncă responsabilitate politică, etică. Ea are efecte ideologice, psihologice și educative puternice asupra conștiinței contemporanilor, îndeosebi asupra generației ce abia se pregătește, pe băncile liceelor și universităților, să intre în viața socialmente activă.

În munca noastră de reconsiderare, desfășurată în ultimele două decenii, la îndemnul patriotic al partidului și inspirată tot mai consecvent după principiile teoretice și metodologice ale ideologiei clasei muncitoare, s-a acumulat o bogată experiență. Ea se cere studiată critic, pentru a continua munca la un nivel superior. Ne întîmpină aici problema vitală a *criteriilor* și cea a *sensului* (a scopului) întregii munci de reconsiderare a trecutului de gîndire și creație al poporului român, al naționalităților conlocuitoare, ca și al celorlalte națiuni și popoare.

UNITATEA CRITERIILOR ȘTIINȚIFICE, POLITICE ȘI IDEOLOGICE

În privința *criteriilor*, nu încape îndoială că *obiectivitatea științifică* (opusă obiectivismului compromis pînă și în literatura burgheză) *are rol de principiu fundamental, director*, el îmbinîndu-se cu celelalte, cum sînt: principiul istorismului, al funcției sociale și de clasă a ideilor, al rădăcinilor lor gnoseologice, al aprecierii lor valorice, al *funcțiilor sociale* ale sistemelor de gîndire nemarxistă, cu selectarea elementelor umaniste, raționaliste și combaterea argumentată a pozițiilor teoretice idealiste și a rolului social-politic retrograd sau reacționar jucat de unele dintre aceste curente de gîndire din trecutul culturii noastre.

Marea însemnătate a principiului obiectivității științifice decurge și din faptul că el se *contopește total cu principiul inalienabil al partinității comuniste*, știut fiind

Scanned with OKEN Scanner

că nimic nu slujește mai temeinic și mai durabil lupta clasei muncitoare, a poporului pentru progres social, atît pe plan material, cît și spiritual, decît adevărul științific — cel istoric, politic, economic, juridic, artistic, moral, filosofic.

Prezentarea în fața contemporanilor a adevărului științific despre trecut presupune, în afară de o solidă pregătire filosofică marxist-leninistă, adînca cunoaștere a faptelor și împrejurărilor, o largă deschidere asupra autorului, operelor și epocii supuse reconsiderării, refuzul ideilor preconcepute și criteriilor de conjunctură, îndrăzneală și responsabilitatea etică a aprecierilor de valoare și amendamentelor critice. Pitorescul, anecdoticul, platitudinea, cotidianul depășit de istorie, obiectivismul sînt eliminate firesc într-o asemenea viziune asupra reconsiderărilor.

În privința *sensului* (scopului și rolului) reconsiderărilor pentru viața noastră ideologică și cultural-educativă *contemporană și cea de viitor*, aspect ce ne preocupă îndeosebi, sînt de spus încă multe lucruri, chiar dacă nu avem în vedere *întregul* domeniu al creației spirituale, ci ne limităm aici doar la cel al gîndirii filosofice și social-politice cu caracter teoretic.

A demonstra existența în cultura românească a unei îndelungate și bogate tradiții de gîndire înaintată, revoluționară, raționalistă și umanistă — în consens cu aspirațiile și interesele sociale progresiste, democratice și revoluționare ale maselor — a populariza aceste tradiții la noi și peste hotare este, desigur, *unul din sensurile reconsiderărilor.*

Oricît de importantă ar fi, această muncă de cunoaștere nu este suficientă prin sine însăși, nu poate reprezenta un scop în sine.

Prin conținutul său de idei, trecutul de gîndire materializat în opere diverse, supuse reconsiderării, nu poate fi conceput și prezentat ca o iconografie ideologică. El are un sens activ, trebuind să slujească, într-un fel sau altul, contemporaneității socialiste, fără ca aceasta să se confunde cu maniera neștiințifică a „prezenteismului“ istoric.

Scanned with OKEN Scanner

O reconsiderare eficientă presupune o idee clară nu numai asupra valorii intrinseci a gîndirii autorilor respectivi, raportată la condițiile istorice care au produs-o, *dar și asupra modului cum poate ea servi încă* (prin adevărul ideilor ce le exprimă, prin sugestiile și ipotezele emise, ca și prin relevarea limitelor și erorilor teoretice, ideologice, politice) *cerințelor și problemelor aflate în dezbaterea de idei a contemporaneității.* Reconsiderarea își realizează sensul cînd descoperă punctele de contact dintre operele respective cu lupta de idei *de azi,* cînd relevă tot ce invită și azi la reflecție independentă și soluții noi, *fie în asociație* cu punctul de vedere al autorului reconsiderat, fie *în opoziție* cu el. Se cer apoi relevate elementele de prefigurare a unor soluții de previziune — fie ele necristalizate — pe care marile opere le conțin întotdeauna.

Fiecare epocă și orînduire socială a săvîrșit o operă de selecție a moștenirii culturale, după tabla *ei* de valori, după normele *ei* ideologice și politice, după concepția *ei* filosofică despre lume. Nimic mai firesc pentru orînduirea noastră socialistă, deplin și definitiv victorioasă, decît să discearnă cu grijă — conform principiilor sale teoretice, ideologice și politice — ceea ce e viabil și activ în gîndirea trecutului, ceea ce într-o largă viziune umanistă poate intra în lupta pentru realizarea idealurilor socialiste și comuniste ale poporului nostru. La fel de firească este respingerea fermă, prin argument teoretic și fapt istoric, a tot ceea ce se află în alternativă sau în opoziție cu acest ideal ; deplin motivat este refuzul eclectismului pe cît de „imparțial" pe atît de steril.

Dificultățile unei asemenea opere complexe nu pot fi subapreciate, dar nici efortul de a asigura consecvent un asemenea sens viu și actual muncii de reconsiderare a operelor social-politice, filosofice și culturale ale trecutului nu trebuie paralizat de un paseism romantic, desuet în raport cu întreaga orientare spirituală a secolului al XX-lea și cu atît mai mult în raport cu spiritualitatea lumii

Scanned with OKEN Scanner

socialiste, ancorată într-un prezent dinamic, revoluționar și îndreptată implacabil spre o civilizație și cultură comunistă modernă.

Sensul reconsiderărilor se prelungește deci necesar și inevitabil în *actul selecției*, care să asigure, orientat și conștient, îmbogățirea fondului de idei și sentimente ale contemporanilor, să rodească în activitatea și comportarea lor social-politică, obștească, profesională, familială. Devenind, prin retopire critică, parte componentă a *conștiinței* culturale, ideologice, social-politice și filosofice *socialiste*, ideile întîlnite în operele trecutului pot deveni puternice pîrghii ale *acțiunii practice* în folosul înălțării edificiului socialist și comunist.

Experiența arată convingător că munca de reconsiderare nu are nimic comun cu moda trecătoare și capricioasă : ea nu poate fi o campanie sezonieră sau o acțiune a unei perioade finite, circumscrise calendaristic rigid, ci este un îndelungat proces — în care spiritul partinic și științific este chemat să-și spună răspicat cuvîntul. Acest proces cuprinde valorificarea sistematică atît a celor mai reprezentative opere și a celor mai remarcabili autori, cît și reconsiderarea contribuțiilor de valoare mijlocie sau modestă, ceea ce s-a făcut mai puțin. Procesul mai cuprinde și ceea ce am numi o „reconsiderare a reconsiderărilor". Este nu numai posibil, dar și necesar pentru metabolismul culturii socialiste ca despre un gînditor sau o operă să se facă considerații noi, astfel încît ceea ce s-a spus și s-a scris la un moment dat să nu apară ca „ultimul cuvînt", ci să fie supus îmbogățirii, nuanțării, îndreptîndu-se lipsurile, insuficiențele sau chiar unele greșeli ideologice în aprecierile valorice globale.

Filosofia materialist-dialectică și istorică, concepția despre lume, artă și cultură a clasei muncitoare, reprezintă piatra unghiulară, cheia de boltă și chintesența întregului edificiu al culturii noastre socialiste.

Filosofia marxist-leninistă oferă cheia pentru înțelegerea istoriei și culturii românești, a filosofiei românești care cunoaște bogate și puternice tradiții materialiste și ateiste. În cultura noastră națională, filosofia materialist-dialectică și istorică nu a apărut și nu s-a dezvoltat pe un teren gol, ci pe solul unor îndelungate și trainice tradiții

Scanned with OKEN Scanner

de filosofie raționalistă, umanistă, materialistă. Este un titlu de mîndrie patriotică pentru cultura, filosofia și întreaga spiritualitate românească faptul că în tezaurul ei de idei se numără creații de viguroasă originalitate și, adesea, cu predominantă orientare materialist-ateistă.

Valorificarea critică a ideilor filosofice și sociologice ale trecutului este o muncă de mare responsabilitate ideologică, politică, educativă, deoarece ea trebuie să aibă ca rezultat, pe de o parte, păstrarea în patrimoniul culturii naționale a tot ceea ce este mai înaintat, iar pe de altă parte, combaterea și respingerea argumentată a ideilor retrograde, iraționaliste, mistice, naționalist-șovine, cosmopolite care au avut și pot avea încă consecințe nocive îndeosebi asupra formării ideologice a tinerei generații, aflată în proces de maturizare politică-ideologică.

REPLICA CREATOARE DE VALORI E UNICA CREATOARE DE CULTURĂ

Nici o cultură — luăm termenul aici în accepțiunea sa spirituală — nu s-a păstrat vie și prolifică dacă și-a realizat doar sarcina de a conserva valorile trecutului și de a le transmite pur și simplu pe portativul unor modeste variațiuni de interpretare.

Între sarcinile esențiale ale oricărei culturi spirituale se înscrie, pe prim plan, efortul de a făuri noi valori în funcție de nevoile spirituale necontenit primenite ale societății. Parte, mai exact premisă a creației culturale, în sensul ei cel mai larg (știința e și ea parte a culturii spirituale) este filiația, moștenirea de idei. O cultură se definește prin conținutul și sensul ei, prin funcția și finalitățile ei sociale, dar, nu mai puțin, prin atitudinea față de bagajul de idei din aria culturii naționale și aceea a culturii universale, prin capacitatea de a le prelucra original, specific.

Orice act de cultură novator este un act critic. El pune în mișcare un nou sistem ideologic de criterii-idealuri și,

Scanned with OKEN Scanner

în funcție de ele, zămislește noi sisteme de valori. Acestea vor fi cu atît mai repede și mai temeinic receptate de popor — beneficiarul principal al culturii — cu cît năzuințele, interesele vitale, cu caracter umanist, ale forțelor sociale înaintate vor fi mai adecvat, mai sincer și mai profund exprimate.

Ipostaza socialistă a culturii națiunii socialiste române are, de acum, și temelii și contururi precise, definite. S-au creat valori care atestă personalitatea ei cultural-ideologică, științifică și artistică tot mai matură și multilaterală. Vasta operă de perfecționare a tuturor laturilor activității sociale, inclusiv în domeniul ideologiei și culturii, facilitată de dezvoltarea democrației socialiste, inspirată de Congresele al IX-lea și al X-lea ale P.C.R., de clarificările principiale, în spirit novator, conținute în cuvîntările rostite de secretarul general al partidului în fața oamenilor de cultură, au imprimat un nou impuls și au deschis largi orizonturi spiritelor creatoare de cultură socialistă originală.

Continuă — pe un plan superior — dialogul critic cu faptele, cu operele de cultură naționale ale trecutului și cele universale ale prezentului, și unele și altele inevitabil contradictorii și problematice. În cadrul acestui „dialog" s-au adoptat diferite atitudini, unele demne de încurajat, altele, dimpotrivă, demne de respins, ca nocive. Presa cotidiană și cea culturală a dezbătut și dezbate, din păcate cu intermitență și șovăieli, problema criteriilor ideologice și a finalităților social-educative ale actului într-adevăr ultra responsabil de considerare și reconsiderare critică a valorilor culturale.

Evident, „moștenirea" trebuie întîi cunoscută, pentru a fi recunoscută, pentru reținerea valorilor autentice, criperene ; ea nu trebuie reprodusă, fără discernămînt critic, fără prefețe, fără studii apreciative ideologic — ci cu exprimarea netă, fără înconjur și fără teama de a diminua, a aprecierilor noastre ideologice și sociologice asupra acelor valori. Abandonarea sociologismului n-ar trebui să conducă — așa cum s-a văzut în unele cazuri — la abandonarea sociologiei operelor de cultură, la estetism, la „purism", la obiectivism.

Scanned with OKEN Scanner

Spiritul critic — științific fundamentat — este inalienabil culturii noastre socialiste. Exersat în acțiunea largă, de durată, menită să „reproducă" faptele de cultură spirituală ale trecutului astfel încît ele să joace un rol pozitiv în edificarea culturii noastre socialiste, umaniste, democratice și patriotice, spiritul critic are o formă aparte de exprimare *în crearea unor noi valori culturale* — filosofice, literare, artistice etc. — în a căror țesătură să fie prezentă fibra ideologiei și idealurilor noastre socialiste.

Legile inexorabile ale culturii spirituale, condiționate în mod specific și mediat de legile mai generale ale vieții sociale, impun ca operelor trecutului sau celor ale prezentului, dar inspirate de alte ideologii și idealuri decît cele umanist-socialiste, să li se dea o *replică creatoare*. Aceasta constă în crearea de noi valori, umanist-socialiste, ca alternativă superioară a celor vechi, istoricește limitate fie prin optica ideologică contradictorie sau discutabilă, fie prin însemnele idealurilor umanist-utopice ce le propun.

S-ar putea întocmi o listă încurajatoare de lucrări și opere, din toate sferele culturii spirituale, care atestă prezența replicii creatoare de valori în cultura noastră socialistă. S-a dovedit convingător că departe de a intra în epoca sterilității — cum proroceau, cu trei decenii în urmă, reprezentanții mai mult sau mai puțin culturali ai burgheziei — cultura națiunii române, renăscută pe solul fertil al orînduirii și ideologiei umanist-socialiste, înflorește cu personalitatea sa distinctă.

Dar sarcina esențială de a realiza replica creatoare de valori, adică de a „opune" valorilor culturale din trecut altele noi, superioare în fiecare compartiment al culturii spirituale, e permanentă. Această îndatorire are darul de a se autoregenera, pe trepte de exigență superioare, pe parcursul însuși al realizărilor. Iată de ce trebuie mereu și mereu încurajată — în paralel cu receptarea consecvent critică a valorilor trecutului — *replica creatoare de valori spirituale noi*, filosofice, științifice, literare, artistice, etice etc. Sarcină nu tocmai

Scanned with OKEN Scanner

ușor de realizat ținînd seama atît de nivelul ridicat al multor valori culturale anterioare, cît și de exigențele mereu în creștere ale societății noastre socialiste. În plus, realizarea sarcinii e uneori și în unele sectoare îngreuiată de confuzii ideologice sau de tendințe care cu greu ar putea concura la realizarea dezideratului numit „replică creatoare de valori".

S-au înmulțit în ultima vreme reeditările de tot felul de opere filosofice, sociologice, istorice, beletristice, în special din perioada interbelică atît de frămîntată și cu contradicții sociale, politice, ideologice și culturale atît de ascuțite. Acțiunea aceasta vine să recupereze o anumită întîrziere, în unele cazuri nejustificată, în cunoașterea peisajului nostru ideologic-cultural din epoca respectivă. Dar se întîmplă și faptul ciudat că unele din aceste opere reapar — ca și cum în ultimele 3—4 decenii în societatea noastră și în cultura și ideologia poporului român nu s-ar fi petrecut mutații esențiale. Ele se oferă ca atare, își oferă ideile, soluțiile, mesajele care poartă pecetea unor vremuri ce nu mai sînt, unor idei, poziții, orientări ideologice care chiar dacă atunci au avut un rol pozitiv, un suflu democratic și progresist, astăzi apar în dimensiunile lor istorice reale, lipsite de suficientă forță spre a împinge înainte gîndirea, cunoașterea, acțiunea.

Un autor în viață retipărește în ediție definitivă o carte cu tematică filosofică, pierzînd prilejul de a oferi generației noastre un model de autoreplică creatoare de noi valori, beneficiară a importantelor achiziții ale culturii, vieții și experienței noastre social-ideologice. O asemenea autoreplică creatoare de valori superioare a dat în cultura noastră — așa cum s-a observat — Camil Petrescu, care, prin „Bălcescu" și „Un om între oameni", a oferit o viziune artistică și ideologică nouă asupra raporturilor individ-colectivitate, personalitate-societate, istorie-contemporaneitate. Și Camil Petrescu nu a fost și nu este un caz izolat.

Este, firește, la latitudinea fiecărui autor formula „ediției definitive" a operei sale. Dar cînd aceasta se oferă contemporanilor congelată în vechile tipare de

Scanned with OKEN Scanner

idei, acestora le incumbă îndatorirea unei replici creatoare de valoare nouă, propulsată de regretul de a fi în întîrziere cu împlinirea acestei obligații de căpetenie pentru cultura noastră socialistă.

Crearea unor valori ideologice, filosofice, culturale noi pe teme vechi — tema existenței umane fiind centrală — constituie forma esențială de critică pe care societatea noastră socialistă este chemată s-o facă mereu mai profund ideilor trecutului.

Replica creatoare de valori e unica creatoare de cultură.

Scanned with OKEN Scanner

DEMNITATEA CULTURALĂ A CREAȚIEI DE VALORI IDEOLOGICE ȘI POLITICE

În virtutea unor inerții și prejudecăți care nu sînt numai lingvistice, termenul *creație* este „rezervat" și folosit doar pentru *o parte* din sfera activităților umane : știința, tehnica, filosofia, arta, literatura. Lăsînd aici de o parte faptul — de altminteri esențial — că o porțiune considerabilă a eforturilor direct producătoare de bunuri materiale merită a fi înnobilată cu acest termen, ne vom îndrepta atenția asupra ideologicului și politicului, domeniu în care creația de valori originale are importanță și înrîurire imensă asupra întregii rețele de relații și activități sociale interne și internaționale, asupra destinelor istorice ale națiunilor.

Nu putem să nu evocăm aici meritul regretatului istoric P. P. Panaitescu de a fi restabilit — pentru trecutul îndepărtat — *demnitatea culturală* a creației politice și influența ei decisivă asupra destinului poporului român: „Am socotit — scrie autorul *Introducerii în istoria culturii românești* (Editura științifică, p. 16) — că întemeierea statelor feudale românești independente formează o piatră de hotar în *creația politică românească, ea însăși socotită ca parte integrantă din creația sa culturală.* Socotind, cum am spus, întreaga creație colectivă a poporului nostru făcînd parte din cultură, sîntem în drept să ne oprim la creația statului independent, ca fiind momentul la care trebuie să se oprească studiul introductiv al acestei culturi".

ROLUL VITAL AL IDEOLOGICULUI ȘI POLITICULUI

O particularitate a valorilor ideologice și politice constă în împrejurarea că, sub raport sociologic, ele aparțin suprastructurii, supunîndu-se legilor ei de dezvoltare.

Dar această caracterizare e încă prea generală, prea abstractă. Ea se cere concretizată prin afirmația că, sub raportul structurii și funcțiilor lor, *ideologicul și politicul au calitatea de a fi simultan elaborări intelectuale* — deci valori *spirituale* — *și activitate socială practică* (praxis). „Fără teorie revoluționară nu există mișcare revoluționară" postula Lenin — în spiritul gîndirii lui Marx — una din tezele fundamentale privind necesitatea absolută și perpetuă a travaliului creator de valori ideologice și politice pentru orientarea și conducerea forțelor sociale avansate, care constituie subiecții progresului. E important să adăugăm că ideologicul și politicul — ca gîndire și acțiune — aflate întotdeauna într-o interdependență structurală — se întruchipează diversificat în instituții sociale ale căror forme principale sînt statele naționale (sau multinaționale, federative), partidele politice.

Ideologicul și politicul — considerate așadar simultan ca produse spirituale, acțiuni practice și instituții sociale — reflectă în sinteză și se mișcă pe liniile de forță ale intereselor.

Interesele sînt întotdeauna ale cuiva : națiune, clasă, pătură sau grup social, persoană. Fără a omite existența unor interese general-umane — cum sînt, spre exemplu, interesele perpetuării vieții omenești pe planetă — rămîne adevărat că în actuala fază a istoriei universale interesele au un conținut, direcții și suporturi sociale, de clasă, naționale concret-istorice, neconfundabile, că ele cunosc o dialectică precisă, care obligă factorul ideologic și politic să le dea o expresie adecvată în gîndire, în acțiune, în instituție, dovedind capacitate de creație, originalitate, personalitate.

Scanned with OKEN Scanner

Valorile teoretice, ideologice și politice create de clasicii marxism-leninismului au devenit în epoca contemporană un bun spiritual comun a zeci de partide comuniste și muncitorești din întreaga lume, a sute de milioane de oameni, influența lor fiind în necontenită creștere, concomitent cu diminuarea forței de înrîurire a ideologiei claselor exploatatoare. Faptul acesta — el însuși expresie a generozității și forței adevărurilor fundamentale descoperite și formulate de gîndirea filosofică și politică marxist-leninistă — nu a scutit și nu scutește pe adepții ei de *efortul de a gîndi cu cap propriu* în funcție de realitățile și contradicțiile sociale noi, contemporane, *de a crea* — utilizînd teoria și metoda materialismului dialectic și istoric — *valori ideologice și politice noi*, de a iniția o practică orginală, forme instituționale corespunzătoare particularităților istorice ale națiunilor lor, nevoilor vieții social-culturale contemporane.

Spiritul însuși în care au creat valori ideologice și politice novatoare, ca și acela ce străbate întreaga operă și activitate practică a lui Marx, Engels, și Lenin este o replică vie, anticipată, pe care ei au dat-o oricărei închistări și sclerozări a gîndirii ideologice și politice a clasei muncitoare, a partidelor comuniste. Reamintim un singur pasaj din vasta operă a lui Lenin, care a insistat atît de mult asupra ideii că *marxismul este știința pe care Marx și Engels ne-au lăsat-o nu spre a o admira cu extaz mistic, ci spre a o dezvolta în toate direcțiile pentru a nu rămîne în urma vieții*: „Ar fi cea mai mare greșeală — scria Lenin în zilele fierbinți ale anului 1917 — dacă ne-am apuca să punem sarcinile practice, arzătoare ale revoluției, sarcini care se dezvoltă rapid, în patul lui Procust al «teoriei» strîmt înțelese, în loc de a vedea în teorie, înainte de toate și mai mult decît orice, o călăuză în acțiune". (Opere, vol. 23, p. 327).

Scanned with OKEN Scanner

Relevînd necesitatea implacabilă a actului de creație, în domeniul ideologicului și politicului, merită să stăruim asupra condițiilor particulare și generale care favorizează acest act făuritor de valori atît de necesare progresului social al națiunii. Experiența bogată și variată care s-a acumulat, cu aspectele sale pozitive și negative, învederează importanța înțelegerii faptului că în sfera creației valorilor ideologice și politice trebuie să capete cîmp larg de acțiune aceleași legi și reguli care prezidează creația în domeniul științific : studiul continuu al faptelor realității și veridicitatea datelor utilizate ; informația exhaustivă, ierarhizată și apreciată obiectiv ; receptivitatea față de schimbări și capacitatea descoperirii noului ; disponibilitatea față de dezbateri aprofundate la obiect, față de ipoteze, păreri și controverse în scopul stabilirii adevărului obiectiv ; considerarea procesului cunoașterii ca infinit ; refuzul subiectivismului și al sentimentalismului, ceea ce presupune renunțarea la tendința de a eticheta, de a te socoti infailibil, abandonarea conceptelor și teoremelor infirmate în procesul verificării practice ; îndrăzneala de a experimenta și mai ales de a extrage concluzii lucide, inclusiv autocritice. Este vorba, așadar, de penetrarea spiritului, a atitudinii științifice în activitatea de creare a valorilor ideologice și politice, fără ca acestea să-și piardă conținutul și funcțiile lor specifice, dimpotrivă, realizîndu-le în mod adecvat și plenar. Reprezentînd el însuși o știință, marxism-leninismul se va supune și va promova stilul de muncă științific în sferele ideologiei, politicii și practicii sociale.

Această particularitate distinctivă a științei marxist-leniniste se materializează în procesul complex, de durată și diversificat al revoluției și construcției socialiste pentru care poartă răspunderea fiecare partid comunist, în activitatea sa politică, ideologică, practică creativă, originală. În fiecare țară în care învinge și se dezvoltă, socialismul este o operă profund creatoare, novatoare. Ea

Scanned with OKEN Scanner

reclamă, în cel mai strict sens al termenului, o muncă de concepţie, executată după regulile cristalizate de către ştiinţă.

Realizîndu-şi vocaţia, socialismul provoacă modificări radicale şi în sfera valorilor ideologice, politice şi instituţionale : din mistificatoare, ideologia devine eliberatoare şi dinamizatoare a conştiinţei şi activităţii sociale a maselor ; politica încetează să se metamorfozeze în politicianism ; instituţia social-politică se transformă din instrument de dominare a lucrurilor şi oamenilor în factor de administrare a lucrurilor şi de eliberare a oamenilor. Acestea sînt mutaţii esenţiale care validează sensul şi scopurile umaniste ale răsturnării pe care revoluţia şi construcţia socialismului e chemată să le realizeze în viaţa fiecărei naţiuni. Sînt elemente ce asigură superioritatea istorică a sistemului social-politic socialist asupra celui capitalist, care a rafinat la extrem metodele de mistificare ideologică, a degradat politicul în politicianism, a făcut din alienare modul fundamental de existenţă a tuturor, fără excepţie.

POLITIC ŞI ETIC

Păstrîndu-şi identitatea şi finalităţile proprii, valorile ideologice şi politice ale societăţii socialiste, aflată în proces de autodezvoltare şi perfecţionare continuă, se înscriu totodată în sfera eticului. Aceste valori postulează idealul etic al abolirii exploatării, inechităţii sociale, inegalităţii naţionale, abrutizării morale. Etica socialistă îşi află pilonii de susţinere în ideologic şi politic, iar acestea îşi găsesc corespondentul şi sursa energetică a luptei între nou şi vechi în preceptele umanist-socialiste ale moralei comuniste. Întrepătrunderea şi reciprocitatea perspectivelor dintre valorile ideologice, politice şi etice reprezintă un însemn al umanismului autentic, pe care societatea socialistă este datoare să-l înfăptuiască neabătut.

Realizările fundamentale de pînă acum, obiectivele făuririi societăţii socialiste multilateral-dezvoltate, direc-

Scanned with OKEN Scanner

ţiile politicii interne şi externe, fixate de Congresul al X-lea al P.C.R., de istorica Conferinţa Naţională din iulie 1972, încorporează în ele spiritul creator în care partidul nostru materializează ideile şi idealurile socialismului, aportul pe care-l aduce, împreună cu celelalte partide comuniste şi muncitoreşti, la îmbogăţirea tezaurului ideologic şi politic al marxism-leninismului.

Valoarea politico-ideologică supremă, în jurul căreia se concentrează activitatea creatoare a partidului nostru, este conceptul de societate socialistă şi comunistă, cu toate notele sale definitorii de ordin economic, social, politic, juridic, etic, ideologic-cultural. Definirea cu precizie şi clarviziune ştiinţifică a etapei de dezvoltare a societăţii noastre socialiste, formularea conţinutului noţiunii de societate socialistă multilateral dezvoltată reprezintă, neîndoielnic, un aport al partidului la efortul colectiv de îmbogăţire a valorilor ideologice şi politice ale marxism-leninismului în acţiune.

SOCIETATE MULTILATERAL DEZVOLTATĂ

Societatea socialistă multilateral devoltată este nu un dat, ci un proces, o devenire.

Această devenire răspunde unor necesităţi obiective, unor legi sociologice, cărora principalul exponent al factorului conştient — partidul comunist — le dă expresia materială, organizatoare şi diriguitoare, prin politica economică, socială, culturală etc. În concepţia şi practica politică a partidului nostru, societatea socialistă multilateral dezvoltată constituie simultan un proiect — el însuşi perfectabil — şi un complex de acţiuni transformatoare convergente, chemate să modernizeze în primul rînd structuri, relaţii şi activităţi economice, făcîndu-le de maximă eficienţă, funcţionalitate şi umanitate.

Abdică de la o viziune autentic şi specific socialistă asupra sensului dezvoltării economice aceia care, apăsînd pînă la refuz pedala randamentului, omit condiţiile şi finalităţile umaniste ale acestuia, confundă mijlocul cu

Scanned with OKEN Scanner

scopurile, rup latura tehnico-economică de cea social-umană, izolează forţele de producţie de relaţiile de producţie, care dau nota definitorie întregului sistem social socialist.

Prin însăşi esenţa ei, societatea socialistă multilateral dezvoltată este tipul superior de organizare şi relaţii sociale, în care economicul serveşte drept bază vitală a afirmării în practică a principiilor socialiste, considerate în integralitatea şi plenitudinea lor. *„Întreaga activitate de dezvoltare şi modernizare a industriei noastre, de înflorire a economiei naţionale, întreaga construcţie a socialismului* — reafirma cu tărie tovarăşul Nicolae Ceauşescu la Conferinţa pe ţară a cadrelor de conducere din întreprinderi şi centralele industriale şi de construcţii — *sînt închinate omului, au ca ţel principal creşterea bunăstării maselor de oameni ai muncii, ridicarea nivelului de civilizaţie a întregului popor"*.

Definind astfel ţelul suprem al politicii de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate — în care nivelul înalt de civilizaţie şi cultură serveşte ca piedestal pentru afirmarea plenară a personalităţii, pentru făurirea omului nou, purtător al unei înalte calificări profesionale şi al unei profunde conştiinţe socialiste participative — partidul nostru dă o replică energică atît pe plan teoretic, principial, cît şi în practica raporturilor sociale, oricăror demersuri şi viziuni tehnocratice, străine esenţei şi spiritului noii societăţi.

Atingerea parametrilor sau indicatorilor societăţii socialiste multilateral dezvoltate presupune un gigantic, coordonat şi disciplinat efort material, o cheltuire uriaşă, însă raţională de energii fizice şi materiale la scară naţională şi, totodată, considerabile mutaţii de plan mental, atitudinal, comportamental. Acest complex de obiective l-au avut în vedere Conferinţa Naţională a partidului din 1972, hotărîrile şi Rezoluţiile corespunzătoare dezvoltării actuale şi de perspectivă a României socialiste. O dată cu Raportul prezentat Conferinţei, avem o imagine mai bogată şi mai detaliată despre societatea socialistă multilateral dezvoltată, şi mai cu seamă despre căile şi metodele de a o făuri.

Scanned with OKEN Scanner

Un obiectiv central și, totodată, o pîrghie esențială o constituie transformarea oamenilor înșiși, asimilarea organică și utilizarea în viață atît a cunoștințelor tehnico-științifice moderne, cît și a principiilor filosofice, etice și estetice ale clasei muncitoare, ale partidului comunist, eradicarea atîtor și atîtor deprinderi și mentalități înapoiate, individualiste, generate de o atît de îndelungă dominație a proprietății private, a raporturilor ierarhice, dictate de arbitrar, bazate pe privilegii, pe injustiție și inechitate. Nimic nu este mai străin socialismului decît ideea și, cu atît mai mult, practica unei evoluții spontane, stihinice, ideea că baza economică sau suprastructura ideologică devin de la sine socialiste.

Iată de ce are un puternic caracter mobilizator aprecierea partidului nostru potrivit căreia acțiunea ideologică și educativă — avînd ca scop esențial formarea omului nou care trăiește și muncește din convingere după înaltele principii umaniste ale socialismului — trebuie desfășurată cu intensitate și răbdare, concepută pe un larg diapazon și pe termen lung, fără căderi în fața greutăților, fără iluzii și inconsecvențe, fără metode administrative, fără a mai considera fatală rămînerea în urmă a conștiinței sociale și individuale față de existența socială transformată și în continuă transformare.

Societatea socialistă multilateral dezvoltată — în proces de edificare — are de soluționat și învins decalaje și contradicții nu numai pe planul existenței social-economice (multe din ele avîndu-și o origine mai îndepărtată, altele mai apropiată), ci și pe planul conștiinței, al concepțiilor despre muncă și viață, al atitudinilor și comportamentelor, al mentalităților din raporturile interumane cotidiene.

TRANSFORMAREA CONȘTIINȚELOR

Caracteristica definitorie, profund încurajatoare și pozitivă în consecințe, a acestei lupte decisive între nou și vechi, în sferele întrepătrunse ale

Scanned with OKEN Scanner

existenței și conștiinței sociale și individuale, o constituie faptul, cu totul inedit în istorie, că însăși forța conducătoare a societății (și nu elemente izolate) este principalul promotor al noului, adversarul neîmpăcat al vechiului, al conservatorismului și rutinei, al parazitismului și inechității sociale, al inegalității și injustiției, al lezării demnității și libertății de gîndire și creație ale omului muncii

Partidul Comunist Român, membrii săi aparținînd tuturor claselor, păturilor și categoriilor sociale — sudate printr-o unitate politico-morală indestructibilă — și-au asumat sarcina fundamentală de a promova în toate sferele vieții și activității sociale principiile și normele socialiste de conviețuire socială și personală formulate de Conferința națională într-un proiect al Codului moralei comuniste : apărarea și dezvoltarea proprietății socialiste, munca creatoare de valori materiale și spirituale ca mijloc principal de manifestare a personalității, cinstea, curajul, demnitatea, modestia, simplitatea și sinceritatea — valori morale tradiționale pe care societatea socialistă multilateral dezvoltată e chemată să le generalizeze — relații de prietenie și colaborare între oameni, fără deosebire de naționalitate, sentimentele patriotice și internaționaliste — resurse vitale ale progresului social al națiunii noastre socialiste.

Societatea socialistă multilateral dezvoltată desemnează un destin colectiv, aflat într-o inseparabilă relație dialectică cu traiectoria conștient angajată participativ a personalității fiecărui membru al colectivității noastre socialiste.

O CONCEPȚIE UNITARĂ

O concepție coerentă, unitară, inspirată de teoria marxist-leninistă și de înțelegerea caracteristicilor vieții contemporane, prezidează soluțiile practice adoptate de partid pentru probleme complexe cum sînt :

Scanned with OKEN Scanner

dezvoltarea în ritm accelerat a forțelor de producție și realizarea concordanței necesare dintre acestea și relațiile de producție supuse procesului de perfecționare ; dezvoltarea susținută a conștiinței socialiste, a științei, învățămîntului, culturii, ca forțe motrice esențiale ale progresului material și spiritual al societății socialiste : consolidarea statului socialist, optimizarea activității de conducere a tuturor sferelor vieții sociale, combaterea birocratismului ; exercitarea funcțiilor statului în condițiile unei tot mai intense, largi și constante participări a maselor la elaborarea și aplicarea deciziilor politice ; crearea cadrului organizatoric și climatului ideologic și psihologic favorabil lărgirii și adîncirii democratismului socialist ; întărirea continuă a rolului conducător al partidului, perfecționarea metodelor de îndrumare și conducere a întregii activități de construcție socialistă ; valorificarea integrală a potențelor națiunii socialiste și afirmarea plenară a atributelor sale esențiale ; independența, suveranitatea, dreptul inalienabil de a dispune și hotărî asupra propriilor destine ; aplicarea în viață a principiilor relațiilor de tip nou între țările socialiste bazate pe egalitate în drepturi, neamestec în treburile interne, avantaj reciproc, solidaritate internaționalistă ; participarea activă la rezolvarea problemelor internaționale actuale pentru asigurarea securității europene, dezarmarea generală, salvgardarea păcii în lume.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu, referindu-se, în Raportul prezentat Conferinței Naționale din 1972, la împletirea dialectică dintre obiectivele și sarcinile construcției noii societăți, a spus : *„Noi ne propunem să asigurăm dezvoltarea multilaterală a societății, înflorirea tuturor laturilor vieții sociale, atît a economiei, cît și a științei și culturii, perfecționarea conducerii, formarea omului nou, promovarea eticii și echității socialiste. De aceea considerăm pe deplin corespunzătoare etapei istorice actuale formularea ca obiectiv fundamental al partidului — făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate. Aceasta dă o orientare precisă activității partidului, muncii întregului nostru popor“.*

Dintre cele două maniere posibile de abordare a fenomenelor social-politice — petrecute sau în curs de desfășurare — cea descriptiv-narativă și cea analitic-sintetică — mărturisim preferința pentru dificultățile, dar și avantajele celei de a doua. Desigur, aceasta obligă la abandonarea a ceea ce Ralea denumea „tabieturi gnoseologice" și nu numai a acestui gen de tabieturi...

Există, în demersul analitic, preparator de sinteze, o voluptate și sete de semnificații, de adevăr, de sinceritate a spiritului și totodată de acțiune, certitudine și perfecționare, care atestă sănătatea ființei politice a omului societății socialiste. Privită în această perspectivă, reflecția e chemată să pună în lumină întreaga semnificație a faptelor, cu atît mai mult cu cît subiectul reflecției îl constituie politicul, adică tocmai acel domeniu al activității sociale care este încărcat cu cele mai mari și grele responsabilități față de națiune, față de popor.

Partidul nostru comunist, clasa noastră muncitoare s-au dovedit a fi partidul și clasa care nu numai că înțeleg repede și exact ceea ce este esențial în succesiunea volburilor istorice, în țesătura complicată și contradictorie a proceselor și evenimentelor sociale, dar sînt apte să facă opțiuni istorice definitive, să conceapă o politică justă și pe termen lung, să acționeze neabătut pentru înfăptuirea ei pas cu pas, să convingă de necesitatea acesteia cele mai largi mase populare și să le mobilizeze energia la o operă constructivă de proporții neștiute în istoria României.

Structuri social-economice și culturale specifice, împrejurări istorice inedite solicită soluții politice originale. Mai cu seamă în epoci de răscruce, cînd o națiune

Scanned with OKEN Scanner

trebuie, printr-un suprem efort al raţiunii politice şi voinţei morale, să-şi hotărască destinele. Asemenea soluţii se cer elaborate în condiţii care exclud improvizaţia : ele sînt relevante şi valabile numai în prezenţa unei gîndiri originale, fondată pe experienţă, pe principii de filosofie social-politică care exprimă fidel interesele fundamentale ale unei clase progresiste.

TRECUTUL

Cînd cu peste 50 de ani în urmă, printr-un act energic de conştiinţă patriotică şi voinţă revoluţionară, partidul comunist şi-a înscris numele în analele istoriei politice a societăţii româneşti, aceasta era, sub raport economic, social şi politic, o societate hibridă, semi-feudală şi semi-capitalistă. Ea era dominată înăuntru de vestigiile unei moşierimi crepusculare şi de rudimentele unei burghezii incapabile să-şi onoreze, pe cont propriu şi pînă la capăt, mandatul istoric progresist pe care burghezia altor naţiuni îl împlinise demult, firește în cadrele limitate, specifice unei clase exploatatoare.

Antagonisme sociale şi naţionale grave măcinau edificiul acestei societăţi putrede şi mortificate la vîrf, dar vie şi sănătoasă în straturile adînci ale poporului alcătuit din clasa muncitoare, masele ţărăneşti, păturile intelectuale muncitoare.

În viaţa social-politică a României burghezo-moşiereşti, dominant era politicianismul, cu spiritul şi practicile sale definitorii : fragilitatea şi incoerenţa „principiilor“, venalitatea, pertractările de culise, provizoratul compromisurilor dintre diferitele grupări şi clici ale claselor exploatatoare, intrate frecvent şi versatil în mezalianţă cu diferite cercuri ale burgheziei imperialiste.

Adevărul este că, în veacul nostru, pînă la constituirea partidului comunist şi declanşarea luptei sale eroice împotriva regimului burghezo-moşieresc şi a partidelor sale politice, împotriva fascismului şi războiului,

Scanned with OKEN Scanner

impotriva brutalei dominații imperialiste, națiunea română nu a cunoscut un partid politic apt să preia și să ridice pe o treaptă superioară tradițiile luptelor revoluționare din secolul trecut, deplin responsabil de actele și opțiunile sale în fața conștiinței națiunii și a judecății istorice.

Istoria atît de agitată a anilor interbelici a cunoscut afirmarea viguroasă a acestei noi și autentice forțe politice care plămădea în gînd și faptă viitorul descătușat al poporului român.

PROBA DE FOC

Îndrăzneala, clarviziunea politică și hotărîrea revoluționară a Partidului Comunist Român a cunoscut o probă de foc decisivă cu ocazia înfăptuirii actului crucial de la 23 August 1944. Reprezentînd efectiv soluția unei adevărate dileme istorice, în fața căreia se afla țara, măreața izbîndă de la 23 August a deschis poporului român calea spre recucerirea și întărirea independenței naționale, doborîrea de la putere a claselor exploatatoare și a partidelor ei politice, spre construirea societății socialiste.

Soluția și opțiunea istorică adoptate de forțele patriotice conduse de partid erau adecvate, corespunzînd simultan necesităților vitale ale națiunii și posibilităților obiective și subiective ce se creaseră spre sfîrșitul crîncenului război antihitlerist.

La rîndul ei, adecvarea era o mărturie, în șirul lung de mărturii ce se vor acumula în perioada revoluției populare și a construcției socialiste, *a lucidității și originalității gîndirii și acțiunii politice a Partidului Comunist Român.* În retortele acestei gîndiri politice creatoare au fost prelucrate și retopite atît substanța principiilor generale marxist-leniniste ale revoluției și construcției socialismului, cît și materialul, viu și divers, oferit de viața socială-economică, ideologică, cul-

Scanned with OKEN Scanner

turală, concretă, particulară din România, de raporturile internaţionale de forţă, rezultînd *plămada originală a politicii şi acţiunii practice, organizatorice şi ideologice a partidului nostru.*

Creatoare şi originală a fost fixarea etapelor obiectiv necesare în procesul doborîrii de la putere a claselor exploatatoare, politica alianţelor, împletirea acţiunilor revoluţionare de jos cu măsuri de sus ce consfinţeau cuceririle maselor angajate în lupta pentru reforma agrară, democratizarea şi refacerea economică a ţării, controlul muncitoresc, zădărnicirea uneltirilor forţelor reacţiunii interne şi internaţionale, consolidarea puterii populare şi abolirea monarhiei, încheierea şi întărirea prieteniei frăţeşti internaţionaliste cu toate ţările socialiste.

SOLUŢII POLITICE INEDITE

Ţinînd cont atît de legile generale ale revoluţiei şi construcţiei socialiste, cît şi de particularităţile social-economice şi politice în care acţionau acestea în România, *partidul a conceput soluţii specifice* în scopul realizării sistematice a unor obiective esenţiale cum erau : făurirea şi generalizarea relaţiilor de producţie socialiste atît în industrie (prin naţionalizare), cît şi în agricultură (prin forme intermediare de cooperare), desfiinţarea claselor exploatatoare şi exploatării omului de către om, dezvoltarea planificată a economiei, construirea aparatului de stat socialist şi asigurarea legăturilor sale cu masele, realizarea deplinei egalităţi în drepturi a naţionalităţilor conlocuitoare cu poporul român, dezvoltarea ideologiei, învăţămîntului şi culturii socialiste, creşterea substanţială a nivelului de trai al poporului. *„Prin victoriile obţinute în transformarea revoluţionară a societăţii şi edificarea noii orînduiri, prin soluţiile practice, metodele şi formele de organizare şi de luptă, precum şi prin concluziile noi, izvorîte din condiţiile concrete ale României* — a apreciat tovarăşul Nicolae Ceauşescu —

Scanned with OKEN Scanner

partidul nostru comunist și poporul român își aduc contribuția la dezvoltarea și îmbogățirea tezaurului teoretic și practic al marxism-leninismului, al luptei revoluționare mondiale, la dezvoltarea științei făuririi socialismului și comunismului".

Orice analiză și deci judecată obiectivă va aprecia ce gigant efort de creativitate și dăruire a fost necesar pentru ca, într-un singur pătrar de veac, un întreg popor, o țară să fie scoase din păienjenișul contradicțiilor antagonice interne și externe, a căror evoluție hipertrofică a pus adesea în primejdie existența României ca stat național independent și unitar.

Cîtă inteligență, energie, perseverență, clarviziune, și perspicacitate politică au fost investite de către comuniști, de către popor pentru ca, într-un singur sfert de veac, să fie schimbat *sensul și ritmul* dezvoltării sociale, politice și culturale, să fie plasate în file de istorie scepticismul, oboseala, rutina și conservatorismul patriarhal, să fie introdusă în contemporaneitate cadența vie a industrializării, urbanizării, învățămîntului și culturii de masă, științei în slujba omului, infuzîndu-se întregii națiuni — care s-a regăsit pe sine într-o unitate moral-politică plină de dinamism — o nouă energie, un nou nivel de aspirații, acela al unui popor liber și stăpîn definitiv pe soarta sa.

În trecutul nu prea îndepărtat, despre noi românii se vorbea ca despre o națiune cu mari resurse naturale și potențiale de creativitate umană, dar condamnați prin subdezvoltare economică și dependență politică să ținem trena statelor industrializate, hărăziți la malarie, pelagră și la o viață rustică, de un pitoresc semi-oriental.

Astăzi, după ce printr-un gigantic efort al clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, valorizat de o politică care se numește industrializare, cooperativizare, școlarizare și cultură, tehnică și știință modernă, egalitate de drepturi a tuturor celor ce muncesc, fără deosebire de naționalitate, democratism și umanism socialist, independență și demnitate națională, azi, despre România socialistă și cetățenii ei, sudați într-o indestructibilă unitate socială și națională, sub conducerea partidului comunist, se vorbește cu respect, cu admirație, cu simpatie.

Scanned with OKEN Scanner

Gîndirea politică marxist-leninistă originală și creatoare a partidului nostru a descifrat acele valori și acei factori obiectivi și subiectivi cu acțiune permanentă care propulsează întregul proces de evoluție socială pe făgașul unei societăți socialiste deplin mature, adică multilateral dezvoltate.

Congresul al X-lea al partidului, iar anul acesta Conferința Națională, distilînd în sinteze științifice întreaga experiență anterioară a construcției noastre economice, sociale, politice, ideologice, culturale, experiența celorlalte țări socialiste și experiența mondială, au definit cu toată limpezimea acești factori ai progresului nostru social.

Politica și ideologia partidului nostru, stabilind obiectivele concrete ale programelor de dezvoltare social-economică, politico-ideologică și cultural-științifică, ca și termenele și mijloacele de înfăptuire a lor, imprimă acestor factori dinamici și permanenți ai vieții sociale unitate de țeluri și lărgime de orizont, coerență și ritm, în acțiunea politică atît pe plan intern cît și extern, formulează criterii stabile de selecție, de opțiune, de apreciere.

În toate sferele și compartimentele vieții noastre sociale își imprimă pecetea originalitatea și creativitatea gîndirii și acțiunii politice a partidului nostru. Iar creativitatea și originalitatea, adversitatea congenitală față de rutină și conservatorism, promovarea consecventă a noului autentic, în gîndire, în acțiune, în relațiile sociale reprezintă marca personalității. O *personalitate colectivă*, cu atît mai viguroasă, mai influentă și mai prestigioasă, cu cît este mai omogenă, mai unitară, cu cît sînt mai înalți parametrii construcției socialiste. Și cum, din cincinal în cincinal, acești parametri sînt tot mai înalți, rezultă că *Partidul Comunist Român își îndeplinește cu succes misiunea de unic titular autorizat al conducerii întregii vieți sociale, de for suprem de concepție, decizie, organizare a activităților și acțiunilor tuturor verigilor sistemului nostru social.*

Scanned with OKEN Scanner

„Noi considerăm că în România, în etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a trecerii spre comunism — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu la Conferința Națională a partidului din 1972 — *rolul de forță politică conducătoare al partidului se va afirma cu tot mai multă putere. Pornind de la această necesitate istorică, partidul se identifică tot mai mult cu năzuințele și preocupările maselor populare, ale întregii societăți. Tocmai de aceea, activul de bază și toți membrii partidului trebuie să participe la dezvoltarea economico-socială nu din afară, ci nemijlocit, dinăuntrul tuturor organismelor economice, sociale și de stat ale țării. Creșterea și afirmarea rolului conducător al partidului trebuie să se exprime în integrarea sa tot mai organică în activitatea și viața întregii societăți*".

Secretarul general al partidului nostru ne-a deprins ca, chiar în ocazii sărbătorești și solemne, să evităm spiritul festivist în gîndire, să privim opera noastră în toate dimensiunile ei.

O caracteristică definitoare a atitudinii politice a partidului nostru, a profilului etic al personalității sale este tocmai bărbăția adevărului privit în față, a sincerității exigente. Mîndrindu-ne pe drept cuvînt cu marile realizări și izbînzi ale epocii socialiste, ce se recomandă de la sine istoriei, ne multiplicăm eforturile conștiente pentru soluționarea sarcinilor și obiectivelor atît de numeroase și complexe ce ne stau în față, pentru înlăturarea neajunsurilor, lipsurilor, imperfecțiunilor, fenomenelor negative. Căci nu tot ce am făcut sau facem ne satisface pe deplin. Fie pentru că nu punem în valoare integral posibilitățile create, fie pentru că, între timp, exigențele noastre au crescut și cresc mereu.

Partidul a sesizat și combătut tendințele de amorțire prin rutină și conservatorism a unor celule ale organismului nostru social, de șablonizare a gîndirii și acțiunii, fenomene de nejustificată rămînere în urmă a conștiinței sociale față de existența socială socialistă, chemînd la viață, încurajînd spiritul de inovație, de creație individuală și colectivă.

Generator de idei și suflu novator, partidul a inițiat adoptarea unor forme instituționale și juridice suficient

de stabile, pentru a asigura continuitatea în munca de înfăptuire a obiectivelor esențiale specifice socialismului, și, totodată, îndeajuns de maleabile încît să fie capabile să răspundă la situații și sarcini în continuă schimbare, amplificare, complexificare, să realizeze la un nivel tot mai ridicat și pe suprafața întregului sistem social cerințele vitale ale democratismului socialist.

Sensul amplului Program de educație comunistă și de perfecționare socială, conceput de plenara C.C. al P.C.R. din noiembrie 1971 și aplicat consecvent de partid, cu sprijinul activ al maselor, îl constituie tocmai valorificarea integrală a potențialului material și uman de care dispune țara, eliminarea hotărîtă a imperfecțiunilor prin raționalizarea activităților și relațiilor sociale într-un context și cu finalități politice și ideologice umanist-socialiste.

Datorită prodigioasei și multilateralei activități a partidului, în calitatea sa de forță conducătoare a poporului, dispunem astăzi ca națiune de mai multă experiență, clarviziune și înțelepciune și, totodată, de incomparabil mai multă și mai elevată cultură politică. Faptul acesta este extrem de important. Căci numai și numai cultura — în conținutul căreia se include firesc și necesar *cultura politică* — oferă premisele unei gîndiri inventive, originale, creatoare, oferă bazele participării active și eficiente, în cunoștință de cauză, a maselor la conducerea vieții sociale, participării consecvente a principiilor democratismului socialist, desfășurării largi a dezbaterilor politice.

Cultura politică de esență marxist-leninistă este sorgintea convingerilor politice autentic socialiste, iar aceste convingeri, la rîndul lor, sînt factorul de angajare, integrare și propulsare a tuturor forțelor motrice ale dezvoltării noastre sociale spre comunism.

Scanned with OKEN Scanner

„Îmi place starea de continuă devenire, cu o țintă în față și nu în spate."

G. B. Shaw

Ideea devenirii e foarte veche. Paternitatea ei aparține antichității timpurii. Amorțită în Evul Mediu, ev al unei dezvoltări chinuitor de lente și ambigue, ideea a reizbucnit cu vitalitate în epoca Renașterii, a societății industriale. În miez de secol XX, *ideea* devenirii s-a universalizat.

Atunci, demult — ca și azi — ideea devenirii a înfricoșat și a mîngîiat. Pe instalații și conservatorii tuturor timpurilor, devenirea i-a neliniștit și speriat, pentru că ea însemna un viitor care putea să le aboleasca privilegiile. Pe revoluționarii tuturor timpurilor, devenirea — ca operă activă, conștientă, organizată, preliminată — i-a însuflețit, le-a declanșat și alimentat căutările și acțiunile în consens cu cerințele obiective ale progresului social-uman.

Devenirea ca dat fundamental al realității nu mai este și nu mai poate fi azi negată de nimeni. Dar, *ca mod de gîndire*, de *înțelegere* a realului atît de fluid, ea nu a triumfat încă deplin. Faptul nu este lipsit de consecințe. Să-l condamnăm ? Sau — pentru a găsi soluții potrivite — să căutăm a-l înțelege ?

DIALECTICA REALULUI ȘI GÎNDIREA

Pentru a-l înțelege e necesar să reamintim particularitățile gîndirii omenești în comparație cu devenirea realității *obiective*. Gîndirea voiește să capteze

devenirea realității, în concepte „sigure", „distincte", „stabile", „nemișcate". *Devenirea* nu se lasă încorsetată în cuvinte, chiar dacă acestea se înnobilează cu denumirea de „concepte", „categorii", „fundamente" etc. Spre a fi în stare să priceapă, gîndirea operează mereu clasificări, ierarhizări, divizări, compartimentări în anume limite necesare. *Realul și devenirea* sa nu încap însă în clasificări rigide, sînt, prin definiție, *libere de sistem.*

Gîndirea e iubitoare și căutătoare de premise stabile și sinteze absolute, de care devenirea nu se sinchisește. Gîndirea este ahtiată după armonii și simetrii pre- sau poststabilite, de lucruri finite, perfecte, de esențe obținute prin extrapolări limitative și asigurative, produse de laboratorul logic în prezența catalizatorului denumit iluzie.

Devenirea e dezarmonică, imperfectă, inestetică și plină de contradicții, de neprevăzut.

Gîndirea se atașează cu ușurință unor fidelități și afinități față de propriile concluzii și arhitecturi.

Devenirea e devenire tocmai pentru că renunță la „fidelitate" față de trecut, adică refuză să reproducă realul identic, cu același conținut și în aceleași forme. „Nestatornicia" și generozitatea *devenirii* e contrazisă de gîndirea *metafizică* meschină și satisfăcută de sine.

Devenirea e discursivă, e unitatea dintre continuitate și discontinuitate, dintre necesar și contingent, pe cîtă vreme gîndirea *metafizică* își ațintește privirile obsesiv asupra trecutului, nu pricepe conexiunea universală, mortifică realul prin secționări artificale.

Dresăm un proces gîndirii și cunoașterii omenești în general? Ar fi absurd! Dar procesul de mult intentat gîndirii METAFIZICE de către gîndirea dialectică materialistă se află încă pe rol. Pledoariile convingătoare în favoarea acesteia din urmă, confruntarea cu maniera metafizică de gîndire și acțiune continuă să fie necesare. Iar confruntările autentice sînt nu acelea dintre teorii și citate, ci confruntarea cu realitatea însăși în toată complexitatea ei contradictorie și mereu alta.

Scanned with OKEN Scanner

Schimbarea, transformarea, saltul calitativ, într-un cuvînt *devenirea* este dominanta vieții noastre sociale, economice, politice, tehnico-științifice, cultural-artistice, educaționale. Cuprinzătorul program de edificare a societății socialiste multilateral-dezvoltate, elaborat de Congresul al X-lea al partidului, amplificat, concretizat și îmbogățit creator de Conferința Națională a partidului din iulie 1972, dă expresie teoretică, politică și organizatoare *dialecticii realului,* adică multiplelor necesități obiective ale progresului nostru social-uman în contextul și la nivelul posibilităților oferite de stadiul actual, avansat al cunoașterii contemporane.

Semnul distinctiv al concepției și al acțiunii politice a partidului nostru — pe plan intern ca și pe plan extern — îl constituie prioritatea acordată studiului științific al dialecticii realităților, aplicării creatoare a principiilor orientative și legilor generale ale construcției socialismului în funcție nemijlocită de particularitățile naționale concrete. vii ale fiecărei etape de dezvoltare socială, de elementele inedite ce apar și caracterizează evoluțiile în lumea contemporană. Clarviziunea, fermitatea și consecvența manifestate în realizarea scopului urmărit — dezvoltarea multilaterală a socialismului, a personalității umane, așezarea temeliilor trainice ale societății comuniste în România — se împletesc cu elasticitatea mijloacelor și formelor de acțiune și organizare, cu preocuparea constantă pentru perfecționarea continuă a metodelor și stilului de conducere, pentru înlăturarea vechiului din mentalități și practici, pentru promovarea noului autentic în toate sferele vieții și raporturilor sociale, atît interne, cît și internaționale.

În spiritul dialecticii materialist-istorice, care animă întreaga politică internă și externă a partidului nostru, poate fi înțeles faptul fundamental că în dinamica socială geneza noului și dispariția vechiului nu au caracter spontan, că noul însuși se învechește în procesul dezvoltării rapide, că gîndirea politică e datoare nu numai să reflecte

Scanned with OKEN Scanner

adecvat dialectica realului, dar să și elaboreze o strategie a viitorului potrivit legilor imanente ale acestui real, să activeze azi într-o manieră prospectivă, refuzînd, astfel, orbirea pragmatică de conjunctură.

Însuși faptul că partidul nostru se preocupă intens de elaborarea unei concepții marxist-leniniste clare despre știința conducerii politice a societății socialiste, de însușirea și aplicarea principiilor ei de către cadrele de partid și de stat, reprezintă o dovadă elocventă în acest sens.

Inestimabilă ca valoare teoretică și metodologică, *Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la deschiderea colocviului privind problemele științei conducerii societății* demonstrează în mod convingător necesitatea obiectivă a acestei științe, determinată de ritmul și complexitatea transformărilor din realitățile sociale contemporane, de apariția unui mare număr de *probleme noi* în sfera bazei și a suprastructurii, pe plan intern și internațional, care *„modifică o serie de concepte și adevăruri considerate pînă nu de mult imuabile"*. Conturarea obiectului și principiilor de bază ale științei conducerii societății socialiste, formularea căilor de perfecționare a sistemului conducerii vieții politice și economico-sociale, precum și a direcțiilor esențiale în studierea științei conducerii atestă forța creatoare a gîndirii teoretice materialist-dialectice și istorice a partidului nostru, contribuția substanțială pe care secretarul general al partidului o aduce, prin studierea și generalizarea datelor esențiale ale realului, la îmbogățirea științei marxist-leniniste, la unirea ei cu practica transformatoare. Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, prin densitatea problemelor pe care le ridică, reprezintă la rîndul ei un puternic imbold pentru dezbateri și sinteze științifice menite să aprofundeze *cunoașterea legilor devenirii realității economico-sociale* și să ridice la un înalt nivel capacitatea cadrelor de a elabora și aplica decizii cu participarea activă și constantă a maselor.

Succesiunea de înnoiri instituționale și mentale în sfera economicului, politicului, culturalului înfăptuite de partid în ultimii ani, ca și perfecționările de largă per-

Scanned with OKEN Scanner

spectivă adoptate de Conferința Națională a partidului ocupă un loc deosebit de semnificativ în fundamentarea științei conducerii societății. Ele sînt de natură să pună în valoare mai deplin marile resurse latente de progres în ritm optim de care dispune societatea socialistă, rezervele imense de energii și inițiativă creatoare ale clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, chemate să participe activ și convergent la înfăptuirea directivelor Congresului al X-lea al partidului, ale Conferinței Naționale din 1972, care, dezbătînd problemele dezvoltării calitative ale economiei și întregului sistem social, au reprezentat momente istorice în acțiunea de îmbunătățire a organizării societății, a întregii opere de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate.

ACTIVIZAREA TUTUROR FACTORILOR DE PROGRES

Gîndirea și perspectiva metodologică materialist-dialectică sînt adecvate nu numai înțelegerii și stăpînirii constante a devenirii realului, în întregul său dinamism, impulsionării sale în direcții optime, dar și cuprinderii și activizării tuturor factorilor de progres social. Dialectica materialistă este integrativă. În lumina acestei concepții filosofico-politice, între forțele motrice ale mersului înainte în ritm susținut al societății socialiste se integrează cu un rol specific extrem de activ conștiința politico-ideologică și morală comunistă. Programul de educație ideologică adoptat de plenara din noiembrie 1971 a C.C. al P.C.R., ansamblul integral de măsuri și acțiuni practice declanșate de partid în întreaga societate pe baza ideilor directoare din acest program servește scopului de a potența și activiza la maximum funcția creatoare de noi realități social-umane a conștiinței socialiste, a activității conștiente, deliberate, participative a celor mai largi mase. Implantarea în conștiința civică și în viața cotidiană a principiilor eticii și echității socia-

Scanned with OKEN Scanner

liste, intransigența comunistă față de orice abateri sau încălcări ale acestor principii, opera profilactică împotriva influențelor și răbufnirilor nocive ale concepțiilor burgheze și mic-burgheze despre viață, muncă, proprietate și relații inter-umane reprezintă o condiție esențială a devenirii realului în acord cu proiectul autentic al unei societăți socialiste deplin victorioase.

Ideea dialectică a devenirii, cristalizată într-un program politic, științific fundamentat — așa cum este programul partidului nostru, inseparabil legat de însăși devenirea realității și de aceea mereu perfectibil — dinamizează energiile întregii noastre națiuni, le orientează în direcția unei valorificări raționale de larg folos social, așază devenirea pe pilonii certitudinilor, oferă garanția edificării unei civilizații comuniste moderne, purtînd însemnele umanismului autentic și generalizat. „*Țelul nostru* — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — *este de a așeza relațiile din societatea noastră pe principiile comunismului științific, dar și aceste principii trebuie dezvoltate, perfecționate în raport cu dezvoltarea științei, a forțelor de producție, în raport cu acumularea de noi cunoștințe de către întreaga omenire.*“

Iată exprimată într-o formă pe cît de sintetică, pe atît de veridică, necesitatea de a mula gîndirea teoretică în funcție de dialectica realului, de a absorbi continuu în cugetarea politico-ideologică devenirea perenă a realului material și spiritual, devenire care primenește și înviorează Totul.

Scanned with OKEN Scanner

Într-adevăr, *devenirea* primenește și înviorează *Totul*. Dar acest Tot nu este indistinct și omogen. El conține inevitabil elemente ale noului și ale vechiului, sechele ale trecutului și germeni ai viitorului. Dialectica realului material și spiritual este guvernată de legea inexorabilă a luptei dintre nou și vechi. În acest veșnic proces, noul, *ineditul autentic* se înfiripă cu necesitate, dar nu spontan și automat, iar vechiul, în măsura în care e identificat și numit ca atare, devine obiect de asanare conștientă, organizată.

Caracterul nespontan al constituirii și impunerii noului în complexul vieții sociale — care coincide cu modul consecvent socialist de trăire și organizare a vieții umane — precum și rezistența la schimbare a vechiului, așază pe prim plan necesitatea studierii aprofundate a realităților sociale, a dirijării conștiente, pe baze științifice, a întregului social. Expresia concentrată a acestei necesități este preocuparea intensă a partidului nostru pentru elaborarea și aplicarea *științei conducerii* societății socialiste, una dintre cele mai complexe domenii ale științelor sociale contemporane, cu particularități și funcții inedite, asupra cărora merită să reflectăm în chip lămuritor.

O REVOLUȚIE ÎN ȘTIINȚELE SOCIALE

Îndrăznim să afirmăm că elaborarea și aplicarea științei conducerii social-politice este de natură să provoace în sfera științelor sociale o adevărată revoluție, comparabilă cu revoluția produsă în ultimele decenii în științele naturii și tehnicii.

Este vorba, în primul rînd, de faptul inedit al așezării pe baze științifice a activității umane nu numai într-un domeniu sau altul mai mult sau mai puțin limitat al cunoașterii și practicii, ci al optimizării și raționalizării activității social-umane *în întregul ei, în totalitatea dimensiunilor ei.* Știința conducerii are în vedere *optimizarea corelațiilor* dintre toate elementele componente ale sistemului social socialist și din interiorul lor.

Este vorba, în al doilea rînd, de abolirea secționării, chiar ierarhizării valorice *artificiale*, dintre cercetarea teoretică denumită fundamentală și cea aplicativă, concepute ca sfere și momente *succesive* ale muncii de descoperire și apoi — despărțite de mari intervale în timp — de verificare și valorificare a adevărurilor științifice. *În perspectiva științei conducerii se conturează o revoluție* în domeniul vital al legăturii dintre teoria socială și practica transformatoare, *o apropiere ce tinde spre contopire între momentul descoperire-concepție și momentul aplicare și generalizare în viața socială a ideilor științifice noi.*

De aceasta se leagă o particularitate cu totul inedită pe care știința conducerii o introduce în „practica teoretică".

Ne referim la faptul esențial că tradiționala „diviziune a muncii" între teoretician, om de știință și practician apare perimată și dăunătoare, că știința conducerii societății nu poate fi un produs de cabinet sau de laborator, al unor studii *exclusiv* livrești și al unor discuții între specialiști cu diplomă în această știință, ci al generalizării experienței practice a muncii de conducere, operă la care sînt chemate să participe intens, permanent și decisiv *cadrele de conducere înseși.*

INGINERIE SOCIALĂ ȘI POLITICĂ

A apărut ca stringentă necesitatea de a se pune capăt mentalităților și practicilor care situau în compartimente și eșaloane diferite ale diviziunii muncii

Scanned with OKEN Scanner

teoretico-științifice pe cercetătorul specializat unilateral și pe conducătorul politic, pe „inginerul social", confundat cu practicianul presupus dezinteresat de munca de elaborare teoretică și *creație* științifică. Tocmai în domeniul elaborării și aplicării științei conducerii societății socialiste, participarea activă, organizată și continuă a celor ce sînt deținători ai experienței practice de conducere la toate nivelele, a celor ce poartă răspunderea perfecționării acestei conduceri este de importanță hotărîtoare.

În concepția partidului nostru — clar formulată de secretarul general al partidului nostru la Consfătuirea din iulie anul trecut — cadrele de conducere din toate sferele vieții economico-sociale sînt prin excelență *oameni politici*, răspunzători de înfăptuirea politicii partidului în domeniul respectiv, datori să-și însușească în mod deliberat și sistematic cunoștințele și principiile conducerii politice, să contribuie la dezvoltarea continuă a acestora, la munca teoretică de generalizare științifică a experienței practice și utilizarea cuceririlor cunoașterii umane universale.

Apare evident că atît pentru practica socială și politică, cît și pentru științele sociale în general, pentru știința conducerii politice a societății socialiste în special, această joncțiune *personalizată*, cu totul inedită, între conducător și teoretician, între cercetătorul din domeniul științelor sociale și activistul politic practician are consecințe dintre cele mai serioase și pozitive. Semnalăm cîteva : handicaparea influenței devoratoare a empirismului pragmatic de către soluțiile fundamentate pe cunoașterea științifică a tendințelor obiective de dezvoltare economică, socială și a factorilor subiectivi capabili să valorifice la maximum aceste tendințe, să le confere un caracter cumulativ și ireversibil ; creșterea posibilităților de corecție a soluțiilor decizionale parțial sau integral nerealiste și ineficace ; absorbția inițiativei cadrelor și maselor largi, profund interesate în efectele pozitive ale tuturor actelor de conducere ; limitarea șanselor de arbitrar și subiectivism prin întărirea controlului social de jos și lărgirea spațiului vizibilității sociale asupra

Scanned with OKEN Scanner

actelor de conducere ; transpunerea mai rapidă într-o versiune practică decizională a unor soluții teoretice, a unei orientări principale, a rezultatelor unei dezbateri teoretice ; lichidarea inflației de lucrări pseudo-științifice, pe cît de voluminoase pe atît de puțin originale, de manifestări „științifice" cu funcții pur decorative, fără nici o influență asupra practicii.

Modul în care secretarul general al partidului a apreciat sensul și a orientat dezbaterile colocviului privind problemele științei conducerii societății materializează teza conform căreia la elaborarea științei conducerii trebuie să participe activ și direct chiar cei investiți cu funcții de conducere : colocviul este conceput nu ca un club de discuții sau de seminarizare, ci ca un forum de dezbatere creatoare și sintetizare a ceea ce este nou în experiența socială, dezbateri ale căror concluzii *„să se transforme ulterior în legi, în hotărîri care să devină obligatorii"*. În acest fel, colocviul privind știința conducerii va avea nu un scop în sine, ci va fi un *„mijloc de perfecționare continuă a activității practice consacrate înfăptuirii programului de dezvoltare socialistă a patriei"*.

Credem că în același mod inedit poate fi concepută totalitatea activităților de cercetare și dezbatere din domeniul științelor sociale și ideologiei, a căror eficiență a fost și este direct proporțională cu veridicitatea și volumul variantelor de soluții inedite bazate pe analiza științifică a fenomenelor vieții noastre economice, sociale, politice, culturale oferite factorilor de decizie social-politică la nivel central și local fie pentru dileme imediate, fie pentru opțiuni pe termen lung.

Inditul în sfera științelor sociale și umaniste — ce se cere promovat consecvent — este studierea noului din viața noastră economică-socială în scopul generalizării sale, detectarea fenomenelor negative, a contradicțiilor, în scopul găsirii soluțiilor practice corespunzătoare acțiunii de perfecționare a conducerii sociale, a raporturilor umane.

Continuă

PARTEA a II-a

CONŞTIINŢĂ SOCIALISTĂ ŞI ETHOS COMUNIST

Scanned with OKEN Scanner

Ni se întîmplă să privim, meditativi sau deconcertați, rafturile unei biblioteci pline de cărți. Sicrie cu idei și cunoștințe — spun scepticii și blazații. Oamenii lucizi le numesc *„mirabile semințe“* ce tăinuiesc în ele nebănuite energii spirituale. Firește, pentru a germina, mirabila sămînță a ideii, ajunsă într-un tom, are nevoie de solul fertil al conștiinței umane, considerată, cum ar fi zis Arghezi, în întreaga ei *complexiune* logică, psihologică, și nu mai puțin sociologică.

Ca să capete viață, rol și influență socială, ideile și cunoștințele trebuie să aibă sorții devenirii. Anume să devină *parte integrantă* a conștiinței unor oameni vii, să se însoțească (ar fi zis Sadoveanu) cu o personalitate, să se metamorfozeze *în convingeri* cu valoarea forte a criteriului de gîndire, judecare, comportare, în *programe de acțiune* practică ale claselor sociale, ale națiunilor.

Ideile și cunoștințele, ca atare, se află în fața alternativei : sau de a rămîne îngropate în cărți, sau de a învia și acționa pe terenul vieții sociale într-un fel anume, în condiții întotdeauna determinate *prin și de către* oameni.

Ideile și cunoștințele filosofice și social-politice nu scapă acestei alternative, acestui destin.

Scanned with OKEN Scanner

Există — se știe bine de ce — o autonomie ambivalentă și capricioasă a ideii față de realități, care revendică pe drept paternitatea gnoseologică a idealismului filosofic tradițional și contemporan. În paralel, există un fel de autonomie, o non-coincidență a *ideilor-cunoștințe* și *ideilor-convingeri*, care și ea stă la originea unui nefericit, ca să nu spun tragic uneori, divorț între gîndire și acțiune.

Omul, grupul social are — și aceasta e inevitabil în anumite limite — un bagaj mai voluminos de *idei și cunoștințe* și unul mai condensat, dar nu mai puțin esențial de *convingeri*. Din multitudinea ideilor, adesea eterogenă și întotdeauna contradictorie, care li se propun, oamenii, clasele, națiunile sînt în drept și datoare *să selecteze*, să adapteze, *să creeze* — și o fac nu la întîmplare, ci conform unei table proprii de valori — acele idei care exprimă cel mai fidel și adecvat năzuințele, intereselor lor, pe acelea care pot fi transformate în *convingeri* și, prin aceasta, în *acțiuni* sociale.

Este neîndoielnic greșit să operezi dihotomii între ideile-cunoștințe și ideile-convingeri. Fără a le identifica, întrucît fiecare au structuri, funcții și legi specifice, ideile și convingerile se presupun și se condiționează reciproc într-o asemenea măsură, încît este îndreptățit a nu concepe posibilă *înfăptuirea* ideilor filosofice și social-politice, sau de altă natură, decît prin intermediul convingerii lăuntrice a acelor oameni care le adoptă în mod declarat. Tot astfel, convingerea se înscrie pozitiv în mișcarea social-umană numai ca purtătoarea unor idei și idealuri *înaintate, revoluționare*, căci — și faptul este de importanță capitală — convingerile cu caracter avansat, progresist, revoluționar, profund umane se opun net, activ și viguros convingerilor generate de idei retrograde, conservatoare sau de-a dreptul reacționare. Disocierea aceasta este esențială nu numai sub aspect metodologic, ci mai cu seamă teoretic, ideologic și politic.

Scanned with OKEN Scanner

Conștiințele se revoluționează cînd sînt în situația *de a asimila organic* o încărcătură de idei și convingeri *autentic novatoare,* expresie a necesităților social-istorice obiective și subiective, cînd purtătorii lor sînt angrenați *efectiv* în acțiuni *practice* corespunzătoare idealurilor devenite stindard.

Una dintre caracteristicile definitorii ale filosofiei marxist-leniniste este *unitatea dintre ideea purtătoare de adevăr și convingere* privită ca sursă de energie motivațională a acțiunii umane.

Puterea de convingere a filosofiei materialist-dialectice și istorice decurge din natura ei internă, din mesajul ei de idei cu adevărat *umanist,* din funcția ei teoretic-explicativă și practic-transformatoare. Avînd în centrul preocupărilor sale tot ceea ce se află în focarul preocupărilor fundamentale ale oamenilor care trăiesc, luptă și aspiră în condiții social-culturale determinate, filosofia marxist-leninistă s-a născut cu misiunea precisă de a sluji țelurilor de eliberare socială și națională, de dreptate și echitate, de înflorire culturală, nutrite de cele mai largi mase de oameni ai muncii. Ea s-a născut mai întîi ca o *replică teoretică* la adresa concepțiilor idealiste și fideiste — care eludează exploatarea socială și asuprirea națională, mistifică condiția umană — iar apoi, prin intermediul clasei muncitoare, a aliaților ei firești, ca o *replică practică,* revoluționară față de orînduirea socială bazată pe exploatare, pe inechitate, pe antagonism, pe alienare.

Ideea transformării, prin revoluție socialistă, a relațiilor sociale inumane specifice capitalismului în realități cu adevărat umane, caracterul rațional, spiritul critic constructiv, refuzul oricărui tip de fetiș, teoretic sau empiric, laic sau religios, caracterul militant, disponibilitatea față de nou și valoare, orientarea spre viitor formează nucleul, *rațiunea de a fi* a concepției despre lume, viață și cultură a clasei muncitoare, izvorul forței sale transformatoare, a viabilității și perenității ei în succesiunea generațiilor.

Scanned with OKEN Scanner

Nu trebuie consumată multă cerneală pentru a demonstra că, datorită conținutului lor științific, osmozei dintre filosofic, ideologic și politic, grație orizontului intelectual larg și autentic, metodei de gîndire și cercetare a realităților sociale și culturale noi și diverse pe care le promovează, ideile marxist-leniniste au cuprins mase foarte largi (ceea ce nu s-a întîmplat niciodată cu nici un sistem filosofic anterior) *pentru că s-au transformat* în *convingeri* științifice, ideologice, politice, etice, estetice, pedagogice, devenind astfel factori propulsori ai unei vaste și diversificate practici social-istorice.

Dinamismul activității sociale creatoare din patria noastră, stadiul avansat al construcției socialismului sînt expresia dinamismului gîndirii teoretice, politice marxist-leniniste originale a partidului nostru, căreia Congresele al IX-lea și al X-lea, ca și recenta Conferință Națională, i-au dat un nou și puternic impuls. Drumul parcurs de societatea românească în ultimul sfert de veac este inseparabil legat de activitatea teoretică de sintetizare critică a experienței proprii și aceea a altor mișcări sociale revoluționare din lumea de azi, de influența determinantă a gîndirii și convingerilor filosofice statornic marxist-leniniste ale partidului nostru.

Iată de ce ne apare ca avînd o semnificație esențială preocuparea intensă a conducerii partidului față de *modalitatea concretă de a înțelege, însuși, aplica* principiile de bază, orientative ale materialismului dialectic și istoric la condițiile vieții contemporane în general, la cele ale țării noastre în particular. Din spiritul și destinul propriu acestei concepții filosofice rezultă că *cerința fidelității se realizează prin creativitate și originalitate.*

Gîndirea filosofică din țara noastră are avantajul de a fi orientată cu simțul răspunderii, de către partid, tocmai în sensul dezvoltării resurselor ei creatoare, prin eliminarea oricăror rămășițe de închistare, formalism, dogmatism, în direcția legăturii inseparabile cu viața sub toate aspectele ei concrete, în sensul concordanței dintre politic și filosofic, dintre politic și etic. Este un fapt a cărui importanță capitală nu poate scăpa nimănui, cu atît mai puțin celor chemați să educe generațiile tinere și adulte în spiritul ideilor și idealurilor socialiste, întruchipate în filosofia, ideologia, programul și politica partidului nostru.

Scanned with OKEN Scanner

Orice educator care se identifică cu profesia, considerînd-o nu o slujbă oarecare, ci o misiune socială de mare răspundere, știe din experiență că în procesul instructiv-educativ decid atît conținutul de idei pe care îl transmite, adevărul lor, cît și *puterea de convingere* ce le-o imprimă personalitatea profesorului. Aceasta este cu atît mai valabil în cazul disciplinelor umaniste, filosofice și al celor din domeniul științelor sociale.

Misiunea educatorului este împlinită cu adevărat numai atunci cînd el izbutește să *formeze convingeri* științifice, filosofice și politice statornice, *un stil*, o metodă de gîndire și interpretare justă a tezaurului ideologic-cultural, național și internațional pe care societatea socialistă l-a pus cu generozitate și nelimitat la îndemîna tinerelului, a întregului popor. Criteriul de însușire a concepției despre lume și viață a clasei muncitoare va fi, astfel, capacitatea fiecăruia de a distinge, în forul său interior, valorile autentice de pseudo sau nonvalori în literatură, film, teatru, în ideologie, știință, de a respinge prin mecanismul *convingerilor* interioare profunde, ideile, mentalitățile retrograde, de a milita el însuși cu pasiune pentru o cultură socialistă angajată.

Să spui *convingeri profunde* înseamnă a te exprima pleonastic ; adevăratele convingeri sînt întotdeauna profunde, trăiesc în straturile cele mai adînci ale conștiinței umane.

Mașina de calcul electronic a fost înzestrată de om cu gîndire — logică operațională — bătînd în rapiditate, precizie și volum pe creator. Poate că mașina va fi înzestrată și cu simțuri. Și acestea sînt modelabile, transplantabile. Ceea ce nu se poate transplanta mașinii, credem noi, sînt CONVINGERILE.

Procesul formării convingerilor e mult mai complicat decît accesul la idei și cunoștințe. Cunoștințele — inclusiv cele filosofice — le găsește fiecare, cu relativă ușurință, în cărți, tratate, cursuri, manuale, dicționare și le poate „împrumuta“ de acolo. *Convingerile nu se pot împrumuta*, ele se formează, se sădesc în procesul relației interper-

nale inedite, particulare între dascăl și elev, în raporturile complexe dintre teorie și viață.

Ideile, cunoștințele pot fi însușite cu relativă ușurință și pe calea rutinieră a memorării, a învățăturii pe de rost. Convingerile însă nu pot fi formate niciodată în acest mod. Ele cer un atașament în același timp logic, rațional și afectiv. Dar oare elementele afective pe care convingerea le angajează activ nu tulbură, nu devalorizează ideea rațională, adevărul obiectiv ce-l conține? Bineînțeles că aceasta nu se întîmplă decît în cazurile cînd ideile însăși sînt iraționale sau sînt prejudecăți, iar pasiunile sînt împinse în zonele umbroase și irespirabile ale fanatismului.

În vreme ce ideea e doar *virtualitate* de angrenare, convingerea e angajare nemijlocită, *opțiune* filosofică, ideologică, politică, estetică, etică și cetățenească deplină, definitivă. Dacă ideile și cunoștințele se adresează diferitelor părți componente ale personalității umane și în consecință o angajează parțial și uneori temporar, convingerile se adresează personalității *totale*, reprezintă liantul elementelor ei constitutive, o angajează integral și pe termen lung, modelîndu-i întregul sistem de opinii și comportări, conferind acestora coerență și stabilitate. De aceea, în convingeri — acest metal prețios, inoxidabil al spiritului uman, al minții și inimii sale în același timp — identificăm *funcția de integrare a personalității*.

Convingerile generează nu ambiții, ci idealuri și sînt alimentate, la rîndul lor, de energia acestora. Convingerile pun în mișcare resorturile profunde ale personalității, adică creativitatea și originalitatea ființei umane.

Ideile pot fi pur și simplu înșiruite, etalate și „scoase la paradă", ba chiar și mimate, caricaturizate, pe cîtă vreme convingerile nu pot fi decît profesate, înfăptuite fără ostentație, zgomot și fast, cu calm, perseverență, sinceritate și încredere nestrămutată.

Premisa fundamentală a transformării cunoștințelor filosofice, ideologice, politice, etice și estetice marxist-leniniste în *convingeri* corespunzătoare, adică în convingeri-criterii de gîndire și acțiune, este ca *cel ce le transmite să fie el însuși realmente convins de adevărul lor profund*, de valoarea lor umanistă militantă,

Scanned with OKEN Scanner

să fie *capabil de a insufla viață ideilor*, de a le preface în comportament personal și social.

Misiunea socială a instituțiilor de învățămînt și cultură, respectiv a slujitorilor lor, constă în transmiterea de cunoștințe exacte din domeniul științelor naturii, umaniste, sociale, filosofice, *dublate întotdeauna de convingerea* privind rostul și funcția socială a acestora. Numai astfel conceput, învățămîntul filosofic și ideologic, atît pentru tineret cît și pentru adulți, va evita rebutul în „producția" sa, va asigura profilaxia socială față de papagali și demagogi, care atunci cînd se manifestă activ provoacă mult rău societății socialiste, procesului de perfecționare a ei.

PROLIFERAREA CONVINGERILOR COMUNISTE

Activitatea amplă și intensă de perfecționare a sistemului nostru social — obiectiv major al politicii partidului — implică o ordine de priorități. Desigur, prioritare sînt și rămîn sarcinile dezvoltării bazei tehnico-materiale a socialismului, ale perfecționării organizării și conducerii planificate a economiei naționale, sporirii productivității muncii sociale, creșterii venitului național. Dar însăși realizarea acestor sarcini din sfera existenței materiale a societății este privită de partidul nostru într-un raport de interdependență dialectică cu împlinirea la un nivel calitativ superior a unei alte funcții esențiale a societății socialiste : educarea comunistă a maselor, a tinerei generații. În condițiile actuale și în perspectiva societății socialiste multilateral dezvoltate, între obiectivele prioritare se include și munca educativă concepută ca o acțiune permanentă de transmitere, însușire și realizare în practica socială a concepției comuniste de viață, al cărei nucleu îl constituie ideologia marxist-leninistă, gîndirea filosofică materialist-dialectică și istorică.

Scanned with OKEN Scanner

„La baza întregii noastre activități ideologico-educative — a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu la Conferința Națională a partidului — *așezăm materialismul dialectic și istoric, atotbiruitoarea învățătură marxist-leninistă... O sarcină de primă importanță a partidului nostru este înarmarea poporului cu concepția științifică despre viață a clasei muncitoare — materialismul dialectic și istoric, cu știința și cultura cea mai avansată. Trebuie să acționăm pentru a făuri un om cu cunoștințe multilaterale, capabil să înțeleagă, să interpreteze și să folosească just legile obiective ale dezvoltării sociale în fiecare etapă a evoluției societății, să acționeze cu fermitate pentru transformarea revoluționară a lumii.“*

Cugetarea marxist-leninistă, îmbogățită și înmlădiată continuu după cerințele vieții, ale practicii, și-a dovedit capacitatea de a cuceri și dinamiza mințile celor mai avansate și largi forțe sociale ale contemporaneității : muncitori, țărani, intelectuali, tineri etc. Marea forță transformatoare a ideilor și idealurilor socialismului și comunismului stă atît în caracterul adînc popular al intereselor și năzuințelor cărora le dă expresie, cît și în caracterul științific și stimulator al adevărurilor pe care le formulează. Spre a-și realiza destinul revoluționar, aceste idei și adevăruri *trebuie să devină parte componentă a conștiinței socialiste vii a milioane de oameni, să se metamorfozeze în convingeri.* Esența muncii educative a maselor se află tocmai în acest proces de făurire, călire și afirmare viguroasă a convingerilor comuniste.

Conștiința socialistă constituită din datele, informațiile și valorile culturale, tehnice, științifice moderne, structurate și orientate cu ajutorul sistemului de criterii și principii filosofico-ideologice și politice marxist-leniniste, reprezintă, atît pentru societate, cît și pentru personalitate, o sursă de energie creatoare, de perfecționare și autoperfecționare. Această funcție dinamizatoare, transformatoare, o realizează împreună toate elementele constitutive ale conștiinței socialiste : pregătirea și etica profesională, atitudinea socialistă față de muncă și proprietatea comună, respectul legilor și normelor de con-

Scanned with OKEN Scanner

viețuire socială, atașamentul activ față de partid și stat, patriotismul și internaționalismul socialist, adversitatea față de influențele ideologice retrograde, față de concepțiile și mentalitățile înapoiate etc.

Cu scopul atît de a sintetiza, cît și de a generaliza în întreaga viață socială, în toate relațiile dintre oameni, principiile nobile ale socialismului și comunismului, Conferința Națională a P.C.R. din 1972 a elaborat și supus dezbaterii publice *„Proiectul de norme ale vieții și muncii comuniștilor, ale eticii și echității socialiste"*. Dezbaterea și mai ales transpunerea în viață a principiilor de etică și echitate socialistă și comunistă va exercita neîndoielnic o puternică influență nu numai asupra comuniștilor și uteciștilor, dar și asupra conștiinței tuturor cetățenilor țării, căpătînd forța unui adevărat COD MORAL-POLITIC al vieții și activității întregului popor.

Prin însăși conținutul ei, conștiința socialistă are o structură rațională științifică și finalități profund umaniste. Caracterul rațional-științific nu exclude elementele afectiv-volitive, căci prin intermediul acestora, în procesul practicii sociale, ideile și idealurile socialiste se cristalizează în convingeri, se materializează în fapte. De unde rezultă că *principalul în munca de educație comunistă* a tineretului, ca și a adulților, *este, pe lîngă comunicarea ideilor, acțiunea de transformare a lor în convingeri comuniste*. Ideile — oricît de adevărate și valoroase ar fi — rămîn inerte și ineficace dacă nu devin convingeri.

Aflate într-o inseparabilă comuniune și comunicare, ideile și convingerile comuniste sînt purtătoare ale sistemului de criterii și valori filosofice, social-politice, etice și estetice proprii ideologiei și activității practice a clasei muncitoare, a partidului ei. Victoria revoluției și construcției socialiste, schimbările calitative în baza și structura societății, perspectivele luminoase ale societății socialiste multilateral dezvoltate au generat și întrețin focul viu al convingerilor în justețea acestor idei și idealuri întruchipate în politica partidului nostru comunist. Generalizate prin procesul educativ și în sfera prac-

Scanned with OKEN Scanner

ticii sociale cotidiene, aceste convingeri sînt o forță motrice a dezvoltării sociale, factor de mobilizare a maselor la opera de perfecționare a activităților și relațiilor socialiste, a conducerii vieții sociale.

ANGAJAREA DEFINEȘTE PERSONALITATEA

Practica arată că dacă filosofia marxist-leninistă este înfățișată ca o sumă de cunoștințe încheiate, ca definiții și clasificări rigide și nu ca *un sistem viu de idei și convingeri, ca o metodă de gîndire și interpretare a fenomenelor vieții, ca ansamblu închegat de criterii revoluționare și de valoare umanistă care solicită activ și întotdeauna individualitatea creatoare,* atunci efectul educativ e contrar celui așteptat și dorit. Desigur că, intrată în labirintul întortochiat sau sertărașele întunecate ale unui spirit obtuz, preceptele filosofiei marxist-leniniste mucezesc, ajung canoane și dogme, etalon milimetric de „măsurare", adică de amputare a tot ce este viu, nou, original. Nu aceasta este vocația filosofiei marxiste și a actului de răspîndire a ei în mase.

Vocația filosofiei noastre este de a oferi *instrumente de cercetare și interpretare,* spațiul necesar pentru activitatea spirituală *independentă* a fiecăruia, menită să contribuie la clarificarea problemelor fundamentale în domeniul științei, culturii, vieții politico-sociale și personale, pentru a influența rezolvarea lor pozitivă. Predarea filosofiei, ca și activitatea filosofică propriu-zisă sînt acte sociale de mare răspundere, tocmai datorită influenței pe care concepția despre lume o exercită asupra conștiinței maselor de tineri, asupra vieții sociale de zi cu zi, asupra politicii, artei, educației, moralei.

Responsabilitatea față de viitorul națiunii noastre socialiste, față de destinele științei și culturii, față de pro-

Scanned with OKEN Scanner

filul intelectual, spiritual-ideologic al tineretului obligă totodată filosofia și cultura noastră și pe propagatorii ei în mase tinere sau adulte să nu fie indiferenți față de imixtiunea unor idei străine marxismului, să nu trateze cu superficialitate, prin etichetări sau ocoliri, influența acestora asupra conștiinței unor oameni de diferite vîrste sau profesii. Dezbaterea și combaterea la obiect, în cunoștință de cauză a curentelor de idei nemarxiste și mai ales antimarxiste contemporane, a autorilor la modă în Apus, limpezimea și aprecierea științifică a punctelor de vedere diferite din filosofia marxist-leninistă însăși sînt o condiție a creșterii puterii sale de convingere asupra conștiinței tuturor oamenilor, asupra activității lor sociale practice în sensul cerut de obiectivele făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate.

Clarificările ideologice, teoretice și politice sînt o premisă a unor izbînzi în ordinea practicii, *dar nu izbînda însăși*. Efortul pentru ca ideile să devină la *toți și în toate cazurile* convingeri este o cerință a cărei realizare nu ține de o campanie sezonieră și nici de un „marș triumfal".

Problematica gîndirii marxist-leniniste este viu și amplu dezbătută în întreaga lume, pentru că este problematica destinului uman în lumea contemporană, lume ea însăși problematizată la extrem. Vii în filosofia marxist-leninistă sînt și rămîn modul original de abordare a problemelor cardinale ale vieții social-umane, orientarea metodologică adecvată diversității concrete ce o îmbracă această problematică, invitația (obligația) de a gîndi și regîndi în spiritul acestei concepții realitățile schimbate și în schimbare continuă, *convingerea* în justețea soluțiilor de principiu preconizate (și nu prescrise) de ea. Prin aceasta, filosofia marxist-leninistă se opune sistemelor filosofice idealiste, care cedează iraționalismului, cochetează cu fideismul sau se identifică cu el, promovează conservatorismul, cultivă neîncrederea în om și în perspectivele sale.

Scanned with OKEN Scanner

OBIECTIVISMUL — VEHICUL AL NEADEVĂRULUI

Unii înțeleg încă greșit, unilateral lupta ideologică, transplantează artificial „coexistența" în sfera ideilor și profesează variante diferite ale obiectivismului, care, după cum se știe, nu are nimic comun cu esența militantă a filosofiei și ideologiei marxist-leniniste a partidului nostru. Printre aceste variante unii practică ocolirea aprecierilor filosofico-ideologice de fond și fără echivocuri asupra unor curente de idei, opere sau autori cu activitate contradictorie ; alții preferă ambiguitatea, sau eclectismul ; alții formulează ideile în termenii rarefiați ai speculației, lăsînd la o parte dimensiunile concrete ale realităților social-politice. În sfîrșit, unii, cuprinși de o ciudată amnezie ideologică, decupează și prezintă de sine stătătoare elemente dintr-o concepție, operă, curent de idei, ca și cum acestea n-ar fi angrenate într-o cultură definită, n-ar fi produsul unui context social-istoric și de clasă *concret*, ca și cum n-ar fi exercitat sau n-ar continua să exercite o influență ideologică precisă. Aceste decupări, contrare dialecticii istorice obiective, desfigurează tabloul real și contradictoriu al lumii ideilor din trecut și din prezent, induc în eroare pe cei neavizați, provoacă confuzii regretabile, care, apoi, solicită multe eforturi pentru a fi risipite.

Spre deosebire de obiectivitatea științifică, sinonimă cu multilateralitatea și partinitatea, obiectivismul a fost și continuă să fie *unilateralitate, vehicul al neadevărului*, fard pe obrazul plin de riduri al unei partinități ce nu-și vrea recunoscută bătrînețea.

E cazul să reamintim imposibilitatea de principiu și practică a neutralismului filosofic, ideologic și politic, ca și ideea, atît de adesea confirmată în practică, potrivit căreia *orice sistem de gîndire filosofică este platforma de lansare a unor concepții și programe social-politice*, a unor atitudini exprese sau implicite față de problemele sociale de bază ale lumii contemporane. Spiritul combativ față de ideile străine și influența lor asupra diverselor sfere ale vieții sociale reprezintă o cerință firească,

Scanned with OKEN Scanner

obiectivă, a progresului social în ansamblu, căreia partidul nostru i-a dat o expresie clară în programul adoptat de Plenara din noiembrie 1971. „Lupta fermă împotriva concepţiilor retrograde din vechea societate, împotriva obiceiurilor şi moravurilor care poartă amprenta modului de viaţă burghez, eliberarea omului de tarele morale ale trecutului, de consecinţele gravelor deformări spirituale produse de ideologia şi compartimentul claselor exploatatoare, constituie, de aceea, o latură esenţială a activităţii politice de educaţie socialistă a oamenilor muncii din patria noastră“ — subliniază *Programul P.C.R. pentru îmbunătăţirea activităţii ideologice, ridicarea nivelului general al cunoaşterii şi educaţia socialistă a maselor*. Filosofia materialist-dialectică şi istorică, datorită conţinutului ei critic şi revoluţionar, are darul de a dezvolta, la cei ce şi-o însuşesc, *spiritul combativ, critic*, de a imprima acestuia un *sens constructiv*, activ, transformator, revoluţionar. Nu la contemplare şi pasivitate, ci la cunoaştere profundă şi acţiune eficace, militantă îndeamnă întreaga noastră concepţie filosofică şi social-politică.

Ea conturează o tablă de criterii şi valori în *aprecierea* fenomenelor, proceselor, evenimentelor realităţii, lăsînd individualităţii inteligente şi căutătoare de adevăr şi certitudini *cîmp larg de manifestare a propriei personalităţi*. Materialismul dialectic şi istoric dă posibilitate celui ce-l însuşeşte creator să capete criterii clare cu ajutorul cărora să poată judeca *singur* fenomenele vieţii, realitatea înconjurătoare.

CONVINGERI CONSECVENT ATEISTE

Filosofia marxist-leninistă structurează pe baze ştiinţifice, raţionale, realiste şi umaniste *concepţia generală despre lume* a fiecărui tînăr. Fiind nucleul teoretic al concepţiei despre lume a clasei muncitoare şi a partidului ei, filosofia materialist-dialectică şi istorică oferă armătura de fapte şi argumente pentru o *viziune*

Scanned with OKEN Scanner

ateistă despre natură, univers, societate, om. Concepțiile mistice, fataliste care dezarmează pe om în lupta vieții, îi amorțesc energiile, sînt la antipodul concepției filosofice marxist-leniniste. Avînd solide puncte de sprijin pe pămînt și în universul material, conștient de uriașa forță a științei și tehnicii, pe care a dezvoltat-o, eliberat de stihiile naturii, dar și de cătușele spirituale ale religiei, omul modern al secolului al XX-lea este prin definiție ateu. Există o coincidență deplină între postulatele filosofiei materialist-dialectice și nevoile spirituale ale omului modern, setea sa de a afla răspunsuri convingătoare la problemele fundamentale ale existenței.

Fără a fi propriu-zis teoretizată, a căpătat la noi o oarecare circulație ideea falsă și dăunătoare a unui misticism „nevinovat" sau „acceptabil", a unei presupuse și tacite compatibilități între ideile filosofice, științifice materialist-dialectice și practicile (purtătoare de prejudecăți) religioase.

E un lucru la limita absurdului.

Orice materialism, chiar și cel clasic, metafizic, cu atît mai mult cel modern — dialectic și istoric — este diametral opus atît ideilor cît și practicilor mistice.

Ce mai poate rămîne din concepția materialistă, pusă pe picior de „pașnică coexistență" cu cortegiul tulbure al ideilor creaționiste, aflate la antipodul științei contemporane? Nimic altceva decît fațada, declarativismul adică, goală-goluță, tocmai lipsa convingerilor materialist-științifice.

Trebuie să apară clar oricui, cu atît mai mult celor chemați să facă educație tineretului și adulților, să promoveze bazele filosofice ale conștiinței socialiste, că *materialismul dialectic și misticismul se exclud reciproc.*

Prin conținut și mesaj *filosofia marxistă este ateism militant.* „Comunismul începe din capul locului cu ateismul" — scria Marx încă în 1844. Unul dintre scopurile de bază ale educării ideologice și filosofice a tineretului, unul dintre criteriile răspîndirii marxismului în mase este tocmai *eliminarea* treptată, dar fermă, *prin convingere* a prejudecăților, mentalităților mistice chiar în cele mai „nevinovate" sau „acceptabile" forme sub care s-ar înfățișa în viața societății noastre socialiste.

Scanned with OKEN Scanner

Concepută ca purtătoare de adevăruri esențiale, fără ca acestea să fie imuabile, filosofia și științele sociale marxiste cultivă *convingerea* în forța socială, ideologică, politică și morală a adevărului al cărui purtător revoluționar e clasa muncitoare, partidul comunist. „Științele sociale — accentua tovarășul Nicolae Ceaușescu la Conferința Națională a cadrelor didactice — trebuie să abordeze cu îndrăzneală procesele lumii contemporane, *să răspundă nemijlocit și convingător* aspirației legitime a tineretului de a înțelege, de a cunoaște. ... Ideologia noastră trebuie să contribuie la formarea gîndirii creatoare a noilor generații, să stimuleze *pasiunea pentru adevăr în știință și viață*, să contribuie la dezvoltarea cunoașterii, pe baza generalizărilor rezultatelor practicii și a noilor cuceriri științifice, a fenomenelor relevate de dezvoltarea socială contemporană".

Adevărul este, trebuie să fie, cel mai puternic aliat al noii societăți : adevărul filosofic, adevărul științific, adevărul politic și juridic, adevărul artistic. Chiar dacă nu face totdeauna și tuturor plăcere, adevărul face mult bine ; el este vehicul principal al progresului social. Căci el este inteligibil, este prin el însuși convingător și dinamizator.

Atelierul de foc în care adevărul se dezvăluie iar convingerile se formează, se călesc și se afirmă este, pe de o parte, forul discuțiilor vii, al schimburilor de opinii în cadrul dezbaterilor de idei purtate de pe pozițiile și cu ajutorul concepției despre lume, viață și cultură a clasei muncitoare, a partidului nostru comunist. În urma dezbaterilor totdeauna se modifică imaginea inițială simplificată : ceea ce apăruse liniar și simplu, rezultă, după dispută, a fi multilateral și complex, și adesea ceea ce la început păruse „nou" și „profund" se dovedește pînă la urmă vechi și superficial.

Cei care n-au izbutit încă să se elibereze de mentalitățile și practicile cultivate în trecut consideră „nejust", dăunător să ia în discuție autori, opere și idei ce se pre-

Scanned with OKEN Scanner

zintă ca o alternativă a filosofiei marxist-leniniste, neînțelegînd că într-adevăr *nejust și dăunător este tocmai să le ignorezi, să te prefaci că nu există*, să nu le discuți și combați deschis cu *argumente* teoretice și faptice, lăsînd astfel să circule în voie idei sau frînturi de idei străine dar aureolate cu false calități tocmai din cauză că nu se întreprinde discutarea lor *publică*, atacarea lor frontală, directă. E poate cazul s-o repetăm : marxism-leninismul este o filosofie care nu are a se teme de confruntări critice ca alte curente de idei, diferite sau opuse, la lupta „la scena deschisă" cu acestea. *Actul confruntării e act de afirmare amplă, pasionată, cultă, convingătoare a propriei noastre concepții despre lume.*

Resursele de argumente științifice, raționale, convingătoare de care dispune filosofia marxist-leninistă nu se epuizează cu una, cu două, și nici nu se reduc la un stoc de formule șablon. Formulele soluționează probleme în fizică și chimie, dar nu în filosofie și ideologie. Numai niște „dascăli de hîrtie" (cum spunea tot Arghezi), numai acei ce nu frecventează *la sursă* filosofia marxist-leninistă, sînt rupți de viață sau sînt lipsiți de har, mai pot încă înfățișa și „propaga" ideile ei în formule simplificatoare, în propoziții anoste, inexpresive, și deci neconvingătoare.

Locul unde se afirmă adevărul și se formează convingerile este, pe de altă parte, *„atelierul" vieții*, al confruntării ideilor cu faptele, cu acțiunile indivizilor, ale grupului, ale colectivității. Abia aici se constată autenticitatea și sinceritatea, forța ideilor și convingerilor cu valoare de adevăr. Disponibilitatea față de dezbateri și mai ales față de severele examene ale practicii — element esențial al democratismului socialist — este o trăsătură definitorie a militantului activ pentru ideile socialismului și comunismului.

Omul de convingeri — și numai omul de convingeri — impune stimă și respect, se bucură de prestigiu, autoritate și influență.

Comunistul, indiferent în care dintre eșaloanele constructorilor socialismului se află, indiferent la ce nivel își desfășoară activitatea, este în primul rînd un om al convingerilor politice, filosofice, etice marxist-leniniste și al

Scanned with OKEN Scanner

practicilor corespunzătoare acestor idei. El este un om viu, *un om printre oameni* (ar spune Camil Petrescu), care în mod deliberat și-a asumat *răspunderea* de a construi practic împreună cu oamenii, *prin ei* și *pentru ei* noua societate. El nu-și atribuie misiuni mesianice, ci sarcini profund omenești. Identificarea cu ele este esențială. Chemat să contribuie la transpunerea în viață a unui ideal social-politic și filosofic umanist, el trebuie să-l facă *prezent și activ* în mințile și inimile unor mase tot mai largi de oameni nu prin metode administrative, ci exclusiv prin mijloacele inefabile ale convingerii.

Căci, așa cum spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu „fiecare membru de partid, la locul său de muncă, trebuie să fie un activist, un luptător pentru înfăptuirea liniei politice-generale a partidului nostru, pe care să o înțeleagă, să știe să o explice, *să-i CONVINGĂ* și pe alții de justețea ei".

Devenite convingeri, ideile filosofice și social-politice marxist-leniniste structurează, direcționează și omogenizează, fără a uniformiza, întreaga activitate spirituală și practică a omului. În felul acesta ideile încetează să fie ceva exterior ființei intelectuale a omului, devin parte componentă a *conștiinței de sine*, surse interioare inepuizabile de energie creatoare, „consilieri" omniprezenți în toate împrejurările vieții.

Intrate sub forma convingerilor în structura intimă a conștiinței, ideile vor fecunda noi idei, ceea ce constituie funcția de bază a filosofiei marxiste, tot astfel cum o funcție esențială a ei o reprezintă formarea criteriilor de judecată, de conduită, de selecție și de decizie nu numai pe tărîmul ideilor filosofice, dar și pe acela al științelor, politicii, culturii, educației, pe terenul ansamblului de relații pe care le stabilește omul societății noastre socialiste în colectivitățile în care trăiește, acționează, gîndește, creează.

Scanned with OKEN Scanner

PLĂMĂDIREA CONȘTIINȚELOR TINERE

Orice societate — cu atît mai mult societatea socialistă făurită și dezvoltată în mod conștient — are sarcina fundamentală de a realiza procesul de integrare și adaptare a membrilor ei la sistemul de norme și valori social-politice, filosofice, ideologice, etice și estetice proprii. Educarea politică-ideologică, cetățenească a maselor de tineri, transmiterea și asimilarea cunoștințelor tehnice-științifice și culturale de bază reprezintă unul din factorii esențiali de omogenizare socială a societății noastre socialiste, aflată pe calea dezvoltării ei multilaterale, atît sub raport material cît și spiritual.

Iată de ce nu numai cercul, destul de larg și diversificat al celor investiți, direct sau indirect, cu nobila misiune de educatori, dar *întreaga* noastră societate este unanimă în recunoașterea responsabilității excepționale a actului educativ în genere și în special a formării tineretului în spiritul ideilor și idealurilor socialismului.

„În concepția noastră — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat la Congresul al X-lea al P.C.R. — *educația socialistă, conștiința socialistă implică atît cunoașterea temeinică a ceea ce este valoros în domeniul culturii, științei și tehnicii contemporane, stăpînirea deplină a profesiunii, cît și însușirea concepției filosofice despre lume și societate a partidului nostru — materialismul dialectic și istoric — formarea unei atitudini cetățenești înaintate... Factorul principal de educație a cetățenilor, a întregii societăți în epoca noastră este școala — principalul canal de difuzare a științei și culturii, de îmbogățire a minții, de modelare a caracterelor și formare cetățenească a tinerelor generații. Școala*

trebuie să dea societății atît buni specialiști cît și cetățeni înaintați cu un orizont larg, cu spirit de inițiativă, cu o minte receptivă la tot ce e nou și avansat, cu un înalt spirit de responsabilitate față de îndatoririle sociale".

Sînt precizate aici nu numai mijloacele, dar și *rezultatele* ce trebuie obținute în munca de educație comunistă a întregului tineret.

IMPLICIT SAU EXPLICIT ?

În directă legătură cu aceasta s-a pus problema dacă educația social-politică și cetățenească a tineretului trebuie să aibă un caracter *implicit sau explicit.*

Orice acțiune educativă — iar educarea politică-ideologică și moral-cetățenească a tinerilor în cadrul școlii și în afara ei este o parte integrantă a ansamblului procesului instructiv-educativ — are un caracter *deliberat*, conștient și prin urmare *explicit*. Aceasta înseamnă că educatorii, urmărind deliberat infuzarea unor idei și idealuri socialiste, unor convingeri moral-politice revoluționare și unor criterii corespunzătoare de comportare, vor lua cu strictețe în considerare particularitățile de vîrstă ale celor educați, capacitatea lor apreciativă, precum și asocierea elementelor intuitive și afective care asigură, în ultimă instanță, succesul muncii de educație comunistă.

Nu trebuie confundate *intenția* și *scopurile* educatorului, care sînt în mod obligatoriu *explicite*, cu elementele care vehiculează idei și criterii de natură politică-ideologică și care pot fi și *implicite*.

Astfel, aproape fiecare obiect de studiu din școală — începînd de la matematică și terminînd cu geografia și istoria — oferă *implicit* — dacă sînt prezentate și interpretate adecvat — numeroase elemente de educare socialistă, de conturare a concepției materialist-dialectice despre lume, de cunoaștere și apreciere de către tineri a realizărilor orînduirii socialiste pe toate planurile, de reflecție asupra deosebirilor calitative între socialism și capitalism, de activare și angajare a tineretului în acțiu-

Scanned with OKEN Scanner

nea socială practică, transformatoare. De aici mai rezultă o orientare esențială în procesul formării conștiinței socialiste autentice, adică participative : *îmbinarea dintre învățătură și muncă, dintre cunoștințe și deprinderi practice, dintre instrucție științifico-tehnică și conștiință socialistă militantă*. E sensul fundamental, dat de partidul nostru muncii de formare a tineretului : *educația prin muncă și pentru muncă de folos social*. „La baza întregului proces educativ de formare a omului nou — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea la plenara C.C. al P.C.R. din noiembrie 1971 — trebuie să așezăm *munca, învățămîntul, știința* ca factori primordiali ai activității umane, ai progresului societății omenești".

UN PROCES DIRIJAT, CONȘTIENT

Dar faptul că modul cum sînt prezentate cunoștințele de matematică, fizică, chimie, științe naturale, geografie, istorie și limba română asociază implicit elemente de orientare și apreciere cu caracter ideologic și politic nu înseamnă că acestea pot forma numai prin ele însele bazele conștiinței și comportării socialiste a tinerilor, sau că educarea politico-ideologică propriu-zisă s-ar realiza *„de la sine"*. Căci aceste elemente implicite sînt în primul rînd disparate. În al doilea rînd, cu excepția unor materii ca limba română și istoria sau geografia patriei, însușirea celorlalte materii se prevalează de raționamente și memorizări, lăsînd de o parte numeroși factori afectivi prin intermediul cărora se pot fixa orientări de natură ideologică și politică. Iată de ce nu numai activitatea noastră ideologică și politică, teoretică, dar și cea educativă se cere a fi desfășurată în mod conștient, continuu, cu multă răbdare, pricepere și mai ales cu interes și convingere, sinceritate și căldură omenească față de care tinerii manifestă o sensibilitate cu totul aparte.

Printr-o serie întreagă de verigi intermediare, în special intuitive și afective, chiar elevilor din primele clase

Scanned with OKEN Scanner

li se pot forma atitudini și comportamente în spiritul grijii față de avutul obștesc, respectiv față de proprietatea socialistă, al respectului și dragostei față de munca productivă și față de toți cei ce muncesc, spiritul colectivist precum și atitudini de neîncredere în superstiții sau forțe supranaturale. Acestea, împreună cu multe altele, constituie *nuclee* educative ideologico-cetățenești, nuclee care pot fi ulterior amplificate și consolidate rațional printr-o acțiune propriu-zisă de formare a tuturor datelor fundamentale ale conștiinței socialiste, desfășurată în școală, în organizațiile U.T.C., prin sistemul învățămîntului politico-ideologic, prin participarea *directă* la acțiuni de interes obștesc (muncă patriotică), prin cunoașterea amănunțită atît a trecutului istoric al patriei cît și a marilor realizări din perioada construcției socialiste pe plan național și local.

Programul de educație comunistă a maselor, adoptat de Plenara C.C. al P.C.R. din noiembrie 1971, trasează tuturor factorilor educativi sarcina de a pune un mai mare accent pe cunoașterea de către tineret a trecutului de luptă al partidului și poporului, de a prezenta permanent stările de lucruri din trecut, de a reaminti cum a trăit clasa muncitoare, tineretul în trecut, de a înfățișa veridic stările de lucruri din lumea capitalistă, soarta grea a tinerilor din lumea burgheză.

CENTRUL DE GREUTATE

Privită ca verigă a întregului proces instructiv-educativ, formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a tineretului este deosebit de complexă necesitînd participarea conștientă și mai ales armonioasă, convergentă a școlii, a familiei, a organizației U.T.C., a mijloacelor mass-mediei etc.

Centrul de greutate al acestei acțiuni educative continue și, totodată, combative cade pe *formarea convingerilor* politice, filosofice, științifice, etice și estetice inspirate

Scanned with OKEN Scanner

de ideologia marxist-leninistă a partidului nostru. Orice tendință de declarativism și formalism searbăd trebuie să fie evitată în procesul de educație comunistă a tinerilor, deoarece duce la efecte contrare celor dorite.

Sensul muncii de educare ideologică-cetățenească este nu de a determina pe tineri să reproducă papagalicește cerințele cărora un membru al societății socialiste este dator să le facă față, ci de a-i convinge să acționeze ei înșiși, independent, la „comanda" propriei conștiințe în conformitate cu aceste cerințe.

Nu trebuie pierdut din vedere că influența propriu-zisă ideologică se exercită asupra tineretului pe variate canale, începînd de la familie și terminînd cu sistemul comunicațiilor de masă. Nu în toate cazurile acestea se armonizează deplin cu influența educativă a școlii și a organizației U.T.C.

De natură ideologică este, de pildă, educația în spirit religios primită de unii copii și tineri în sînul familiilor lor, cum tot ideologică e și educarea în spiritul egoismului, al carierismului, al desconsiderării sarcinilor obștești etc. Iată de ce *caracterul activ, combativ, militant ține de însăși esența educației politico-ideologice în spiritul socialismului*, așa cum a definit-o, de altfel, *„Programul P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și educația socialistă a maselor, pentru așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste"*.

O parte integrantă a activității politice-educative a partidului, a organizației U.T.C., o constituie combaterea cu mai multă fermitate, perseverență și putere de convingere a concepțiilor și prejudecăților mistice aflate într-o flagrantă contradicție cu formația științifică laică și cu marile cuceriri ale rațiunii științifice și social-politice contemporane.

Tînărul nu poate avea în același timp „două conștiințe" — una ateist-științifică și alta mistic-religioasă, una pătrunsă de idealurile colectivismului și întrajutorării prietenești și alta istovită de egoism.

Formarea unei concepții, a unei viziuni unitare, omogene și înaintate, materialist-dialectice asupra lumii, în

Scanned with OKEN Scanner

acord cu datele științelor și cu orientarea spre înțelegerea profundă a necesității de a îmbina interesele particulare cu cele generale reprezintă sarcini majore ale procesului *explicit* de dezvoltare a conștiinței socialiste în rîndurile tineretului.

Sîmburele concepției generale despre lume se formează la această vîrstă. Concepția despre lume se structurează în toate componentele personalității și se manifestă în întregul sistem de atitudini, comportamente și opinii. Iată de ce partidul nostru a pus în fața tuturor factorilor educativi, a organizației revoluționare de tineret sarcina *de a așeza întreaga activitate politică-ideologică a tineretului, de făurire a unei înalte conștiințe socialiste, revoluționare pe baza concepției despre lume și viață a clasei muncitoare — materialismul dialectic și istoric — pe baza ideologiei marxist-leniniste întruchipată în politica partidului.*

Numai însușindu-și temeinic și creator această concepție, nu ca pe o colecție de teze și citate, ci *ca o metodă* de analiză concretă, multilaterală a fenomenelor realității înconjurătoare, educatorii vor putea înțelege și soluționa practic totalitatea problemelor pe care le pune opera de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, de făurire a omului nou cu o înaltă conștiință socialistă și cu un larg orizont de cultură generală și politică.

Registrul educării conștiinței socialiste este foarte larg și bogat. Utilizarea lui eficace depinde în măsură hotărîtoare de măiestria educatorului, de capacitatea sa de influențare și convingere, de înalta sa pregătire teoretică, politică și ideologică, de valoarea exemplului său personal.

Terenul cel mai fertil și mai unitar de educare ideologică și cetățenească a tineretului îl reprezintă patriotismul socialist în inseparabilă legătură cu internaționalismul. În interdependență cu ideea și sentimentul de patrie se găsesc elementele fundamentale ale sistemului nostru socialist : statul socialist, partidul comunist, forța conducătoare și înnoitoare a societății, poporul făuritor al propriei sale istorii și al viitorului comunist, frăția dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare, bazată pe egalitate în drepturi, *munca — valoarea supremă a societății socialiste.*

Scanned with OKEN Scanner

Integrarea prospectivă, sau poate, mai bine spus, anticipativă a tineretului în structurile economice-sociale, însușirea și respectarea valorilor și normelor politice, ideologice, etice ale societății socialiste multilateral dezvoltate așază pe prim plan problematica formării și afirmării personalității la scară de masă. „Societatea pe care noi o înfăptuim — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu — și pe care dorim s-o dezvoltăm continuu, nu numai că a lichidat exploatarea omului de către om, dar asigură tuturor cetățenilor patriei condiții tot mai bune de viață materială și spirituală ; ea trebuie să asigure posibilitatea manifestării personalității fiecărui cetățean, a fiecărui om".

Munca educativă și educația prin muncă, privite ca forme fundamentale ale practicii sociale și formative, sînt instrumente eficace de realizare a acestor obiective.

RECIPROCITATEA PERSPECTIVELOR

Autorul unui sistem filosofic contestat și contestabil a formulat o propoziție care *stricto sensu* este corectă : *„Omul este capturat de un destin creator"* (L. Blaga, „Trilogia culturii", Singularitatea omului.). Dar pentru a statua acest „destin creator" filosoful abstrage pe om din *„cadrele naturaliste"*, care i se par prea brute, și îl „dezleagă" de *„țărușul istoric al unui stil"* care *„contrazice destinul creator al omului"*, plasîndu-l într-un

eterat *„orizont al misterului"* și *„într-o transcendentă revelare, ceea ce i-ar defini existența specific umană"*.

O asemenea perspectivă metafizică, spiritualistă, asupra specificului existenței umane fusese *anticipat anulată* de marile descoperiri și progrese ale științelor naturale și sociale, care împreună au pus în evidență adevărul că trăsătura specifică a speciei umane este *munca*, că în afara ei sînt pur și simplu de neconceput atît societatea, cît și personalitatea omenească.

Nu credem necesar să insistăm aici, pe larg, asupra locului și rolului excepțional pe care conceptul de muncă îl are în cadrul marxismului și asupra contribuției capitale pe care clasicii au adus-o la elucidarea implicațiilor sale social-umane. Dar ni se pare absolut necesar să reliefăm *implicațiile sociologice, psiho-sociologice și educaționale* pe care le conține analiza lui Marx asupra procesului muncii, analiză ce inspiră azi numeroase cercetări sociologice și psihologice, cu caracter științific.

În „Capitalul", Marx caracterizează procesul de muncă drept *„o activitate îndreptată spre un anumit scop, urmărind confecționarea unor valori de întrebuințare"*, în vederea satisfacerii trebuințelor omenești, drept *„condiția generală a schimbului de materii dintre om și natură, condiția naturală permanentă a vieții omenești"*.

Ceea ce însă are o maximă importanță pentru subiectul nostru este teza lui Marx potrivit căreia, acționînd asupra naturii și modificînd-o, omul *„modifică în același timp propria sa natură"*, *„raporturile sociale în care lucrează"*.

Luînd în considerație nu numai unul sau altul din pasajele scrierilor lui Marx, Engels și Lenin, ci întregul *spirit* al teoriei și metodologiei materialist-dialectice și istorice, am putea formula cîteva enunțuri asupra corelației dintre muncă și personalitatea umană și unele considerații privind condițiile sociale și personale care facilitează sau îngreunează *educația prin muncă și pentru muncă*.

Nici munca, nici personalitatea nu sînt factori autonomi în raport unul cu altul și, desigur, *în raport cu ansamblul formației sociale respective*. Munca și personalitatea se implică reciproc sub aspect genetic, funcțio-

Scanned with OKEN Scanner

nal, educațional și axiologic (valoric). Pentru a surprinde consecințele acestor implicații reciproce, trebuie luate riguros în considerație : natura muncii, elementele componente și dinamice ale personalității, structura și esența economică, social-politică și cultural-ideologică a sistemului social.

În condiții macro și micro sociale favorabile, munca este factor de generare și realizare a personalității umane, deoarece exclusiv prin intermediul muncii se pot afirma și valoriza aptitudinile general-umane latente, se pot integra calitățile persoanei într-o structură individuală specifică, definită. „Dacă este efectuată în anumite condiții — scrie Friedmann — munca poate avea un efect pozitiv asupra personalității. În special munca ce corespunde unei alegeri liber consimțite, unor aptitudini este factor de echilibru psihologic, de structurare a personalității...". (George Friedmann și Pierre Naville, „Tratat de sociologie a muncii", p. 14). Munca este deci factor formativ și valorizator al personalității *atunci cînd și în măsura în care* oferă condiții pentru exprimarea nestingherită a tendințelor pozitive, creative profunde, de ordin intelectual, volitiv, afectiv și etic ale individului.

VIRTUȚI ȘI SERVITUȚI

Ținînd seama de virtuțile, dar și de servituțile ei și, mai ales, de cadrul social — particular și general — în care se desfășoară, munca nu poate fi socotită în orice condiții și situații ca factor educativ, formativ al personalității umane, în special a tînărului. În raport cu personalitatea, munca este bivalentă ; funcție de condiții concret-situaționale, de sistem social și cultural, ideologic, etic, ea poate constitui un factor de realizare sau, din contră, de mutilare a personalității, de alienare, fapt care se produce în proporții de masă în societatea capitalistă. *„Sub toate formele ei, munca alienată poate antrena degradarea și alterarea personalității"* — scriu autorii citați mai sus.

Scanned with OKEN Scanner

Iată de ce, premisa obiectivă a formării personalității este, în primul rînd, *instituirea unui sistem social-economic și politic de esență socialistă*, căci, așa cum spuneau Marx și Engels în „Ideologia germană", pentru a-și afirma personalitatea proletariatul trebuie să desființeze munca exploatată, trebuie să răstoarne statul burghez, să desființeze relațiile de producție capitaliste.

Condițiile de formare și afirmare a personalității — adică a acelei „configurații unice pe care o ia în cursul istoriei unui individ ansamblul sistemelor responsabile de conduita sa" (Filloux) sau a acelei „organizări dinamice în individ a sistemelor psihologice care determină ajustarea sa singulară la mediul său înconjurător" (Allport) — sînt atît de ordin individual, cît și social.

Studiul și înțelegerea personalității, care — așa cum am mai spus — din punct de vedere sociologic și psihosociologic include ca note definitorii creativitatea și originalitatea, nu se pot limita la cunoașterea particularităților individuale, ci trebuie să cuprindă și ansamblul de raporturi sociale concrete în care omul își desfășoară existența. Munca este una dintre modalitățile de inserție a individului în cadrul acestor relații, este factor de socializare și integrare socială.

Totodată, corelația muncă-personalitate, mai ales cînd subiecții sînt din categoria de vîrstă a tineretului, poate fi înțeleasă numai în legătură cu alte elemente cum sînt : *familia* (și educația din familie), *școala*, *orientarea profesională*, *influențarea ideologică*, *politică și morală etc.* La rîndul lor toate acestea transmit sistemul valoric-normativ al unei anumite societăți, al anumitor clase sociale etc., al unei anumite ideologii.

Iată de ce partidul nostru pune cu toată tăria în fața întregului nostru sistem educațional — școală, familie, organizații ale U.T.C. etc. — sarcina cardinală a transmiterii în marea masă de tineret a valorilor muncii productive, a respectului față de muncă și producătorii de bunuri materiale, a participării entuziaste la edificarea noii societăți oriunde aceasta are nevoie, deoarece principala beneficiară a societății socialiste multilateral-dezvoltate este tocmai tînăra generație.

Scanned with OKEN Scanner

Secretarul general al partidului nostru a subliniat în repetate rînduri ideea că educării tineretului prin muncă și pentru muncă trebuie să i se confere un caracter *ofensiv*, *eficace*, combătîndu-se și eliminîndu-se din societatea noastră socialistă orice tendință de fugă din cîmpul muncii productive, de parazitism, de indisciplină, indolență sau superficialitate.

Principiile socialiste despre muncă sînt clar formulate și în proiectul de *„Norme ale vieții și muncii comuniștilor, ale eticii și echității socialiste"*, care, în cîteva paragrafe, stipulează obligația fundamentală a membrilor de partid, a tineretului comunist de a constitui un exemplu de dăruire și pasiune în muncă, în activitatea creatoare pentru făurirea valorilor materiale și spirituale ale societății, de a lupta ferm împotriva încălcării principiilor socialiste ale disciplinei muncii, de a combate intransigent parazitismul, chiulul, superficialitatea în muncă.

Formarea, dezvoltarea și afirmarea socială a tînărului societății socialiste multilateral-dezvoltate este pur și simplu de neconceput în afara participării la munca producătoare de bunuri utile societății. Cultivarea răspunderii și a datoriei de a munci în slujba patriei, a poporului, a societății socialiste, îndeplinirea unei munci utile societății este o onoare și o obligație pentru toți cetățenii, pentru întregul tineret.

Între îndatoririle de onoare ale tineretului este participarea intensă și totală la acțiunile de muncă patriotică, care au darul de a dezvolta conștiința politică a utilității sociale a muncii, spiritul de disciplină muncitorească și solidaritate tovărășească, colectivismul, combativitatea revoluționară, dăruirea, patriotismul activ — trăsături definitorii ale tînărului societății socialiste și comuniste.

În societatea socialistă munca, și anume cea productivă, devine valoare socială supremă, criteriu de bază în aprecierea și promovarea socială. În scara de prestigiu a valorilor sociale ea deține treapta cea mai înaltă.

Transformarea muncii dintr-o valoare *socială* fundamentală într-una *personală* nu se realizează însă automat, de la sine și lin, ci *procesual*, prin intermediul educației politice-ideologice care se cere intensificată în spi-

Scanned with OKEN Scanner

ritul Programului elaborat și adoptat de partid la plenara din noiembrie 1971, a documentelor Conferinței Naționale din 1972.

LĂRGIME DE ORIZONT

Pentru ca munca să joace un rol educativ pozitiv, să contribuie la formarea și dezvoltarea personalității tînărului, în consens cu exigențele societății socialiste multilateral-dezvoltate, este necesar să intervină factori și elemente din afara sferei muncii propriu-zise, sau trebuie să lărgim considerabil sfera însăși a conceptului de muncă, integrîndu-l în acela de *praxis*.

Munca nu este o simplă acțiune, ci o *interacțiune* complexă, socialmente reglementată, avînd semnificații multiple : economice, sociologice, ergonomice, psihosociologice, etice, politice și educative. Toate aceste semnificații pot fi și sînt efectiv exprimate în conceptul marxist de praxis. Contrar afirmației sociologului și filosofului francez George Bastide, potrivit căreia acest concept ar duce la un empirism simplist în paguba unei perspective umaniste, trebuie relevată tocmai *lărgimea de orizont pe care noțiunea marxistă de praxis* a introdus-o în științele sociale și filosofice în legătură cu înțelegerea raportului dintre muncă și personalitatea umană.

Limitîndu-ne aici la semnificația de natură *psihosociologică a muncii* am putea spune că, în vreme ce, în accepțiunea sa economică, munca e legată de ideea de productivitate, randament și eficacitate, în accepțiunea psihosocială și etică, ea ne conduce spre ideea de personalitate și de raporturi interpersonale, fără ca aceasta să ne situeze la polul opus al ideii de randament.

Activitatea de muncă se desfășoară în anumite grupuri de diferite tipuri, mărimi, funcționalități, presupune existența unor motivații specifice, cooperare, coordonare, raporturi ierarhice de conducere, dirijare, control, stimularea resurselor psihologice : intelectuale, volitive, afec-

Scanned with OKEN Scanner

tive, criterii de prestigiu și de autoritate, scara mobilă a nivelului de aspirații, succes sau eșec, satisfacție sau insatisfacție, mentalități de tot felul, climat psihosocial etc.

În această ordine de idei se cere precizat că, fără a minimaliza cîtuși de puțin importanța extrem de mare a muncii ca factor educațional, rolul ei de ax central în formarea și dezvoltarea personalității, aceasta din urmă nu este „produs" exclusiv al activității de muncă. Personalitatea e rezultantă a unei constelații de factori personali și sociali, de influențe, între care educarea ideologică, politică și morală, precum și experiența practică a persoanei în cursul vieții sociale și personale au o mare pondere.

În perspectivă psihosociologică, raportul personalitate-activitate nu se limitează la sfera muncii, ci cuprinde și influențarea comportamentului în afara acesteia : în familie, în raporturile interpersonale amicale, în joc, distracție și multe alte activități umane, în primul rînd cele cu caracter social-obștesc. La rîndul lor toate aceste activități influențează comportamentul persoanei în sfera muncii propriu-zise. Evident, aceste influențe ideologice și psihosociologice pot și trebuie mai larg și mai insistent studiate.

Scanned with OKEN Scanner

Marx a avut dreptate să opună postulatului cartesian „*cuget, deci exist*“ teza materialistă „*exist, deci cuget*“.

Teza lui Marx, confirmată de științele naturale, tehnice și sociale și de o practică umană milenară, are o dublă semnificație.

Prima : conștiința are un suport, o sursă materială, natural-biologică, neuro-fiziologică, avînd ca funcție *reflectarea generalizată*, abstractă și selectivă a existenței naturale și sociale a oamenilor (termenul „*reflectare*“ nu e prea fericit, căci nu exprimă riguros capacitatea conștiinței omenești de a oglindi în mod *abstract*, generalizat, selectiv și chiar parțial, procesual, tot astfel cum același termen nu exprimă capacitatea proprie conștiinței umane de a fixa scopuri, *de a imagina* și *de a inventa* lucruri, fenomene *care nu există).*

A doua : conștiința individuală și socială exprimă mai mult sau mai puțin fidel datele esențiale ale *existenței* individuale și sociale.

Teza primordialității existenței față de conștiință este prin excelență o teză filosofică *materialistă*, dar nu *încă materialist-dialectică.*

O CORELAȚIE DIALECTICĂ

În corelație cu recunoașterea necondiționată a determinării *de ultimă instanță și mediată* a conștiinței umane (individuale și sociale) de către existență

(naturală și socială, personală și colectivă) trebuie admisă teza *independenței relative a conștiinței față de existență*, care se exprimă prin două procese diametral opuse : *rămînerea în urmă* a conștiinței față de o existență socială sau personală schimbată ; *devansarea* existenței sociale imediate de către elementele esențiale ale conștiinței — cea politică, științifică, filosofică, artistică, morală — forța de previziune (anticipare) a unor stări viitoare care *încă* nu aparțin ca atare existenței sociale, dar a căror necesitate obiectivă s-a conturat în prezent.

Sesizînd contradicțiile din structura intimă a existenței sociale capitaliste, clasicii marxism-leninismului au *elaborat* socialismul științific, au *prefigurat* elementele definitorii ale unei existențe sociale *viitoare*, au preconizat *unirea* socialismului științific (a teoriei, filosofiei, științei revoluționare) cu mișcarea muncitorească, au *conștientizat* avangarda clasei muncitoare asupra misiunii sale istorice privind schimbarea revoluționară a existenței sociale. Ideile care răspund necesităților obiective ale progresului social-uman au proprietatea de a deveni prin acțiunea conjugată a educației ideologice și a experienței o forță *materială*, adică, *acțiune* socială, *instituție* socială.

Omul de știință naturalist, care, studiind proprietățile materiei existente în natură, ajunge *să creeze* substanțe, unele *inexistente ca atare* în natură, atestă și el forța creativă a conștiinței omenești, capacitatea ei de a *devansa* existența imediată, *bazîndu-se însă pe legile ei*.

În esență este vorba despre *rolul activ* al conștiinței (politice, științifice, filosofice, artistice, morale), despre rolul ei de a *transforma* existența conform unor scopuri, năzuințe, idealuri formulate tot pe baza unor date ce provin, în ultimă analiză, din studiul realității obiective.

Pentru ca fie conștiința politică, fie cunoașterea științifică și filosofică să „devanseze“ realitățile obiective într-un moment dat, este nevoie de un șir de *premise* tot de ordin *material, obiectiv*. Prin aceasta filosofia noastră se deosebește net de concepția idealistă (obiectivă sau subiectivă) care atribuie *numai* gîndirii, conștiinței, rolul de *creator* al existenței naturale și sociale.

Scanned with OKEN Scanner

În concepția materialist-dialectică atît existența cît și conștiința au legi *proprii* (existența naturală — legi naturale obiective, existența socială — legi sociale obiective), care însă, spre deosebire de cele naturale, acționează *prin activitățile și relațiile dintre oameni*, chiar dacă masele de oameni nu dispun încă de o înțelegere și cunoaștere științifică a cerințelor acestor legi.

Partidul comunist însuși — care ia naștere ca rezultat al unor necesități obiective, al conștientizării condițiilor de existență ale proletariatului și căilor de a le schimba — este *materializarea* (instituțională și acțională) a conștiinței politice comuniste a avangărzii clasei muncitoare, întruchiparea *voinței* sale de a construi noua societate, a *spiritului ei revoluționar* potențat la maximum de *unirea* mișcării muncitorești (fapt social-obiectiv) cu socialismul științific (fapt de conștiință, ideologic).

Socialismul, ca tip nou de existență social-umană, nu apare spontan, ci ca urmare a unor necesități obiective *conștientizate* de către avangarda comunistă și apoi generalizate treptat la majoritatea membrilor societății prin munca politică-educativă. Conștiința socialistă se *materializează* la rîndul ei în *acțiunea* maselor pentru făurirea noului mod de existență mai întîi la scara socială globală, apoi într-un ritm mai lent, cu dificultăți mai mari, la scara grupurilor sociale mici (familie) și la nivel individual.

Aici ne întîlnim cu ambele fenomene menționate — *cu rămînerea în urmă a conștiinței individuale față de existența socială radical modificată*, rămînere în urmă pe care partidul ne îndeamnă să nu o fetișizăm, determinînd pe fiecare membru al societății să *conștientizeze* noua lor existență socială (raporturile de producție, raporturile politice-juridice etc.) și să acționeze conform cerințelor obiective noi ale societății socialiste ; — și cu *devansarea de către unele elemente ale conștiinței sociale, în special cea politică*, a unor date concrete, particulare ale existenței sociale și individuale ; aceasta își găsește expresia în spi-

Scanned with OKEN Scanner

ritul de dăruire, în munca pentru societate efectuată *fără plată* (muncă voluntară, activitate obștească neretribuită), în spiritul de sacrificiu față de interesele colectivității etc.; de asemenea aceasta își găsește expresie în liniile directoare, *de perspectivă* ale politicii partidului, care exprimă *necesitățile de viitor* ale existenței sociale conforme principiilor socialismului și comunismului (eliminarea deosebirilor esențiale dintre munca fizică și cea intelectuală, dintre sat și oraș etc.).

Conștiința socială, în primul rînd cea politică, nu e o simplă „oglindire", „reflectare" a existenței sociale și individuale, ci și o *prospectare* (chiar o prefigurare aproape normativă) a unei noi *existențe sociale* la a cărei creare contribuie din plin.

Iată în ce sens trebuie înțeleasă și teza lui Lenin potrivit căreia „conștiința *participă* la determinare", la crearea unor noi realități, firește în măsura în care 1) exprimă liniile obiective de evoluție ale existenței sociale; 2) cuprinde mase largi, întrunește consensul acestora, le dinamizează activitatea practică.

În etapa actuală, pe prim plan și la nivel social se pune cu tărie problema lichidării decalajelor, non-concordanței între conștiința socială a unei părți a societății față de existența socială socialistă, ceea ce nu înseamnă că activitatea de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste *se oprește* la atingerea acestui obiectiv. Concomitent și inevitabil, prin însăși natura și funcția ei socială, conștiința socialistă are calitatea (și obligația) de a devansa prezentul, de a prefigura o nouă existență socială, superioară, așa cum este ea programată în obiectivele societății socialiste multilateral dezvoltate fixate de partid pe baza unei ample și aprofundate analize marxist-leniniste originale a realităților social-economice și politice ale României și ale lumii contemporane.

Un merit deosebit al Conferinței Naționale a partidului din iulie 1972 constă în faptul că, o dată cu bilanțul activității desfășurate de la precedenta Conferință Națională din 1967 și după Congresul al X-lea, a stabilit orientările și liniile directoare pentru elaborarea prognozelor privind dezvoltarea economico-socială pînă în 1990, obiectivele fundamentale ale înaintării României pe calea

Scanned with OKEN Scanner

socialismului și comunismului. Caracterizînd sintetic esența operei de previziune și prognoză socială — ca element de bază al gîndirii politice — tovarășul Nicolae Ceaușescu a spus următoarele în Raportul prezentat la Conferința Națională :

„În elaborarea prognozei dezvoltării României pînă la sfîrșitul acestui secol se pornește de la necesitatea de a realiza un puternic avînt al forțelor de producție pe baza științei și tehnicii moderne — temelia progresului general al societății — perfecționarea continuă a relațiilor de producție și a raporturilor dintre oameni, ridicarea nivelului de trai, de cunoaștere și cultură al tuturor celor ce muncesc, adîncirea democrației socialiste, crearea condițiilor pentru participarea activă a întregului popor la conducerea țării, pentru afirmarea plenară a personalității umane, aplicarea în viață a principiilor eticii și echității socialiste, satisfacerea tot mai deplină a necesităților de viață materiale și spirituale ale întregului popor. Țelul fundamental al întregii dezvoltări a țării în perioada următoare este ridicarea patriei noastre la un înalt nivel de civilizație și bunăstare, înflorirea multilaterală a României socialiste".

Înfăptuirea de către clasa muncitoare, aliată strîns cu țărănimea și intelectualitatea, a politicii consecvent marxist-leniniste a partidului de construire a socialismului la orașe și sate a asigurat victoria deplină și definitivă a noii orînduiri în România, a creat premisele trecerii la făurirea societății socialiste *multilateral dezvoltate*. În tot ceea ce s-a înfăptuit pînă în prezent, atît în dezvoltarea economică-socială, cît și în cea cultural-științifică, găsim materializat *gradul tot mai înalt de conștiință socialistă* al maselor muncitoare, făurită și călită pe baza noii existențe sociale în procesul muncii politico-educative desfășurate de partid, ca și în însăși procesul practicii construcției noii societăți. În acest sens aprecia secretarul general al partidului nostru că *viața, desfășurarea evenimentelor — atît interne cît și internaționale — demonstrează în mod pregnant justețea liniei generale marxist-leniniste a partidului nostru, ceea ce înseamnă că avem într-adevăr o bună bază ideologică și politică.*

FACTORI PROPULSIVI

Marea forță a revoluției socialiste, vigoarea partidului comunist constă în consecvența și clarviziunea cu care realizează pas cu pas și *integral* obiectivele programatice și idealurile umanist-socialiste, învingînd greutățile, sesizînd rămînerile în urmă, ridicînd în fiecare etapă istorică masele la nivelul *înțelegerii* profunde

Scanned with OKEN Scanner

a necesităților obiective actuale și de perspectivă ale dezvoltării sociale, transformînd conștiința politică și etica socialistă într-un factor propulsiv, cu acțiune permanentă și eficace, al progresului social și individual.

Dacă în mod constant partidul a îmbinat organic — potrivit cerințelor dialecticii obiective a vieții sociale — preocuparea pentru dezvoltarea forțelor de producție, făurirea și perfecționarea bazei tehnice-materiale și instituționale a noii societăți, cu grija pentru educarea membrilor de partid, a tineretului, a maselor largi muncitoare, în spiritul concepției despre lume și viață a clasei muncitoare, *astăzi* — în condițiile trecerii la făurirea societății socialiste multilateral-dezvoltate — *împletirea factorilor obiectivi cu cei subiectivi cunoaște o etapă calitativ-superioară.*

Această nouă fază se caracterizează printr-o serie de clarificări teoretice, politico-ideologice, esențiale pentru *înțelegerea științifică* a dialecticii vieții noastre sociale actuale și de perspectivă și, pe această bază, printr-un impuls puternic dat *acțiunii* sociale — *conștientă* de importanța și valoarea *scopurilor* urmărite, de natura și eficacitatea *mijloacelor* ce se cer folosite pentru realizarea acestor scopuri clar formulate în politica internă și externă a partidului.

Practic, ne aflăm într-o etapă de evoluție socială în cadrul căreia *crește imens influența factorilor subiectivi, conștienți, rolul propulsiv al conștiinței socialiste* în perfecționarea activităților economice-sociale, de stat și obștești, a structurilor organizaționale, a raporturilor sociale de toate tipurile în spiritul principiilor democratismului socialist.

O ORDINE DE PRIORITĂȚI

Perfecționarea vieții sociale — obiectiv fundamental și general fixat de Congresul al X-lea al partidului, de documentele Conferinței Naționale din 1972

Scanned with OKEN Scanner

tuturor domeniilor de activitate, tuturor verigilor sistemului nostru social — *presupune și o anumită ordine de priorități.*

Fără a comite eroarea de a detașa conștiința socială, ansamblul factorilor subiectivi din raporturile de determinare de către existența socială obiectivă, materială apare tot mai clar că astăzi, mai mult decît oricînd înainte, procesul de autoperfecționare socială este legat în mod prioritar de *ridicarea conștiinței socialiste participative a tuturor membrilor societății noastre,* de combaterea hotărîtă a fenomenelor negative, a rămînerilor nejustificate în urmă a conștiințelor individuale față de cerințele obiective ale *existenței sociale socialiste.*

Realizarea într-un ritm socialmente optim a acestui deziderat major pentru progresul nostru social de ansamblu este condiționată — așa cum a arătat clar conducerea partidului la plenara din noiembrie 1971 — de *acțiuni convergente,* atît în direcția *înțelegerii teoretice* aprofundate a dialecticii vieții noastre sociale actuale, cît și în direcția *aplicării în practică* a concluziilor teoretice și politice ce rezultă din viață.

Sub raport teoretic a devenit caducă, iar sub aspect practic constituie o frînă a dezvoltării sociale socialiste fetișizarea tezei potrivit căreia și în socialism rămînerea în urmă a conștiinței sociale față de existența socială ar fi inevitabilă și firească. O asemenea fetișizare este o concesie făcută ideii dezvoltării spontane, stihinice a vieții sociale proprie formațiunilor presocialiste, este rezultatul unei atitudini pasive, nedialectice față de specificul societății socialiste *care este în întregime o operă conștientă.* Consecințele admiterii tacite sau exprese a unor asemenea teze și idei s-au resimțit în subaprecierea importanței esențiale a muncii politice-educative, în scăderea responsabilității și combativității ideologice a mijloacelor cultural-educative de masă pe drept cuvînt criticate aspru de către secretarul general al partidului la întîlnirea din iulie 1971 cu cadrele din domeniul ideologiei, și la amintita plenară.

Este meritul conducerii partidului nostru, a tovarășului Nicolae Ceaușescu de a fi dat o ripostă energică și convingătoare acestor tendințe și fenomene negative, ini-

Scanned with OKEN Scanner

ţiind şi declanşînd acţiunea *practică* de înfăptuire de către partid şi, sub conducerea sa, de către organismele de stat şi obşteşti, de către mase înseşi a unui cuprinzător Program de măsuri pentru îmbunătăţirea activităţii politice-ideologice, de educare marxist-leninistă revoluţionară a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii, a tineretului, ca *parte integrantă, inseparabilă* a programului de făurire a societăţii socialiste multilateral-dezvoltate, elaborat de Congresul al X-lea al partidului, amplu concretizat de Conferinţa Naţională din 1972.

Ca şi celelalte elemente ale acestui program unitar şi pe termen lung, măsurile adoptate de partid în domeniul ideologiei, propagandei, activităţii politice şi cultural-educative de masă nu au un caracter conjunctural sau de campanie şi nici nu se bazează pe utilizarea pîrghiilor şi mijloacelor cu caracter administrativ. O atestă vasta dezbatere publică a documentelor din iulie 1971 care a cuprins practic, într-un spirit şi climat profund democratice, nu numai întregul partid, angajînd cele peste două milioane de conştiinţe care-l alcătuiesc, dar şi întregul angrenaj al organizaţiilor de masă şi obşteşti — sindicatele, Uniunea Tineretului Comunist, Consiliile oamenilor muncii aparţinînd naţionalităţilor conlocuitoare, uniunile de creaţie etc. întrunind adeziunea unanimă a tuturor cetăţenilor patriei.

SPIRIT PROSPECTIV

S-a demonstrat încă o dată nu numai realismul şi îndrăzneala analitică a partidului, dar şi *forţa prospectivă a gîndirii sale politice*, înalta responsabilitate pentru destinele construcţiei socialiste. Pentru că din contextul şi angrenajul acestei opere istorice inedite, complexe şi profund conştiente nu poate fi izolat nici un aspect, nici o latură ; pentru că dialectica specifică a vieţii sociale socialiste nu permite să fie neglijat, subapreciat nici un domeniu din întregul care asigură dezvoltarea multilaterală şi pe deplin sănătoasă a noii societăţi. Cu

Scanned with OKEN Scanner

atît mai puțin domeniul care privește activitatea ideologică și politică-educativă de masă, acțiunea de făurire a omului nou, înarmat cu cele mai înaintate cuceriri ale științei, tehnicii și cunoașterii umane, cu o înaltă conștiință socialistă, participant activ la făurirea propriului destin.

S-a demonstrat încă o dată adevărul marxist-leninist fundamental că atît construcția economică și de stat, făurirea bazei tehnice-materiale și organizaționale a noii societăți cît și opera migăloasă, complicată și de durată a făuririi și afirmării în practica socială cotidiană, la scară macro și micro socială a conștiinței socialiste, militante necesită o acțiune conștientă și concertată a tuturor factorilor social-politici, condusă cu fermitate și spirit prospectiv de către partid.

Prevenirea decalajelor, neconcordanțelor sau chiar a contradicțiilor dintre diferitele elemente constitutive ale sistemului social, dintre conștiința și existența socială, lupta hotărîtă împotriva a tot ceea ce este perimat, promovarea și afirmarea noului, a principiilor eticii și echității socialiste, a relațiilor noi dintre oameni bazate pe egalitate, pe prietenie și colaborare constituie, în actuala etapă de evoluție socială, acțiuni revoluționare care definesc și întăresc rolul conducător al partidului, al organizațiilor sale în toate domeniile vieții sociale. Așa cum a subliniat cu toată pregnanța secretarul general al partidului, din exercitarea acestui rol conducător al partidului fac parte integrantă dezbaterea concretă, deschisă, fără reticențe a tuturor problemelor și fenomenelor noi, adesea contradictorii, pe care dialectica vieții sociale le scoate la suprafață, clarificarea teoretică, filosofică, ideologică și politică principială a poziției ce se cere adoptată față de aceste fenomene, respingerea oricăror încercări de întoarcere la trecut, desfășurarea unei intense și neobosite munci politice-educative care să facă înțelese resorturile interne și forțele motrice obiective și subiective ale mersului accelerat înainte.

Nu numai prin amploarea ei, dar și prin conținutul critic și autocritic profund partinic, constructiv, prin concluziile cristalizate în programul adoptat de plenara partidului din noiembrie 1971 s-au creat premise dintre cele

mai solide pentru *ridicarea conștiinței socialiste a maselor largi la nivelul existenței sociale*, pentru promovarea hotărîtă a noului și combaterea vechiului, pentru eradicarea fenomenelor negative, a mentalităților și practicilor cu totul străine naturii și esenței orînduirii socialiste cum sînt parazitismul, individualismul, furtul, încălcarea disciplinei socialiste a muncii și a legalității, favoritismul, traficul de influență, carierismul și manifestările de căpătuială, atitudinea înapoiată față de familie și educația copiilor.

ARMONIA DINTRE FAPTĂ ȘI VORBĂ

Socialismul și-a asumat sarcina istorică de a lichida antagonismele, decalajele și dezarmoniile nu numai din sfera existenței economice-sociale, dar și pe acelea din zona conștiinței sociale și individuale. Din unghiul său de vedere apar inadmisibile și intolerabile neconcordanțele între principiul enunțat și acțiunea practică, dintre angajament și rezultat, dintre precept etic și comportament cotidian, dintre vorbă și faptă. Absența spiritului autocritic sau autocritica verbală, formală, declarativismul festivist, automulțumirea și îngîmfarea, atitudinea superficială în fața fenomenelor concrete și vii ale realității în perpetuă schimbare sînt insemne ale unei serioase rămîneri în urmă a conștiinței față de existență, ale tocirii spiritului revoluționar, incompatibil cu răspunderile politice ce decurg din apartenența efectivă la armata de militanți politici pe care o formează comuniștii.

„*Pînă la urmă activistul de partid, comunistul* — sublinia secretarul general al partidului la Conferința Națională — *trebuie judecați nu după vorbe, ci după rezultatele muncii lor*".

Practica, faptele reprezintă supremul judecător al politicii generale a partidului și totodată criteriul fundamental de apreciere a nivelului și autenticității conștiinței

Scanned with OKEN Scanner

socialiste a fiecărui comunist, a fiecărui utecist, a fiecărui cetăţean. Căci, în fond, dialectica raporturilor existenţă-conştiinţă socială socialistă nu se rezumă cîtuşi de puţin la momentul reflectării în conştiinţă a datelor existenţei sociale, ci presupune *rolul activ, transformator, propulsiv şi prospectiv al conştiinţei socialiste, materializarea ei în fapte conforme principiilor socialiste de viaţă.*

Aflată în inseparabilă relaţie cu dialectica obiectivă a vieţii sociale, conştiinţa socialistă revoluţionară — avînd ca nucleu ideologia şi politica marxist-leninistă creatoare a partidului nostru — a reprezentat, reprezintă şi va reprezenta, într-o măsură şi mai mare, o inepuizabilă resursă energetică a dezvoltării societăţii socialiste spre comunism.

Scanned with OKEN Scanner

O falsă dispută e pe cale de a se stinge. Dar nu s-a stins încă.

E vorba de polemica între cei ce consideră că vocația secolului este cunoașterea teoretică „pură" și aceia care glorifică performanțele pragmatice în disprețul oricăror valori teoretice. Ambele poziții sînt unilaterale și, de aceea, false. Prin însăși structura lor intimă, ca și prin rezultate și consecințe, revoluția științifică-tehnică contemporană și, cel puțin în egală măsură, revoluțiile socialiste și mișcările de eliberare națională sînt victorii ale *unirii dintre cunoașterea și înțelegerea teoretică* a esenței fenomenelor lumii naturale și sociale *și capacitatea metodologică, tehnică, organizatorică de a acționa practic, eficient în vederea atingerii scopurilor propuse.*

Dihotomia cunoaștere teoretică — acțiune practică nu are șanse de a supraviețui. Aceasta și pentru că generațiile celei de a doua jumătăți a secolului al XX-lea sînt instruite și educate tot mai accentuat în spiritul *unității dialectice dintre teoretic și tehnologic,* dintre cercetare științifică fundamentală și cercetare cu caracter aplicativ, nemijlocit productiv, dintre asimilarea unui ideal social-politic umanist, revoluționar și efortul organizat, disciplinat depus pentru înfăptuirea practică a acestui ideal.

DILEME APARENTE

Totuși, cînd se raportează cunoștințele contemporane la omul contemporan dilemele apar dramatice și, în viziunea unora, chiar insolubile : volumul

de cunoștințe crește imens și „haotic", în timp ce capacitatea naturală și socială de absorbție utilă rămîne modestă ; diversitatea, complexitatea și varietatea cunoștințelor sînt deconcertante ; avalanșele cuceririlor tehnico-științifice și ale transformărilor social-politice fac din cunoștințe o materie repede perisabilă ; cunoștințe teoretice subtile — asimilate cu îndelungă, migăloasă și istovitoare trudă a gîndului și exercițiului — dar metodologic nelegate de o strategie tehnologică și praxiologică — expiază fără a li se prezenta condoleanțe. . .

Dileme insolubile ? Cîtuși de puțin. În opoziție cu lamentările intelectualiste ale scepticilor contemporani, triumfă robustețea optimismului dialectic al lui Marx din celebrele „Contribuții la critica economiei politice" (Prefață) : *„Omenirea își pune întotdeauna numai sarcini pe care le poate rezolva, căci, la o examinare mai aprofundată, se va constata întotdeauna că sarcina însăși se naște numai atunci cînd condițiile materiale ale rezolvării ei există deja sau, cel puțin, sînt în proces de devenire"*.

Dar aceste „condiții materiale ale rezolvării" problemelor dificile și noi se cer *conștientizate, înțelese, apreciate lucid* și amplu utilizate, tocmai pentru a evita separații sau opoziții metafizice, artificiale între teoretic și empiric, ideal și real, proiect și acțiune. Nu e, deci, inutilă stăruința asupra unor detalii privind specificul, sensul și forța cunoașterii în epoca contemporană, privind raporturile om-cunoaștere, temă față de care, în mod firesc, tînărul societății noastre socialiste manifestă un interes ardent.

PREPONDERENȚA CALITATIVULUI

Pe scurt : deși pare contradictoriu, poate chiar paradoxal, azi, în domeniul cunoașterii, indicatorii *calitativi* capătă *prioritate și preponderență* față de dimensiunile *cantitative ;* importă *densitatea*, nu volumul cunoștințelor, capacitatea de a elabora și aplica strategii

pentru soluționarea problemelor și nu „stocurile supranormative" de cunoștințe. Iată de ce e depășit și dăunător sistemul de instrucție și învățămînt — din păcate atît de influent încă și la noi — bazat pe „îndoparea" cu cunoștințe neselectate valoric și lipsite de valențe educative și aplicative.

Stăruie încă nostalgia enciclopedismului și sechelele iluminismului.

Necesitatea obiectivă a specializării, imposibilitatea practică a urcării pe treptele odinioară înalte ale enciclopedismului nu trebuie însă să descurajeze. Remediul s-a conturat precis : este *formația interdisciplinară, asimilarea rațională a unor structuri unitare, omogene și concentrate de cunoștințe și metode pluridisciplinare,* cu o netă deschidere aplicativă. Orice rezervă, inspirată de optică conservatoare, față de instrucția interdisciplinară condensată în arhitecturi teoretice-metodologice cu rază largă de acțiune și cu termene lungi de existență frînează progresul cunoașterii.

Iluminismul îl repudiem nu în numele trogloditismului, ci în virtutea *raționalității dialectice,* care deține simultan funcții teoretice și practice, capabile să schimbe efectiv realități materiale și mentale anacronice, anchilozate.

Așadar, cunoștințe bogate, dar nu pentru a fi reproduse repetitiv, monoton și absent sau pentru a fi etalate și a epata în discuții snoabe „de salon", ci pentru a le conferi o *finalitate social-umană,* pentru a le transforma în *pîrghii de creație a valorilor materiale și spirituale* necesare înălțării națiunii pe noi trepte de civilizație și cultură, pentru a le pune la temelia descoperirii noului din viață, afirmării personalității și exersării spiritului critic, constructiv.

Așadar, cunoștințe bogate, substanțiale, dar nu ca materie inertă, stivuită simetric în depozitele memoriei, ci ca materie primă pentru o *gîndire originală,* capabilă ca, în fiecare caz particular și mai ales în situații noi, să elaboreze rapid și să aplice cu suplețe criterii și strategii de opțiune, decizie și acțiune de folos general.

Astfel privite lucrurile, nu va mai putea fi contrapusă cunoașterea teoretică — cunoașterii empirice. As-

Scanned with OKEN Scanner

tăzi, mai mult decît oricînd în trecut, a fetișiza *experiența empirică* devenită rutină, a o transforma în *unic* criteriu de judecată, opțiune și acțiune este tot atît de eronat, pe cît de greșit și dăunător este a absolutiza cunoașterea teoretică nealimentată și neverificată de practica vieții sociale. În raport cu prima, cunoașterea teoretică îndeplinește funcția de generalizare, sintetizare și cristalizare a experienței în adevăruri semnificative care îmbogățesc și ghidează practica.

CUNOȘTINȚE ȘI CONȘTIINȚĂ REVOLUȚIONARĂ

În sfîrșit, un ultim, dar esențial aspect: astăzi — îndeosebi în societatea noastră socialistă pornită pe calea dezvoltării multilaterale — cunoștințele și capacitățile științifice, tehnice, organizatorice nu pot fi utilizate „în paralel" și astfel detașate de sistemul integral al *conștiinței* socialiste ale cărei norme și valori politice, ideologice (filosofice, etice, estetice) conferă cunoașterii sensuri și finalități profund umaniste. Iată de ce la istorica plenară din noiembrie 1971 partidul nostru a apreciat ridicarea nivelului general al cunoașterii, formarea și afirmarea unei înalte conștiințe politice socialiste militante ca sarcini programatice unitare, interdependente și de lungă durată, ca factori primordiali în întreaga activitate de transformare revoluționară a societății, de edificare a socialismului și comunismului.

Optimismul pe care ni-l oferă perspectivele dezvoltării sociale trebuie sprijinit însă pe cunoaștere, pe o informare multilaterală și, în egală măsură, pe convingeri politice-ideologice ferme. Perfecționarea unui domeniu de activitate, autoperfecționarea începe de la o pregătire serioasă și de la actul dăruirii totale față de ideal.

Scanned with OKEN Scanner

Într-o evoluție vor exista mereu neaderențe, imperfecțiuni. Și mereu efortul de schimbare, de îmbunătățire va fi alimentat de cunoaștere și de energia idealului social-politic comunist care se situează totdeauna cu un pas înaintea realității imediate.

Nu trăim într-o lume a armoniilor și echilibrelor prestabilite. În mod obiectiv, prin desființarea claselor exploatatoare s-au abolit contradicțiile *antagoniste*, au fost sfărîmate barierele macro-sociale ale progresului. Dar nu s-a pulverizat și volatilizat orice fel de barieră, orice fel de contradicție. A rămas lupta grea, de ceas cu ceas, între nou și vechi, o luptă neistovită în sfera practicii sociale și a conștiinței. Noul se regenerează continuu și are mereu de învins rutina, conservatorismul, obtuzitatea, individualismul. Lupta noului împotriva vechiului e o angajare perpetuu revoluționară, chiar dacă nu are spectaculosul luptei pe baricade.

„*Toți comuniștii* — se spune în proiectul de Norme ale vieții și muncii comuniștilor — *trebuie să lupte pentru promovarea spiritului revoluționar în întreaga noastră viață socială, împotriva inerției, rutinei și conservatorismului, a tot ceea ce este perimat și poate frîna mersul înainte al societății*".

A fi revoluționar presupune o perspectivă clară a unei realități mai bune, și a face totul zi de zi pentru a ajunge la ea.

Dinamismul spiritului revoluționar îi conferă acestuia, în actuala etapă, o particularitate : *caracterul profund constructiv* înscris într-o largă perspectivă politică umanist-socialistă.

A fi revoluționar semnifică azi, mai mult decît în oricare perioadă istorică, a fi constructor. Constructor de noi obiective economice și culturale, armonic distribuite pe tot teritoriul patriei. Constructor de noi relații interumane, armonizate cu ideile, idealurile și principiile etico-filosofice ale clasei muncitoare. Constructor de conștiințe libere de prejudecăți, setoase de nou autentic, intransigente față de tot ceea ce este vetust și meschin, capabile de dăruire și creație, de solidarizare într-o operă ale cărei beneficii se varsă în patrimoniul națiunii socialiste, al generațiilor ce vin și ne vor judeca nu după promisiuni și

Scanned with OKEN Scanner

angajamente, ci după faptele dăltuite în valori materiale, spirituale și umane neperisabile.

Manifestarea spiritului revoluționar în aceste condiții presupune inițiativă și creativitate, manifestate în toate domeniile. Presupune, deci, a-ți confunda gîndurile, năzuințele cu ideile generoase, cu viziunea amplă, științifică asupra viitorului cuprinse în politica Partidului Comunist Român, presupune neprecupețirea nici unui efort pentru atingerea concretă a perspectivelor arătate cu limpezime de către partid.

A fi revoluționar înseamnă a avea îndrăzneala de a spune adevărul și a-ți asuma implicit și riscurile unui adevăr care poate fi uneori incomod pentru alții, dar în care crezi cu tărie.

Sinceritatea în raporturile umane este revoluționară.

Revoluționară e disciplina, dăruirea de sine, renunțarea benevolă la tabieturi, la comodități în gîndire și acțiune, în favoarea actului de folos obștesc sau a unei investiții pentru un viitor de ale cărui valori materiale, tu, personal, nu vei beneficia decît simbolic, prin urmași.

Revoluționar e refuzul instalării într-un univers material și spiritual închis, mic burghez.

Revoluționară e pasiunea adevărului și a cunoașterii, lupta pentru apropierea teoriei de practică. Principiile noastre sînt frumoase, adevărate, dar marea încercare a spiritului și energiilor noastre revoluționare este *practicarea* acestor principii, realizarea lor consecventă, la răscrucea fiecărei opțiuni și decizii pe care ți-o solicită nu numai istoria, ci și viața cotidiană.

Revoluționar e umanismul nostru socialist care implică efortul — niciodată făcut în istorie — de a ridica la altitudinile demnității morale și responsabilității politice *întreaga* colectivitate, pe *fiecare* membru al ei, de a crea spațiul social necesar afirmării personalității.

Revoluționare sînt simțul realității, luciditatea, echitatea, pentru că ele sînt sortite să disloce și să transforme mentalități și comportamente care au dominat secole de-a rîndul.

Revoluționară e lupta cu prejudecățile de tot felul, vechi și „noi" : prejudecățile față de munca direct pro-

ductivă ; prejudecăţile din raporturile între sexe, între generaţii, între oameni aparţinînd unor naţiuni sau naţionalităţi deosebite, prejudecăţile mistice, religioase etc.

Revoluţionare sînt setea şi capacitatea de autoperfecţionare, critica şi autocritica constructoare de noi relaţii interumane, participarea solidară la răspunderi, refuzul privilegiului, integrarea totală în armata celor mulţi, care fără zarvă creează, conservă şi transmit, din generaţie în generaţie, din tată-n fiu nestemate valori materiale şi spirituale datorită cărora specia umană există, se perpetuează, progresează.

Scanned with OKEN Scanner

Numeroase aspecte ale vieții noastre sociale de stringentă actualitate se concentrează, ca într-un focar, în problema *conținutului, modului de constituire și aplicare a criteriilor etice-politice specifice socialismului* în scopul afirmării și promovării valorilor revoluționare autentice.

Criteriul trebuie înțeles ca un *„sistem de referință"* în funcție de care se fac selecții, se adoptă decizii cu caracter particular sau general, ca un ansamblu de principii și norme ce decurg din concepția politică-ideologică, filosofică, sociologică și etică a clasei muncitoare, a partidului ei, ca un punct de vedere *obiectiv* din unghiul căruia este judecat, apreciat, admis sau respins un act, o acțiune, un comportament. CRITERIUL se raportează nemijlocit la VALORI economico-sociale, politice-ideologice și etice-juridice de esență socialistă.

DIMENSIUNEA SOCIAL-ISTORICĂ

Raportul dintre criterii și valori sociale se pune în mod concret-istoric.

În societatea burgheză acest raport a cunoscut înfățișări efectiv dramatice. Divorțul dintre criteriile aplicate în practica vieții sociale aflată sub dominația politică, economică și ideologică a burgheziei și valorile autentice era sursa unor malformații de proporții so-

ciale ; marea masă a creatorilor de bunuri materiale și spirituale era oprimată și disprețuită ; talentele și capacitățile erau strivite cu sutele de mii sub povara lipsurilor materiale și a climatului spiritual advers.

Cine a dat uitării această stare de lucruri își poate împrospăta memoria recitînd presa muncitorească, socialistă și democratică a vremii, pamfletele lui N. D. Cocea, romanele lui Sadoveanu, Rebreanu, Camil Petrescu, și ale atîtor altora, proza incisivă a lui Arghezi, Miron Radu Paraschivescu, Bogza etc. care au zugrăvit atîtea destine anihilate, au stigmatizat putregaiul vechii societăți.

Prin însăși esența lor, revoluția și societatea socialistă victorioasă statornicesc la scară socială concordanța, principială și practică, între criteriile și valorile sociale inspirate din ideile și idealurile clasei muncitoare. Sub conducerea partidului și în spiritul politicii sale se desfășoară în mod organizat, conștient și tot mai consecvent efortul conjugat de promovare a criteriilor și valorilor proprii societății socialiste și de înlăturare a falselor criterii și a pseudovalorilor.

Supunînd unei critici severe practici și mentalități de genul „planificării“ pierderilor, a risipei de timp productiv etc., incompatibile cu dinamica unei economii socialiste sănătoase, partidul elimină din viața economică criterii greșite, păgubitoare, a căror perpetuare reprezintă o piedică în atingerea unui nivel al producției și productivității corespunzător actualei înzestrări tehnice și volumului forței de muncă utilizate. Întreaga activitate economică-socială, politică-ideologică, științifică și cultural-educativă este supusă tot mai consecvent *criteriului obiectiv* al intereselor supreme ale socialismului și comunismului.

OMUL ACTIV CA VALOARE SUPREMĂ

Pentru societatea socialistă, conform idealurilor ei autentic umaniste, valoarea supremă este omul ; dar nu omul abstract și imuabil, ci omul în di-

Scanned with OKEN Scanner

mensiunile lui reale, de ordin biologic, dar mai ales social, politic, ideologic, psihologic și moral. A-l promova pe omul muncii *după criteriul valorii intrinseci*, dovedite în acțiunea practică și raportate la „tabla de valori" social-politice, ideologice, profesionale și etice ale socialismului, a asigura toate condițiile obiective pentru autoperfecționarea sa reprezintă o acțiune de vitală însemnătate pentru accelerarea progresului societății românești contemporane.

Slujirea cu abnegație a intereselor generale ale societății socialiste, ale poporului, accentua tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea sa din iulie 1971, reprezintă o *„îndatorire fundamentală și CRITERIU de apreciere a cadrelor, a fiecărui comunist"*.

Desigur, oricît ne-am moderniza și tehniciza, pentru operația de apreciere, selecție și promovare a oamenilor și valorilor nu vor putea fi utilizate mașini electronice de calcul. Aici intervine unul dintre cele mai responsabile acte specific social-umane : elaborarea, infuzarea și aplicarea criteriilor corespunzătoare naturii interne economico-sociale și politico-ideologice a societății socialiste. Acest act vizează resorturi adînci ale întregii vieți sociale și, de aceea, adecvarea continuă a criteriilor la nevoile reale ale vieții, domeniilor și situațiilor concrete, particulare condiționează evoluții sănătoase, ireversibile.

Aprecierea unui ins, sau unui colectiv, a actelor și faptelor lor de către altul e, de regulă, supusă relativității. Iată de ce apare esențială *evitarea substituirii criteriilor construite subiectiv* — alcătuite numai din cunoștințe, experiențe și informații personale — *valorilor socialmente constituite*, zonă în care ne eliberăm de sub imperiul gravitațional al subiectivismului. Soluția e singură : aprecierea și decizia trebuie să fie bazate pe un număr relevant și semnificativ de informații și elaborate de un colectiv investit cu răspunderea politică și morală corespunzătoare. Astfel, crește posibilitatea evitării erorilor, aprecierea și decizia apropiindu-se de gradul optim al valorii reale, obiective.

Criteriul de selecție unic trebuie deci să fie *cel valoric*, socialmente recunoscut ca atare și confirmat (sau

Scanned with OKEN Scanner

verificabil) *în practică*. Desigur, poate exista coincidență între acest criteriu suprem și altele *parțiale*, cum ar fi raporturile interpersonale de amiciție, simpatie, prețuire, stimă, cu condiția ca însuși temeiul acestor raporturi să fie sănătos, principial, socialmente validabil. Aprecieri și decizii care iau în considerație și asemenea criterii (dar nu numai ele și în nici un caz creditul lor exclusiv) nu pot fi în principiu dăunătoare societății, colectivului.

Cînd însă se inversează raporturile între criteriul valoric *fundamental* și criteriile *secundare*, cînd aprecierea, decizia, selecția se bizuie în *exclusivitate* pe criterii de aderență personală, cu ignorarea cvasitotală a valorii obiective, cînd „aderența" e chiar de natura rudeniei sau predominant motivată de diferite avantaje, interese, privilegii — atunci societatea și colectivul sînt grav lezate.

Antidotul e unic și eficace cu condiția să fie aplicat *consecvent și la timp*: aprecierea și selecția să aparțină întotdeauna colectivului organizat, investit și recunoscut cu această funcție, bucurîndu-se de încredere și autoritate. Acest cadru colectiv îl oferă organele și organizațiile de partid, colectivele de comuniști. Numai astfel se poate crea un baraj, imposibil de escaladat, impostorii, incapacității, abuzului, subiectivismului, tuturor actelor săvîrșite de anume indivizi strecurați prin rețeaua canalelor subterane ale relațiilor interpersonale neprincipiale, bazate pe servicii, favoruri și concesii reciproce, „bine-înțeles" acordate pe seama și din bunurile materiale și morale ale societății, ale colectivității. „Este necesar să combatem cu hotărîre fenomenele de căpătuială, de înavuțire personală în discordanță cu situația generală, să combatem favoritismul și nepotismul, toate acestea constituind manifestări ale vechii societăți care trebuie să dispară în socialism" — se subliniază cu tărie în *Programul P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice*.

Sensul profund principial al orientării imprimate de partid activității de conducere, la toate nivelele și verigile aparatului de partid și de stat, organizațiilor obștești, rezidă în ideea că munca de apreciere, decizie și selecție trebuie să fie *de fiecare dată* colectivă și supusă criteriului suprem al slujirii intereselor societății socialiste, exigențelor principiilor eticii comuniste.

Scanned with OKEN Scanner

CRITERIILE DE VALOARE ALE MUNCII COLECTIVE

Principiul și practica muncii colective sînt inalienabile unui organism democratic. Ele sînt pîrghii ale progresului real și continuu al întregii vieți sociale. Ele permit membrilor societății să-și utilizeze *în scopuri sociale* capacitățile individuale, formează *climatul* cel mai favorabil pentru desfășurarea liberă și creatoare a criticii și autocriticii partinice, constructive.

Automatismul și spontaneitatea sînt străine conducerii științifice a vieții sociale. Nici munca colectivă în sine nu duce automat la rezultatele scontate de societate, decît dacă ea însăși este supusă unor *criterii de valoare* bine stabilite. Un criteriu este acela că aprecierea, decizia, selecția să fie pregătite, elaborate cu participarea activă *a fiecărui* membru al colectivului respectiv și *să angajeze efectiv,* în cunoștință de cauză, *răspunderea personală.* Așezarea intereselor sociale mai înainte și mai presus de cele departamentale, de grup sau individuale, armonizarea lor este un alt criteriu esențial al deciziilor colective.

Formalismul își produce efectele negative atunci cînd sînt ignorate sau tratate superficial, în grabă și abstract problemele, cazurile, situațiile *concrete, particulare* care solicită decizii, aprecieri, selecții *concrete, particulare.* Conformismul își produce și el efectele nu mai puțin dezolante, cînd, chiar în caz de flagrantă inadecvare, colectivul se supune pasiv unei „sugestii" sau chiar hotărîri a unei persoane cu anumită influență și autoritate, dar care *în acel caz aparte* a construit și propus o soluție necorespunzătoare. Sensul muncii colective de conducere este tocmai adecvarea fiecărei aprecieri, decizii, selecții la stările de fapt și la interesele sociale.

Într-un colectiv de decizie problemele sînt puse nu pentru a primi o adeziune de circumstanță și formală, ci pentru a fi gîndite, supuse unui sever examen analitic, care să ducă la acea soluție ale cărei rezultate pozitive și pe termen lung pot fi prevăzute cu maximum de certitudine și minimum de probabilitate, luîndu-se în

Scanned with OKEN Scanner

consideraţie *totalitatea* factorilor obiectivi şi subiectivi care interacţionează.

Realizarea acestor cerinţe este nemijlocit condiţionată de *componenţa* colectivelor. Succesul este asigurat ori de cîte ori ele reunesc personalităţi bine conturate, care şi-au însuşit organic linia politică a partidului, spiritul său inovator, oameni de atitudine şi opinie, în profilul cărora se îmbină armonios spiritul partinic cu priceperea şi modestia, îndrăzneala cu luciditatea, hotărîrea cu răbdarea, stăpînirea de sine cu entuziasmul, elasticitatea cu perseverenţa, cinstea cu exigenţa, obiectivitatea cu dragostea faţă de oameni şi adevăr ca expresie maximă a devotamentului faţă de societate şi a unei veritabile partinităţi.

Partidul nostru militează activ pentru aplicarea cît mai consecventă şi corectă a principiilor democratice ale muncii şi conducerii colective ,insistînd asupra caracterului ei real, asupra eficienţei sale practice. În acest spirit, la Conferinţa Naţională a partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu accentua că : *„Trebuie să acţionăm pentru impunerea fermă în practică a principiului muncii şi conducerii colective în toate domeniile de activitate. Trebuie să veghem, în acelaşi timp, ca aceasta să nu ducă la creşterea numărului de şedinţe, la discuţii interminabile, la vorbărie fără rost. Munca colectivă presupune organizare, disciplină, aplicarea fermă, neabătută a hotărîrilor adoptate“*.

EGALITATEA ETICĂ

Principiile etice şi filosofice ale clasei muncitoare şi concepţia sa despre lume şi viaţă, materialismul dialectic şi istoric, care au jucat un rol atît de important în victoria revoluţiei, reprezintă, în condiţiile făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate, una din principalele pîrghii ale progresului social în ansamblu. Însuşirea creatoare a esenţei materialismului dialectic şi istoric, a politicii interne şi externe a partidului nostru, oferă tuturor constructorilor socialismului *criterii*

Scanned with OKEN Scanner

valorice clare cu ajutorul cărora pot judeca fenomenele vieţii, realitatea înconjurătoare, se pot orienta ştiinţific şi acţiona practic cu succes în rezolvarea multiplelor probleme *noi* pe care le pune dezvoltarea socială contemporană.

În corpul de principii şi categorii ale filosofiei marxist-leniniste, mereu împrospătat şi îmbogăţit, găsim *criteriile de distingere a noului de vechi*, îndemnul la gîndire proprie, la generalizarea creatoare a experienţei recente, la unitatea, mereu refăcută, dintre experienţă empirică şi cunoaştere ştiinţifică, la combativitatea faţă de sistemele de idei şi concepţii ale lumii burgheze.

Atributul fundamental al filosofiei marxist-leniniste — acela de a acţiona în sensul transformării pozitive a realităţii — este comun şi principiilor etice ale socialismului. Societatea noastră tinde, în mod firesc, *să anihileze decalajul milenar dintre precept şi actul comportamental.*

Pe lîngă egalitatea economică şi juridică ea statorniceşte şi o *egalitate etică*, în sensul că cerinţele moralei socialiste nu pot fi obligatorii pentru unii şi facultative pentru alţii, potrivit unei ierarhii administrative sau de alt ordin.

La antipodul eticii socialiste se află tendinţele de căpătuială şi carierism, interesele egoiste, manifestările de linguşire.

În consens deplin cu etica socialistă sînt devotamentul faţă de interesele generale ale societăţii socialiste, corectitudinea şi cinstea exemplară, tendinţa spre autoperfecţionare, spiritul de combativitate revoluţionară, de echitate şi justiţie în orice împrejurare angajantă, obiectivitatea în aprecierea faptelor şi oamenilor, în promovarea valorilor sociale, pasiunea sinceră pentru adevăr.

Strădania de a stabili şi promova adevărul social politic, ştiinţific, filosofic, artistic este o parte integrantă a luptei dintre nou şi vechi. Tot astfel este şi confruntarea etică. În cadrul ei normele, scrise şi nescrise, ale moralei socialiste devin dominante, avînd ca promotor cea mai înaintată, conştientă, energică şi disciplinată forţă a societăţii — partidul comunist.

Scanned with OKEN Scanner

Statornicirea concordanței și echivalenței necesare dintre criterii și valori, convertirea tuturor criteriilor de apreciere, selecție și decizie în *criterii de valoare* în ansamblul vieții noastre sociale este un semn caracteristic al deplinei sale maturizări, este un motiv puternic de optimism și încredere în forțele creatoare ale națiunii, potențate de umanismul profund și autentic al orînduirii socialiste.

Scanned with OKEN Scanner

SPIRITUL DE RESPONSABILITATE SOCIALĂ

Societatea noastră se află într-o fază de dezvoltare care pune în termenii unei stringente actualități întreaga problematică a influențării active a *fiecărui* ins de către colectivitatea socialistă, în sensul precizării și accentuării răspunderilor sociale și personale. Această problematică are implicații educative, vizează resorturi și zone profunde ale conștiinței și psihologiei sociale și individuale, avînd mecanisme proprii de declanșare, funcționare și finalizare. De ele trebuie ținut seama atent cînd se urmărește formarea *curentelor de atitudine și opinie* care să elimine vechiul și să promoveze noul autentic în toate compartimentele vieții sociale. Factorii ce aparțin conștiinței și psihologiei sociale nu sînt *supraindividuali*, ci *intraindividuali*. O subtilă dar implacabilă dialectică corelează socialul cu individualul în raporturi de reciprocă determinare.

Să ne explicăm.

Fiecare om are, virtual și actual, răspunderi — profesionale, social-politice, obștești, familiale, morale — conjugate după gramatica îmbinării intereselor sociale cu cele personale, subordonării, conștiente și liber consimțite, în împrejurări bine determinate, a nevoilor individuale celor colective. Edificînd morala colectivismului, *atitudinile, comportamentele și stările de spirit* corespunzătoare acestei morale, partidul, societatea noastră socialistă lasă să cadă accentul pe *conștiința și simțămîntul răspunderii personale față de colectivitate*, stimulează și încurajează actul individual de larg folos și interes obștesc.

Omul societății socialiste, spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu la plenara din noiembrie 1971, trebuie „*să*

pună pe prim plan interesele poporului muncitor, înțelegînd că între interesele personale și cele generale ale întregii societăți nu există nici o contradicție, ci, dimpotrivă, există o strînsă unitate dialectică, că bunăstarea personală este strîns legată de bunăstarea întregului popor, că asigurînd dezvoltarea generală a țării asigură și ridicarea nivelului său de trai".

ANTINOMII

Moravurile, deprinderile, în ansamblu toate articulațiile (ca să nu spunem zgîrciurile) psihologiei individualiste (egoiste) — înrădăcinate de dominația de veacuri a proprietății private asupra mijloacelor de producție și exprimată lapidar în formula : „Fiecare pentru sine, dumnezeu pentru toți" — poartă stigmatul antisocialului și imoralului.

Eliberarea de sub tirania acestei psihologii — un proces de realizare la nivel și proporții macro-sociale, mulțumită abolirii proprietății private și exploatării de clasă, mulțumită muncii politice-educative desfășurată de partid — rămîne un deziderat pentru o serie de cazuri, cînd problema se pune la nivel individual, concret. Faptul se explică prin pluralitatea și aparenta discreție a formelor de manifestare ale psihologiei individualiste, dar și prin metamorfoza acestor forme care, date fiind relațiile și atmosfera socială generală potrivnice lor, își caută înfățișări „noi" și haine socialmente „justificate". E cazul spiritului de îngustime departamentală, a celui de împăcare indolentă cu stările de lucruri înapoiate, nefirești și nerationale din punctul de vedere al întregii societăți (atitudinea pasivă față de pierderi și rebuturi — materiale sau spirituale — față de rentabilitate sau productivitate scăzute, față de calificare mediocră, plafonată, față de nivelul politic, ideologic scăzut etc.).

Scanned with OKEN Scanner

Răspunderea personală, reflex și componentă a unei înalte conștiințe sociale socialiste, a atașării la nou, are infinite fațete și forme de manifestare concretă la scara tuturor profesiilor.

Omul de știință consacrat sau cercetătorul de valoare trebuie să simtă răspunderea nu numai pentru progresele științei ce o cultivă cu competență și pasiune, pentru soarta practică (eficacitatea economică-socială) a produselor minții sale, dar și pentru formarea unui puternic și numeros detașament de tineri cercetători, cu înaltă calificare și etică profesională, cu un înalt nivel de conștiință politică socialistă, patriotică, capabili să garanteze viitorul prodigios al științelor la noi în țară.

Neîndoielnic că în ramurile științifice în care progresele sînt lente și nesatisfăcătoare — cum este și cazul unor sectoare ale științelor sociale, umanistice și filosofice — una dintre cauze rezidă în slaba acțiune de formare și încurajare a tinerelor cadre, spiritului de feudă care mai domnește în unele institute și catedre, spirit atît de aspru condamnat de partidul nostru.

Omul de litere și artă poartă și el răspunderea nu numai pentru valoarea artistică, mesajul și forța educativă a propriilor creații, dar și pentru *atmosfera* de lucru și emulație colegială de pe întreg frontul creației, pentru promovarea valorilor autentice indiferent cui aparțin ele, pentru stimularea eforturilor autentic inovatoare ale tinerelor talente.

Profesorul de universitate sau de liceu răspunde în fața societății pentru temeinica instruire a noilor generații și educarea lor revoluționară, socialistă, patriotică și internaționalistă. El este — trebuie să fie — model de *atitudine și comportare*, demn de urmat și stimat. El poartă uriașa răspundere a descoperirii și selectării diverselor tipuri de înclinații și talente, societatea datorîndu-i recunoștința numai atunci cînd în jurul și pe urmele dascălului rămîne o „școală".

Exemplele ar putea continua, dar în toate va fi vorba de sinteza priceperii și vocației cu *conștiința și simțul*

răspunderii personale pentru misiunea (sau postul) încredințat de societate.

Fiind oricînd gata să răspundă moralmente și materialmente pentru calitatea și eficiența muncii sale, pentru actele și faptele vieții sale, omul societății noastre este, totodată, în drept și dator să tragă pe ceilalți la răspundere pentru modul în care își îndeplinesc îndatoririle. Astfel conștiința socialistă a răspunderii personale exercită o accentuată filtrare autocritică și critică constructivă, sugerează soluții îndrăznețe, duce pînă la capăt deciziile ce le-a adoptat deliberat și rațional, în ciuda dificultăților și prejudecăților.

Ține de esența democratică a întregii noastre orînduiri sociale, ca la elaborarea și înfăptuirea deciziilor să participe competența și experiența maselor largi, iar conducerea să fie la toate nivelele colectivă, clădită la rîndul ei pe pilonii răspunderii personale.

Metabolismul normal al unui organism social sănătos pretinde eliminarea muncii de proastă calitate, ostracizarea mediocrității, a atitudinilor și stărilor de spirit rutiniere, conservatoare, birocratice, a incompetenței deghizate în infailibilitate, cu gravele ei consecințe materiale, ideologice, politice, morale și psihologice. El pretinde utilizarea și prețuirea la maximum a priceperii și inițiativei, a actului creator și deschizător de drumuri noi.

FUNCȚIE PROFILACTICA

Responsabilitatea e adesea considerată restrictiv într-o perspectivă juridică sau legată de sancțiune, cînd de fapt doar *iresponsabilitatea* cade sub aceste incidente. În viața cotidiană este mai potrivit să înscriem responsabilitatea ca acel act de conștiință politică-morală și profesional-civică socialistă care asigură sistematic și permanent înfăptuirea la timp și în condiții ireproșabile a obligațiilor de muncă și din afara ei, și mai cu seamă *prevenirea* unor acțiuni sau fapte proprii sau ale seme-

Scanned with OKEN Scanner

nilor care să dăuneze colectivității noastre.

Într-o asemenea optică, responsabilitatea va acționa *preventiv, profilactic*, pentru ca actele de încălcare a normelor de muncă, de conviețuire socială, de lezare a bunului obștesc sau a demnității persoanei *să nu se producă*. Firește că dacă acest lucru nu a putut fi prevenit, vinovății trebuie aspru și exigent trași la răspundere. Dar ni se pare că a pune accent pe funcția profilactică în interiorul actului conștient numit responsabilitate este în deplin consens cu spiritul umanist al societății pe care o clădim.

Acest lucru este cu atît mai valabil în sfera muncii educaționale, care, mai ales pe copii și tineri, trebuie să-i convingă a respecta normele de conviețuire nu de teama pedepsei în caz de încălcare, ci din conștiința responsabilității și demnității unei personalități integre și integrale.

Astăzi, cînd fiecare cetățean este în situația de a fi chemat să participe, cu munca, ideile, părerile, comportările sale, la perfecționarea întregului nostru mod de viață socialist, înțelegerea funcției profilactice a responsabilității personale și sociale, individuale și colective, capătă o însemnătate greu de subestimat.

ACȚIUNI CONVERGENTE

Dinamizată de politica realistă și activă a partidului, societatea noastră socialistă își desfășoară forțele și își înscrie rezultatele pe linia ascendentă a perfecționării. Exigentă cu sine, această politică constată lucid stadiul atins în dezvoltarea tuturor compartimentelor vieții social-umane de la cel vital-economic la cel cultural-spiritual cu pondere și însemnătate crescînde — și intervine oportun cu soluții minuțios studiate și elaborate printr-o largă consultare populară.

Prin inițiative economice-legislative, dublate de intense activități politice, organizatorice și educative, s-au

declanșat de la al IX-lea congres al partidului încoace o seamă de procese sociale obiective și subiective de mare importanță și de lungă durată (îmbunătățirea organizării, planificării și conducerii economice, a cercetărilor științifice, asigurarea condițiilor necesare pentru sporirea natalității, reducerea divorțurilor, consolidarea familiei, inclusiv prin adoptarea unui nou sistem de pensionare etc.). Energic și simultan se acționează asupra unor elemente fundamentale ale bazei și suprastructurii. Sub acțiunea criticii sînt puși acei factori de psihologie socială (stări de spirit, mentalități și atitudini anacronice) care nu concordă cu interesele făuririi unei societăți socialiste *moderne*, cu interesele *de perspectivă* ale națiunii socialiste române.

În documentele plenarei C.C. al P.C.R. din noiembrie 1971, există aspecte care — pornind de la factorul economic decisiv în ultimă instanță — vizează tocmai factorii sau pîrghiile de natură ideologică și psihosocială, anume *atitudinile, stările de spirit*, ale persoanelor de mai redusă sau mai extinsă răspundere, ale colectivelor profesionale, ale societății în ansamblu — angajată într-o complexă și durabilă operă revoluționară. Problemele puse cu luciditate și realism, sarcinile trasate și noile orizonturi deschise îndeamnă la reflecție și acțiune pe toți aceia care, într-un fel sau altul, au misiunea să influențeze conștiința socială și individuală a oamenilor.

Exigențele formulate față de *fiecare* în virtutea stadiului atins de dezvoltarea economico-socială a țării noastre și mai ales a obiectivelor și idealurilor ce se pot înfăptui numai printr-o activitate organizată, disciplinată și *conștientă*, nu numai că nu afectează sau coboară insul, personalitatea, ci dimpotrivă, o potențează o dată mai mult.

Societatea socialistă pune în termeni noi problema responsabilității sociale a persoanei și a colectivelor de persoane. „Sensul major al democrației socialiste — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu — se exprimă în spiritul de responsabilitate socială — de care trebuie să fie animat fiecare cetățean, în îndatorirea lui de a acționa în virtutea imperativelor supreme ale societății, ale națiunii".

Scanned with OKEN Scanner

Responsabilitatea nu mai este doar o noțiune etică abstractă, interpretată în spirit iluminist. Ea devine o categorie *social-politică și juridică-morală* concret determinată în funcție de locul, rolul și atribuțiile care revin fiecărui membru al societății.

În societatea noastră socialistă, responsabilitatea este concepută ca element *component definitoriu al sistemului social*, al întregului edificiu al democrației socialiste. Ea are deci o determinare obiectivă. ce decurge din raporturile calitativ noi dintre individ și societate, generate de relațiile sociale socialiste.

Din însăși natura societății socialiste, adică din baza economică și suprastructura sa politică, ideologică, izvorăsc drepturile și îndatoririle fiecărui cetățean, răspunderile sale față de societate și față de sine însuși, procesul istoric de omogenizare socială, posibilitatea armonizării treptate a intereselor individuale cu cele sociale, participarea tot mai activă a fiecăruia la făurirea destinelor țării și ale sale proprii.

Un tablou opus oferă societatea burgheză ; acolo organismul social este ros inevitabil de adînci antagonisme de clasă, de insolubile contradicții economice, politice și ideologice, acolo, cum spunea Lenin, domnește principiul „ori domini și jefuiești tu pe altul, ori altul te domină și te exploatează pe tine" ; acolo egalitatea și echitatea socială, unitatea și omogenitatea socială sînt himere reformiste sau fraze demagogice propagandistice, menite să camufleze o realitate de sens contrar.

ECUAȚIA : DREPTURI ȘI OBLIGAȚII

Ca operă colectivă, organizată și sudată, care înmănunchiază și direcționează într-un sens unic toate forțele vii ale națiunii, sub conducerea clasei muncitoare, a partidului comunist, *construcția socialismului integrează momentul responsabilității sociale, individuale și colective, ca o condiție esențială a accelerării progre-*

Scanned with OKEN Scanner

sului economic, politic și spiritual. O tot mai largă gamă de drepturi și libertăți corelată cu seria corespunzătoare de îndatoriri și responsabilități constituționale și legale, politice și morale angrenează pe toți membrii societății la acțiunea amplă de perfecționare a tuturor laturilor vieții sociale.

Specific democrației socialiste este faptul că *pe toți trebuie să-i privească totul:* bunul mers al economiei, creșterea productivității muncii sociale, apărarea și dezvoltarea proprietății socialiste, îmbunătățirea calității produselor, înflorirea științei, culturii, artei socialiste, combaterea energică a fenomenelor negative de orice natură și la orice nivel. Nici unui membru al societății socialiste nu-i pot fi indiferente faptele de inechitate socială, de injustiție, de parazitism, birocratismul sau formalismul, conștiința participării la răspunderea socială obligîndu-l la adoptarea unei *atitudini combative.* Face parte din esența democrației socialiste ca responsabilitățile să nu fie formale, ci reale, să nu fie doar proclamate, ci transformate continuu în fapt, în acțiuni sociale eficiente.

Conștiința socialistă, politico-ideologică, de participant egal în drepturi și îndatoriri la făurirea noii orînduiri, îmbinată cu conștiința individuală, politică, profesională, etică, civică, reprezintă cele două „prize" din care-și soarbe energia propulsivă spiritul de responsabilitate socială de care dau dovadă tot mai numeroși cetățeni ai patriei noastre. Căci conștiința responsabilității sociale este o conștiință de sensuri și semnificații; ea presupune înțelegerea profundă de către toți membrii societății a semnificației și sensului umanist al tuturor formelor de activitate socială: economică, politică, ideologică, administrativă, juridică, educativă etc.; ea presupune înțelegerea de către fiecare cetățean a esenței democratice pe care trebuie s-o conțină și s-o poarte întreaga operă de construcție socialistă.

Scanned with OKEN Scanner

Tocmai de aceea *edificiul democrației socialiste își găsește expresie în „edificiul" responsabilității sociale.*

În Expunerea la Colocviul privind știința conducerii, tovarășul Nicolae Ceaușescu preciza că : *„Inițiativa nu înseamnă fugă de răspundere și control ; dimpotrivă, inițiativa, dreptul de a lua hotărîri și de a acționa de sine stătător presupune tocmai o înaltă răspundere, spirit de discernămînt, capacitatea de a analiza și soluționa probleme în cadrul și pe baza principiilor și normelor generale de conducere a societății noastre socialiste".*

În principiu, orice muncă, oricît de modestă și „mărunță" este *cu* și *de* răspundere. Firește, gradul răspunderii este în raport direct cu natura muncii și a funcției ocupate de ins în organizarea socială, politică, economică, de stat, administrativă, obștească. Cu atît este mai mare răspunderea sa, cu cît este mai mare ponderea și sfera valorilor sociale încredințate, influența și consecințele sociale ale deciziei adoptate. În fond, *cu cît munca de răspundere este mai mare, cu atît răspunderea față de muncă* trebuie să fie mai ridicată. Este vorba de o *răspundere personală*, precis *îmbinată cu cea colectivă.*

Dînd expresie esenței democratice a societății socialiste, partidul și statul nostru au instituționalizat — stipulîndu-l în Statutul partidului și în Constituția țării, în legi și acte normative — *principiul muncii și conducerii colective* la toate nivelele și verigile organizării politice, economice, sociale, statale și obștești. Acesta este menit să ridice la cel mai înalt grad responsabilitatea cadrelor de conducere. Căci ele, purtînd întreaga răspundere pentru propria muncă, răspund în același timp *solidar* pentru deciziile întregului organ de conducere colectivă din care fac parte. Prin accentul pus pe realizarea *practică* — în forme organizatorice precise — a principiului muncii și conducerii colective a organelor și cadrelor — *socialismul* nu numai că nu anulează sau despersonalizează insul, ci dimpotrivă, îl *responsabilizează la maximum.*

Scanned with OKEN Scanner

În această ordine de idei se pune și problema importantă a realizării consecvente în practica vieții sociale, de stat și administrative a *celor două laturi inseparabile ale centralismului democratic*, principiu fundamental de organizare și conducere în societatea socialistă.

Centralismul democratic presupune. în mod firesc, răspunderea organelor și persoanelor pe scară ierarhică legală. Răspunderea *organelor inferioare* față de cele superioare se bucură de reglementarea constituțională, este stipulată în atribuții și norme precise ; realizarea ei este condiționată de exercitarea unui control sistematic permanent și exigent de sus în jos. Dar centralismul democratic nu este autentic socialist decît în *prezența și a celorlalte laturi ale sale, răspunderea organelor superioare* față de colectivitate, față de societate, față de popor, prezentarea sistematică a dărilor de seamă de către organele alese în fața masei, alegerea acestor organe de jos în sus, în adunări publice, receptivitatea față de criticile și propunerile venite din masă etc., reprezintă condiția realizării integrale a principiului centralismului democratic. Partidul nostru se preocupă de găsirea și adoptarea acelor forme organizatorice care să asigure realizarea în practica vieții sociale și a acestei laturi, să creeze condiții prielnice și climatul favorabil exercitării eficiente, reale a controlului social de jos.

Controlul social este o expresie și un mod de existență și afirmare a democratismului socialist. El implică ideea că toți membrii societății care se bucură de *drepturi* civile și politice sînt egali în fața legii, indiferent de funcția ce o ocupă în organizarea socială. El implică ideea că toate cadrele cu munci de răspundere dețin un mandat din partea partidului, a clasei muncitoare, a poporului, mandat ce poate și trebuie să fie retras în clipa cînd nu mai este adus la îndeplinire.

Conferința Națională a partidului a adoptat noi și importante măsuri în vederea întăririi și diversificării formelor controlului social de jos, astfel încît să crească și mai mult spiritul de răspundere al cadrelor, să se adîncească în continuare democratismul socialist.

Partidul educă pe membrii săi, pe activiștii din aparatul de stat, din organizațiile obștești în *spiritul sub-*

Scanned with OKEN Scanner

ordonării intereselor personale celor obștești, al devotamentului față de cauza socialismului, față de interesele poporului. Singurul „privilegiu" pe care îl pot avea comuniștii este acela al unei înalte răspunderi sociale. Prin însăși calitatea lor de membri ai partidului, căruia poporul i-a încredințat conducerea destinelor sale, comuniștii și-au asumat o mare răspundere.

Creșterea continuă a rolului conducător al partidului — chezășia principală a făuririi societății socialiste multilateral-dezvoltate și a trecerii la comunism — depinde în ultimă instanță de felul în care fiecare organizație de partid din economie, știință, cultură reușește să se situeze în fruntea oamenilor muncii, să facă din politica partidului o puternică forță înnoitoare. Realizarea acestui deziderat depinde, pînă la urmă, de modul cum fiecare comunist își înțelege răspunderea ce-i revine în calitatea de militant activ, convins și hotărît al politicii marxist-leniniste a partidului, de capacitatea și abnegația ce le dovedește în munca practică, de zi cu zi, închinată idealului socialismului și comunismului în România. *„Într-adevăr* — preciza tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea din iulie 1971 — *comunistul trebuie să fie un model, să știe să lupte pentru realizarea principiilor comuniste de organizare a societății, a principiilor noi de viață"*.

Astfel, autoritatea și prestigiul de care trebuie să se bucure fiecare comunist se va bizui atît pe marea autoritate și uriașul prestigiu al partidului, cît mai cu seamă pe calitatea și valoarea propriilor sale comportamente, atitudini și acțiuni.

Scanned with OKEN Scanner

INTELIGENȚA DE BUNĂ CREDINȚĂ

Omul este suficient de orgolios pentru a-și considera inteligența ca o valoare nu numai supremă, dar și exclusivă.

Dacă lăsăm de o parte pornirile orgolioase de moment și redimensionăm aprecierile la datele realului, va trebui să admitem adevărul propoziției : *pentru societate inteligența este o valoare fundamentală, dar nu o valoare în sine*. Ea este, mai precis poate căpăta, în cursul utilizării sociale, valori fie *pozitive*, fie *negative*, potrivit scopurilor în slujba cărora lucrează.

INTELIGENȚĂ ȘI CULTURĂ

A atribui inteligenței un caracter social cu funcții ambivalente, sperăm să nu pară paradoxal și nelalocul său. „Conduitele inteligente sînt în mod evident sociale în intențiile și efectele lor" — scrie cunoscutul psihosociolog francez Jean Stoetzel, care continuă : „A te comporta inteligent este o regulă de conduită socială și diversele faze ale interacțiunii sociale, comunicării, cooperării, chiar conflictele se derulează în condiții cel puțin minimale de raționalitate" („La psychologie sociale", Ed. Flammarion, Paris, 1963, pag. 123).

Desigur, prin caracter, funcții, finalități, inteligența reprezintă rezultat și pîrghie ale progresului social-uman. Ea este însă, prin origine, în primul rînd, nativă (în sens de *naturală)* și, în al doilea rînd, *culturală*. În cel dintîi

Scanned with OKEN Scanner

sens, inteligența este distributivă : în distribuirea ei „statistică", natura nu poate fi forțată : ea este fie darnică, fie moderată, fie de-a dreptul zgîrcită față de unii. Inteligența nativă, luată în primire de cultură, prin mecanismele ei instructiv-educative, capătă dimensiuni, utilizări și orientări social-umane definite și, adesea, *diferite*.

Mihail Ralea subscria la vechiul adagiu : „*Cultura este inteligența altora*", interpretîndu-l în sensul că întotdeauna cultura sedimentează și cristalizează valorile inteligenței omenești, le șlefuiește și le transmite printr-un sistem generalizat, relativ omogen de instrucție și educație. Dar cultura, *ca atare*, nu poate nici *crea* inteligența, nici nu poate *suplini* lipsa ei. Misiunea culturii este cu totul alta : să „prelucreze" materia cenușie, produsă de natura socializată, astfel încît s-o transforme într-o valoare *socială pozitivă*. Odată afirmată, inteligența trebuie astfel cultivată, educată, încît să-și asocieze o dimensiune *etică*, să fie așezată într-o măsură cît mai mare sub controlul vigilent al criteriilor etice ale umanismului.

AMBIVALENȚA ETICĂ A INTELIGENȚEI

În raport cu societatea, cu umanitatea creatoare de valori, inteligența poate fi distructivă sau constructivă, vehicul al adevărului sau al minciunii, al binelui sau răului, pîrghie subtilă de înălțare sau dărîmare a idolilor, instrument de mitificare sau de demitificare. Alternativele acestea nu inteligența și le autofixează. „Liberul arbitru" imaginat de filosofia și etica speculativă, ruptă de viață, este în fapt expresia unei foarte precise determinări și condiționări economice-sociale, istorice-sociologice și psihosociologice.

Așadar, inteligența nu e univocă sub raport *etic*, putînd servi proiectării și realizării unor acțiuni de sens diametral opus. Criteriile care o ghidează se află în *sfera* raporturilor social-umane concret-istorice, în sistemele de

Scanned with OKEN Scanner

valori ideologice și politice ale claselor și grupurilor sociale, ale indivizilor concreți, aflați în relații reciproce guvernate de nevoi, interese și scopuri specifice.

Aceasta nu înseamnă că inteligența umană este repartizată *simetric* sau *asimetric* pe orînduiri sau structuri sociale. Dar poate însemna, și înseamnă într-adevăr, că *utilizarea* ei, țelurile care o animă au fost și sînt neidentice, nu numai în succesiunea mai mult sau mai puțin omogenă a orînduirilor sociale, dar nici chiar în cadrul uneia și aceleiași orînduiri care beneficiază de omogenitate.

Nu ne vom abandona însă aici incursiunilor istorice, căci — în cazul de față — un excurs în contemporaneitate ne pare mai atractiv.

Contemporaneitatea noastră socialistă a formulat *imperativul inteligenței etice*, necesitatea considerării și valorificării la maximum a dimensiunii morale a inteligenței, adică cea de *bună credință*. Ne pare mai lesne s-o descriem pe aceasta — și opusul ei — decît s-o claustrăm în formula unei definiții de dicționar mai mult sau mai puțin academic.

O SCHIȚĂ TIPOLOGICĂ

... Se întîmplă să auzi despre un om că este „foc de inteligent“ ! Cînd privești, mai îndeaproape, *cum* și în ce *scop* utilizează persoana respectivă inteligența sa, îți schimbi pe loc părerea despre *etica* purtătorului ei determinat.

Există un șir întreg de „formule“ care exprimă utilizarea *non-socială* și *non-etică* a inteligenței. Să trecem în revistă cîteva din acestea.

Ne izbește adesea inteligența *meschină* — aceea pe care insul o utilizează pentru scopuri de chiverniseală strict personală, nelăsînd să-i „scape“ nici o „fărîmă“ din ea pentru țelul nobil al „chivernisirii“ colectivului, al obștei. Sau, dacă faptul din urmă se întîmplă, aceasta e ceva subsidiar, nefundamental în raport cu insul, cu

Scanned with OKEN Scanner

reflexul meschin al inteligenței sale pusă exclusiv în slujba intereselor proprii. Este tipul egoistului feroce căruia eventualele succese — dobîndite în condițiile atrofierii controlului social — îi activează cinismul și perseverența, ceea ce provoacă mult rău și o stare adîncă de tristețe civică la cei din jur. *„Nu se fac lucruri mari cu mijloace mărunte și mai ales cu mijloace meschine“*, spunea Spiru Haret cu gîndul la această „formulă“ de inteligență.

O altă „formulă“ este a *inteligenței de paradă*, opusul aceleia care se consumă în travaliul modest, adesea penibil, de oră cu oră, de zi și noapte, dar întotdeauna *personalizat individualizat* pentru crearea unor noi valori, materiale sau spirituale de larg folos social. E inteligența *de împrumut*, la drept vorbind, *uzurpată*.

Viața ne oferă încă, din păcate, eșantioane de acest fel : un tînăr, sau mai puțin tînăr cercetător dintr-un institut, laborator, catedră cheltuiește resursele și pasiunea căutătoare de adevăruri ale inteligenței *sale*, ajungînd să descopere o substanță, un procedeu, o metodologie, să formuleze un punct de vedere netradițional, o ipoteză originală. Printr-o lege psihosociologică de mult știută și perpetuu confirmată, pentru ca descoperirea, ideea, ipoteza să se valorizeze social, trebuie cunoscută și mai ales *recunoscută*, la început de magistru, de obștea științifică, culturală, apoi de cea larg socială. Descoperitorul nu are însă (încă) nume (renume), prestigiu, credit, autoritate în materie și deci șanse ca rodul inteligenței *sale* creatoare să capete recunoaștere publică *în timp util*.

Marii și adevărații oameni de știință, marii și adevărații profesori, marii și adevărații „șefi de orchestre“ culturale și-au făcut o înaltă datorie etică, un ideal și crez propriu de viață din a *descoperi*, *încuraja* și *sprijini efectiv* tinerele inteligențe creative, originale, astfel încît acestea să devină personalități autonome, care să-și înscrie *propriul nume* pe cartea de vizită a științei și culturii, și care, prin marele lor număr, prin valoarea lor intrinsecă să se revendice singuri unei școli, unui „magistru“.

Se petrec însă uneori și alte fenomene. Un cîrcotaș, un „invidios“ a socotit odată că numărul lucrărilor publi-

Scanned with OKEN Scanner

cate de „maestrul“ său într-un an depășea sensibil numărul de zile cuprins în ultimii cîțiva ani. Și nu era vorba de publicarea numeroaselor toasturi, „cuvinte de deschidere și închidere“, alocuțiuni, articole ocazionale sau necrologuri rostite de maestru, ci de lucrări *fundamentale*, de cercetări de laborator complexe, care una singură necesita, *făcută personal*, zilele a foarte mulți ani de muncă asiduă și exclusivă. „La unii oameni de știință — scrie V. Săhleanu (în cartea sa „Etica cercetării științifice“, 1966, p. 83), numărul mare de lucrări reflectă propriul lor neastîmpăr spiritual și propriul lor efort, în timp ce la alții, numărul mare de lucrări reflectă neastîmpărul spiritual și efortul subalternilor“. În paranteză fie spus, e cît se poate de salutară apariția unei serii remarcabile de cărți, pe tema dimensiunii și condiției etice a inteligenței științifice, artistice, filosofice (Ramon y Cahal, Beveridge, „Arta însușirii științei“ etc., din păcate puțin comentate public, pentru a-și realiza mesajul și influența socială așteptată).

Am cunoscut un personaj care își ticluia cărțile — destul de voluminoase și mereu pe aceeași temă, dar cu „conținutul“ altfel orînduit. O considerabilă parte a acestui „conținut“ era reproducerea unor texte fără „abuz“ de ghilimele citaționale și trimiteri la surse. Prezentarea ideilor altora era făcută fie în forma brută, fie trecută prin alambicul stilului propriu, fie încredințată unor stiliști spre eliminarea impurităților de traducere din 4—5 limbi de circulație mondială, se înțelege. Cînd i se făceau obiecții de inteligență și de etică, personajul, aflat la vîrsta unor tardive nerăbdări academice, răspundea surîzător și condescendent că bunurile intelectuale sînt un fel de „ager publicus“. Neîndoielnic, Ralea avea perfectă dreptate : „cultura“ *de acest fel* e copleșitor inteligența *altora* ...

Nu încetează să uimească, dar mai ales să dezamăgească inteligența *plictisită, rutinată, dezabuzată*. Ea se consumă repetativ, monoton și pretins funcțional în cadrele unor obligații „de serviciu“, care deși solicită tot mai insistent noi investiții de inteligență, ele rămîn „satisfăcute“ invariabil în sila plictisului și indolenței.

Scanned with OKEN Scanner

Sînt cazuri care cer „reparații capitale“ chiar înainte de termenele planificate ...

Mai există și inteligența *de circumstanță*, aceea care funcționează ca un aparat cu celule fotoelectrice foarte sensibile, capabile să semnalizeze precis ce „cantitate“ de inteligență „este cazul“ să fie pusă în acțiune, ținînd seama de ierarhiile prezente în competiție publică. „Aparatul“ îi va teleghida consumul și mai ales livrarea de inteligență, îi va indica anume *cînd* și *cît* trebuie să „strălucească“, *cînd* și *cît* să se lase „eclipsat“ de superior, ca și cum inteligența ar cunoaște ierarhii administrative, scări de valori altele decît acelea pe care le fixează însăși utilizarea ei în scopul creării sau promovării intereselor sociale.

INTELIGENȚA ETICĂ

Deși inteligența e naturală și personală, ea nu se poate valoriza și afirma socialmente decît grație culturii, care este eminamente socială. Pentru cultivarea inteligenței societatea noastră a creat excelente posibilități. Beneficiind de ele omul *contractează o datorie etică față de societatea socialistă*, anume : să-i imprime o utilizare socială, etică, să o pună în lucrare exclusiv pentru crearea valorilor, pentru transmiterea, conservarea și „consumarea“ lor rațională, cinstită, echitabilă.

Ține de esența societății noastre promovarea ecuației: inteligența — acțiune cu sens și valoare morală. Aceasta este traductibilă într-o *ecuație a echității :* ce se află la stînga semnului de egalitate — adică ce primește insul, ca răsplată materială și morală de la societate — să aibă echivalentul în partea dreaptă — ce dă insul colectivității.

Inteligența de bună credință va fi contribuabilul principal și neostenit la actul transpunerii în viață a valorilor umanismului socialist ce se revarsă în toate domeniile vieții noastre sociale. Ea va întreprinde acțiuni și fapte care vor depăși sistematic orizontul nevoilor și intereselor *strict personale.*

Scanned with OKEN Scanner

Inteligența etică nu este, evident, infailibilă, scutită de erori. Dar marea ei superioritate constă în faptul că își dă seama cu *rapiditate* de ele, sau receptează cu ușurință și sinceră recunoștință semnalele critice ale terților. Tăria ei morală constă în abandonarea fără regrete a erorii, fără temerea că odată cu aceasta i s-ar mina autoritatea, prestigiul, influența. Ea este, dimpotrivă, convinsă că tocmai repararea *din mers* a greșelilor, efortul de *a preveni altele similare* reprezintă, în societatea noastră socialistă, fundamentele adevăratului prestigiu.

Inteligența de bună credință nu va admite impostura și nu se va revolta în genunchi împotriva ei.

Inteligența își dovedește buna credință în competițiile intelectuale la scenă deschisă, cu preopinentul sau cu „adversarul" *de față*. Angajată mereu de partea noului autentic în luptă cu perfidiile vechiului în ciocnirile de idei și atitudine, inteligența de bună credință va recurge la argumente de realitate și nu de autoritate, la logica rațiunii și nu a sentimentelor (sau resentimentelor). Angrenată în polemică, ea va cita cu obiectivitate opinia adversă, evitînd trunchierile deformatoare, invectivele și etichetările, va cîntări cu grijă verbele și mai ales va fi zgîrcită cu epitetele și cu adjectivele.

Iubitoare de adevăr, de claritate și armonie în expresie, inteligența etică va fi riguroasă pînă și în metaforă.

Inteligența etică este funciarmente modestă, lipsită de tentațiile și sensibilitățile megalomaniei, dar nu și de însemnele *demnității*. Dimpotrivă, *demnitatea e una din trăsăturile definitorii ale inteligenței de bună credință*.

Este reconfortant să trăiești într-o societate care și-a înscris între idealurile ei aplicarea tot mai consecventă a criteriului etic în aprecierea inteligenței. Într-adevăr, societatea noastră socialistă este într-o ofensivă, într-un proces și efort salutar de eratizare a gîngăniilor ce rod moravurile publice, relațiile intersociale și interpersonale. Ea este în plin efort — cu remarcabile succese — de a statornici noi „reguli de joc" din care să fie exclus jocul „dublu" al necinstei și fățărniciei, cu atît mai respingător cu cît este mai inteligent.

Societatea noastră este profund interesată în folosirea integrală a inteligenței, anume a celei creatoare de valori, a inteligenței supuse legii etice supreme a bunei credințe.

Scanned with OKEN Scanner

CONȘTIINȚA DE SINE A POPORULUI ROMÂN

„Urmașii lui Decebal și Traian au știut permanent să păstreze ființa națională, să-și creeze o cultură și civilizație proprie, în strînsă legătură cu civilizația și cultura mondială, și să asigure dezvoltarea și înaintarea continuă a poporului nostru spre o viață demnă, independentă."

NICOLAE CEAUȘESCU

Înțelegerea profundă a caracteristicilor de bază ale națiunii noastre socialiste, a direcțiilor dezvoltării culturii noastre noi este înlesnită de cunoașterea și luarea în considerație a elementelor fundamentale ce alcătuiesc spiritualitatea românească, produs al istoriei social-economice și politice, al istoriei de idei și sentimente care s-a cristalizat și sedimentat în *conștiința de sine* a poporului român.

Exprimînd totalitatea ideilor și sentimentelor ce formează configurația spirituală specifică a unei națiuni, istorește condiționată de factori materiali, specifici fiecărei formațiuni sociale, conștiința sa de sine nu este o autoapreciere subiectivistă, nedeterminată și nedeterminabilă. Dimpotrivă, ea are rădăcini *obiective* în specificul condițiilor în care și-a perpetuat existența un anumit popor, în modul său de trai, de organizare economică, socială, politică, instituțională și mentală.

Conștiința de sine a unui popor este conștiința *comunității* și *personalității* sale în diversitatea popoarelor, și, mai tîrziu, a națiunilor, este o conștiință politico-ideologică, filosofică, etică și estetică. În cadrul ei s-a zăă-

mislit conştiinţa comunităţii istorice de origine, neam, limbă, teritoriu, valori spirituale, destin şi aspiraţii de libertate şi progres social.

Ca şi celelalte naţiuni, poporul nostru, odată format, a ajuns de timpuriu la conştiinţa de sine, pe care şi-a dezvoltat-o perpetuu, pregătind toate premisele pentru conştiinţa pe care a dobîndit-o despre sine în zilele noastre, în epoca socialistă.

Cercetarea ştiinţifică a trecutului relevă faptul că, încă înainte de a se fi constituit conştiinţa naţională — în epoca destrămării feudalismului şi ascensiunii burgheziei — conştiinţa de sine a poporului nostru şi-a durat timp de veacuri existenţa de fapt spiritual obiectivat în acte de civilizaţie şi cultură proprie, jucînd un mare rol în toate momentele esenţiale ale istoriei sale.

PRIVIRE ASUPRA UNOR SCRIERI

Oricine se familiarizează cu istoria mişcării de idei social-politice, ştiinţifice şi filosofice din ţara noastră este pur şi simplu izbit de faptul că nu există om de seamă în galeria culturii noastre naţionale, ca şi cercetători uitaţi, care să nu fi simţit nevoia să-şi direcţioneze una sau mai multe scrieri, de proporţii mari sau reduse, asupra problemei conştiinţei de sine a poporului român şi necesităţii dezvoltării şi consolidării ei continue, ca factor ideologic al progresului nostru istoric. Abundenţa şi varietatea literaturii consacrate acestei probleme-cheie nu numai pentru înţelegerea ideologiei şi psihologiei sociale a poporului român, dar şi a întregii sale istorii, se explică nu prin alternante imbolduri sau comandamente de conjunctură, ci prin împrejurarea nefericită că veacuri de-a rîndul au rămas nerezolvate sau au primit soluţii nesatisfăcătoare, incomplete, acele probleme ce afectau însăşi fiinţa naţională a unui vechi popor.

Scanned with OKEN Scanner

Conștiința unității și personalității poporului român și, legat de aceasta, a drepturilor și îndatoririlor sale social-istorice, apare exprimată, cu veacuri în urmă, în scrierile larg cunoscute și adesea citate ale cărturarilor patrioți — cronicarii, Dimitrie Cantemir, reprezentanții Școlii ardelene ; ele se amplifică considerabil în secolul al XIX-lea odată cu Tudor Vladimirescu, Bălcescu, Kogălniceanu, Ghica, Heliade, Bărnuțiu, Barit, Rosetti, Alecsandri, Odobescu, Eminescu, Hasdeu, Conta, Xenopol, etc. și — într-o perspectivă social-istorică și ideologică nouă — în scrierile reprezentanților mișcării muncitorești și socialiste, între care Dobrogeanu-Gherea deținea un loc de seamă.

Secolul al XX-lea înregistrează încercări noi de sinteză, cu caracter interdisciplinar, fie din unghiul de vedere al psihologiei sociale propriu-zise, fie din cel al filosofiei istoriei, filosofiei culturii, pedagogiei sociale sau al sociologiei. Toate aceste scrieri învederează faptul că, fiind un produs esențialmente ideologic, social-istoric, conștiința de sine a poporului nostru nu a constituit o entitate metafizică imuabilă, ci, ca orice fenomen spiritual complex și sensibil, a înregistrat seismele vieții economice-sociale, a purtat pecetea epocilor istorice și, modificîndu-și structura și elemente ale conținutului, a vehiculat valori adecvate necesităților progresului social.

LIMBA NAȚIONALĂ

Un rol de esențială însemnătate în formarea și dezvoltarea conștiinței de sine a poporului l-a îndeplinit limba națională, ea avînd multiple funcții în alcătuirea, păstrarea, transmiterea și amplificarea acestei conștiințe colective a comunității, fiind un adevărat catalizator de idei, simțăminte și idealuri proprii. Văzută ca expresie a unui conținut sufletesc aparte alcătuit și definit, transmisibil și transmițător, de enormă încărcă-

tură rațională, ideologică, afectivă, estetică, *limba națională reprezintă unul din pilonii de susținere trainică a întregului edificiu* al conștiinței de sine naționale.

Faptul acesta esențial a fost relevat de numeroși cercetători printre care citām aici, cu titlu de exemplificare, caracterizarea sugestivă ieșită de sub pana marelui istoric A. D. Xenopol. Într-o conferință mai puțin cunoscută, rostită la Piatra Neamț în 1911 și intitulată *„Unitatea sufletului românesc"*, A. D. Xenopol spunea: *„În această unitate minunată a graiului național la Români, vedem noi unul din mijloacele cele mai puternice de cultură a lui... Nici nu se știe ce putere uriașă reșede în această putință de circulație a ideilor în corpul întreg al poporului român, care, ca un sînge generos, îi nutrește toate organele, îi înviorează toate puterile, îi înalță cugetul și-i înnobilează simțirea"*. De altfel tot lui Xenopol îi aparține concluzia, clădită pe studiul și expunerea întregii istorii de pînă la el a poporului român, potrivit căreia: *„cînd un popor ajunge la conștiința de sine, cînd ea a început a se dezvolta, atunci el nu piere"*.

INTERPRETĂRI ȘI CONTROVERSE IDEOLOGICE

Întreaga literatură consacrată conștiinței de sine a poporului român se caracterizează printr-un accentuat *militantism social-politic și ideologic*. De aceea concepțiile filosofice și ideologice ale autorilor respectivi își vor imprima pecetea asupra contribuțiilor pe această temă. Dacă Dimitrie Drăghicescu scria la începutul veacului nostru un tom de aproape 600 pagini (din cele 3—4 proiectate) cu titlul: *„Din psihologia socială a poporului român"* (Introducere, București, 1907), într-o optică negativistă față de trecut și cu explicații unilaterale de natură empirică, dar mult mai plină de speranțe pentru *„dezvoltarea în viitor a calităților bune ale poporului*.

Scanned with OKEN Scanner

român", o făcea nu atît pentru a atrage atenția asupra problemei ca atare, cît mai ales asupra nevoii *de a rezolva* acute probleme social-economice, îndeosebi problema agrară, de a *„da școli și cultură poporului românesc"*, căci fără ele *„nu se poate dezvolta și înflori națiunea"*.

Numeroasele scrieri ale lui C. Rădulescu-Motru („Cultura română și politicianismul", „Psihologia poporului român" etc.), respirînd aerul filosofiei idealiste germane, au vehiculat în schimb, în epocă, idei și criterii de factură conservatoare și finaliste.

Printre multele lucrări din primele două decenii ale secolului nostru, destinate reliefării caracteristicilor poporului român, voluminoasa lucrare a reputatului naturalist Grigore Antipa *„Problemele evoluției poporului român"* (1919) atrage atenția prin conținutul și mesajul ei democratic și patriotic militant. În ciuda terminologiei, prea adesea transplantate din științele naturii, din biologia evoluționistă îndeosebi, cît și a unei orientări filosofice eclectice, cartea e o pasionantă pledoarie pentru consolidarea continuă a conștiinței de sine a națiunii române, care în 1918 izbutise să-și înfăptuiască idealul desăvîrșirii Unirii naționale. Amănunțite expuneri și analize îl conduc pe autor la constatarea că *„...îndelungata viață comună, într-un spațiu restrîns și sub influența acelorași condiții de trai, a dat o solidaritate atît de mare neamului astfel format — uniformizîndu-i structura interioară și precizîndu-i prin contururi adînci caracterele distinctive în afară — încît cu toată marea răspîndire geografică pe care a luat-o el în urmă și cu toate influențele diferite la care au fost supuse diversele sale ramuri, el și-a conservat unitatea firii neatinsă; ba, mai mult chiar, nici măcar conștiința unității neamului n-a putut fi cîtuși de puțin atinsă"*.

Semnificațiile faptului relevat de Grigore Antipa vor fi multilateral dezvăluite, din unghiuri de vedere deosebite, de numeroși cercetători. Marele istoric român Vasile Pârvan, abordînd problema pe planul culturii, scria: *„...ideea națională poate constitui un adevărat sumum de potențare spirituală"*, ea *„dă culturii creatoare o bază real unitară și o hrană bogată de inspirație*

Scanned with OKEN Scanner

continuă, originală, pornind de la varietatea naturală, etnopsihologică a grupurilor omeneşti organizate ca naţiuni" („Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane").

La rîndul său, binecunoscutul sociolog Dimitrie Gusti va scrie : „*Cînd conştiinţa de sine este îndeajuns de dezvoltată, o naţiune nu se mai lasă influenţată la întîmplare de civilizaţia celorlalte naţiuni ; ea împrumută cu prudenţă numai elementele care i se potrivesc sau pot fi asimilate cu uşurinţă*" („Ştiinţa naţiunii"). Continuînd şi completînd parcă această idee, Mihai Ralea nota : „*Nu imităm, ci ne adaptăm, adică prefacem, localizăm, trecem printr-un temperament special al unui sistem de viaţă. Adaptarea are sens activ, presupune o voinţă de transformare. Adaptarea e o selecţie a unicului lucru care-ţi convine dintr-o multiplicitate care ţi se oferă... Echivalează cu a-l inventa din nou. Adaptarea mai înseamnă şi curiozitate, semn de tinereţe.* Deschide ochii către tot ce e bun, progres, *noutate*" („Fenomenul românesc").

Deşi într-o anumită măsură viciate de vădite influenţe ale filosofiei fenomenologice, de prejudecăţi tipic idealiste faţă de concepţia materialistă, articolele lui Camil Petrescu — „Sufletul naţional" şi „Încercare fenomenologică despre conştiinţa românească" — conţin numeroase constatări juste şi o manifestă aversiune faţă de apostolii fascizanţi ai tradiţionalismului : „*Există cert o formulă... a sufletului românesc. Este un produs al timpului şi împrejurărilor sociale. Obiceiuri, tradiţii, costum, muzică, şi chiar o bună parte din vocabular nu sînt decît manifestări exterioare ale acestui tot psihosocial. Ele urmează bazele etnice şi sociale cum le-au urmat aproape 2 000 de ani fără apostoli tradiţionalişti*" („Teze şi Antiteze").

În condiţiile cînd fiinţa naţiunii române era grav primejduită de fascism, alături de poziţia fermă în glas şi faptă a comuniştilor se manifestă şi din rîndurile intelectualităţii democratice şi patriotice atitudini ce merită să fie relevate. Făcînd distincţia necesară între simţămintele naţionale firesti ale popoarelor şi naţionalismul şovin, acaparant şi războinic, marele om de cultură

Scanned with OKEN Scanner

P. P. Negulescu scria : „*Naționalismul este un cuvînt care, sub o aparență unitară, ascunde înțelesuri diferite și de o valoare cu totul inegală. Cînd susține dreptul la existență și la libera dezvoltare a fiecărui popor, sentimentul național e un mobil de acțiune, nu numai perfect legitim, dar de o incontestabilă noblețe etică... cînd însă, proclamînd superioritatea incontestabilă a unei națiuni și inferioritatea iremediabilă a celorlalte, luptă să asigure celor dintîi putința de a dispune, după bunul lor plac, de cele din urmă, naționalismul încetează de a mai fi un sentiment respectabil, fiindcă nesocotește justiția și amenință pacea*“. („Gazeta formelor culturii“). Iar filosoful D. D. Roșca scria în 1936 : „*Dintre toate formele de comunitate omenească — națiunea, fiind cea mai durabilă și cea care permite cel mai înalt grad de diferențiere a capacităților individului uman — poate servi, în măsură mai eficace decît oricare altă formă de comunitate, eclosiunea și durata creației spirituale*“ („Temeiurile filosofice ale ideii naționale“).

Nu trebuie dat uitării faptul că, în special în perioada interbelică, au existat repetate încercări de a prezenta *mistificat și denaturat* conștiința de sine a poporului nostru, de a infiltra în ea idei și sentimente incompatibile cu spiritul democratic al egalității și dreptății sociale, al umanismului, al patriotismului autentic și spiritului de prietenie și frăție cu toate popoarele, trăsături caracteristice poporului român. O literatură pestilențială a încercat, fără izbîndă, să preschimbe sentimentul național curat și legitim al poporului nostru într-un feroce naționalism și șovinism xenofob, să exalte un pretins autohtonism mistic, să propage „cultul forței“.

Eșecul ideologiei fasciste, care s-a produs sub loviturile ideologiei democratice și socialiste promovată de comuniști și alte forțe patriotice, este semnificativ pentru *stabilitatea, forța și valoarea conștiinței de sine a poporului român*, adică a marii sale majorități, muncitoare și gînditoare. Este perioada cînd pe arena istoriei social-politice românești s-a afirmat cu vigoare *clasa muncitoare, forța cea mai înaintată a societății românești*, purtătoare consecventă a idealurilor patriotice și

Scanned with OKEN Scanner

internaționaliste de progres, de eliberare socială și independență națională, cînd *ideile socialismului aduceau cu sine nu numai perspectiva realizării în fapt a acestor idealuri sociale, dar și germenele unei noi conștiințe de sine a poporului român, care a triumfat în zilele noastre.*

„Partidul Comunist Român — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu la Conferința Națională — *a dus o luptă neîmpăcată împotriva politicii de asuprire națională promovate de clasele dominante în perioada dintre primul și cel de-al doilea război mondial, a militat pentru asigurarea deplinei egalități în drepturi a cetățenilor de altă naționalitate, a realizat unirea în rîndurile sale sau în cadrul organizațiilor democratice a celor mai înaintați fii ai poporului român și ai naționalităților conlocuitoare. Tocmai datorită acestei politici juste, marxist-leniniste a Partidului Comunist Român, s-a putut crea frontul de luptă comun împotriva fascismului, împotriva politicii hitleriste de dezmembrare a României.“*

CONȘTIINȚA DE SINE SOCIALISTĂ A POPORULUI ROMÂN

Conștiința de sine a poporului român în conținutul ei actual nu s-a realizat, așadar, din nimic și nici nu este un strat adăugat și suprapus, ci *rezultanta firească a unei dezvoltări multiseculare*, a unor acute bătălii de clasă pe toate tărîmurile vieții sociale și ideologice, este *expresia istorică-naturală a cerințelor obiective de dezvoltare a societății românești*, a intereselor și aspirațiilor întregului popor muncitor, jalon necesar al progresului nostru istoric. *Tot ce a fost mai bun, democratic, progresist, într-un cuvînt — valoare, în trecutul de faptă, gîndire și simțire al poporului român, clasa muncitoare l-a retopit în aliajul spiritual și sufletesc al națiunii socialiste, ce înflorește azi în patria noastră liberă, reprezentînd o forță și un factor de seamă al*

Scanned with OKEN Scanner

mersului înainte al României socialiste.

Între năzuințele de libertate socială și deplină neatîrnare națională, exprimate în conștiința de sine a poporului român, și realitățile sociale caracteristice orînduirii bazate pe exploatare era o adîncă *contradicție*. Ea putea și avea să se soluționeze efectiv după doborîrea de la cîrma țării a claselor exploatatoare, care prin însăși natura lor apăsau și împilau poporul, frînau dezvoltarea capacităților sale creatoare, stimulau cosmopolitismul.

Iată de ce *în condițiile socialismului, între conștiința de sine a poporului și realitățile economice, sociale și politice există o deplină osmoză și armonie dinamică.*

Dacă ar fi să încercăm o caracterizare a conștiinței de sine a poporului român, la treapta pe care a atins-o astăzi, am putea spune că ea este o *conștiință politică-economică*, întruchipată în politica internă și externă a partidului și statului, caracterizată prin răspunderea față de propriul popor și destinele sale și orientată în direcția realistă a valorificării la maximum a resurselor materiale și spirituale proprii ; ea este, de asemenea, o conștiință *politică-ideologică*, întemeiată pe ideile marxism-leninismului, pe realitățile românești, care potențează în și pentru contemporaneitatea socialistă *resursele inteligenței, creativității, inventivității și originalității naționale*, în folosul poporului nostru, al întăririi sistemului mondial socialist, al progresului umanității.

Conștiința de sine a unui popor este conștiința valorii și rolului său în lume. E, deci, *o conștiință axiologică*. Ea e o conștiință a înrolării și solidarității internaționaliste în familia și pentru cauza popoarelor, a celor socialiste, a celor europene, a popoarelor lumii. „Partidul nostru — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu — consideră că își îndeplinește datoria sa internațională față de cauza socialismului și păcii, asigurînd dezvoltarea continuă a societății noastre socialiste, întărind economia și cultura patriei, ridicînd nivelul de viață al poporului și, în același timp, desfășurînd o intensă activitate internațională în sprijinul aspirațiilor înaintate ale omenirii contemporane, al tendințelor progresiste ale epocii noastre".

Scanned with OKEN Scanner

Nu numai pentru prosperitatea proprie, nu numai pentru independența și suveranitatea sa militează conștient poporul român, statul său socialist, forța sa conducătoare — Partidul Comunist Român — ci pentru libertatea tuturor popoarelor, pentru realizarea idealurilor lor de neatîrnare, liberă dezvoltare și propășire economică, culturală și morală.

ÎNFLORIREA NAȚIUNII SOCIALISTE

Se poate spune, cu deplin temei, că partidul nostru, sintetizînd la Congresele al IX-lea și al X-lea și în multe alte documente experiența proprie și a altor detașamente ale luptei revoluționare și de eliberare națională, a contribuit mult la clarificarea și pe plan internațional a problemei naționale și a rolului națiunii în dezvoltarea socialismului.

Recent, la Conferința Națională, secretarul general al partidului nostru a tratat amplu și aprofundat aspectele cardinale ale acestei teme, exprimînd din nou punctul de vedere al Partidului Comunist Român privitor la rolul națiunii și căile pentru dezvoltarea națiunii socialiste în complexul de fenomene ale lumii contemporane.

Călit în focul unor îndelungate și grele bătălii de clasă împotriva regimului burghezo-moșieresc și excrescenței sale odioase — fascismul — Partidul Comunist Român s-a dovedit totodată forța cea mai consecventă a apărării intereselor naționale, salvgardării independenței și suveranității patriei, realizării unității naționale pe platforma unor idealuri progresiste, revoluționare. Ca partid marxist-leninist al clasei muncitoare, Partidul Comunist Român a îmbinat, în fiecare etapă a istoriei sale, obiectivele luptei de eliberare socială cu cele ale apărării ființei naționale, neatîrnării și suveranității, a împletit armonios sarcinile naționale cu obligațiile internaționale, patriotismul fierbinte cu internaționalismul consecvent. *„Istoria partidu-*

Scanned with OKEN Scanner

lui nostru — aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea prilejuită de semicentenarul P.C.R. — *este istoria luptelor sociale și naționale ale clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, ale tuturor oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate, este istoria nașterii și dezvoltării mișcării muncitorești și revoluționare din România. Noi, comuniștii, sîntem continuatorii tradițiilor progresiste ale întregului popor. Cinstim pe toți aceia care au stat în fruntea luptei împotriva asupririi străine, pentru neatîrnarea poporului, pentru formarea statului național român.*"

Era socialistă din istoria țării noastre, al cărei inspirator, inițiator și organizator priceput și tenace a fost partidul comuniștilor, a determinat, odată cu profundele transformări economico-sociale, politice, ideologice și culturale, și procesul de constituire, cristalizare și înflorire a națiunii socialiste române, de afirmare a uriașelor sale resurse creatoare și a atributelor ei esențiale. A fost astfel încă o dată confirmat adevărul marxist-leninist fundamental conform căruia trecerea revoluționară de la capitalism la socialism marchează în mod obiectiv ridicarea națiunii — ea însăși rezultatul unui complex proces istoric progresist — pe o treaptă calitativ superioară, aceasta reprezentînd un important factor de civilizație și progres în lumea socialistă, în lumea contemporană în general.

NAȚIUNEA — FACTOR ACTIV AL PROGRESULUI SOCIAL

Ca și în alte probleme, partidul nostru pornește de la *analiza materialist-dialectică și istorică a realităților interne și internaționale*. Această analiză relevă pregnant, pe de o parte, faptul că pe diferite continente procesul formării națiunilor și al statelor naționale se află în curs, cunoscînd diferite etape, iar pe de altă parte, că chiar în țările unde națiunea are un lung tre-

cut istoric, sentimentul național, idealul independenței și suveranității constituie factori primordiali ai transformărilor progresiste, democratice, revoluționare. Amploarea fără precedent a luptei antiimperialiste pentru eliberarea națională, pentru formarea și consolidarea unității naționale a statelor naționale independente, precum și procesul înfloririi națiunilor socialiste demonstrează cu puterea faptelor că națiunea, politica de unitate și independență națională nu numai că nu sînt anacronice, dar, dimpotrivă, reprezintă forțe motrice active ale așezării întregii omeniri pe făgașul civilizației și progresului, ale afirmării în practică a principiilor egalității, echității și dreptății pe plan mondial.

Analiza științifică, marxist-leninistă făcută de partidul nostru problemei rolului națiunilor în lumea contemporană în general și în lumea socialistă în particular este inseparabil legată de teza materialist-dialectică și istorică despre rolul hotărîtor al maselor în istorie. Căci, în fond, în condițiile actuale, acest rol decisiv al maselor în realizarea progresului social se întruchipează într-o categorie social-istorică obiectivă care este națiunea. Faptul acesta își găsește expresia cea mai deplină în condițiile socialismului, respectiv ale națiunii socialiste. În aceste condiții, rolul maselor, al națiunii, al unității naționale pe baze sociale cu totul noi este potențat la maximum, întrucît abolirea claselor exploatatoare și a antagonismelor de clasă, transformarea clasei muncitoare în exponentul și liantul întregii națiuni asigură pentru prima oară îmbinarea intereselor și aspirațiilor tuturor claselor și categoriilor sociale, realizarea unei autentice unități naționale, punerea în valoare și dinamizarea energiilor creatoare ale întregului popor și astfel accelerarea ritmului progresului social.

Nu încape nici o îndoială că realizările istorice ale poporului nostru, în anii socialismului, capacitatea sa de a învinge numeroase dificultăți și lipsuri se datorează faptului că Partidul Comunist Român, forța conducătoare și unificatoare a poporului, a acționat perseverent prin întreaga sa politică în direcția afirmării puternice a rolului creator al maselor în frunte cu clasa muncitoare, a

Scanned with OKEN Scanner

caracteristicilor și atributelor fundamentale ale națiunii socialiste, a unității frățești bazate pe deplina egalitate în drepturi a naționalităților conlocuitoare cu poporul român.

UN NOU TIP DE NAȚIUNE ȘI RELAȚII ÎNTRE NAȚIUNI

Caracteristicile economico-sociale, politico-ideologice și culturale ale orînduirii socialiste — începînd cu proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, cu dezvoltarea planificată, armonios distribuită pe tot teritoriul țării, a forțelor de producție materiale, dar și spirituale, continuînd cu calitatea nouă a maselor de producători și proprietari, cu procesul de apropiere între munca fizică și cea intelectuală, între oraș și sat, cu procesul dispariției treptate a claselor și omogenizarea socială, cu participarea tot mai intensă a celor ce muncesc la conducerea societății, terminînd cu generalizarea concepției unice despre lume și viață, cu aplicarea consecventă a principiilor eticii și echității socialiste — toate acestea conferă *în mod obiectiv* națiunii socialiste calitatea unui *tip nou de națiune*, incomparabil mai puternică și mai trainică decît națiunea burgheză.

Experiența demonstrează că națiunea este o categorie istorică de mare vitalitate, că transformarea comunității naționale într-o comunitate de tip socialist reprezintă un element esențial al progresului uman în ansamblu. Iată de ce este greșită și dăunătoare considerarea comunităților naționale ca fiind de pe acum epuizate și depășite istoricește, iar a politicii de unitate națională, în condițiile socialismului, ca o manifestare de îngustime națională. Dialectica *obiectivă* a dezvoltării sociale contemporane învederează, dimpotrivă, că națiunile în general și cu atît mai mult națiunile socialiste joacă rolul pozitiv de forțe motrice ale progresului și civilizației mondiale.

Scanned with OKEN Scanner

Concluziile politice ale analizei teoretice făcute de tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul la Conferința Națională se impun de la sine, în mod logic : partidul apreciază că este de datoria sa să facă totul pentru dezvoltarea națiunii socialiste române, pentru asigurarea deplinei egalități în drepturi între toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, pentru realizarea unei omogenizări tot mai pronunțate a societății atît cu caracter social, cît și național pe calea făuririi unei orînduiri unice, comuniste.

Totodată, partidul acționează cu energie și fermitate pentru dezvoltarea raporturilor de tip nou între toate națiunile socialiste, pentru promovarea consecventă a unității indestructibile dintre sarcinile naționale și internaționale, dintre patriotism și internaționalism socialist.

De asemenea, partidul nostru apreciază că trebuie să se acționeze cu toată hotărîrea pentru sprijinirea luptei de eliberare națională și formarea statelor naționale unitare, pentru dezvoltarea națiunilor și realizarea unor relații de deplină egalitate între ele.

Prin întreaga sa politică internă și externă, consecvent marxist-leninistă, partidul nostru, România socialistă își îndeplinesc cu cinste în mod activ rolul de detașament revoluționar, antiimperialist, își aduc contribuția, prețuită și stimată pretutindeni, la lupta împotriva asupririi colonialiste și neocolonialiste, pentru promovarea unor relații noi între toate națiunile lumii, pentru pace și colaborare internațională.

DEMNITATEA NAȚIONALĂ

Demnitatea națională și conștiința națională sînt inseparabile. Conștiința națională — produs al unei îndelungi trăiri și experiențe social-istorice a unei colectivități umane devenită națiune — are purtători și mesageri individualizați, personalizați. Ea se materiali-

Scanned with OKEN Scanner

zează în fapte, creaţii şi valori sociale, politice, cultural-artistice durabile, dătătoare de sens şi ideal, generatoare de energii coezive, rezistente la mari şi dramatice încercări.

Reflectare sintetică a istoriei concrete şi particulare a unei naţiuni, conştiinţa naţională se supune firesc legilor dialectice ale evoluţiei istorice. Ea are constanţe şi variabile, elemente moştenite din generaţie în generaţie şi dobîndite în însuşi procesul creator de istorie, proces al cărui subiect îl constituie masele largi ale poporului şi nu „tagma jefuitorilor“ cum se exprima Tudor din Vladimiri.

Astfel stau lucrurile şi cu ceea ce poartă numele de demnitate naţională şi exprimă concentrat, discret, dar viguros conştiinţa de sine a naţiunii române, devenită în anii revoluţiei şi construcţiei socialiste, sub conducerea partidului comunist, naţiune socialistă, liberă, independentă, suverană, stăpînă pe destinul ei istoric.

Avînd o structură socială radical modificată, fiind alcătuită exclusiv din clase şi pături de oameni ai muncii, reconstruindu-şi din temelii elementele esenţiale ale existenţei sociale şi ale tuturor raporturilor sociale, inclusiv cele cu naţionalităţi conlocuitoare, pe principiile socialiste ale egalităţii şi unităţii frăţeşti, naţiunea română contemporană îşi dezvoltă şi afirmă potenţialităţile, virtuţile într-un complex de acte constructive atît pe plan intern, cît şi internaţional.

O virtute caracteristică este şi demnitatea, mîndria naţională pentru tot ceea ce a înfăptuit şi înfăptuieşte clasa muncitoare, ţărănimea, intelectualitatea, avînd drept înţelept cîrmaci Partidul Comunist Român. Această virtute se materializează în comportarea fiecărui cetăţean al României socialiste — indiferent de naţionalitate — care este pătrunsă de conştiinţa patriotică a îndatoririi de a contribui în locul modest, dar important pe care-l ocupă la crearea, conservarea şi transmiterea a noi valori materiale şi spirituale ce formează zestrea de aur a Patriei.

Demnitatea şi mîndria naţională, autentic socialiste, exclud din capul locului îngîmfarea, naţionalismul şovin, izolarea naţională şi, în egală măsură, cosmopolitismul,

Scanned with OKEN Scanner

ploconirea limfatică și degradantă în fața produselor fie materiale, fie spirituale ale unei lumi situate într-un Apus nu numai geografic, dar și istoric.

Conștiința apartenenței la națiunea socialistă, demnitatea și mîndria sobră, dar fermă, izvorîtă din sentimentul tonic al participării la făurirea unei lumi și gîndiri noi, sînt factori spirituali, moral-politici dintre cei mai activi ai formării comuniste a tineretului, pe care măiestria și dragostea de patrie a fiecărui educator îi poate transforma în criterii de conduită ale tinerelor vlăstare pentru întreaga viață.

ȘTAFETA GENERAȚIILOR

Aruncînd o privire asupra scurgerii generațiilor poporului român, cunoscutul scriitor Geo Bogza a dat expresie literară unui adevăr profund : „*De peste două milenii* — scria el — *poporul românesc privește răsăritul și apusul soarelui de pe crenelurile Carpaților, de pe malul Dunării și de pe țărmul Mării Negre*". Este, neîndoielnic, că unul din factorii care au dat chiag și statornicie poporului român, națiunii noastre pe locurile istorice unde s-a format, îl reprezintă *legătura strînsă dintre generații*, dialogul viu, ștafeta purtată în timpuri de la cei vîrstnici la cei tineri. Înțelepciunea și răbdarea, iubirea de patrie și de limbă strămoșească, dorul de libertate și dreptate socială, dragostea de muncă, omenia, dorința de înnoire sînt trăsături formate, dovedite și transmise prin vremi din tată-n fiu.

În zilele noastre aceste trăsături, care compun ceea ce se cheamă profilul spiritual-psihologic al națiunii române, au dobîndit o nouă vigoare, datorită primenirii întregii orînduiri sociale, datorită schimbului viu dintre trecut și prezent, dintre generațiile mai în vîrstă și cele care s-au născut și crescut în anii socialismului.

Scanned with OKEN Scanner

În trecut s-a afirmat adesea că poporul român, îndeosebi țăranul român, este tradiționalist, conservator, refractar din principiu oricărei schimbări. Faptele au dovedit contrariul. Și unul din cele mai convingătoare fapte îl reprezintă transformarea socialistă a orașului ca și a satului, procesul de înlăturare a ceea ce este vechi, depășit în modul de viață și de gîndire al trăitorilor acestui pămînt.

Dar tot ceea ce a fost și este înaintat în modul de viață și gîndire al poporului nostru intră cu rol activ în viața nouă a patriei socialiste.

Legătura între trecut și prezent, între tradițiile mai vechi și tradițiile noi, apărute în anii socialismului, este totodată o legătură vie, un schimb între generații, o ștafetă colectivă a generațiilor.

Această legătură trebuie privită cu ochi deschiși pentru a înțelege cum se cuvine modul în care trebuie să se comporte tinerii și vîrstnicii unii față de alții, și, împreună, față de societate.

E important, în primul rînd, să amintim că societatea socialistă a creat tinerilor — prin eforturile întregului popor — condiții și posibilități materiale și culturale pe care părinții lor abia dacă le puteau visa : posibilitatea fiilor de muncitori și țărani de a învăța, accesul la cele mai înalte școli, la o înaltă calificare, posibilitatea de a ocupa funcții de răspundere, dreptul la remunerație egală pentru muncă egală, drepturi politice largi etc. Aceste posibilități apar multor tineri ca un fapt de la sine înțeles, firesc și obișnuit, neștiind din experiență cît de îndelungată, de grea și plină de sacrificii a fost lupta pentru înlăturarea de la putere a burgheziei și moșierimii, pentru desființarea proprietății capitaliste și moșierești, pentru triumful orînduirii socialiste. La această luptă a participat activ și cu însuflețire și tineretul împreună cu generația vîrstnică, dar intră în atribuțiile firești ale acesteia să educe pe cei tineri în spiritul responsabilității sociale, cetățenești.

Nu putem trece cu vederea, totodată, că uneori în rîndul celor vîrstnici se păstrează o atitudine rezervată sau neîncrezătoare în capacitățile și elanul creator al tinerilor. De aceea, alături de exigența manifestată pentru îndepli-

Scanned with OKEN Scanner

nirea de către tineri a îndatoririlor lor, atît de producție, sociale, cît și personale, familiale, este bine să se încurajeze prin toate mijloacele spiritul de inițiativă și dorința de nou și de bine, care sînt, de altfel, caracteristice tinerilor.

Împreună cu respectul și dragostea, stima și buna cuviință pe care tînăra generație trebuie să le manifeste față de vîrstnici în toate împrejurările, este de dorit ca ea să-și dovedească, prin fapte, priceperea și curajul de a consolida și dezvolta roadele muncii înaintașilor, de a purta cu cinste făclia muncii creatoare în toate colțurile țării.

Să reamintim frumoasele cuvinte ale lui Vlahuță care încheie neuitata lui *România pitorească*: *„Ceea ce se ridică mai luminos și mai sfînt în mijlocul amintirilor mele, podoaba cea mai aleasă și mai mîndră-ntre podoabele țării, este poporul românesc. În sufletu-i larg, nespus de duios, lămurit în focul atîtor suferinți, am găsit izvorul curat al frumoaselor lui cîntece și înțelesul istoric al trăiniciei și stăruinții noastre pe acest pămînt. În marea lui putere de muncă, de luptă și de răbdare, în mintea lui trează și-n inima lui caldă am găsit sprijinul speranțelor noastre și dezlegarea înaltei chemări a neamului nostru“.*

Scanned with OKEN Scanner

Metaforic vorbind, tradiția este unul din pilonii de susținere ai oricărui edificiu social, *dar nu edificiul însuși.*

Tradiția constituie unul din factorii importanți și permanenți ai vieții și activității tuturor formelor de comunitate și organizare socială, un element al instituțiilor și al raporturilor sociale, în special al raporturilor dintre generații.

Dacă privim istoria ca rulaj al generațiilor, atunci tradiția prezintă o semnificație aparte pentru tineret; generația care intră în viața socialmente activă este în mod obiectiv și inevitabil confruntată cu problematica complexă a sistemului de criterii și valori cristalizate în tradiții.

Fiecare generație, chemată să asigure progresul social, își definește atitudinea față de tradiții într-un asemenea mod încît să continue și să dezvolte pe cele cu caracter *înaintat* și să abandoneze elementele ei *depășite* istoricește. *„Fiecare generație* — scriau Marx și Engels în „Ideologia germană“ — *pe de o parte, continuă în împrejurări complet schimbate, iar, pe de altă parte, modifică vechile împrejurări printr-o activitate complet schimbată“.*

Definirea atitudinii față de tradiție se pune în mod acut în special în epoci de transformare revoluționară, așa cum este și epoca pe care o străbate națiunea noastră de mai bine de un sfert de secol încoace, răstimp în care nu numai că s-a clădit o orînduire socială calitativ nouă, dar a apărut și o generație de tineri ce aparține integral acestei epoci și acestei orînduiri, cea socialistă, situîndu-se în succesiunea, în „rulajul“ generațiilor

poporului român. Într-un studiu consacrat sociologiei mediului educativ, Aculin Cazacu remarca, pe bună dreptate, necesitatea unei cercetări marxist-leniniste pe tema raporturilor dialectice dintre tradiție și inovație în procesul succesiunii generațiilor (vezi „Sociologia generală", coordonator Miron Constantinescu, București, Editura științifică, 1968, pag. 234).

Destinul tradițiilor este hotărît, pe de o parte, de însăși natura lor, iar, pe de altă parte, de contextul social, de generațiile în viață, de modul cum acestea rezolvă contradicțiile sociale, de atitudinea lor față de tradițiile înaintate ca și față de cele înapoiate. Trecutul întruchipat în tradiții există — am putea spune — numai în măsura în care elementele sale sînt trăite de contemporani, sînt perpetuate în structura conștiinței și comportamentele lor. Iată de ce problematica tradițiilor este de ordin politic, sociologic și psihosociologic.

TRADIȚIA CA SELECȚIE VALORICĂ

Tradiția este un fenomen psihosocial, deoarece ea are o natură spirituală, reflex și produs al existenței social-istorice concrete a unei colectivități umane determinate, deoarece are *purtători activi* în cadrul acestei colectivități, se păstrează, se transmite și se modifică prin mecanisme de influențare, între care prestigiul și autoritatea dețin un loc deosebit. Ca fenomen psihosocial, tradiția reprezintă, de asemenea, *un sistem de valori și criterii* care determină forme specifice, coerente, relativ stabile de comportare a inșilor, a grupurilor sociale, a claselor, a națiunilor.

Tradiția semnifică participarea la un univers specific de valori — social-politice, economice, juridice, instituționale, etice, estetice, educaționale — atașarea și integrarea într-un anumit mod de viață, într-un anumit tip de civilizație și cultură. Ea permite insului *„să vadă Universul cu ochii culturii în care s-a născut, să filtreze*

Scanned with OKEN Scanner

realitatea prin sensibilitatea și optica poporului său, nu cu ochi și suflet de împrumut". (Dan Zamfirescu, „Tradiția ca durată a istoriei și culturii naționale", în volumul „România — pămînt de civilizație și sinteză", București, Editura pentru literatură, 1969, p. 113). Astfel privită, tradiția este *un sistem comun de reacții, o afirmare a anumitor idei și idealuri și o negare a altora* străine. Deci tradiția presupune din capul locului, *o selecție valorică și comportamentală*.

Nu orice fapt, eveniment etc., devine subiect creator de tradiție. Numai acele fapte sociale, politice, culturale etc. semnificative, novatoare la vremea lor și care au răspuns unor necesități sociale reale, reprezintă subiect și obiect de tradiție. Cristalizînd, selectînd și generalizînd în sine o îndelungată experiență socială semnificativă, tradiția devine un *purtător de valori* culturale, ideologice, etice și psihologice, mesager al semnificațiilor vitale ale experienței unei colectivități sociale, luînd forma de norme și reguli scrise și nescrise, instituționalizate și neinstituționalizate, cu imensă influență în actul de socializare a indivizilor.

Tradiția reprezintă o tablă de criterii de judecare, de comportare recunoscute (sau impuse) ca necesare, ca obligatorii, un sistem de „prescripții" sau recomandări și, totodată, de sancțiuni menite să asigure conservarea, cumularea și transmiterea valorilor materiale și spirituale produse în decursul timpului prin succesiunea generațiilor.

Conținutul conceptului de tradiție este traductibil în termeni de „model", de „tipar" de judecare și comportament. Comentînd considerațiile antropologului Fr. Boas despre natura și formele comportamentului tradițional, M. Ralea și T. Herseni scriu : „Din punct de vedere psihologic, tradiția apare deci ca o acțiune preformată, ca tipare psihice elaborate de generațiile precedente pe care indivizii și le însușesc și se modelează după ele. Ne găsim deci în inima fenomenelor de psihologie socială. Modelele prescrise de tradiție sînt perpetuate și modificate (adoptate) prin consensul colectivității sociale și participante la cultura sau subcultura respectivă". („Introducere în psihologia socială", București, Editura științifică, 1966, pag. 295).

Scanned with OKEN Scanner

Ni se parte important a atrage atenția asupra faptului că tradiția nu constituie — nici chiar în cele mai „tradiționale" forme de organizare socială — un factor de sine stătător. Ea se integrează, penetrează și se manifestă *în fiecare element component al existenței și conștiinței sociale, a modului de trai.* Avem de-a face cu manifestarea unor tradiții *specifice* în sfera producției bunurilor materiale, în domeniul organizării și funcționării relațiilor și instituțiilor social-politice și juridice, în fiecare compartiment al vieții cultural-spirituale: învățămînt, literatură, artă, știință, filosofie, morală etc., în relațiile intergrupale, interclasiale, internaționale.

Din punctul de vedere al sociologiei și psihosociologiei marxist-leniniste, funcțiile tradiției, discernerea elementelor ei pozitive de cele negative apar cu putință numai în contextul întregului sistem social și al evoluției sale, în care rolul motor îl are dialectica forțelor de producție și relațiilor de producție, a bazei și suprastructurii, a economiei, politicii și culturii.

Astfel pot fi înțelese în mod științific și raporturile complexe dintre tradiție și inovație, dintre evoluție și revoluție. *„Tradiția* — scria Liviu Rebreanu — *nu înseamnă neapărat anchilozare. Tradiția adevărată e o simplă merinde sufletească. Fără ea nu poți pleca la drum decît riscînd să te poticnești la toate cotiturile. De altfel cea românească e cea mai primitoare și cea mai înțelegătoare, fiindcă n-are perne rigide și pretenții absolute... În sînul ei se pot uni întotdeauna trecutul cu viitorul spre a oglindi prezentul"* („Programul României literare").

Asupra tradiției lucrează încontinuu inovația, expresie a unor necesități social-istorice noi, devenite conștiente, expresie a inițiativei și creativității fiecărei noi generații. În felul acesta tradiția este „negată" dialectic, păstrîndu-și valorile pozitive, eliminînd elementele negative, istoricește depășite, adăugînd noi valori, corespunzătoare necesităților vieții materiale și spirituale ale contemporanilor. (Sociologul american Robert K. Merton

Scanned with OKEN Scanner

scrie că *„virtuțile fiecărei tradiții pot fi unite pentru a ne debarasa de viciile fiecăreia"*. „Eléments de théorie et de méthode sociologique", Plon, 1965, p. 331).

Fructuoasă din punct de vedere științific și implicit educativ este numai *abordarea concret-istorică*, sociologică și psihosociologică a problematicii tradiției. Criteriile sociologice și psihosociologice intervin obligatoriu cînd este vorba nu numai de „evocarea" tradițiilor, dar mai ales cînd avem de-a face cu practicarea lor.

Abordarea sociologică presupune raportarea tradițiilor la formațiuni, comunități și structuri sociale determinate : națiuni, clase și pături sociale, grupuri socioprofesionale, de sex, vîrstă, nivel de instrucțiune etc. Astfel vom constata o serie de tradiții comune și alta, numeroasă, de tradiții specifice fiecăreia dintre aceste categorii.

Abordarea psihosociologică presupune raportarea tradiției la un context cultural-ideologic și spiritual specific, stabilirea ponderei elementului tradițional în cuprinsul conștiinței de sine a individului, a grupului, a clasei, a națiunii, relevarea influenței sale asupra activităților și relațiilor sociale, inclusiv a celor interpersonale, studiul comportamentelor, atitudinilor, opiniilor, stărilor de spirit, mentalităților pe care le alimentează.

TRADIȚIE ȘI REVOLUȚIE

Fiind produsul unei îndelungate și contradictorii dezvoltări și experiențe social-istorice semnificative, supunîndu-se — în virtutea naturii sale psihosociale — și unor legi proprii, ca cea a inerției — tradiția a avut și are inevitabil un *caracter neomogen și funcții sociale diferite*.

Există tradiții și tradiții.

Se știe că raportate la criteriile progresului social-uman, tradițiile au o funcție social-educativă fie pozitivă — izvor, model, stindard, simbol pentru activitatea

Scanned with OKEN Scanner

revoluționară, novatoare — fie negativă, conservatoare, reacționară. „Contradicția dialectică internă a tradiției dezvăluie în ideea de păstrare și transmitere atît funcțiile pozitive cît și cele negative ale tradiției. Ea e o categorie istorică, deci evolutivă, un proces cu meandre, întoarceri, reluări, îmbogățiri, dispariții temporare, ca un rîu într-o zonă de calcar, cînd apărînd la suprafață, cînd dispărînd în adîncuri. O dată cu apariția claselor în istoria societății are loc un proces de polarizare a tradițiilor. Aureola tradiției devine pentru privilegiați un mijloc de a menține situații favorabile, dobîndite arbitrar prin forță sau viclenie. Exponenții acestor clase devin păstrătorii unor tradiții depășite din punct de vedere istoric (cazul tradițiilor religioase, n. n.). Lipsite întotdeauna de simțul istoriei, al dialecticii istoriei, clasele privilegiate s-au agățat de tradițiile al căror conținut și sens absolut, necritic încearcă sistarea mersului normal al unor procese, de fapt, ireversibile (Dumitru Trancă „Eseu asupra culturii").

Sociologic, atitudinile diferite, opuse chiar față de tradiții, revendicarea la cele progresiste sau la cele conservatoare, se definește prin poziția și rolul obiectiv determinat al clasei (claselor) sociale în fiecare etapă de dezvoltare istorică.

Tradițiile progresiste, înaintate, revoluționare sînt un aliat puternic al forțelor sociale cele mai avansate — în zilele noastre, al clasei muncitoare din fiecare țară — în lupta împotriva orînduirii bazate pe exploatare, a conservatorismului în viața politică-socială, a tradiționalismului romantic sau reacționar în viața cultural-ideologică.

Partidul Comunist Român și, după exemplul său, Uniunea Tineretului Comunist cinstesc și cultivă tradițiile luptei de eliberare socială și națională ale poporului român, faptele de vitejie și eroism ale celor mai buni fii ai săi, tradițiile progresiste și democratice ale culturii naționale, ca elemente componente, dinamice și active ale conștiinței socialiste a tuturor celor ce muncesc, ca zestre ideologică și morală a tineretului fără deosebire de naționalitate.

Scanned with OKEN Scanner

Caracterizînd obiectivele și sensurile cultivării tradițiilor în cadrul muncii politice-educative în rîndurile tineretului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a spus la Consfătuirea pe țară a U.T.C. : „*Munca de educare a tineretului trebuie să se bazeze pe tot ceea ce a creat mai bun omenirea pînă acum, pe cunoașterea trecutului glorios de luptă și muncă al țării noastre, pe minunatele creații științifice, literar-artistice, pe tot ceea ce poporul nostru a făurit în decursul veacurilor — și care reprezintă o moștenire minunată pe care trebuie să o prețuim și să o folosim la justa ei valoare*".

Întregul nostru sistem educațional, atît cel școlar cît și cel extrașcolar, am putea spune întregul nostru sistem social pune în contact tineretul cu tot ce este mai valoros în tradiția istorică și social-politică, cultural-artistică, științifică și filosofică a poporului nostru și a celorlalte popoare, îl educă efectiv și multilateral în spiritul patriotismului socialist — factor generator de înalte valori politice și morale, de vitalizare a energiilor naționii.

Educația moral-politică socialistă este cu atît mai influentă și, deci, mai eficace, cu cît își încorporează în mod mai organic și constant valorile etice-politice forjate și afirmate în cursul luptelor sociale și intelectuale de decenii și veacuri. Valorile trecutului și ale prezentului se înfățișează tinerei generații într-o sinteză contemporană, în care nota definitorie este dată de idealurile socialismului și comunismului, o sinteză exprimată mereu în alți termeni.

Progresele literaturii și artei noastre naționale contemporane socialiste sînt de neînchipuit în afara dialogului activ, creator între tradiție și inovație, în formă și conținut. Replica pe care actul novator, autentic o dă tradiției cristalizate în operele anterior create, în curentele sau școlile literar-artistice este *o replică generatoare de valoare nouă*. Partidul nostru militează consecvent pentru împletirea armonioasă dintre tradiție și inovație în domeniul artei și literaturii, combate atît atitudinile nihiliste cît și pe cele tradiționaliste, nostalgic conservatoare.

Scanned with OKEN Scanner

Să remarcăm, în final, un fapt ce pare paradoxal la prima privire : existența, amplificarea și creșterea influenței unor *tradiții noi*. Asocierea atributului de nou la conceptul de tradiție poate surprinde, din cauza sugestiei de vechime îndelungată pe care pare s-o degaje și s-o ceară obligatoriu conținutul și sensul însuși al conceptului de tradiție.

Există, totuși, două argumente care clarifică lucrurile. Primul constă în faptul că orice tradiție, chiar cea cu rădăcini în trecutul foarte îndepărtat, constituie un fapt social, mai exact psihosocial, numai cu condiția să fie trăită, practicată de contemporani. În caz contrar, ca fenomen spiritual-ideologic, ea încetează pur și simplu să mai existe. Al doilea argument de ordin faptic constă în împrejurarea că realități, acțiuni, idei și idealuri sociale *noi* cheamă inevitabil la viață comportamente noi care, dovedindu-și valoarea și forța transformatoare, se constituie relativ rapid în *tradiții noi*. E de ajuns, credem, să ne referim la asemenea acțiuni ca munca voluntară, patriotică pe șantierele tineretului, care a căpătat valoarea și forța unei tradiții noi, sau apariția — grație procesului de industrializare — a unor profesii noi și, o dată cu ele, a unor tradiții profesionale noi, a spiritului de disciplină care cîștigă tot mai mult teren. Au devenit o frumoasă tradiție întrecerea socialistă, mișcarea inovatorilor și raționalizatorilor la care participă un însemnat contingent de tineri, mișcarea artistică de amatori și multe altele.

Au apărut, așadar, numeroase tradiții noi, cu importante efecte sociale și educative, care se cer cultivate, dezvoltate, transmise, împreună cu tradițiile cu vechime mai mare în timp și care în socialism dobîndesc întotdeauna un sens nou, o valoare contemporană.

Relația între tradiție și inovație se face prin intermediul personalității. Materialul valoros oferit de tradiție se fructifică numai în măsura în care se integrează organic în plasma personalității, devenind o dimensiune in-

Scanned with OKEN Scanner

ternă a ei, generatoare de originalitate și creativitate.

Complexitatea sarcinilor construcției socialiste, amploarea obiectivelor ce le implică această construcție — stabilite de Congresul al X-lea, de Conferința Națională din iulie 1972, — reclamă o atitudine plină de inițiativă și dăruire, îmbinarea armonioasă a tradițiilor înaintate cu actul novator în toate domeniile, activarea tuturor energiilor în lupta pentru triumful noului asupra vechiului în mentalități, practici, comportări și relații social-umane.

Scanned with OKEN Scanner

DIALECTICA GÎNDIRE — ACȚIUNE LA TÎNĂRA GENERAȚIE

Tînăra generație nu poate fi înțeleasă decît în contextul epocii și societății în care trăiește. Ea poate fi pricepută numai prin raportare directă și concretă la elementele fundamentale ale sistemului social, economic, politic-ideologic, cultural și educațional care o formează, o mlădiază, o maturizează.

Atît sub raportul existenței sociale, cît și acela al conștiinței, motivațiilor, aspirațiilor și acțiunilor practice, tînăra noastră generație se definește și se afirmă participativ prin utilizarea largă a condițiilor economico-sociale și instructiv-educative, atît de favorabile, a climatului politico-ideologic, atît de receptiv, asigurate de dezvoltarea ascendentă a societății socialiste. Totodată tineretul patriei fără deosebire de naționalitate, în cele mai variate forme, alături de generația mijlocie și vîrstnică se definește prin contribuția proprie la opera de construcție inițiată și condusă cu fermitate, realism și simț prospectiv de către Partidul Comunist Român.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvîntarea rostită la Congresul al IX-lea al Uniunii Tineretului Comunist (februarie 1971), a formulat în termeni preciși și limpezi modul în care se pune în prezent și în perspectivă pentru tînăra generație problema raportului între gîndire, cunoaștere și acțiune : „Marile obiective economice și sociale de viitor, aspirațiile spre realizarea unei societăți socialiste dezvoltate pe toate planurile nu le pot realiza decît oameni cu o înaltă pregătire științifică și tehnică, cu un larg orizont de cunoștințe generale, cu temeinice deprinderi pentru activitatea practică“ (Volumul „Congresul al IX-lea al U.T.C., București, Editura politică, 1971, p.12).

Particularitatea definitorie a societății socialiste de a fi construită în mod conștient, cu participarea activă a celor mai largi mase și pe baza cuceririlor științei și tehnicii avansate, a cunoașterii legilor obiective de evoluție socială, se exprimă în *cerința de a îmbina în mod dialectic* eforturile de gîndire teoretică-științifică originală, novatoare, cu un înalt nivel de conștiință politico-ideologică, ambele materializate în acțiunea socială transformatoare, revoluționară.

Un postulat esențial al filosofiei marxist-leniniste — filosofie numită pe drept cuvînt a praxisului — este acela că ideile și gîndirea, oricîtă cunoaștere și adevăr ar conține, nu pot *prin ele însele* schimba realitățile. Pentru aceasta este absolut necesar ca ideile — filosofice, politice, științifice, etice, estetice etc. — *să se materializeze* în acțiunile și relațiile sociale concrete, vii, în instituții și norme sociale, în comportamente generalizate la scara întregii *practici* sociale.

Funcția instructiv-educativă pe care societatea noastră socialistă o realizează în forme multiple și cu sprijinul unor factori convergenți — școală, familie, organizația de tineret, sistemul mass-mediei etc. — urmărește tocmai *osmoza între cunoaștere* științifico-tehnică, *conștiință* (politico-ideologică, filosofică, etică socialistă) și *comportament* ghidat de ideile și idealurile umanismului socialist.

În condițiile revoluției socialiste și ale revoluției științifico-tehnice contemporane spiritul novator, creativitatea, originalitatea, toate datele personalității tinerei generații nu se pot valida socialmente decît în prezența unei temeinice și multilaterale (respectiv multidisciplinare) cunoștințe teoretice și metodologice, a unor deprinderi și abilități practice și, în egală măsură, sub impulsul energetic al unor profunde și autentice *convingeri* politice, ideologice, filosofice și etice marxist-leniniste.

Tînăra generație a României socialiste — și nu numai ea — se confruntă cu un destin specific, inedit, care e scris într-un limbaj dictat de exigențele revoluției în cunoașterea științifică, în practica tehnico-productivă, în lumea valorilor filosofice, politico-ideologice și cul-

Scanned with OKEN Scanner

turale. Şi cum, prin tinereţe, puritate, sete de cunoaştere şi acţiune, generaţia nouă este în mod particular sensibilă şi sensibilizată la totalitatea resorturilor posibile ale unui progres social-uman ireversibil, îndatorirea fundamentală a tuturor factorilor pe umerii cărora apasă responsabilitatea strategiilor de viitor constă în a da cîmp liber de manifestare iniţiativei, inovaţiei, creaţiei originale, în a manifesta adversitate faţă de rutină, scleroză mentală şi acţională, faţă de conservatorism deghizat uneori în toga unui post-revoluţionarism prematur instituţionalizat.

Deschiderea spre nou, adevăr, dreptate, echitate este orientarea fundamentală pe care partidul nostru, secretarul său general o imprimă tuturor sferelor vieţii, relaţiilor şi activităţilor sociale.

Istoria nu face pariuri. Ea le tranşează. Iar acest neiertător personaj colectiv numit Istorie — fidel întotdeauna propriilor sale legi — nu face concesii şi compromisuri, nu pertractează, ci pretinde şi pînă la urmă impune un conţinut, un ritm, un tempo convenabil celor angajaţi deplin şi definitiv într-o operă de valorizare a omului pentru oameni.

Ce legătură au toate aceste aserţiuni cu dialectica gîndire-acţiune la tînăra generaţie a unei ţări tinere cu veche istorie? Una fundamentală. Anume: depozitar latent şi moştenitor cert al viitorului, tineretul este preocupat şi angajat cu masivitatea întregii sale personalităţi în PREZENT.

Iar prezentul acesta dinamic al societăţii socialiste multilateral dezvoltate, aflat, sub conducerea partidului comunist, în plină desfăşurare a forţelor constructive, are cerinţe precise şi implacabile:

în sfera gîndirii şi cunoaşterii: inter — şi pluri — disciplinaritatea;

în sfera acţiunii: — unitatea dintre precept politic, filosofic, etic şi act comportamental;

în sfera vieţii cotidiene — contribuţia producătoare de valoare materială şi spirituală, însoţită de beneficiul repartiţiei echitabile a produsului social, de stimularea celui ce creează dezinteresat şi descurajarea celui ce parazitează şi consumă obtuz şi impertinent;

Scanned with OKEN Scanner

în sfera profund umană a sentimentului, luminat și orientat de conștiința participării la o mare și definitivă operă istorică — obolul de cinste, sinceritate și omenie a insului social care dublează desființarea exploatării omului de către om cu abolirea surmenării omului de către semenul său.

Socialismul este, trebuie să fie, o societate probă și sinceră cu ea însăși, în mod special cu tînăra generație, purtătoarea materială — dar neexclusivă — a gîndirii și acțiunii transformatoare cu caracter revoluționar, adică radical calitativ. Privită din interior, această societate este, pentru prima oară în istorie, o societate a oamenilor pentru oameni, o societate a muncii pentru împlinirea personalității individuale și colective a celor care o compun, o societate eliberată de disparități, malformații și ferită de cosmetica socială a fățărniciei și automulțumirii caracteristice orînduirii burgheze „crude și nedrepte", în sfîrșit, o societate care prețuiește pe om, îl stimează și îl promovează pentru că creează incomparabil mai mult decît consumă, oferă incomparabil mai multă substanță de gîndire și creație neperisabile decît pretinde bunuri materiale perisabile și provizorii.

Ca purtătoare a încărcăturii de posibilități numită Viitor tînăra generație — educată de partid și de organizația sa revoluționară — este nu numai dornică dar și *capabilă* să satisfacă exigența unirii cunoașterii științifice, a analizei și sintezei politice, ideologice și filosofice cu practica transformatoare de realități și mentalități în consens cu aspirațiile și idealurile autentic umaniste ale comunismului.

Pentru tînăra generație a socialismului este și posibil și necesar ca cecul viitorului să fie semnat în alb.

Scanned with OKEN Scanner

Nu ostentația unui paradox ne-a îndemnat să încheiem lucrarea cu un titlu deplasat din albia lui firească de început tocmai către revărsările deltei. . .

Motivul este cu totul senzitiv și sentimental. Ne covîrșește senzația și sentimentul că încheind peregrinările pe teritorii ce aparțin unei filosofii neacademice, cititorul va trebui să se aștearnă la drumul lung al altor volume și scrieri.

Dar mai există un motiv pe care cititorul însuși îl va găsi mărturisit în rîndurile ce urmează.

Pare unanim acceptată ideea că o pregătire și, deci, o perspectivă filosofică materialist-dialectică și istorică asupra lumii și a vieții este întotdeauna folositoare. Și, în măsura în care pregătirea va fi temeinică și adecvată, iar perspectiva largă, ele nu vor dezamăgi nici pe economist și sociolog, nici pe istoric, estetician, jurist și pedagog, nici pe naturalist și umanist, prin urmare nici pe aceia care ar avea ocazia să vină în contact cu reflecțiile de natură mai filosofică ale acestora.

Firește, „deprinderea de a filosofa“ nu se aseamănă cu învățarea unor limbi străine, nici sub aspectul metodei de însușire, nici, mai ales, sub raportul conținutului și funcțiilor lor. Căci rostul filosofiei nu este acela de a oferi o cheie comodă de conversație sau de a confecționa un vocabular uzual pentru un seminar ori pentru o dispută pedantă de salon.

Scanned with OKEN Scanner

însușită, prin eforturi perseverente și sincere, prin contact îndelungat cu lucrări originale fundamentale, noi și vechi, și mai cu seamă cu viața socială concretă, cu politica partidului, filosofia materialist-dialectică și istorică oferă posibilitatea de a înțelege sintetic și profund osatura teoretică a propriei specialități, de a o încadra într-o largă, dar adecvată, perspectivă interdisciplinară și mai ales de a călăuzi pașii celor tineri pe căi noi în cunoaștere și acțiune.

Iată rostul filosofiei, al „nevoii de a filosofa" pentru tot mai numeroși oameni, și nu numai pentru aceia care profesional s-au dedicat filosofiei.

Aerul tare al înălțimilor filosofice nu numai că nu este irespirabil, ci, dimpotrivă, inspirarea lui facilitează sănătatea spirituală, ideologică, morală și politică a omului societății socialiste, a tinerei generații în special.

Astfel trebuie înțeles și îndemnul adresat de partid — atît de des și cu atîta căldură, întregului nostru tineret — de a-și însuși temeinic și activ concepția filosofică marxist-leninistă, spiritul ei revoluționar : „A crește noile generații în spiritul comunismului — *a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu* — înseamnă, pe de o parte, a le ajuta să se ridice la nivelul cunoașterii științifice proprii acestei jumătăți de secol, să-și însușească chintesența științelor moderne, fără de care nu poate fi conceput astăzi progresul societății, să devină specialiști de înaltă competență și, pe de altă parte, să asimileze o vastă cultură generală, umanistă, să-și însușească concepția materialist-dialectică, care le dă o reprezentare clară asupra rostului lor în societate, îi ajută să înțeleagă perspectivele și sensul dezvoltării istorice, imperativele majore ale vremurilor noastre".

Dorința legitimă de a ridica continuu prestigiul culturii noastre socialiste, de a proiecta valorile ei în și mai mare măsură în circuit uni-

Scanned with OKEN Scanner

versal justifică eforturi de activitate creatoare și în cîmpul filosofiei. Condiționate de cunoașterea mai profundă, valorificarea critică și depășirea creatoare a motivelor filosofice din gîndirea românească, aceste eforturi teoretice se pot solda cu promițătoare reușite.

Nu trebuie evocate tradiții prea îndelungate pentru a ne convinge și a convinge pe alții că inteligența românească este nu numai științifică și artistică, dar și politică și filosofică.

Tinerei generații i se deschid și în această privință perspective și orizonturi largi, chemînd la dezvoltarea reflecției filosofice, puternic legată de viață, la o tenace defrișare a terenului de probleme specific filosofice și la o responsabilă tratare originală.

Viitorul oricărei discipline a spiritului într-o țară sau alta e condiționat de grija și atenția acordată formării și afirmării tinerelor capacități, de încurajarea lor pe toate căile. Esențială și pentru dezvoltarea actuală și de perspectivă a filosofiei în țara noastră este, de aceea, raportarea filosofiei la tineret și a tineretului la filosofie. Pentru numeroase motive se cer puternic și energic încurajate mlădițele creației originale pe tărîmul filosofiei aparținînd tinerei generații formate la școala și universitatea marxist-leninistă, la școala vieții și construcției socialiste. Cu atît mai mult cu cît adesea nu e vorba numai de mlădițe, ci de semnele unor contribuții tot mai mature. În majoritatea lor tinerii cercetători sau eseiști posedă temeinice cunoștințe, sînt setoși de cunoaștere și mai adîncită, de informare exhaustivă. În cele mai multe cazuri ei sînt modești dar îndrăzneți, dornici să-și aducă o părticică de contribuție reală, personală la progresul cunoaș-

Scanned with OKEN Scanner

terii filosofice marxist-leniniste originale, la ridicarea pe o treaptă nouă a bogatelor tradiții românești din acest domeniu. Între toți aceștia se află în germene nu unul, ci, desigur, mai mulți remarcabili filosofi ai secolului al XX-lea socialist, care vor așeza o mult așteptată virgulă după punctul pus de un venerabil academician într-o schiță a filosofiei românești de la origine pînă azi.

Tehnoredactor : CORNEL CRISTESCU

coli de tipar 17.
Apărut 1972, tiraj 7 000

Tiparul executat sub cd. nr. 213
la Intreprinderea poligrafică Iași
Str. Vasile Alecsandri nr. 12. Iași
Republica Socialistă România

Scanned with OKEN Scanner

terii filosofice marxist-leniniste originale, la ridicarea pe o treaptă nouă a bogatelor tradiții românești din acest domeniu. Între toți aceștia se află în germene nu unul, ci, desigur, mai mulți remarcabili filosofi ai secolului al XX-lea socialist, care vor așeza o mult așteptată virgulă după punctul pus de un venerabil academician într-o schiță a filosofiei românești de la origine pînă azi.

Tehnoredactor : CORNEL CRISTESCU

coli de tipar 17.
Apărut 1972, tiraj 7 000

Tiparul executat sub cd. nr. 213
la Intreprinderea poligrafică Iași
Str. Vasile Alecsandri nr. 12. Iași
Republica Socialistă România

Scanned with OKEN Scanner

LEI 7

Păunescu

Paginile volumului de față vor să fie o merinde sufletească pentru aceia ce se avîntă pe înălțimile, terestre totuși, ale gîndirii filosofice. Cartea conține răspunsuri la întrebări posibile, caută nuanțe și teme de meditație, de controversă și dialog.

Intenția este ascensiunea către zona adevărurilor simple, de care tînărul contemporan are o arzătoare nevoie.

ATITUDINI

Scanned with OKEN Scanner